

ଶିକ୍ଷଣ ଓ ଶିକ୍ଷାଦାର ପ୍ରକିଟ୍ୟା

ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ

ପ୍ରକାଶକ

ମାଧ୍ୟମିକ ଶିକ୍ଷା ପରିଷଦ, ଓଡ଼ିଶା

କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ
ଚର୍ଚା ପତ୍ର (FC - 4)

(୧-୩୯) ଶିକ୍ଷଣ କାଳାଙ୍କିତ ଓ ଉପରି

କାଳାଙ୍କିତ ଏବଂ ଅନୁକ୍ରମିତ ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ

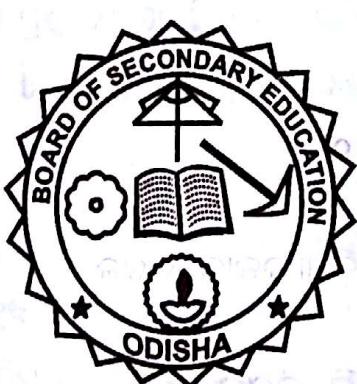
ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଏବଂ ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ

ଶିକ୍ଷଣ ଓ ଶିକ୍ଷାଦାନ ପ୍ରକିଯା

(ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ଶିକ୍ଷାରେ ଉପରୋକ୍ତ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ନିମନ୍ତେ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ)

ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ

(Text book Prescribed for Students of Regular and Distance Education Programme for Diploma in Elementary Education)

ପ୍ରକାଶକ :

ମାଧ୍ୟମିକ ଶିକ୍ଷା ପରିଷଦ, ଓଡ଼ିଶା

ରାଜ୍ୟପାତ୍ର ବିଷୟ
(୫ - ୦୫) ୧୯୮୮

ଶିକ୍ଷଣ ଓ ଶିକ୍ଷାଦାନ ପ୍ରକ୍ରିୟା (FC - 4)

ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ଶିକ୍ଷାରେ ଡିପ୍ଲୋମା ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ପାଇଁ ମାଧ୍ୟମିକ ଶିକ୍ଷା ପରିଷଦ,
ଓଡ଼ିଶା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ଓ ମଞ୍ଜୁରାପ୍ରାପ୍ତ

ଡିପ୍ଲୋମାଦାତାଙ୍କ ଏ ବିଷୟ

୧) ମାଧ୍ୟମିକ ଶିକ୍ଷା ପରିଷଦ, ଓଡ଼ିଶା

ଲେଖକ ମଣ୍ଡଳୀ :

ଶ୍ରୀ ଅନୁତ କିଶୋର ସାଇଁ

ଶ୍ରୀ ତାପସ କୁମାର ନାୟକ

ସୁଶ୍ରୀ ମମତା ସାଇଁ

ଶ୍ରୀ ସୁଦର୍ଶନ ସାତରା

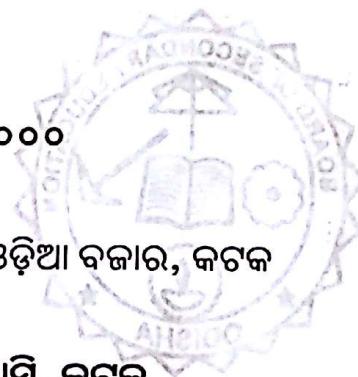
ଡ. ରାଜେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ନାୟକ

ସମୀକ୍ଷକ ମଣ୍ଡଳୀ :

ଶ୍ରୀ ପ୍ରମଥେଶ ଦାସ

ଡ. ଶରତ କୁମାର କଣ୍ଠ

ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ : 2013 / ୨୦,୦୦୦

DTP ପ୍ରସ୍ତୁତି : ଗ୍ରାଫ୍ ଏନ୍ ଗ୍ରାଫିକ୍ସ, ଓଡ଼ିଆ ବଜାର, କଟକ

ମୁଦ୍ରଣ : ଶ୍ରୀ ନିଳକଣ୍ଠ ପ୍ରେସ୍, ବିଡ଼ାନାସି, କଟକ

ମୂଲ୍ୟ : ଟ. ୪୨.୦୦ ଟଙ୍କା (ବୟାଲିଶ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର)

: ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ

Reproduction of the book in whole or in part in any form is prohibited
except with prior permission of the publisher.

ମୁଖ୍ୟ

ଗୁଣାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହାସଲ ପାଇଁ ଉନ୍ନତମାନର ଶିକ୍ଷକ ଅପରିହାର୍ୟ । ଜଣେ ଭଲ ଶିକ୍ଷକ କହିଲେ ଆମେ ସାଧାରଣତଃ ଏପରି ଜଣେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ବିଷୟରେ ଚିତ୍ରା କରିଥାଉ ଯାହାଙ୍କଠାରେ ଶିକ୍ଷାଶାସ୍ତ୍ର ଓ ଶିକ୍ଷାର ଭିତ୍ତିଭୂମି ସଂପର୍କରେ ଦୃଢ଼ ଧାରଣା ଥିବ । ଏହା ସହିତ ବିଭିନ୍ନ ପାଠ୍ୟ ବିଷୟରେ ବିଷୟଗତ ଜ୍ଞାନ ଓ ତାହାର ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ କୌଣସି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶେଷ ଧାରଣା ଥିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ଜାତୀୟ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଆଧାର - ୨୦୦୯ (NCFTE - 2009)ରେ ଏହା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯିବା ସହିତ ଜଣେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଶିକ୍ଷକ (Total Teacher) ପ୍ରସ୍ତୁତି ଉପରେ ମତବ୍ୟକ୍ତ କରାଯାଇଛି । ଏହାକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖି ଆମ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ନବୀକରଣ କରାଯାଇଛି । ସେହି ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଅନୁଯାୟୀ ଏହି ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଛି । ଆମ ରାଜ୍ୟର DIET/DRC/ST School ମାନଙ୍କରେ ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ଶିକ୍ଷାରେ ଡିପ୍ଲୋମା ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ଅଧ୍ୟନ କରୁଥିବା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏହି ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ।

ଏହି ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ମୁଖ୍ୟତଃ ସ-ଶିକ୍ଷଣ ପୁସ୍ତିକା ଉଚ୍ଚରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକରେ ଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଏକକରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ବୋଧଗମ୍ୟ ହେବା ନିମନ୍ତେ ଶିକ୍ଷଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ବିଷୟବସ୍ତୁକୁ ସମ୍ବନ୍ଧିତ କରାଯାଇଛି । ଏହାବ୍ୟତୀତ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଧାରାବାହିକ ଶିକ୍ଷଣ ନିମନ୍ତେ ‘ତୁମ ପାଇଁ କାମ’ ଦିଆଯାଇଛି । ସ-ମୂଳ୍ୟାୟନ ନିମନ୍ତେ ‘ନିଜକୁ ନିଜେ ପରଖିବା’ରେ କେତେବୁଦ୍ଧିଏ ପ୍ରଶ୍ନ ଦିଆଯାଇଛି । ତତ୍ତ୍ଵ ସହିତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଏକକ ଶେଷରେ ‘ଏକକ ସମ୍ବଲିତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ’ ଓ ‘ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଧ୍ୟନ ପାଇଁ ପୁସ୍ତକସୂଚୀ’ର ତାଲିକା ଦିଆଯାଇଛି ।

ଏହା ଏକ ପରୀକ୍ଷାମୂଳକ ସଂସକରଣ । ଏଥରେ ମୁଦ୍ରଣଗତ ତଥା ତଥ୍ୟଭିତ୍ତିକ ଭୁଲ ଥାଇପାରେ । ଏହି ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପଡ଼ାଉଥିବା ଶିକ୍ଷକ ପ୍ରଶିକ୍ଷକମାନେ ତଥା ଏହାକୁ ପଡ଼ୁଥିବା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ଏଥରେ ଥିବା ତୁଟି ବିରୁଦ୍ଧିକୁ ମାଧ୍ୟମିକ ଶିକ୍ଷା ପରିଷଦ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଆଣିଲେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସଂସକରଣଗୁଡ଼ିକରେ ଏଥରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଅଣାଯାଇ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରାଯାଇ ପାରିବ । ଏହି ପୁସ୍ତକ ପ୍ରସ୍ତୁତିରେ କଷ୍ଟ ସୀକାର କରୁଥିବା ଲେଖକ ଓ ସମୀକ୍ଷକ ମଣିକୁ ମୁଁ ମାଧ୍ୟମିକ ଶିକ୍ଷା ପରିଷଦ ତରଫରୁ ସାଧୁବାଦ ଜଣାଉଛି । ଆଶା କରାଯାଏ, ଏହି ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଆମ ରାଜ୍ୟର ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ଏକ ନୂତନ ଦିଗ ପ୍ରଦାନ କରିବ ।

ସଭାପତି
ମାଧ୍ୟମିକ ଶିକ୍ଷା ପରିଷଦ, ଓଡ଼ିଶା

ସୁଚୀପତ୍ର

ଏକକ କ୍ରମାଙ୍କ ଓ ଅନ୍ତିମ ଏକକର ନାମ

ପୃଷ୍ଠା

୧. ପ୍ରଥମ ଏକକ ଶ୍ରେଣୀରୁହ ଶିକ୍ଷଣରେ ଗୁଣବ୍ଲକ ଅଭିବୃଦ୍ଧି
(Quality in Classroom Learning) 1 - 22
୨. ଦ୍ୱିତୀୟ ଏକକ ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନରେ ବିଭିନ୍ନ ପଦ୍ଧତି
(Approaches to Learning & teaching) 23 - 54
୩. ତୃତୀୟ ଏକକ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ
(Teaching - Learning materials) 55 - 76
୪. ଚତୁର୍ଥ ଏକକ ଶ୍ରେଣୀ ପରିଚାଳନା
(Classroom Management) 77 - 108
୫. ପଞ୍ଚ ଏକକ ଶିକ୍ଷଣ ମୂଲ୍ୟାଯନ
(Learning Assessment) 109 - 156

ଲିପିକାର

ମୁଦ୍ରଣ-ପ୍ରକାଶିତ କରିଛି ବ୍ୟାକାରୀ

ବ୍ୟାକାରୀ ପରିଚାଳନା ଏବଂ ଶିକ୍ଷଣ ପରିଚାଳନା ଏବଂ ଶିକ୍ଷଣ ପରିଚାଳନା

ମୁଦ୍ରଣ ୨୩

କାହାରେ କିମ୍ବା କିମ୍ବା କିମ୍ବା କିମ୍ବା କିମ୍ବା କିମ୍ବା କିମ୍ବା କିମ୍ବା

একক : ১

ଶ୍ରେଣୀଗୁହ୍ନ ଶିକ୍ଷଣରେ ଗୁଣାଡ଼ଳକ ଅଭିବୃଦ୍ଧି (Quality in Classroom Learning)

ଗଠନକ୍ରମ ଏହାରେ ପରିଚୟ ଦିଆଯାଇଛି ଏବଂ ପରିଚୟ ଦିଆଯାଇଛି ।

ଗଠନକ୍ରମ

୧.୨ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ

୧.୩ ଶୁଣାକୁ ଶିକ୍ଷଣର ସୁଚକ

୧.୩ ଗୁଣାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷଣର ସୂଚକ

୧.୪ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଓ ଶିକ୍ଷଣ : ଏକ ପାରିଷଦିକ ପ୍ରକିଯା

୧.୬ ଶରୀରକ ଶିକ୍ଷଣ ପରିଚାଳନା ସଂପକ୍ଷ ପ୍ରମୁଖ ସମସ୍ୟା ହାତରେ ଦେଇଲାମୁଣ୍ଡିଲୁ

୧.୭ ଗୁଣାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷାଦାନ

୧.୭.୧ ଗୁଣାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷଣର ଦୈଶ୍ୟ

୧.୭.୧ ଗ୍ରାମାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷଣର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ

୧.୭.୭ ଶାକ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକର୍ଷିତ ଏବଂ ତା'ର ସମସ୍ୟା

୧୯୭ ମାର୍ଚ୍ଚିଆକ ଶିକ୍ଷଣ ପଞ୍ଜୀୟା ଏହା'ର ସମସ୍ୟା।

୧.୭ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକିଳ୍ପରେ ସହାୟତା ପ୍ରଦାନକାରୀ ଭୂମିକାରେ ଶିକ୍ଷକ

୫ ଶ ଶିକ୍ଷଣ ପରିସାରେ ମହାମନ୍ତ୍ର ମହାନଙ୍କାରୀ ଉପିକ୍ଳାରେ ଶିକ୍ଷକ

୧.୮ ଏହି ଏକକରୁ ଦୂମେ ଯାହା ଶିଖିଲ

୧.୮ ଏହି ଏକକରୁ ତମେ ଯାହା ଶିଖୁଳ

୧.୯ ନିଜକୁ ନିଜେ ପରଶ୍ଵବା ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର

ବିଭିନ୍ନ ପରିମାଣରେ ପରିଷକାର କରାଯାଇଛି

୧.୧୦ ଏକକ ସମ୍ବଲିତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ

୧୦୧ ମହାକିଳ ମଣାରତୀ

୧.୧୧ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଧ୍ୟନ ପାଇଁ ମୁଦ୍ରକସୂଚୀ । ୧୯୫୭

୧.୧୧ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଧ୍ୟନ ପାଇଁ ପୁସ୍ତକସୂଚି । ୨୦୧୩ ମାର୍ଚ୍ଚି ୨୫ ମାର୍ଚ୍ଚି ୨୦୧୩ ।

୧.୧ ଉପକ୍ରମ :

ପିଲାମାନେ ଯେମିତି ଭଲ ମଣିଷ ହେବେ ସେଥିପାଇଁ ସବୁ ପିତାମାତା ଏବଂ ଅଭିଭାବକ ଚେଷ୍ଟିତ । ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଭଲ ମଣିଷ ଭାବେ ଚଢ଼ି ତୋଳିବାକୁ ହେଲେ କ'ଣ ସବୁ ଦରକାର ବୋଲି ତୁମେମାନେ ଭାବୁଛ ? ତୁମେମାନେ କହିପାର ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଦରକାର ଉତ୍ତମ ଯତ୍ନ ଏବଂ ସୁରକ୍ଷା, ସାସ୍ତ୍ର ସେବା, ଶିକ୍ଷା, ଆଶ୍ରମହଣ କରିବା ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ଜତ୍ୟାଦି, ଜତ୍ୟାଦି । ଏହିପରୁ ମୌଳିକ ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ମଧ୍ୟରୁ ଶିକ୍ଷାର ଆବଶ୍ୟକତା ପିଲା ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ତେବେ ଏହି ଆବଶ୍ୟକତା ପୂରଣ କରିବାର ଦାୟିତ୍ବ କାହାର ?

ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ମୂଳଦୂଆ ହେଉଛି ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା । ଭାରତବର୍ଷରେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାକୁ ସାର୍ବଜନୀନ କରିବାର ପ୍ରୟାସ ଦୀର୍ଘବିନାରୁ ହୋଇଆସୁଅଛି । ଆମ ସମିଧାନର ଧାରା ୪୪ (୧୯୫୦)ରେ କୁହାଯାଇଥିଲା ଯେ; ସମିଧାନ ପ୍ରଣଯନ ହେବାର ୧୦ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ୧୪ବର୍ଷ ବୟସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ପିଲାଙ୍କୁ ମାଗଣା ଏବଂ ବାଧତାମୂଳକ ଶିକ୍ଷା ଯୋଗାଇଦେବା ପାଇଁ ରାଷ୍ଟ୍ର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ଜାରି ରଖିବ । ମାତ୍ର ଏହା ସଫଳ ହେଲାନାହିଁ । ତା'ପରେ ସମଗ୍ର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ବୈପ୍ଲବିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କ ତରଫରୁ ବହୁ ଆୟୋଗ ଏବଂ କମିଟି ଗଠନ କରାଯାଇ ସେମାନଙ୍କର ପରାମର୍ଶ ଅନୁଯାଇ ବିହିତ ପଦକ୍ଷେପ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଛି । ଏହିପରୁ ଆୟୋଗମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷା ଆୟୋଗଙ୍କ ରିପୋର୍ଟ, ୧୯୬୪-୬୬ (Report of Education Commission, 1964-66) ଅନ୍ୟତମ । ଆୟୋଗ ତାଙ୍କ ରିପୋର୍ଟରେ ଶିକ୍ଷାର ଉତ୍ସ ପରିମାଣାତ୍ମକ ଏବଂ ଗୁଣାତ୍ମକ ବିକାଶ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱାବ୍ଦୀ କରିଥିଲେ । ଏହାପରେ ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା ନୀତି-୧୯୮୭/୧୯୯୨ (National Policy on Education, 1986; Modified in 1992) ରେ ମଧ୍ୟ ଗୁଣାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷାର ବିକାଶ ଉପରେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦିଆଯାଇ କୁହାଯାଇଛି – ସବୁପିଲାଙ୍କର ଅଭ୍ୟାସ୍ୟକ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରତିରୋଧ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଘଟିବା ଏକାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ । ସବୁଠାରୁ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଷୟ ହେଉଛି ୨୦୦୭ ମସିହାରେ, ଗ୍ରାମୀନ ସମିଧାନ ସଂଶୋଧନ ଅନୁଯାୟୀ ୭-୧୪ ବର୍ଷ ବୟସର ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା (Elementary Education from Class-I to VIII)କୁ ଏକ ମୌଳିକ ଅଧିକାର ଭାବେ ବିବେଚନା କରାଯାଇଛି । ଶିକ୍ଷା ଅଧିକାର ଅଧିନିୟମ, ୨୦୦୯ (Right of Children to Free and Compulsory Education Act, 2009) ମଧ୍ୟ ସମଗ୍ର ଦେଶରେ (ଜାନ୍ମ-କାନ୍ତ୍ରୀର ରାଜ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ) ୧ ଏପ୍ରିଲ, ୨୦୧୦ ମସିହାରୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇଆସୁଅଛି ।

ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷାନୀତି, ୧୯୮୭/୧୯୯୨ ଏବଂ ଶିକ୍ଷା ଅଧିକାର ଆଇନ, ୨୦୦୯ ପ୍ରଣଯନ ହେବା ପଳକରେ ଶିକ୍ଷଣରେ ଗୁଣାତ୍ମକ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁବୁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ପ୍ରଣଯନ କରାଯାଇଛି ସେହିସବୁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ନାମ ଏବଂ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟଗୁଡ଼ିକ କ'ଣ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଵତ୍ରରୁ ଖୋଜି ବାହାର କରି ସେ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କର ।

୧.୨ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ :

ଏହି ଏକକଟି ପଢ଼ିପାରିବା ପରେ ତୁମେ –

- ଗୁଣାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷଣର ସ୍ଵତକ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବ ।
- ପାରସ୍ପରିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଶିକ୍ଷଣ ପରିଚାଳନା ସମୟରେ ଉପ୍ରକାରୀ ସମସ୍ୟାଗୁଡ଼ିକୁ ବିଶ୍ଲେଷଣ କରି ସେଗୁଡ଼ିକର ସମାଧାନ କରିବ ।
- ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଗୁଣାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷଣର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରତିପଳିତ କରିବ ।
- ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଜଣେ ସହାୟତାପ୍ରଦାନକାରୀ ଭାବରେ ନିଜର ଦାୟିତ୍ବକୁ ସ୍ଵତାରୁରୁପେ ପ୍ରତିପାଦିତ କରିବ ।

୧.୩ ଗୁଣାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷଣର ସୂଚକ :

ଆମ ଦେଶରେ ଜିଲ୍ଲା ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ (District Primary Education Programme) ଏବଂ ସର୍ବଶିକ୍ଷା ଅଭିଯାନ (Sarva Shiksha Abhiyan) କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବା ପରଠାରୁ ଗୁଣାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷଣ ସଂପର୍କରେ ବହୁ ଚର୍ଚା ହୋଇଛି । ସାଧାରଣତଃ ଯେତେବେଳେ ଶିକ୍ଷା ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଏ ଆଲୋଚନାର କେନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ 'ଶିକ୍ଷକ' ଅଥବା 'ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ' ଉପରେ ନିହିତ ଥାଏ । ପୂରାତନ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଭୂମିକାକୁ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଉଥିବାବେଳେ; ସାମ୍ରାଜ୍ୟିକ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଉଛି । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ରୁଚି, ଆଗ୍ରହ, ବିଶ୍ଵାସ ଏବଂ ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖି ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଏବଂ ପରିଚାଳନା କରିବା ପାଇଁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଉଛି । ମାତ୍ର; ସେ ଶିକ୍ଷକ ବା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ହୁଅନ୍ତିରେ ଉତ୍ସମ୍ମାନ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷଣର ଆବଶ୍ୟକତା ଯଥେଷ୍ଟ ବେଶୀ । ତେଣୁ ଏବେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି 'ଶିକ୍ଷଣ' ଉପରେ, ଯେଉଁଥରେ ଉତ୍ସମ୍ମାନ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଗୁରୁଦ୍ୱାରା ପଢିଥାଏ ।

ଶିକ୍ଷଣ, ପୁଣି ଗୁଣାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷଣ ! ଗୁଣାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷଣ କହିଲେ ଆମେ କ'ଣ ବୁଝୁ ? ଗୁଣାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷଣର ବିଭିନ୍ନ ଦିଗ ଏବଂ ସୂଚକଗୁଡ଼ିକ କ'ଣ ? ଏଗୁଡ଼ିକର ମୂଲ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦ୍ରାଶ କରିବାର ତତ୍ତ୍ଵିକାସରୁ କ'ଣ ? ଏହିଭଳି ଅନେକ ପ୍ରଶ୍ନ ଆମ ମନକୁ ଆସିଥାଏ ।

ନିଜକୁ ନିଜେ ପରଖବା - ୧

ଗୁଣାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷଣ କହିଲେ ତୁମେ କ'ଣ ବୁଝ, ବର୍ଣ୍ଣନା କର । ଏହାର ସମ୍ବାଦ୍ୟ ସୂଚକଗୁଡ଼ିକ ଉଲ୍ଲେଖ କର ।

ଗୁଣାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷଣକୁ ଭଲ ଭାବରେ ବୁଝିବା, ତଦାରକ୍ଷ କରିବା ଏବଂ ସେଥିରେ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଆଣିବା ପାଇଁ ଏକ ଆଧାର (Framework) ସଂପର୍କରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷା ବିଶ୍ୱ ତଦାରକ୍ଷ ରିପୋର୍ଟ, ୨୦୦୫ (EFA Global Monitoring Report, 2005)ରେ ସମ୍ଭାବରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି । ଆଧାର ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ଯାଇ କୁହାଯାଇଛି;

- ପ୍ରଥମେ ଶିକ୍ଷାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଏବଂ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବିଷୟରେ ସହମତି ଆସିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

- ଶିକ୍ଷାର ଗୁଣାତ୍ମକମାନ ବିଶ୍ୱେଷଣ କରିବା ପାଇଁ ଏହାର ବିଭିନ୍ନ ଦିଗଗୁଡ଼ିକୁ ଚିହ୍ନଟ କରିବାରେ ଆଧାର ସହାୟକ ହେବୁ ।

- ଏହା ଏକ ସାମଗ୍ରିକ ସାଧନୀ ଯାହାକି ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ପରିଷର ସଂପର୍କତ ସମସ୍ତ ଉପାଦାନଗୁଡ଼ିକୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରି ଗୁଣାତ୍ମକ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଏବଂ ସଂସାର ଆଣିବା ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରିବ ।

ଶିକ୍ଷା ଏବଂ ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ସଂପର୍କ ଅତି ନିର୍ବିତ୍ତ ଏବଂ ପରିଷର ପରିଷରକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥାନ୍ତି । ଅଧିକାଂଶ ସମାଜରେ ଶିକ୍ଷାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହାସଲପାଇଁ ପିଲାର ବୌଦ୍ଧିକ, ସକାରାତ୍ମକ ମନୋବୃତ୍ତି (Positive attitude), ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଏବଂ କୌଶଳର ବିକାଶ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ତେଣୁ ବିଷୟବସ୍ତୁରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପାଠ୍ୟ ସଂରଚନା, ଶିକ୍ଷାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ଭିରିକରି ସମାନ ପ୍ରକାର ପ୍ରକ୍ରିୟା ଅନୁସୃତ ହୁଏ । ମୁଖ୍ୟତଃ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଏବଂ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରୁଥିବା ପ୍ରମୁଖ ଦିଗଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି :

- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଗୁଣାବଳୀ (Learner characteristics dimension)
- ଶିକ୍ଷଣ ପରିସ୍ଥିତି (Contextual dimension)
- ସହାୟକ ଉପାଦାନ (Enabling inputs dimension)
- ଶିକ୍ଷାଦାନ ଓ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା (Teaching & Learning dimension)
- ଶିକ୍ଷଣ ଫଳାଫଳ (Outcome dimension)

- (ক) **শিক্ষার্থী গুণাবলী :** পিলামানে কিপরি শিখতি এবং কেতে শাস্ত্র শিখতি এহা যেমানকর দক্ষতা এবং অভিজ্ঞতা তথা অনুভূতি উপরে নির্ভর করিথাএ। এবুতাৰু গুৰুত্বপূৰ্ণ হৈছিল যেমানকর সামাজিক তথা অর্থনৈতিক অৰষ্টা, ধাৰ্ম্মিক, বাস্তুতিক তথা ধাৰ্ম্মিক উভয়ৰূপ পূৰ্বৰূপ হাস্তল কৰিথৰা শিক্ষণ অনুভূতি। এথপাই পুথি / ছীথ, ভিন্নক্ষম, সামাজিক অনগ্ৰহৰ, ফাখ্যালগু ইত্যাদি উভয়ৰে পিলামানক মধ্যে থৰা দক্ষতারে পার্থক্যকু ভল ভাবে চিহ্নট এবং হৃদয়জ্ঞন কৰিবা আবশ্যিক। শিক্ষণৰে গুণাত্মক অভিবৃদ্ধি আবশ্যিক হেলে পিলামানক মধ্যে থৰা পার্থক্যকু চিহ্নটকৰি উপযুক্ত পদক্ষেপ গ্ৰহণ কৰিবা আবশ্যিক।
- (খ) **শিক্ষণ পরিবৃত্তি :** শিক্ষণ এবং সমাজ মধ্যে সংপর্ক অতি নিবিড় হোଇথৰাৰু পৱনৰ পৱনৰকু প্ৰভাৱিত কৰিথান্তি। মানব সম্বলৰ বিভিন্ন কৌশল ও মূল্যবোাপৰ বিকাশ, গমনাগমন ও যোগাযোগ ক্ষেত্ৰে উন্নতি তথা ব্যক্তিগত জীবনধারণৰ মানৰে উন্নতি ইত্যাদি শিক্ষা দ্বাৰা হৈ সম্বৰ হোଇথাএ। অন্যপক্ষৰে শিক্ষা ক্ষেত্ৰে উন্নতি সমাজৰ বিকাশ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হোଇথাএ। বিকশিত এবং বিকাশগৰ্হণ রাষ্ট্ৰসমানকৰে সম্বলৰ প্ৰাৰূপ্য হেতু শিক্ষণৰ গুণাত্মক মানৰে অভিবৃদ্ধি অনুন্নত রাষ্ট্ৰসমানক ভুলনাৰে অধূক হেবাৰ সম্বাবনা বেশী। জাতীয় শিক্ষান্তি মধ্য শিক্ষণ ব্যবস্থারে পৰিবৰ্তন পাইঁ সুপাৰিশ কৰিছন্তি। উদাহৰণ ঘৰূপ : শিক্ষার লক্ষ্য, গুণাত্মক সুচক, পাঠ্যকৰ্ম, শিক্ষক নিযুক্তি এবং শৈক্ষিক বিকাশ সংপর্কত নাতি নিয়ম ইত্যাদি শিক্ষণৰ গুণাত্মক বিকাশকু প্ৰভাৱিত কৰিথাএ। আন্তৰ্জাতিক প্ৰৱেশ হৈছিল বিভিন্ন যোগশা তথা নাতি নিৰ্বাচন যথা : ‘সমষ্টক পাইঁ শিক্ষা’, ‘সহস্রাৱী বিকাশ লক্ষ্য’ ইত্যাদি মধ্য শিক্ষা ব্যবস্থারে পৰিবৰ্তন আশিবাৰে সহায়ক হৈছিল।
- (গ) **সহায়ক উপাদান :** পূৰ্বৰূপ বৰ্ণনা কৰায়াৰথৰা দিগ্ৰুড়িক সমান থলে মধ্য শিক্ষণৰ গুণাত্মক মান, শিক্ষণ প্ৰক্ৰিয়াকু পৰিচালনা কৰিবা পাইঁ যোগাই দিআয়াৰথৰা সহায়ক উপাদান এবং যেমনৰূপ পৰিচালনা উপরে নিৰ্ভৰ কৰিথাএ। এহা সত্য যে, বিদ্যালয়ৰে অন্যান্য সুবিধা সুযোগ থাই মধ্য শিক্ষক, পাঠ্যপুষ্টক, শিক্ষণ সামগ্ৰী নথলে শিক্ষণ আদো ফলপূৰ্ব হোৱাবৰিব নাহৈ। এই পৰিপ্ৰেক্ষারে গুণাত্মক শিক্ষণ পাইঁ শিক্ষণ সম্বলৰ আবশ্যিকতা একাত অপৰিহাৰ্য।
- যেতেবেলে শিক্ষণকু প্ৰভাৱিত কৰুথৰা কাৰক বিষয়ৰে আলোচনা কৰায়াৰ, যেতেবেলে শিক্ষণ সম্বল কাৰকতি হেলা অধূক গুৰুত্বপূৰ্ণ। শিক্ষণ সম্বল কহিলে মুঝ্যতঃ ‘শিক্ষণ সামগ্ৰী’, শিক্ষণ সংপর্কত ‘মানব সম্বল’ এবং ‘আৰ্থক সম্বল’কু হৈ বুঝাইথাএ। শিক্ষণ সামগ্ৰী কহিলে, সাধাৰণতঃ আমে ঘৰকাৰ এবং অন্য অনুষ্ঠানসমানক দ্বাৰা যোগাই দিআয়াৰথৰা সামগ্ৰী যথা : পাঠ্যপুষ্টক, সহায়ক পুস্তক, শিক্ষক শিক্ষণিত্রীমানে প্ৰস্তুত কৰুথৰা এবং মুদ্রণীয় অঙ্কলু সংগ্ৰহ কৰায়াৰথৰা শিক্ষণ সামগ্ৰী, শ্ৰেণীগুহ, লাইব্ৰেৰী, পৰামৰ্শাগাৰ, কলাপঢ়া, কানু শিক্ষণ কাৰ্য্য এবং অন্যান্য ভিত্তিভূমি বিকাশ সংপর্কত উপাদানকু বুঝিথাৰ। মানব সম্বল কহিলে মুঝ্যতঃ শিক্ষক/শিক্ষণিত্রী এবং যেমানকু শিক্ষণ কাৰ্য্যৰে সহায়তা প্ৰদান কৰুথৰা ব্যক্তিবিশেষ যথা : আঙ্কলিক সাধাৰণ কেন্দ্ৰ সংযোজক (CRCC), গোষ্ঠী সাধন কেন্দ্ৰ সংযোজক (BRCC), শিক্ষানুপৰিদৰ্শক (DIA of Schools), শিক্ষা জিলু নিৰীক্ষক (District Inspector of Schools), অন্যান্য সাধনকৰ্মী এবং গোষ্ঠী সদস্যকু হৈ বুঝাইথাএ। এমানক মধ্যে শিক্ষক/শিক্ষণিত্রী হৈছিল প্ৰমুখ। যেমানে দৃশ্যমূল প্ৰৱেশ অৰ্থাৎ বিদ্যালয় পৰিবেশ এবং তত্সংলগ্ন অঙ্কলৰে ঘৰুথৰা ঘটণাবলী দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হৈছিল বেলে ছাত্ৰছাত্ৰীমানকৰ ফলাফল এবং বিদ্যালয়ৰ সফলতা পাইঁ উৱেবদায়ী হৈছিল।

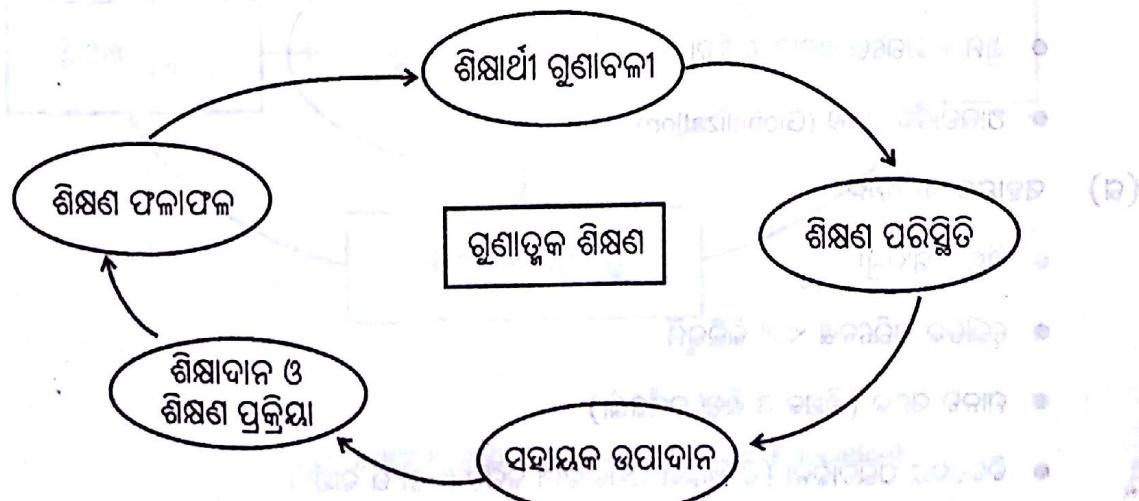
ପୁନଶ୍ଚ ଯେତେବେଳେ ମାନବ ସମ୍ବଲ ଯଥା : ଶିକ୍ଷଣ ଏବଂ ବିଚାରୀୟ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ କଥା କୁହାଯାଏ, ସେମାନଙ୍କର ଦରମା, ଯାତାଯାତ ଖର୍ଚ୍ଚ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ କଥା ବିଚାରକୁ ଆସେ । ସେହିପରି ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ ଏବଂ ଉଚ୍ଚିଭୂମିଷହ ସଂପର୍କତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଲତ୍ୟାଦି ଯୋଗାଇ ଦେବା ପାଇଁ ଅର୍ଥର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଥାଏ । ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ କେତେ ବଜେଟ୍ ଅଟକଳ କରାଯାଇଛି ଏବଂ ତାହା ଜାତୀୟ ଘରୋଇ ଉପାଦ (GDP)ର କେତେ ପ୍ରତିଶତ ତାକୁ ମଧ୍ୟ ବିଚାରକୁ ନେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଚାଳନା ଏବଂ ପ୍ରଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ଗୁଣାଡ଼କ ଶିକ୍ଷଣକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରୁଥିବା ଅନ୍ୟତମ କାରକ । ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ-ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀଙ୍କ ନେତୃତ୍ବ, ଶିକ୍ଷକ-ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବୁଝାମଣା, ଶିକ୍ଷକ-ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବୁଝାମଣା, ଶିକ୍ଷକ-ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଂପର୍କ, ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଚାଳନା କମିଟିର ଦାୟିତ୍ବ ଓ କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷତା, ସେମାନଙ୍କର ବିଦ୍ୟାଳୟ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ସଂପୃକ୍ତି, ଶିକ୍ଷକ-ଗୋଷ୍ଠୀ ସଂପର୍କ, ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିବେଶ ଲତ୍ୟାଦି ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷଣର ଗୁଣାଡ଼କ ମାନବୃଦ୍ଧିରେ ସହାୟକ ହୋଇଥାଏ ।

- (ଘ) **ଶିକ୍ଷାଦାନ ଓ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା :** ଶିକ୍ଷାଦାନ ଏବଂ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ସାମଗ୍ରିକ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ଵର ବିକାଶକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥାଏ । ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷାରେ; ପାଠ୍ୟକ୍ରମର ପ୍ରଭାବ, ଶିକ୍ଷକ-ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀଙ୍କ ଶିକ୍ଷାଦାନ ପଢ଼ତି / କୌଶଳ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ଏବଂ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଶ୍ଵର୍ହତା, ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୋଜିତ ଗୁଣାଡ଼କ ସମୟ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ମୂଲ୍ୟାଯନ / ମୂଲ୍ୟ ନିର୍ଭାବା, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ସଫଳତା, ନିୟମିତ ତଦାରଖ ଓ ସେଥିପାଇଁ ବିହିତ ପ୍ରତିକାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଲତ୍ୟାଦି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ ।
- (ଙ) **ଶିକ୍ଷଣ ପଳାପଳ :** ଶିକ୍ଷଣ ପଳାପଳକୁ ନିର୍ଭାବିତ ଶିକ୍ଷଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଭିତରେ ମୂଲ୍ୟାଯନ କରାଯାଏ । ସାଧାରଣତଃ ଶିକ୍ଷଣ ପଳାପଳ କହିଲେ ଆମେ ବୁଝୁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ପରିକାରେ ବିଭିନ୍ନ ପାଠ ବିଷୟରେ ହାସଳ କରିଥିବା ନମ୍ବର । କିନ୍ତୁ ଏହା ଶିକ୍ଷଣ ପଳାପଳର ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଦିଗ ହୋଇପାରେ । ଏଥୁ ସହିତ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସହପାଠ ସଂପର୍କତ ଦିଗ ଯଥା : ଆଗ୍ରହ, ରୁଚି, ଆଚରଣ, ସ୍ଵଜନଶାଳତା, ସୌନ୍ଦର୍ୟବୋଧ, ନୈତିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଲତ୍ୟାଦି ମଧ୍ୟ ସମାନଭାବେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ସେହିପରି ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆଦୃତ ଶିକ୍ଷଣ ପଢ଼ତି, ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ମୂଲ୍ୟାଯନ ପଢ଼ତି, ଶିକ୍ଷକ-ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ସଂପର୍କ ଓ ଶିକ୍ଷକ-ଗୋଷ୍ଠୀ ସହଯୋଗ ଲତ୍ୟାଦି ମଧ୍ୟ ବିଚାରଯୋଗ୍ୟ । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷଣ ପଳାପଳ ମୂଲ୍ୟାଯନ ସମୟରେ, ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା ସହ ସଂପର୍କତ ସମସ୍ତ ଦିଗ ସାମଗ୍ରିକ ଭାବେ ବିଚାର କରାଯିବା ଆବଶ୍ୟକ ।
- ନିମ୍ନରେ ଗୁଣାଡ଼କ ଶିକ୍ଷଣ ଆଧାର ଆଧାରକୁ ଏକ ଚାର୍ ଆକାରରେ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଯାଇଛି ।

Fig 1.1 ଗୁଣାଡ଼କ ଶିକ୍ଷଣ ଆଧାର

ଗୁଣାମ୍ବକ ଶିକ୍ଷାକୁ ବୁଝିବା ପାଇଁ ଏକ ରୂପରେଖା –

ଗୁଣମୂଳ ଶିକ୍ଷଣର ପ୍ରମୁଖ ଦିଗରୁଡ଼ିକର ସୂଚନାନ ନିମ୍ନରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି ।

(କ) ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଗୁଣାବଳୀ

- ଦିକ୍ଷତା (Aptitude)
- ପ୍ରତ୍ୟେକିତା (Perseverance)
- ବିଦ୍ୟାଲୟ ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ପୂର୍ବ ପ୍ରସ୍ତୁତି (School Readiness Programme)
- ପୂର୍ବ ଜ୍ଞାନ (Prior knowledge)
- ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରତିବନ୍ଦକ (Barriers to learning)

(ଖ) ଶିକ୍ଷଣ ପରିସ୍ଥିତି

- ଅର୍ଥନୈତିକ ଅବସ୍ଥା
- ସାମାଜିକ- ସାଂସ୍କୃତିକ -ଧାର୍ମିକ ମୁଦ୍ରା
- ଶୈକ୍ଷିକ ପରିବେଶ ଏବଂ ଉତ୍ସୁକୀ
- ଉପଲବ୍ଧ ସମ୍ବଲ (ଶୈକ୍ଷିକ / ମାନବୀୟ / ଆର୍ଥିକ)
- ଶ୍ରମ ବଜାରରେ ଶିକ୍ଷକତା ବୃଦ୍ଧିର ଚାହିଁଦା
- ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଶାସନ ଓ ଶିକ୍ଷଣ ପରିଚାଳନା
- ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କର ଚିନ୍ତାଧାରା
- ସହପାଠୀମାନଙ୍କର ପ୍ରଭାବ
- ପିତାମାତାଙ୍କର ସହଯୋଗ
- ବିଦ୍ୟାଲୟରେ ଏବଂ ଘରେ ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ନିଯୋଜିତ ସମୟ
- ଜାତୀୟ ପ୍ରରରେ ମୁରାକୃତ ଶିକ୍ଷଣ ସୂଚକ
- ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ଶିକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ରରୁ ପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ଫଳାଫଳ
- ଶ୍ରମ ବଜାରରେ ଶିକ୍ଷାର ଚାହିଁଦା
- ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ କରଣ (Globalization)

(ଘ) ସହାୟକ ଉପାଦାନ

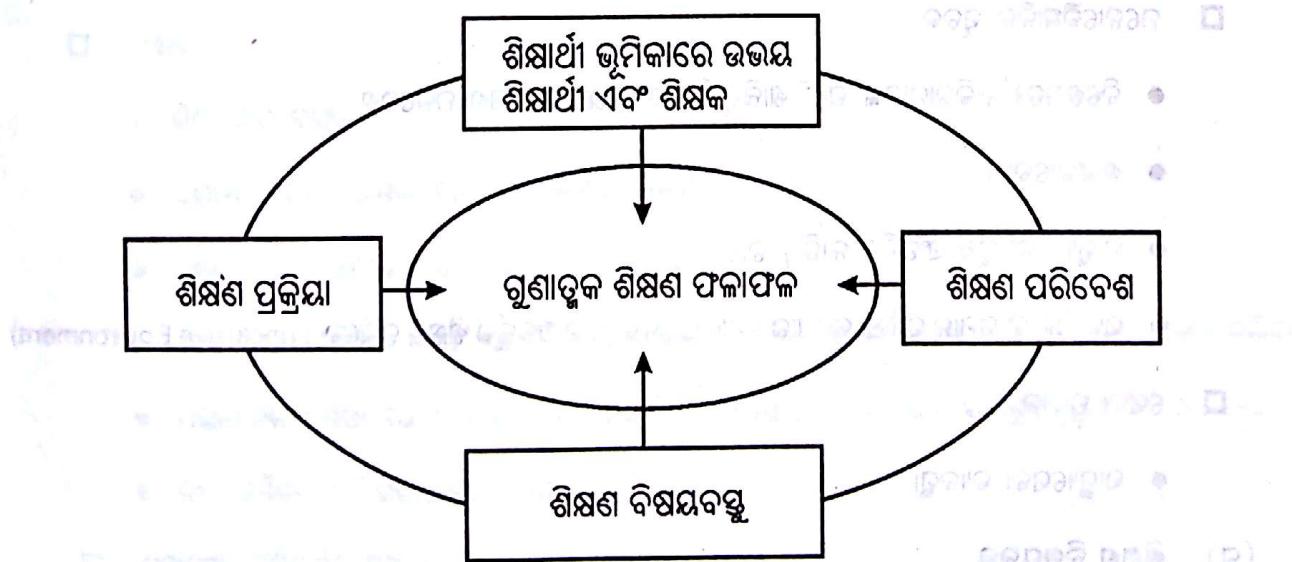
- ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ
- ଭୌତିକ ପରିବେଶ ଏବଂ ଉତ୍ସୁକୀ
- ମାନବ ସମ୍ବଲ (ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷା କର୍ମକର୍ତ୍ତା)
- ବିଦ୍ୟାଲୟ ପରିଚାଳନା (ବିଦ୍ୟାଲୟ ପରିଚାଳନା କମିଟି ଓ ତା'ର କାର୍ଯ୍ୟ)

(୯) ଶିକ୍ଷାଦାନ ଓ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକିଯାଙ୍କ କେତ୍ତରି କୁଟ୍ଟିଲକ୍ଷ୍ମୀ ଉନ୍ନତିକାର ହେ ଏହି କେତ୍ତରି କୁଟ୍ଟିଲକ୍ଷ୍ମୀ ଉନ୍ନତି କୁଣ୍ଡଳ

- ଶିକ୍ଷଣ ସମୟ
 - ଶିକ୍ଷଣ ପରିତି ଓ ପରାମର୍ଶ
 - ମୂଲ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ପ୍ରତିକାରମୂଳକ ପଦକ୍ଷେପ

(ତ) ଶିକ୍ଷଣ ପଳାପଳ

ଗୁଣାମୂଳ ଶିକ୍ଷାର ବିଭିନ୍ନ ଦିଗ ଏବଂ ସୂଚକଗୁଡ଼ିକ ସାପର୍କରେ UNICEF ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ଵଦିଜାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ଏହା ନିମ୍ନରେ ଦର୍ଶାଯାଇଛି ।

[Source : UNICEF, 2000; Defining Quality in Education]

ଗୁଣାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷଣ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ପ୍ରମୁଖ ଦିଗ ଏବଂ ତତ୍ତ୍ଵପରିକିତ ସୂଚକଗୁଡ଼ିକୁ ନିମ୍ନରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି (୧)

(କ) ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଭୂମିକାରେ ଉତ୍ତରଯ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଏବଂ ଶିକ୍ଷକ

□ ଶାରୀରିକ ଏବଂ ମାନସିକ ବିକାଶ

- ଉତ୍ତରମ ସାମ୍ବୁଦ୍ଧ ଏବଂ ପୁଣି
- ଆତ୍ମପ୍ରତ୍ୟେକ ଏବଂ ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ
- ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟମିତ ଉପସ୍ଥାନ
- ଶାରୀରିକ ଏବଂ ମାନସିକ ସମସ୍ୟା (ଯଦି ଥାଏ)ର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ତାର ପ୍ରତିକାର ବ୍ୟବସ୍ଥା

□ ପରିବାର

- ପରିବାର, ବିଦ୍ୟାଳୟ ଏବଂ ଗୋଷ୍ଠୀ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପର୍କ ଓ ଭାଗୀଦାରିତା
- ଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ପରିବାରର ସହଯୋଗ
- ସକାରାତ୍ମକ ଆଦ୍ୟ ଶୈଶବ ଶିକ୍ଷଣ ଅନୁଭୂତି

(ଖ) ଶିକ୍ଷଣ ପରିବେଶ

□ ଭୌତିକ ସୂଚକ

- ବିଦ୍ୟାଳୟ ସୁବିଧା (Access) [ଶ୍ରେଣୀଗୁଡ଼, ପାନୀୟ ଜଳ, ଶୌଚାଳୟ, ଆଲୋକ, ଖେଳପଡ଼ିଆ, ବରିଚା ଇତ୍ୟାଦି]
- ଶ୍ରେଣୀର ଆକାର [ପିଲାସଂଖ୍ୟା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଉପଲବ୍ଧ ସ୍ଥାନ]

□ ମନୋବିଜ୍ଞାନିକ ସୂଚକ

- ବିଶେଷତଃ ବାଲିକାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଶାନ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ନିରାପଦ ଶିକ୍ଷଣ ପରିବେଶ
- ଶୃଙ୍ଖଳାବୋଧ
- ସାମ୍ବୁଦ୍ଧ ଏବଂ ପୁଣି ସଂପର୍କତ ନୀତି / ଚାର୍ଟ୍
- ସବୁ ପିଲାଙ୍କୁ ସମାନ ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ଯୋଗାଇଦେବା ଭଳି ଅନ୍ତର୍ଭୂତି ଶିକ୍ଷଣ ପରିବେଶ (Inclusive Environment)

□ ସେବା ପ୍ରଦାନ

- ସାମ୍ବୁଦ୍ଧସେବା ବ୍ୟବସ୍ଥା

(ଗ) ଶିକ୍ଷଣ ବିଷୟବସ୍ତୁ

□ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ

- ପୁଅ-ଝିଅ ଏବଂ ଉନ୍ନତି ପିଲାମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବୋଧଗମ୍ୟ ଏବଂ ସମେଦନଶାଳ ଶିକ୍ଷଣ ଉପଯୋଗୀ ସାମଗ୍ରୀ

□ শিক্ষণ পামগ্রী (শিক্ষণ পামগ্রী) ১২৩ উন্নত জ্ঞান প্রযোজন কর্তৃপক্ষ কর্তৃপক্ষ প্রযোজন কর্তৃপক্ষ

- পূর্বার্থ শিক্ষণ প্রযোজন উপরে আধাৰিত কৃতি উন্নত কৃতি প্রযোজন কৃতি
- শিক্ষার্থী কেন্দ্ৰিক তথা বাছ বিচাৰ ও পাতৰ অভৱ রহিত কৃতি উন্নত কৃতি কৃতি
- আঞ্চলিক এবং জাতীয় প্রযোজন উপরে শিক্ষণ বিষয়বস্তু কৃতি উন্নত কৃতি কৃতি
- ভাষা, গাণিত এবং জীবন কৌশল প্রকৃত বিষয়বস্তু কৃতি উন্নত কৃতি কৃতি
- লিঙ্গায় সমানতা, এৰ.আৱ.ভি / এতৰ, ঘাস্য, পুষ্টি এবং শান্তি প্রযোজন জ্ঞান আহৰণ পাই উপযুক্ত বিষয়বস্তুৰ পৰিশৃঙ্খলা

□ মানদণ্ড

- শিক্ষণ পাই মানদণ্ড এবং লক্ষ্য নিৰ্ধাৰণ [ক'ণ, কেতে পৰিমাণৰ এবং কেতে সময় মধ্যৰে শিখবে]

(ঝ) **শিক্ষণ প্ৰক্ৰিয়া** (শিক্ষণ প্ৰক্ৰিয়া) শিক্ষণ প্ৰক্ৰিয়া প্ৰযোজন কৃতি উন্নত কৃতি কৃতি

□ শিক্ষার্থী

- আবশ্যিক সুলে উচ্চতা ব্যবস্থা এবং সহায়তা প্ৰদান কৃতি উন্নত কৃতি
- কেৱল সময়ৰে ক'ণ শিখবে (Time on Task) কৃতি উন্নত কৃতি কৃতি
- বিদ্যালয়ৰে পিলাঙ্ক পাই সেমানক মাত্ৰভাষারে শিক্ষণ ব্যবস্থা কৃতি উন্নত কৃতি
- উপযুক্ত শিক্ষার্থী কেন্দ্ৰিক পৰিতি অবলম্বন যোৰ্থৰে শিক্ষার্থীৰ প্ৰক্ৰিয়া অশ্ৰুহণ থৰা

□ শিক্ষক (শিক্ষক প্ৰযোজন কৃতি উন্নত কৃতি প্ৰযোজন কৃতি উন্নত কৃতি)

- শিক্ষককৰ দক্ষতা
- শিক্ষকমানকৰ নিৰতৰ শিক্ষণ ও বৃত্তিগত প্ৰশিক্ষণ কৃতি উন্নত কৃতি
- শিক্ষক এবং শিক্ষার্থীক মধ্যৰে সকাৰাত্মক প্ৰপৰ্ক (প্ৰক্ৰিয়া) কৃতি উন্নত কৃতি কৃতি
- ‘সহু পিলাঙ্কৰ শিক্ষণ প্ৰযোজন’ বোলি বিশ্বাস পৃষ্ঠি কৰিবা এবং পিলাঙ্কৰ শিক্ষণ প্ৰতি প্ৰতিবৰ্তন প্ৰকাশ কৰিবা
- পিলামানকৰ শিক্ষণৰে অভিবৃদ্ধি নিমত্তে নিয়মিত তদাৰক তথা নিৰতৰ ও সামগ্ৰিক মূল্য নিৰ্ধাৰণ ব্যবস্থা
- কাম কৰিবা পাই সকাৰাত্মক বাচাৰণা কৃতি উন্নত কৃতি কৃতি

□ তদাৰক, পৰিদৰ্শন তথা সহায়তা (তদাৰক কৰিবা কৰিবা; পৰিদৰ্শন কৰিবা কৃতি কৃতি)

- শিক্ষণকু পুহাৰলা ভলি বিদ্যালয় সময় এবং কাৰ্য্য নিৰ্ণয়ৰে আবশ্যিক পৰিবৰ্তন কৰিবা
- প্ৰশাসনিক সহযোগ এবং নেতৃত্ব

- ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଥିବା ତାରତମ୍ୟକୁ ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଯୁକ୍ତି ବିଦ୍ୟା (Technology)ର ବ୍ୟବହାର
- ଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ସହାୟକ ହେବାଭଳି ବ୍ୟବସ୍ଥା
- ଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ଆର୍ଥିକ ସମଳ ବ୍ୟବସ୍ଥା

(୩) ଗୁଣାବୁକ ଶିକ୍ଷଣ ଫଳାଫଳ

- ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଶିଖ୍ବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷଣ (Learning to Learn) / ନିରତର ଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଆଗ୍ରହ ସୃଷ୍ଟି
- ସୁମ୍ବୁ, ଉତ୍ତମଭାବେ ବିକଶିତ ତଥା ଶୋଷଣ ଏବଂ ହିସାରୁ > ମୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ
- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଅଧିକାର ସମର୍କରେ ସଚେତନତା ବୃଦ୍ଧି ଏବଂ ଅଧିକାର ଉପଲବ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି
- ନିଷ୍ପତ୍ତି ଗ୍ରହଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ସକ୍ରିୟ ଅଶବ୍ଦିତତା
- ବିଭିନ୍ନତାକୁ ସମ୍ମାନ, ସମାନତା ପାଳନ ଏବଂ ବିନା ହିସାରେ ମତପାର୍ଥକ୍ୟର ସମାଧାନ ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ଉତ୍ସବ ପ୍ରାଥମିକ ଏବଂ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ପ୍ରତିକରଣ ଶିକ୍ଷଣର ଗୁଣାବୁକ ମାନରେ ଅଭିବୃଦ୍ଧିକୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଏବଂ ପରୋକ୍ଷ ଭାବେ ପ୍ରଭାବିତ କରୁଥିବା ସମ୍ଭାବ୍ୟ ସୁରକ୍ଷାରୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଉପଲବ୍ଧ କରାଯାଇଛି । ସେବୁଡ଼ିକ ହେଲା :

ଗୁଣାବୁକ ଶିକ୍ଷଣ ସୂଚକ :

(କ) ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିବେଶ

- ସୁଦୃଢ଼ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପାବେରୀ କାନ୍ତୁ କିମ୍ବା ବାଢ଼ିବୟୀ ସହିତ ପନ୍ଦିପରିବା ବରିତା
- କଞ୍ଜିଟ ଛାତ ସହିତ ପ୍ରଶନ୍ତ ବାରଣ୍ଣା ଏବଂ ଆବଶ୍ୟକ ଅନୁଯାୟୀ ଶ୍ରେଣୀଗୁହ୍ବରେ ଉତ୍ସବ ପ୍ରତିକରଣ କରିବାର ପାଇଁ ପରିଷ୍କାର କରିବାର ପାଇଁ
- ଶ୍ରେଣୀ ଗୁହରେ ଉତ୍ସବ ବାୟୁ ତଳାଚଳ ଏବଂ ଆଲୋକ ବ୍ୟବସ୍ଥା
- ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପାଇଖାନା ସୁବିଧା ଏବଂ ଝିଅପିଲାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସତର୍କ ପାଇଖାନା ବ୍ୟବସ୍ଥା ତଥା ଏହାର ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟବହାର
- ବିଶୁଦ୍ଧ ପାନୀୟ ଜଳ ବ୍ୟବସ୍ଥା
- ଭିନ୍ନଶମ ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଖସଡ଼ା (ramp and rail) ବ୍ୟବସ୍ଥା
- ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପରିଷ୍କାର ପରିଛନ୍ତା ତଥା ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଶ୍ରେଣୀଗୁହ୍ବରେ ପରିଷ୍କାର ପରିଛନ୍ତା

(ଖ) ଶୈକ୍ଷିକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ

- ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରେଣୀଗୁହ୍ବର ନାମକରଣ
- ଶ୍ରେଣୀଗୁହ୍ବର କାନ୍ତୁ ତଳାଭାଗରେ (ପିଲାଙ୍କ ହାତ ପାଇବାଭଳି) କଳାପଟା ସୁବିଧା ଏବଂ ଏହାର ବ୍ୟବହାର
- ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ କୋଣ, ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟାଙ୍କ, ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ର ବ୍ୟାଙ୍କ ଏବଂ ପ୍ରଦର୍ଶନ ଫଳକ ସୁବିଧା
- ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷକ ଉପସ୍ଥାନ ଏବଂ ଶ୍ରେଣୀ ଅନୁଯାୟୀ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଉପସ୍ଥାନ ଚାର୍ଟ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୂରଣ

- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ, ଶିକ୍ଷକ, ଅଭିଭାବକ ଏବଂ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଚାଳନା କମିଟି ଦ୍ୱାରା ବିଦ୍ୟାଳୟ ଶୁଙ୍ଗଳା ନିୟମାବଳୀ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଏବଂ ଏହାର ପାଳନ
- ଆବଶ୍ୟକ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ ସୁବିଧା

(ଗ) ସହ-ଶୈକ୍ଷିକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ

- ନିରତର ଏବଂ ସାମଗ୍ରିକରାବେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ମୂଲ୍ୟାୟନ
- ବିଦ୍ୟାଳୟ ଅର୍ପିତ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରେଣୀରେ ସମୟ ସାରଣୀ ପ୍ରଦର୍ଶନ
- ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ‘ସମାଧାନ’, ‘ସାଧନ’ ଏବଂ ‘ସଂଯୋଗ’ ପୁଷ୍ଟିକା ଥାଇ ସେସବୁର ବ୍ୟବହାର
- ଶିକ୍ଷା ଅଧିକାର ଅଧିନିୟମ ଅନୁଯାୟୀ ଶିକ୍ଷଣ ସମୟର ସୁବିନିୟୋଗ
- ସହପାଠୀ ଶିକ୍ଷଣ, ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଅନୁଯାୟୀ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ବସିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏବଂ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବା ପାଇଁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା
- ସଜ୍ଜ ମୂଲ୍ୟ ଏବଂ ବିନା ମୂଲ୍ୟରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ / ସଂଗ୍ରହୀତ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ ଥାଇ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା
- ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ, ବାଲିକା, ଅନୁସୂଚିତ ଜାତି, ଅନୁସୂଚିତ ଜନଜାତି ଏବଂ ସଂଖ୍ୟାଲୟ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସକାରାମୂଳକ ବ୍ୟବହାର ପ୍ରଦର୍ଶନ
- ପିଲାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକର୍ଷ କାର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସମାପନ
- ନିୟମିତରାବେ ସହ-ଶୈକ୍ଷିକ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା
- ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ପାଇଁ ସାମ୍ବୁଦ୍ଧ କାର୍ଡ୍ ବ୍ୟବସ୍ଥା
- ମତାମତ ସଂଗ୍ରହ ପାଇଁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ମତାମତ ବାକୁ (Idea Box) ରହିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା

(ଘ) ମୂଲ୍ୟାୟନ ଏବଂ ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧି

- ନିରତର ଏବଂ ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ ବ୍ୟବସ୍ଥା
- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ କ୍ରମୋନ୍ତ୍ରି ପତ୍ର (Progress card) ରେ ଉତ୍ସାହିତ ଏବଂ ସହ-ଶୈକ୍ଷିକ ଦିଗରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ସଫଳତାକୁ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା
- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଉପସ୍ଥାନ ଏବଂ ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧି ସଂପର୍କରେ ପିତାମାତା/ଅଭିଭାବକମାନଙ୍କ ସହିତ ଆଲୋଚନା

(ଙ) ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଚାଳନା

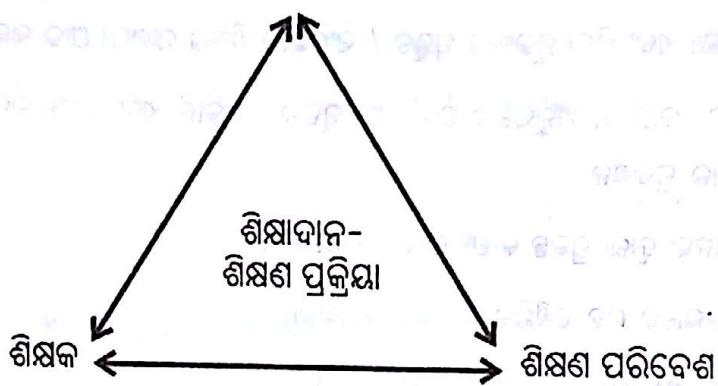
- ନିୟମାନୁସାରେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଚାଳନା କମିଟି ଗଠନ, ବିଦ୍ୟାଳୟ ବିକାଶ ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତି ଏବଂ ଉତ୍ସାହିତ କାର୍ଯ୍ୟବଳୀ ତାଲିକା ପ୍ରସ୍ତୁତି
- ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଚାଳନା କମିଟି (SMC) ଏବଂ ଅଭିଭାବକ-ଶିକ୍ଷକ ସଂଘ (PTA)ର ମାସିକ ବୈଠକ
- ସ୍କୁଲ କ୍ୟାବିନେର୍ ଗଠନ ଓ ତା'ର କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପାଦନ

[Source : www.opepa.in : Quality Monitoring Indicators.]

୧.୪ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଓ ଶିକ୍ଷଣ : ଏକ ପାରମ୍ପରିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା

ଯେତେବେଳେ ଶିକ୍ଷାଦାନ କଥା ଆମେ କହୁ ସେତେବେଳେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଦୁଇ ପ୍ରକାରର ବ୍ୟକ୍ତିକ କଥା ଚିତା କରାଯାଇପାରେ । ଜଣେ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରିବେ ଏବଂ ଅନ୍ୟଜଣେ ଶିକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରିବେ । ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନକାରୀ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ଅଭିଷ୍ଠ; ଯେହେତୁ ଶିକ୍ଷା ଗ୍ରହଣକାରୀ ତାଙ୍କଠାରୁ ଆନ ଆହରଣ କରିଥାନ୍ତି । ଏତଳି ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ବହୁପୂର୍ବରୁ ପ୍ରତକିତ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଅପେକ୍ଷା ଶିକ୍ଷଣକୁ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ବ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଉଛି । କାରଣ ଯେକୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ସବୁକିଛି ଜାଣିବା ସମ୍ଭବ ନୁହଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ଶିଖିବାର ସୁଯୋଗ ରହିଛି । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଅପେକ୍ଷା ଶିକ୍ଷଣକୁ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦେଲେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଆନ ପରିସାମା ବୃଦ୍ଧି ପାଇବ । ଶିକ୍ଷାଦାନ- ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ସାଧାରଣତଃ ତିନିଟି ଦିଗକଥା ବିଚାର କରାଯାଇପାରେ; ଯଥା- ଶିକ୍ଷକ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଏବଂ ଶିକ୍ଷଣ ପରିବେଶ ।

ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ

ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ହେଉଛି କେନ୍ଦ୍ରିୟ; କାରଣ ଶିକ୍ଷଣ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ପରିସ୍ଥିତିଗୁଡ଼ିକୁ ଭଲ ଭାବେ ଅନୁଧାନ କରି ଶିକ୍ଷଣ ସମ୍ବନ୍ଧ କି ନୁହଁ କାରଣ ସହ ଦର୍ଶାଅ ।

- (କ) ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଅଛନ୍ତି । ଶିକ୍ଷକ ଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ, ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଏବଂ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ ନାହିଁ ।
- (ଖ) ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଅଛନ୍ତି । ବିଦ୍ୟାଳୟ, ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ, ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ, ଲାଇବ୍ରେରୀ, ପରୀକ୍ଷାଗାର ଇତ୍ୟାଦି ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷକ ନାହାନ୍ତି ।
- (ଗ) ଶିକ୍ଷକ ଅଛନ୍ତି, ବିଦ୍ୟାଳୟ, ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ, ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ, ଲାଇବ୍ରେରୀ, ଖେଳପଡ଼ିଆ, ବଗିଚା ଇତ୍ୟାଦି ସବୁକିଛି ଅଛି, କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ନାହାନ୍ତି ।

ଏଥରୁ ଆମେ କ’ଣ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହେଲେ ?

ଶିକ୍ଷଣ ପରିବେଶ ଅଭାବରେ ଉତ୍ସବ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଓ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ନେଇ ଶିକ୍ଷଣ ସମ୍ବନ୍ଧ । କାରଣ ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ପାଇଁ ପାଠ୍ୟ ବିଷୟବସ୍ଥା ସଂଯୋଜନା କରିପାରିବେ; ପାଠ୍ୟ ସଂରଚନାରେ ସହାୟତା କରିପାରିବେ ଇତ୍ୟାଦି, ଇତ୍ୟାଦି । ସେହିପରି ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଅନୁପମ୍ପିତିରେ ମଧ୍ୟ ଯଦି ଶିକ୍ଷଣ ପରିବେଶ ଉତ୍ସବ ହୋଇଥାଏ ତେବେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ସ-ଶିକ୍ଷଣ କରିପାରିବେ, ଦଳଗତ ଭାବେ କି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ

ଉବେ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ଶିଖିପାରିବେ । ଅବଶ୍ୟ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଅନୁପଦ୍ଵିତିରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କର ବୁଝିବାରେ ଜଣ୍ଠ ହୋଇପାରେ, ସଦେହ ହୋଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷଣ ସମ୍ଭବ । ଆଉ ଯଦି ଉତ୍ସ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷଣ ପରିବେଶ ଉପଲବ୍ଧ ତେବେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଶିକ୍ଷଣ ନିଷ୍ଠିତ ଭାବେ ଫଳପ୍ରଦ ହେବ । କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷକ ଏବଂ ଶିକ୍ଷଣ ପରିବେଶ ଚମକାର ଥାଇ ଯଦି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ନାହାନ୍ତି; ତେବେ କାହା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା କରାଯିବ ?

ଏହିସବୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କରି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ବୁଝିବା ଦରକାର । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ବୟସ, ପରିବାରିକ ଓ ଅର୍ଥନୈତିକ ମୁଦ୍ରି, ତା'ର ସାସ୍ଯାବସ୍ଥା, ଭାଷା, ରୂପ, ଆଗ୍ରହ ଏବଂ ଦକ୍ଷତା ଆଦିକୁ ଭଲ ଭାବରେ ଅନୁଧାନ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ କ'ଣ ଜାଣିଛି, କେତେ ଜାଣିଛି, କ'ଣ ଜାଣିବା ପାଇଁ ତା'ର ଆଗ୍ରହ ଅଛି, କ'ଣ କଲେ ବା କିପରି ସହାୟତା ପ୍ରଦାନ କଲେ ସେ ସହଜରେ ଏବଂ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଜାଣିପାରିବ- ଏସବୁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ବୁଝିବା ଦରକାର । ଏସବୁକୁ ବିଚାର କରି ପାଠ ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲେ ଏବଂ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା କଲେ ଯାଇ ଶିକ୍ଷଣ ଫଳପ୍ରଦ ହେବ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଶିକ୍ଷାଦାନ-ଶିକ୍ଷଣ ଏକ ପାରସ୍ପରିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା କହିଲେ ଅଭ୍ୟୁକ୍ତ ହେବ ନାହିଁ ।

୧.୪ ଶ୍ରେଣୀଗୁହ ଶିକ୍ଷଣ ପରିଚାଳନା ସଂପର୍କିତ ପ୍ରମୁଖ ସମସ୍ୟା

ଶ୍ରେଣୀଗୁହରେ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା କରିବା, ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ ଗୁରୁଦୟାଯିତ୍ବ । ଏଥପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ଭିତ୍ତିଭୂମି ଏବଂ ଅନୁକୂଳ ଶିକ୍ଷଣ ପରିବେଶ ମିଳିବା ଦରକାର । ଅଧିକାଶ ସମୟରେ ଉପରୋକ୍ତ ସ୍ମୃତ୍ୟୁ ଅଭାବରୁ ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା କରିବାରେ ନାନାବିଧ ସମସ୍ୟାର ସମ୍ବୂଧନ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

ନିଜକୁ ନିଜେ ପରିଷ୍କାର : ୨

ଆମ ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରାଥମିକ ପ୍ରତିକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା ସମୟରେ କି କି ସମସ୍ୟାର ସମ୍ବୂଧନ ହେଉଥିବେ ତା'ର ଏକ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ତାଲିକା ପ୍ରସ୍ତୁତ କର ।

ନିମ୍ନରେ ଶ୍ରେଣୀଗୁହ ଶିକ୍ଷଣ ପରିଚାଳନା ସଂପର୍କିତ କେତେକ ପ୍ରମୁଖ ସମସ୍ୟା ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି । ତୁମେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିବା ସହିତ ସେସବୁକୁ ତୁଳନା କରିନିଅ ।

- **ଶିକ୍ଷକ ଓ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ ଅନୁପାତ :** ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରାଥମିକ ପ୍ରତିକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ନିଯୁକ୍ତି ପାଇଁ ନିଯମ ଥିଲା । ଶିକ୍ଷା ଅଧିକାର ଅଧିନିୟମ ଲାଗୁ ହେବା ପରେ ଏହି ନିଯମରେ କିଛିଟା ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆସିଛି । ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଅନ୍ୟନ ନେଟ୍ଵର୍କ ଶିକ୍ଷକ ଏବଂ ପ୍ରତି ନେଟ୍ଵର୍କ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପାଇଁ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ନିଯୁକ୍ତି ହେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିବା ବେଳେ; ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ପ୍ରତିକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ନେଟ୍ଵର୍କ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପାଇଁ ଜଣେ ଲେଖାର୍ଥ ଶିକ୍ଷକ ନିଯୁକ୍ତି କରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ ମୋଟାମୋଟି ଭାବେ ରାଜ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷକ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ ଅନୁପାତ ଠିକ୍ ଥିବା କଥା କୁହାଯାଉଥିବା ବେଳେ ସୁଗମ ଏବଂ ସହରାଞ୍ଚଳରେ ଥିବା ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ଆବଶ୍ୟକତାଠାରୁ ଅଧିକ ଶିକ୍ଷକ ଏବଂ ଦୁର୍ଗମ ଅଞ୍ଚଳରେ ଥିବା ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ଆବଶ୍ୟକତାଠାରୁ କମ ଶିକ୍ଷକ ଅଛନ୍ତି । ଆମ ରାଜ୍ୟରେ ଜଣେମାତ୍ର ଶିକ୍ଷକ ଥିବା ବିଦ୍ୟାଳୟ ଏବଂ ଦୁଇଜଣ ଶିକ୍ଷକ ଥିବା ବିଦ୍ୟାଳୟ ସଂଖ୍ୟା ମଧ୍ୟ କିଛି କମ ନୁହେଁ । ତା'ଙ୍କୁ ସେସବୁ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷକମାନେ ନିଜର ତାଲିମ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ସମୟ ଦେବେ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅସୁବିଧା ସମୟରେ ଛୁଟିରେ ରହିବେ । ତେଣୁ ଏପରି ପରିଷ୍କାରିତାରେ ଶିକ୍ଷଣ ପରିଚାଳନାରେ ସମସ୍ୟା ସୃଷ୍ଟି ହେବା ଅପରିହାର୍ୟ ।

- **ଏକାଧିକ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ :** ଏହି ପରିମ୍ବିତ ଏକ ବାସ୍ତବଚତା । ଏହା କେବଳ ଆମ ରାଜ୍ୟ କାହିଁକି, ସମ୍ବନ୍ଧିତ ଭାରତବର୍ଷରେ ଦେଖାଯାଉଛି । ପ୍ରସ୍ତାବିତ ଶିକ୍ଷକ-ଛାତ୍ରଭାତ୍ରୀ ଅନୁପାତକୁ ଦେଖିଲେ ଅଧିକାଂଶ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଏକ ସମୟରେ ଦୁଇ ବା ତତୋଧୂକ ଶ୍ରେଣୀ ପରିଚାଳନା କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଛି । ଯଦି ଏହା ଏକ ଅସମ୍ବବ କଥା ନୁହେଁ, ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଆବଶ୍ୟକ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ଦିଆଯାଇପାରିଲେ ସେମାନେ ଏକ ସମୟରେ ଏକାଧିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା କରିପାରିବେ । କିନ୍ତୁ ଏକାଧିକ ଶ୍ରେଣୀ ପରିଚାଳନା ସମୟରେ ସର୍ବଗୋଟିଏ ପିଲାଷ୍ଟଖ୍ୟା ୩୦-୪୦ ମଧ୍ୟରେ ରହିବା ବିଧେୟ । ଯଦିଓ ସର୍ବଶିକ୍ଷା ଅଭିଯାନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଜରିଆରେ ଆମ ରାଜ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ବହୁଶ୍ରେଣୀ ଓ ବହୁଶ୍ରେଣୀ (Multi Grade and Multi Level) ସଂପର୍କରେ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଉଛି, ଏହା ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ଏକ ସମୟରେ ଏକାଧିକ ଶ୍ରେଣୀ ପରିଚାଳନା କରିବା ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ ପ୍ରମୁଖ ସମସ୍ୟା ।
- **ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦକ୍ଷତା ଏବଂ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କର ସକାରାତ୍ମକ ମନୋଭାବ :** ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଭୂମିକା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାକୁ ଭଲ ଭାବରେ ଦୁଇ ତା' ମନଲାଖୁ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟଟିଏ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାର ଦାୟିତ୍ୱ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର । ଏଥପାଇଁ ଦକ୍ଷ ଶିକ୍ଷକ ଆବଶ୍ୟକ । ଦକ୍ଷ ଶିକ୍ଷକ କହିଲେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଦୁଇଟି କଥା ମନକୁ ଆସେ । ପ୍ରଥମଟି ହେଉଛି ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ବିଷୟବସ୍ତୁ ସଂପର୍କର ଜ୍ଞାନ ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟଟି ହେଉଛି ଶିକ୍ଷାଦାନ-ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା କରିବାର କୌଣସି । ସେଥିପାଇଁ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ଦେବାକୁ ହେଲେ ସର୍ବନିମ୍ନ ଶିକ୍ଷାଗତ ଯୋଗ୍ୟତା ସହ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । ଏହାର ଏକ ମାନଦଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ନିର୍ଭାରଣ କରାଯାଉଛି । କିନ୍ତୁ ଏହି ମାନଦଣ୍ଡ ଅନୁଯାୟୀ ଆବଶ୍ୟକ ମୁତାବକ ତାଲିମପ୍ରାପ୍ତ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ଅଭାବ ରହିଛି । ତା'ଛଢା ଶିକ୍ଷକତା ହେଉଛି ଏକ ବୃତ୍ତି । ଏଥପାଇଁ ସକାରାତ୍ମକ ମନୋଭାବ ଥିବା ଦରକାର । କେତେକ ଷେତ୍ରରେ ଦେଖାଯାଉଛି ଯଦି ଜଣେ ମେଧାବୀ ପିଲା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉଚ୍ଚ ବେତନଯୁକ୍ତ ଚାକିରିଟିଏ ପାଇପାରିଲେନି, ତେବେ ସେ ଶେତ୍ରରେ ଶିକ୍ଷକତା ବୁଝିକୁ ଆପଣେଇ ନେଇଥାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷକତା ବୁଝି ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ବା ରୁଚି କମ୍ ଥାଏ । ସେ ଷେତ୍ରରେ ସେ ନିଜ ବୁଝିକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ନ୍ୟାୟ ଦେବା ବଢ଼ି କଷ୍ଟକର ବ୍ୟାପାର । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଆମ ରାଜ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତ କରାଯାଉଛି । ସମାନ ଯୋଗ୍ୟତା ଥାଇ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ନିୟମିତ ଶିକ୍ଷକ ଭାବେ ନିଯୁକ୍ତ ପାଇଥିବା ବେଳେ ଆଉଜଣେ ଠିକା ଶିକ୍ଷକତାବେ ନିଯୁକ୍ତ ପାଇଛନ୍ତି । ଏରନ୍ତି ପରିମ୍ବିତରେ ଠିକା ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ମନୋଭାବ ସକାରାତ୍ମକ ହେବାର ସମସ୍ୟା ବହୁତ କମ୍ । ତେଣୁ ଉତ୍ସବକ ପାଖରୁ ସମାନ ଫଳାଫଳ ଆଶା କରିବା ଅନୁବିତ ।
- **ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ବହୁବିଧ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟୋଜନ :** ଡୁମା ଅଞ୍ଚଳରେ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ତାଙ୍କର ନିୟମିତ ବିଦ୍ୟାଲୟ ସମୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ କି କି କାମସବୁ କରନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ପଚାରି ଦୁଇ ଏବଂ ତାର ଏକ ତାଲିକା ପ୍ରସ୍ତୁତ କର । ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିବା ତାଲିକାଟିକୁ ଭଲଭାବେ ଅନୁଧାନ କଲେ ତୁମେ ଜାଣିପାରିବ ଯେ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଏବଂ ତା'ର ପରିଚାଳନା ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକତାଠାରୁ ଯଥେଷ୍ଟ କମ୍ ସମୟ ପାଆନ୍ତି । ତେଣୁ ଗୁଣାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷଣ ପରିଚାଳନାରେ ସମସ୍ୟା ସ୍ମୃତି ହୁଏ ।
- **ଶ୍ରେଣୀ କୋଠିର ଅଭାବ କିମ୍ବା ପିଲାଷ୍ଟଖ୍ୟା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଶ୍ରେଣୀକୋଠିର ଆକାର ଛୋଟ :** କେତେକ ଷେତ୍ରରେ ଦେଖାଯାଉଛି ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ନିରାପଦ ଏବଂ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ଶ୍ରେଣୀ କୋଠିର ଅଭାବ ରହିଛି । ସେ ଷେତ୍ରରେ ପିଲାମାନେ ଶ୍ରେଣୀଗୁହ ବାହାରେ ଅଥବା ଗଛତଳେ ବା ଖୋଲା ଜାଗାରେ ବସି ପାଠ ପଡ଼ନ୍ତି । ଏହା ସବୁ ସମୟରେ ସମ୍ବବ ହୋଇନପାରେ । ତା ଛଢା ଶୈକ୍ଷିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଏହା ମଧ୍ୟ ଠିକ ନୁହେଁ । ଅପରପକ୍ଷରେ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଷେତ୍ରରେ ଶ୍ରେଣୀଗୁହ ନିରାପଦ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷକ ଅଭାବରୁ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଏକ ସମୟରେ ଏକାଧିକ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଏକାଠି ବସାଇ ପଢାଇବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ସେ ଷେତ୍ରରେ ପିଲାମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ ହୋଇଯିବାରୁ ଏକ ବହୁଶ୍ରେଣୀ ସମସ୍ୟା ସ୍ମୃତି ହୋଇଥାଏ ।

● **ଆବଶ୍ୟକ ରିଭିଲୂମୀର ଅଭାବ :** ଶିକ୍ଷଣକୁ ଆନନ୍ଦଦାୟକ କରିବାକୁ ହେଲେ ଶ୍ରେଣୀ ଗୃହରେ ପିଲାମାନଙ୍କ ବସିବା ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ବସିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା (ଆସନ ବା ବେଞ୍ଚ ଓ ତେଷ୍ଠ), ଆଲୋକ ବ୍ୟବସ୍ଥା, ପଞ୍ଜା, ଯଥେଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ, କଳାପଟା, କାନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ, ମାନଚିତ୍ର ଛତ୍ୟାଦି ଏବଂ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଲାଇବ୍ରେରୀ, ଖେଳପଡ଼ିଆ, ବରିଚା ଆଦି ଉପଲବ୍ଧ ଥିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏସବୁ ରହିଲେ ଯାଇ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା କରିବା ଏବଂ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସକଳଙ୍କରେ ସହାୟତା ପ୍ରଦାନ କରିବା ସହଜ ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ ଏହିପରିବର୍ତ୍ତନ ସ୍ଵର୍ଗିତା ଅଧିକାଂଶ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଉପଲବ୍ଧ ନୁହେଁ; ତେଣୁ ଏହା ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପାଇଁ ସମସ୍ୟା ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ ।

● **ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ନିୟମିତ ଶୈକ୍ଷିକ ସହାୟତାର ଅଭାବ :** ଶିକ୍ଷକମାନେ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା ସମୟରେ ଶୈକ୍ଷିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଅନେକ ସମସ୍ୟାର ସମ୍ଭାନ ହୋଇଥାନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରତିକିତ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ସେମାନଙ୍କୁ ତଜ୍ଜାଳ ସହାୟତା (On-site support) ପ୍ରଦାନ କରିବା ପାଇଁ ଆଞ୍ଚଳିକ ସାଧନ କେନ୍ଦ୍ର ସଂଯୋଜକ (CRCC), ଗୋଷ୍ଠୀ ସାଧନ କେନ୍ଦ୍ର ସଂଯୋଜକ (BRCC) ଏବଂ ସମ୍ବଲ ଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କର (Resource Group) ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ ସେମାନେ ଶୈକ୍ଷିକ ସହାୟତା ପ୍ରଦାନ କରିବା ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ସମୟ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ, ଯେହେତୁ ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ସେମାନେ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ଏବଂ ତଥ୍ୟ ଏକତ୍ରୀକରଣ ତଥା ତଥ୍ୟ ପ୍ରଦାନ ପାଇଁ ଦେଇଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଶ୍ରେଣୀଗୃହରେ ସମ୍ଭାନ ହେଉଥିବା ସମସ୍ୟା କୃତି ସମାଧାନ ହୋଇପାରିଥାଏ ।

● **ଶ୍ରେଣୀ ଗୃହରେ ଜ୍ଞାନଭାବୀ ଏବଂ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ଭାଷାରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ :** ଭାଷା ହେଉଛି ଏକ ଅନ୍ୟତମ ସମସ୍ୟା ଯାହାକି ଶ୍ରେଣୀଗୃହ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନାରେ ସମସ୍ୟା ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ । ସାଧାରଣତଃ ଆଦିବାସୀ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରେ ଦେଖାଯାଇଛି ଯେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀରେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀରୁ ଅଧିକ ଭାଷାଭାଷୀ ପିଲାମାନେ ଥାଆନ୍ତି । କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ସଂଯୋଗୀ ଭାଷା (Link language) ବ୍ୟବହାର କରିଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପିଲାଙ୍କ ଭାଷା ଜାଣି ନଥିବା ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା କଷ୍ଟକର । ଏହିଭଳି ଆହୁରି ଅନେକ ସମସ୍ୟା ରହିଛି । ସେବବୁ ଯଥାର୍ଥ ସମାଧାନ ନହେଲେ ଗୁଣାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷଣ ପରିଚାଳନା କରିବା ଏକ ଦୂରୁହ ବ୍ୟାପାର ।

୧.୭ ଗୁଣାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷାଦାନ

ଗୁଣାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷଣ ସେତେବେଳେ ସଫଳ ହେବ ଯେତେବେଳେ ସମସ୍ତ ପିଲା ନିଜ ନିଜର ଦକ୍ଷତା ଅନୁସାରେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ (prescribed) ସମୟପରିମା ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବୋତ୍ତମା ସ୍ତରରେ ଉପଲବ୍ଧ ହାସଲ କରିବେ । ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଗୁଣାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷାଦାନ ମଧ୍ୟ ଗୁଣାତ୍ମକ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହାର ସଫଳତା ବିଶେଷତଃ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଶିକ୍ଷାଦାନ-ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା ଦକ୍ଷତା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ । ଗୁଣାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷାଦାନ କୌଶଳ ବା ପଢ଼ନ୍ତି ଏବଂ ଗୁଣାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷଣର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ପୁଞ୍ଜାନୁପୁଞ୍ଜ ଆଲୋଚନା କରିବା ଦରକାର ।

୧.୭.୧ ଗୁଣାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷଣର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ

ଗୁଣାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷଣର କେନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ହେଉଛି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ । ତେଣୁ ଆବଶ୍ୟକ ସମସ୍ତ ଉପାଦାନ ଯଥା : ଭୌତିକ ଓ ଶୈକ୍ଷିକ ପରିବେଶ ଯେପରି, ପାଠ୍ୟକ୍ରମ, ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ, ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ, ଶିକ୍ଷାଦାନ ଓ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରଶାଳନ, ଶିକ୍ଷଣ ମୂଲ୍ୟାଯନ ପଢ଼ନ୍ତି ଛତ୍ୟାଦି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ପାଇଁ କେବଳ ଯେ ମନ୍ଦ୍ରାତ୍ମକ ହୋଇ ନଥିବ ତାହା ନୁହେଁ ବରଂ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ସେଥିରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷଣ ଅଭିଜ୍ଞତା ହାସଲ କରିପାରୁଥିବା ଏବଂ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଶିକ୍ଷାବା ପାଇଁ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବା ଉଚିତ । ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷାରେ ଗୁଣାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷଣର କେତୋଟି ପ୍ରମୁଖ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ନିମ୍ନରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି ।

● ଶିକ୍ଷଣ ହେଉଛି ଏକ ଜତିଳ ପ୍ରକ୍ରିୟା । ଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ କୌଣସି ସ୍ଥିର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପଢ଼ନ୍ତି ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଏକାଧିକ ସମ୍ବାଦ୍ୟ ପଢ଼ନ୍ତି ରହିଛି । ଶିକ୍ଷାଦାନ ଦ୍ୱାରା ସବୁବେଳେ ଶିକ୍ଷଣ ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇ ନପାରେ । ସେତେବେଳେ ସବୁ ପିଲା ନିଜ ନିଜର ଦକ୍ଷତାନୁସାରେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟସାମା ଏବଂ ପରିବେଶରେ ସର୍ବୋତ୍ତମା ଶିକ୍ଷଣପ୍ରତିକାରୀ ହାସଳ କରିବାକୁ ସମ୍ଭବ ହେବେ, ସେତେବେଳେ ଶିକ୍ଷାଦାନ ସଫଳ ହୋଇଥାଏ ବୋଲି କୁହାୟାଇପାରେ ।

- ଶିକ୍ଷଣର ବିଭିନ୍ନ ଦିଗ ଅଛି ଯଥା : ବୌଦ୍ଧିକ (Cognitive), ଭାବାଧିକ (Affective), କ୍ରିୟାଧିକ (Psychomotor), ମନ୍ତ୍ରାଧିକ ଏବଂ ସାମାଜିକ (Psycho-Social) । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷଣ ପଳାପଳ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ବିସ୍ତୃତ ଶିକ୍ଷଣ ଦକ୍ଷତା / ଅଭିଜ୍ଞତା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ ।
- ଶିକ୍ଷଣ କେବଳ ଭଲ ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନୁହେଁ । କୌଣସି ଗୁରୁତର ମାନସିକ ଅସହୁଳନ ନଥବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ନିଜ ନିଜର ଦକ୍ଷତା ଅନୁସାରେ ସର୍ବାଧିକ ଶିକ୍ଷଣ ଅଭିଜ୍ଞତା ହାସଳ କରିବାକୁ ସମ୍ଭବ । ସେଥିପାଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଯଥୋଚିତ ଯତ୍ନ ଏବଂ ଶୈକ୍ଷିକ ସହାୟତା ଯୋଗାଇଦେବା ଆବଶ୍ୟକ ।
- ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାର ଶାରୀରିକ, ଆବେଗିକ ଏବଂ ବୌଦ୍ଧିକ ସଂରଚନା ସତତ । ସେଥିପାଇଁ ତା'ର ଶିକ୍ଷଣ ଧାରା / ପଢ଼ନ୍ତି ମଧ୍ୟ ସତତ ।
- ବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷଣ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଭୂମିକା ହେଉଛି ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଶୈକ୍ଷିକ ସହାୟତା ପ୍ରଦାନ କରିବା । ସେ ଉପଯୁକ୍ତ ପାଠ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଚନ୍ଦନ କରନ୍ତି । ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତି / ସଂଗ୍ରହ କରନ୍ତି । ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଆନନ୍ଦଦାୟକ ଶୈକ୍ଷିକ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି ଏବଂ ପିଲାମାନଙ୍କର ସ-ଶିକ୍ଷଣ ତଥା ଦଳଗତ ଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ସହାୟତା ଦେଇଥାନ୍ତି ।
- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଏବଂ ତାର ସ୍ଥାନୀୟ ପରିବେଶ ମଧ୍ୟରେ ଘରୁଥିବା ପାରସ୍ପରିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଦ୍ୱାରା ସକ୍ରିୟ ଶିକ୍ଷଣ (Active Learning) ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇଥାଏ । ଏହା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ତା' ନିଜ ପରିବେଶରେ ଉପଲବ୍ଧ ବିଷୟ ବିସ୍ତରିତ କରନ୍ତି ଏବଂ ପାଠ୍ୟକ୍ରମର ପାଠ୍ୟକ୍ରମର ବ୍ୟବସ୍ଥା ନକରି ସ୍ଥାନୀୟ ପରିବେଶ ଏବଂ ପରିମ୍ଲିଟିର ଶିଖିବା ଭଲି ବହୁବିଧ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ (Multiple / Differentiated curricula) ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ଦରକାର ।
- ଶିକ୍ଷଣର ଉପ ଅନେକ । ପିଲା ନିଜ ଘରୁ, ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ, ସାଜସାଥୀମାନଙ୍କଠାରୁ, ଗୋଷ୍ଠୀରୁ, ଦୋକାନ ବଜାରରୁ, ଦୂରଦର୍ଶନ ଓ ପତ୍ରପତ୍ରିକାରୁ ଶିଖିବାର ଯଥେଷ୍ଟ ସୁଯୋଗ ରହିଛି । ସେଥିପାଇଁ ଶିକ୍ଷକ ପିଲାର ପିତାମାତା, ଗୋଷ୍ଠୀ ସଦସ୍ୟ, ସାଜସାଥୀ ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କ ସହିତ ସଂଯୋଗ ରଖାକରି ପିଲାର ଶିକ୍ଷଣରେ ସହାୟତା କରିବା ଜରୁରି ।
- ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଜାତି, ଧର୍ମ, ବର୍ଣ୍ଣ, ଲିଙ୍ଗରେତେ ଏବଂ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରତିକାରୀ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପିଲାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭିନ୍ନତା ରହିବା ସାଭାବିକ । ତେଣୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷଣ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ବିବିଧତା ରହିବା ଜରୁରୀ । ଏତକି ବିବିଧତାକୁ ସକାରାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାରକରି ସମସ୍ତ ପିଲା ନିଜ ନିଜର ଦକ୍ଷତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଯେପରି ଅଧିକ ଭଲଭାବେ ଶିଖିପାରିବେ ଓ ଶିକ୍ଷଣ ଦକ୍ଷତା ହାସଳ କରିପାରିବେ ସେଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିଦେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

এই পরিপ্রেক্ষারে জাতীয় পাঠ্যকুম আধাৰ-২০০৫ (NCF-2005)ৰ মাৰ্গদৰ্শী নথিৰে নিম্নলিখিত বিষয় উপৰে গুৱুত্বাবোধ কৰায়াজছি।

- বিদ্যালয় বাহাৰৰ দৈনন্দিন জীবন সহিত আনকু ঘোষিবা;
- শিক্ষণ ঘোষা বিদ্যা নুহেঁ বোলি নিশ্চিত কৰিবা;
- পিলামানকু পাঠ্যপুস্তক মধ্যে সামিত নৰশু ষেমানকুৰ ষৰ্বাঙ্গীন বিকাশ প্ৰতি গুৱুত্ব দেবা;
- মূল্যায়ন পদ্ধতিকু অধূক নমনীয় কৰিবা এবং এহাকু দৈনন্দিন শ্ৰেণীগৃহ কাৰ্য্যকুম সহিত সমন্বিত কৰিবা;
- দেশৰ গণতান্ত্ৰিক রাজনৈতিক ব্যবস্থা ভিতৰে পিলামানকুৰ ষতন্ত্ৰ পৰিচয় সৃষ্টি কৰিবা পাৰ্ছ ষহায়তা প্ৰদান কৰিবা।

১.৭.৯. গুণাত্মক শিক্ষণ প্ৰক্ৰিয়া এবং ষেখুপাই সময়া :

গুণাত্মক শিক্ষণ মুখ্যতঃ শিক্ষককৰ গুণবৰা, গুণাত্মক পাঠ্যকুম, পাঠ্যপুস্তক ও শিক্ষণ সামগ্ৰী, শিক্ষণ পৰিবেশ এবং গুণাত্মক শিক্ষণ কাৰ্য্য পৰিচালনা উপৰে নিৰ্ভৰ কৰিথাএ।

শিক্ষককৰ গুণবৰা তাঙ্কৰ শিক্ষাগত যোগ্যতা, শিক্ষকতা পূৰ্বৰু পাইথুৰা তালিম এবং ষেবাকালীন তালিম, শিক্ষকতা বৃৰি প্ৰতি মনোভাৱ তথা ব্যক্তিগত সুবিধা ও অসুবিধা দীৰ্ঘ প্ৰভাৱ হোলথাএ। ষেখুপাই শিক্ষকতা বৃৰিৰে যোগদেবা পূৰ্বৰু ইচ্ছুক প্ৰাৰ্থীক আৰশ্যক শিক্ষাগত যোগ্যতা, ষেবা পূৰ্বৰুৰী তালিম এবং শিক্ষাবৃৰি প্ৰতি তাঙ্কৰ মনোভাৱ ভলভাৱে পৱন নেবা দৰিকাৰ। বৃৰিৰে যোগদেবা পৱে, নিয়মিত ব্যবধানৰে আৰশ্যক অনুযায়ী প্ৰশিক্ষণ কাৰ্য্যকুম মধ্য আয়োজন কৰিবা বিধেয়। এহাছৱা শিক্ষক মধ্য নিজ চেষ্টারে বিভিন্ন সূত্ৰৰ আধাৰৰে নিজৰ শিক্ষণ প্ৰক্ৰিয়া অব্যাহত রক্ষা আৰশ্যক। এহাদীৱা ষে মধ্য নিজৰ আনকু নৃতনতা প্ৰদান কৰিপাৰিবে (Update his/her knowledge)।

শিক্ষণৰ অন্যতম গুৱুত্বপূৰ্ণ দিগটি হৈছিল পাঠ্যকুম। পাঠ্যকুমৰ মধ্য চাৰিটি প্ৰমুখ দিগ রহিছি। ষেগুৰুত্বিক হৈলো : (ক) শিক্ষণ উদ্দেশ্য (খ) শিক্ষণ / পাঠ্য বিষয়বস্তু (গ) শিক্ষণ-শিক্ষাদান পদ্ধতি এবং (ঘ) শিক্ষণ মূল্যায়ন। শিক্ষণ উদ্দেশ্য স্থিৱীকৃত হৈবাপৰে তাকু চাহিঁ শিক্ষণ বিষয়বস্তু প্ৰস্তুত হোলথাএ। শিক্ষণ কাৰ্য্যকু আনন্দদায়ী এবং দক্ষিয় কৰিবা পাৰ্ছ শিক্ষণ-শিক্ষাদান পদ্ধতি মধ্য শিক্ষক-কেন্দ্ৰিক কিম্বা শিক্ষার্থী-কেন্দ্ৰিক হৈবা পৰিবৰ্ত্তে শিক্ষণ-কেন্দ্ৰিক হৈবা জৰুৱা। কিন্তু বিভিন্ননাৱ বিষয় এবে মধ্য অধূকাশ ক্ষেত্ৰে শিক্ষণ-শিক্ষাদান ব্যবস্থা শিক্ষক-কেন্দ্ৰিক অথবা শিক্ষার্থী-কেন্দ্ৰিক। কৃচিৎ ক্ষেত্ৰে শিক্ষণ-কেন্দ্ৰিক পদ্ধতি পৰিলক্ষিত হুৰে। প্ৰচন্ড শিক্ষা ব্যবস্থাৰে শিক্ষার্থী মূল্যায়ন মুখ্যতঃ, শিক্ষার্থী বিভিন্ন পাঠ বিষয়ৰে পাইথুৰা নমৰকু সুচাৱথাএ। এথৰে শিক্ষার্থীৰ ষপলতা এবং বিপলতাকু নেৱ চৰ্চা হোলথাএ; কিন্তু কিপৰি শিক্ষার্থী অধূকু অধূক শিক্ষণ দক্ষতা ও অভিজ্ঞতা হাস্তল কৰিপাৰিব ষেখুপাই যথেষ্ট সুযোগ নথাএ। ষেখুপাই সপ্তৰ্তি, শিক্ষার্থী মূল্যায়ন অপোক্ষা শিক্ষণ মূল্যায়নকু অধূক গুৱুত্ব দিআয়াৰিছি যাহাৰ ফলাফল উভয় শিক্ষার্থী এবং শিক্ষকক পাৰ্ছ ষহায়ক হোলথাএ। এথৰে শিক্ষার্থী নিজৰ ষপলতাৰ ঘাদ চাষ্বাৰ সহিত

ଅଧିକ ଶିକ୍ଷବା ପାଇଁ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ ଏବଂ ଶିକ୍ଷକ ମଧ୍ୟ ନିଜର ଶିକ୍ଷାଦାନ ପଢ଼ିରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିବା ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ଥାଏ । ଏଥପାଇଁ ମୂଲ୍ୟାୟନ ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ନିରନ୍ତର ଏବଂ ସାମଗ୍ରିକ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରୟୋସ ଜାରି ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ । ପାଠ୍ୟକ୍ରମକୁ ମଧ୍ୟ ନିୟମିତ ବ୍ୟବଧାନରେ ତର୍ଜମା କରାଯାଇ ସେଥରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିବା ଆବଶ୍ୟକ । ପରିବର୍ତ୍ତତ ପାଠ୍ୟକ୍ରମକୁ ଚାହିଁ ପାଠ୍ୟସ୍ତୋଚା, ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ, ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ ପଢ଼ି ଏବଂ ମୂଲ୍ୟାୟନ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ସୁଧାର ଆଣିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଏକ ପ୍ରମୁଖ ମାଧ୍ୟମ କିନ୍ତୁ ଏହା ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ । ଏହାକୁ ଅଧିକ ପରିପୁସ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ ଓ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ବାହାର ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । କିନ୍ତୁ ସଂପ୍ରତି ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଛି ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ବଜାରରୁ କିଣା ଯାଇଥିବା ସାମଗ୍ରୀ । ଏଭଳି ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଉପରେ ବିଶେଷ ପ୍ରଭାବ ପକାଇନାଥାଏ । କାରଣ ଏହାର ପ୍ରସ୍ତୁତିରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଅଂଶଗୁରୁତବ ନଥାଏ କିମ୍ବା ଏଗୁଡ଼ିକର ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ସ୍ଥାନୀୟ ପରିବେଶ ସହ ସଂପର୍କ ନଥାଏ । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତି / ଚିତ୍ରନ କଲାବେଳେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ସ୍ଥାନୀୟ ପରିବେଶ ଏବଂ ପରିସ୍ଥିତିକୁ ବିଚାର କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତିରେ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-ଶିକ୍ଷକ ଏବଂ ଗୋଷ୍ଠୀ ସଦସ୍ୟଙ୍କ ସଂକ୍ରିୟ ଅଂଶଗୁରୁତବ ରହିବା ଜରୁରୀ । ଏହାଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ସେସବୁକୁ ନିଜର ବୋଲି ଭାବିବେ ଏବଂ ସେସବୁର ବହୁବିଧ ବ୍ୟବହାର କରିପାରିବେ ।

ପ୍ରାଥମିକ ସ୍ତରରେ ଗୁଣାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଭାଷାର ଭୂମିକା ମଧ୍ୟ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷାନୀୟ-୧୯୮୭/୧୯୯୨, ଜାତୀୟ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଆଧାର- ୨୦୦୪ ଏବଂ ଆମ ସାମିଧାନିକ ବିଧ୍ୟବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନୁୟାୟୀ ପ୍ରାଥମିକ ସ୍ତରରେ ପିଲାଟିଏ ନିଜର ମାତୃଭାଷାରେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିବା ବିଧେୟ । କିନ୍ତୁ ଆମ ରାଜ୍ୟରେ ଆଦିବାସୀ ଅଧୁକ୍ଷିତ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରେ ପ୍ରାୟତ୍ୱ ୭୭ଟି କଥତ ଭାଷା ରହିଛି ମାତ୍ର ସାତାଳୀ ଭାଷା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କଥତ ଭାଷାମାନଙ୍କର ନିଜସ ଲିପି ନାହିଁ । ସେମାନେ ନିଜର ଭାଷା ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ମାଧ୍ୟମରେ ଲେଖା ଆକାରରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି । ସେଥପାଇଁ ମାତୃଭାଷା ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାକୁ ବିକଶିତ କରିବା ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟରେ ମାତ୍ର ୧୦ଟି ଆଦିବାସୀ ଭାଷାରେ ‘ବହୁଭାଷୀ ଶିକ୍ଷା’ (Multilingual Education) କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଆରମ୍ଭ କରାଯାଉଛି । ଏହା ଏକ ସାଗରଯୋଗ୍ୟ ପଦମେପ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସବୁ ଭାଷାଭାଷା ପିଲାମାନଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ପୂରଣ କରିବା ପାଇଁ ଏହା ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ । ଏଥୁ ସହିତ ପିଲାକ ଭାଷାର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁସାରେ ଶିକ୍ଷକ ନିୟମିତ ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରି ନଥିବାରୁ ଗୁଣାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷଣ ବିଶେଷଭାବେ ପ୍ରଭାବିତ ହେଉଛି ।

ଗୁଣାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ପରିବେଶ ଏକାତ୍ମ ପ୍ରୟୋଜନ । ଶିକ୍ଷଣ ପରିବେଶ କଥା କହିଲାବେଳେ ଆବଶ୍ୟକ ଭିରିଭୂମି ଯଥା ଶ୍ରେଣୀଗୁରୁ, ବସିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା, ଆଲୋକ ଏବଂ ବାୟୁ ଚଳାଚଳ ବ୍ୟବସ୍ଥା, ପାନୀୟ ଜଳ, ପୁଅ ଓ ଛିଅମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପୃଥକ ଶୌଚାଳ୍ୟ, ଲାଇଟ୍‌ବ୍ୟୋଦାରୀ, ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ ଏବଂ ଶିକ୍ଷଣ ଉପକରଣ, କଲାପଟା, ଦୃଶ୍ୟ-ଶ୍ରାବ୍ୟ ଉପକରଣ, ବିଜ୍ଞାନାଗାର, ଖେଳପଡ଼ିଆ ଏବଂ ବରିଚା ଇତ୍ୟାଦିର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । ଏଥୁସହିତ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଅଥବା ଶ୍ରେଣୀ ଅନୁପାତରେ ଆବଶ୍ୟକ ଶିକ୍ଷକ ମଧ୍ୟ ଥିବା ଦରକାର । ଏସବୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲେ ଯାଇ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ଅନୁକୂଳ ଶିକ୍ଷଣ ବାତାବରଣ ସୁଷ୍ଟି କରିପାରିବେ । କିନ୍ତୁ ଏ ସମସ୍ତ ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ଥିବା ବିଦ୍ୟାଳୟ ସଙ୍ଖ୍ୟା ଆମ ରାଜ୍ୟରେ ନଗଣ୍ୟ । ଏଭଳି ପରିସ୍ଥିତିରେ ଆମେ ଗୁଣାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷଣ ଆଶା କରିବା କେତେଦୂର ସମୀଚାନ ? ମାତ୍ର ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ଚାହିଁଲେ ନିଜର ପ୍ରତ୍ୟେକି ଏବଂ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ ତଥା ଗୋଷ୍ଠୀ ସହଯୋଗରେ ଗୁଣାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷଣରେ ଅନେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିପାରିବେ, ଏଥରେ ଦ୍ୱିମତ ନାହିଁ ।

୧.୭ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ସହାୟତା ପ୍ରଦାନକାରୀ ଭୂମିକାରେ ଶିକ୍ଷକ

ଆମେ ପୂର୍ବରୁ ଆଲୋଚନା କରିଛେ ଯେ; ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ ହେଉଛି ଏକ ପାରଷ୍ଵରିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଯେଉଁଠି ଶିକ୍ଷକ-ଶିକ୍ଷକ, ଶିକ୍ଷକ-ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ, ଶିକ୍ଷକ-ଗୋଷ୍ଠୀ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ, ସ୍ଥାନୀୟ ପରିବେଶ ମଧ୍ୟରେ ନିରବଳିନ୍ଦ୍ରିୟ ପାରଷ୍ଵରିକ ଆଲୋଚନାରେ ଆନନ୍ଦ ବିନିମୟ ଘଟିଥାଏ ।

ବାନ୍ଦା ସଂପ୍ରତିକ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉଛି ଶିକ୍ଷଣ ଏବଂ ଜ୍ଞାନ ସଂଗଠନ (Construction of Knowledge) । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ପୂର୍ବଜ୍ଞାନ / ଅଭିଜନା ଆଧାରରେ ନୃତନ ଜ୍ଞାନ ସଂଗଠନ ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ସହାୟତା ପ୍ରଦାନ କରିବା ଦାୟିତ୍ୱ ହେଉଛି ଶିକ୍ଷକଙ୍କର । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ହେଉଛି ଜଣେ ସକ୍ରିୟ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଯିଏ ନିଜେ ଜ୍ଞାନ ସଂଗଠନ କରିଥାଏ ଏବଂ ଶିକ୍ଷକ ହେଉଛନ୍ତି ଜଣେ ସକ୍ରିୟ ସହାୟତା ପ୍ରଦାନକାରୀ; ଯିଏ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଜ୍ଞାନ ସଂଗଠନରେ ସହାୟତା ପ୍ରଦାନ କରିଥାନ୍ତି ।

ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଆବଶ୍ୟକ ସହାୟତା ପ୍ରଦାନ କରିବା ପରିପ୍ରେକ୍ଷାରେ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପଦକ୍ଷେପ ଗ୍ରହଣ କରିପାରିବେ ।

- ଶିକ୍ଷଣକୁ ମୂର୍ଚ୍ଛା ଏବଂ ଫଳପ୍ରଦ କରିବା ପାଇଁ ବାନ୍ଦା ଶିକ୍ଷଣ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରିବେ ।
- ଦୈନିକ ଜୀବନରେ ଦେଖାଯାଉଥିବା ବାନ୍ଦା ସମସ୍ୟାଗୁଡ଼ିକର ସମାଧାନ ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ପଦ୍ଧତିଗୁଡ଼ିକ ସଂପର୍କରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ସୁଚନା ଦେବେ ।
- ଉପରୋକ୍ତ ସମସ୍ୟାଗୁଡ଼ିକର ସମାଧାନ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ କୌଶଳ ବଢାଇବା ସମୟରେ ଜଣେ ସହାୟକ ଭାବେ ଦାୟିତ୍ୱ ତୁଳାଇବେ ।
- ବିଭିନ୍ନ ଚଥ୍ୟ, ଧାରଣା (Concept) ଏବଂ ବିଷୟବସ୍ତୁ ସଂପର୍କରେ ସୁଚନା ପ୍ରଦାନ କରିବା ସମୟରେ ସେସବୁ ମଧ୍ୟରେ ଥୁବା ପାରଷ୍ଵରିକ ସଂପର୍କ ବିଷୟରେ ବିଶଦଭାବେ ଆଲୋଚନା କରିବେ ।
- ଶିକ୍ଷଣର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏବଂ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହାସଲ କରିବା ସମୟରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ଚାପ ପ୍ରୟୋଗ ନକରି ଆପୋଷ ଆଲୋଚନା ମାଧ୍ୟମରେ ନିଷ୍ଠରି ଗ୍ରହଣ କରିବେ ।
- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବୌଦ୍ଧିକ ଚିତ୍ରନ, ଆତ୍ମ ବିଶ୍ଵେଷଣ, ଆତ୍ମ-ସମୀକ୍ଷା ଏବଂ ଆତ୍ମ-ସତେତନତାଙ୍କୁ ପ୍ରୋଷ୍ଠାତି କରିବା ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷଣକାର୍ଯ୍ୟ, ଶିକ୍ଷଣ ପରିବେଶ, ଶିକ୍ଷଣ ସାଧନୀ ଏବଂ ସୁଯୋଗ ଯୋଗାଇ ଦେବେ ।
- ଶିକ୍ଷଣ ପରିସ୍ଥିତି, ପରିବେଶ, ପଦ୍ଧତି, ବିଷୟବସ୍ତୁ ଏବଂ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଦୈନିକିନ ଜୀବନର ସମସ୍ୟାବଳୀ ଏବଂ ବାନ୍ଦା ଦୁନିଆ ସହିତ ସଂପର୍କତ କରାଇବେ ।
- ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଦ୍ୱାରା ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରାଇବାରେ ସହାୟତା କରିବେ ।
- ସହଜରେ ବୁଝିବା ଏବଂ ଜ୍ଞାନ ସଂଗଠନରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଉପସାହିତ କରିବା ପାଇଁ ଜାଣିଶୁଣି ବେଳେବେଳେ ଛୋଟ ଛୋଟ ଭୁଲ କରୁଥିବେ ଯାହା ଫଳରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସଂଶୋଧନ କରିପାରୁଥିବେ ।
- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ବିକଳ୍ପ ଶିକ୍ଷଣ ପଦ୍ଧତି ସହିତ ପରିଚିତ କରାଇବା ଏବଂ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଶିକ୍ଷବା ପାଇଁ ପ୍ରୋଷ୍ଠାତି କରିବା ନିମିତ୍ତ ସହଭାଗୀ ଶିକ୍ଷଣ ଏବଂ ସହଯୋଗୀ ଶିକ୍ଷଣରେ ସହାୟତା କରିବେ ।
- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଦକ୍ଷତା ଅନୁଯାୟୀ ସର୍ବୋତ୍ତମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧ ହାସଲ କରିବା ନିମିତ୍ତ ସୁଯୋଗ ଯୋଗାଇଦେବେ ।

- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବା ପାଇଁ ଉପାହିତ କରିବେ ଏବଂ ତାଙ୍କର ଧାରଣାକୁ ସ୍ଵପ୍ନ କରିବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷଣ ବିଷୟ ବିଷୟକୁ ସରଳ ଏବଂ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ କରିବେ ।

- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ପରସ୍ଵର ମଧ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କର ଧାରଣା ଏବଂ ଆନ ସମ୍ପର୍କରେ ବିତର୍କ କରି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନାଟ ହେବା ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଉପାହିତ କରିବେ ।

- ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ଦୂରାନ୍ତି କରିବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନେତୃତ୍ବବାବ, ସହଭାଗୀତା ମନୋଭାବ, ଆନ ସମ୍ପର୍କରେ ଚର୍ଚା ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଆଗ୍ରହ ସ୍ଵପ୍ନ କରାଇବେ ।

- ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିସର, ଶ୍ରେଣୀଗୁଡ଼ ଏବଂ ନିୟମିତ କାର୍ଯ୍ୟନିର୍ଣ୍ଣୟତାରୁ ଅଧିକ ବ୍ୟାପକ କରିବେ ।

୧.୮ ଏହି ଏକକରୁ ଭୁମେ ଯାହା ଶିଖିଲା

- ପୁରାତନ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ‘ଶିକ୍ଷକ’ଙ୍କ ଭୂମିକାକୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଉଥିବା ବେଳେ, ସାମ୍ପ୍ରତିକ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ‘ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ’କୁ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଉଛି । ମାତ୍ର; ସେ ଶିକ୍ଷକ ହୁଅନ୍ତୁ ବା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ, ଉଭୟଙ୍କ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷଣର ଆବଶ୍ୟକତା ଯଥେଷ୍ଟ ବେଶୀ । ତେଣୁ ଏବେ ଗୁରୁତ୍ୱ ‘ଶିକ୍ଷଣ’ ଉପରେ ।

- ଶିକ୍ଷଣ ସେତେବେଳେ ସଫଳ ହେବ, ଯେତେବେଳେ ସମସ୍ତ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ନିଜ ନିଜର ଦକ୍ଷତା ଅନୁସାରେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟସୀମା ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବୋତ୍ତମା ପ୍ରତିକରିତ ହାସଲ କରିବେ । ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଗୁଣାମ୍ବକ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

- ଶିକ୍ଷଣ ହେଉଛି ଏକ ଜଟିଲ ପ୍ରକ୍ରିୟା, ଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ କୌଣସି ସ୍ଥିର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପଢ଼ନ୍ତି ନାହିଁ । ଏଥୁପାଇଁ ଏକାଧିକ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ପଢ଼ନ୍ତି ଅବଲମ୍ବନ କରାଯାଇପାରେ ।

- ଶିକ୍ଷଣ କେବଳ ଭଲ ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନୁହେଁ । କୌଣସି ଗୁରୁତର ମାନସିକ ଅସନ୍ତୁଳନ ନଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ନିଜ ନିଜର ଦକ୍ଷତା ଅନୁସାରେ ସର୍ବାଧିକ ଶିକ୍ଷଣ ଅଭିଜ୍ଞତା ହାସଲ କରିବାକୁ ସମ୍ଭାବନା ଦିଲା ।

- ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାର ଶାରୀରିକ, ଆବେଗିକ ଏବଂ ବୌଦ୍ଧିକ ସଂରଚନା ସତର୍ତ୍ତା । ସେଥୁପାଇଁ ତା’ର ଶିକ୍ଷଣ ଧାରା / ପଢ଼ନ୍ତି ମଧ୍ୟ ସତର୍ତ୍ତା ।

- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଏବଂ ତା’ର ସ୍ଥାନୀୟ ପରିବେଶ ମଧ୍ୟରେ ଘରୁଥିବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷଣର ପ୍ରକ୍ରିୟା ଦ୍ୱାରା ସକ୍ରିୟ ଶିକ୍ଷଣ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ । ସେଥୁପାଇଁ ସବୁ ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ଏକପ୍ରକାର ପାଠ୍ୟକ୍ରମର ବ୍ୟବସ୍ଥା ନକରି ସ୍ଥାନୀୟ ପରିବେଶ ଏବଂ ପରିବୃତ୍ତିରୁ ଶିଖିବାରକି ବହୁବିଧ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ଦରକାର ।

- ଗୁଣାମ୍ବକ ଶିକ୍ଷଣ ମୂଖ୍ୟତଃ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଗୁଣବିଭାବ, ଗୁଣାମ୍ବକ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ, ପାଠ୍ୟଗୁସ୍ତକ, ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ, ଶିକ୍ଷଣ ପରିବେଶ ଏବଂ ଗୁଣାମ୍ବକ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ ।

- ପାଠ୍ୟକ୍ରମର ଚାରୋଟି ପ୍ରମୁଖ ଦିଗ ହେଲା : ଶିକ୍ଷଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ଶିକ୍ଷଣ ବିଷୟବିଷୟ, ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ ପଢ଼ନ୍ତି ଏବଂ ଶିକ୍ଷଣ ମୂଲ୍ୟାଯନ ।

- ସଂପ୍ରତି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ମୂଲ୍ୟାଯନ ଅପେକ୍ଷା ଶିକ୍ଷଣ ମୂଲ୍ୟାଯନକୁ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଉଛି; ଯାହାର ଫଳାଫଳ ଉଭୟ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଓ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପାଇଁ ସହାୟକ ହୋଇଥାଏ । ଏଥୁରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ନିଜର ସଫଳତାର ସାଦ୍ଵାନୀବା ସହିତ ଅଧିକ ଶିଖିବା ପାଇଁ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ ଏବଂ ଶିକ୍ଷକ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷାଦାନ ପଢ଼ନ୍ତିରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିବା ପାଇଁ ସ୍ଵୀଚ୍ଛା ଥାଏ ।

- ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଏକ ପ୍ରମୁଖ ମାଧ୍ୟମ । କିନ୍ତୁ ଏହା ଏକମାତ୍ର ମାଧ୍ୟମ ନୁହେଁ ଏବଂ ଯଥେଷ୍ଟ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏହାକୁ ଅଧିକ ପରିପୁଷ୍ଟ କରିବା ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ ଏବଂ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ବାହାର ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି ।
- ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ହେଉଛି ଜଣେ ସକ୍ରିୟ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଯିଏ ନିଜେ ଜ୍ଞାନ ସଂଗଠନ କରିଥାଏ ଏବଂ ଶିକ୍ଷକ ହେଉଛନ୍ତି ଜଣେ ସକ୍ରିୟ ସହାୟତା ପ୍ରଦାନକାରୀ ଯିଏ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଜ୍ଞାନ ସଂଗଠନରେ ସହାୟତା ପ୍ରଦାନ କରିଥାନ୍ତି ।
- ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ଚାହିଁଲେ ନିଜର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ଏବଂ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ତଥା ଗୋଷ୍ଠୀ ସହଯୋଗରେ ଗୁଣମୂଳକ ଶିକ୍ଷଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିପାରିବେ ।

୧.୯ ନିଜକୁ ନିଜେ ପରଖ୍ୱବା ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀର ଉତ୍ତର

୧.୯.୧ ଗୁଣମୂଳକ ଶିକ୍ଷଣର ଅର୍ଥକୁ ବିଭିନ୍ନ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ (ଡିନ୍‌ବିଭାଗ) ଭିନ୍ନ ଭାବେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥାନ୍ତି । ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଉଚ୍ଚମାନର ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧି ଓ ଶିକ୍ଷଣ ଅଭିଜ୍ଞତା ହାସନ କରିଥାନ୍ତି ତାହାଙ୍କୁ ଗୁଣମୂଳକ ଶିକ୍ଷଣ ଭାବେ ବିବେଚନା କରାଯାଇଥାଏ । ଏଥପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ବିଶେଷକରି ଶ୍ରେଣୀଗୁହରେ ହେଉଥିବା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ରହିଛି । ଏହା ସହିତ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ଆଶଗୁହଣ, ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଯୋଜନା ଓ ତା'ର କାର୍ଯ୍ୟକାରିତା, ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଗୋଷ୍ଠୀର ସଂପୃଷ୍ଟି ଓ ପ୍ରତିବଦ୍ଧତା, ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ ଓ ଶିକ୍ଷଣ ସହାୟକ ଉପକରଣର ଉପଲବ୍ଧତା ଓ ତା'ର ବ୍ୟବହାରକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ ।

୨. ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନାରେ ସମସ୍ୟାଗୁଡ଼ିକୁ ନିମ୍ନରେ ଆଲୋଚନା କରାଗଲା

- ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ, ଅଧିକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ
- ବହୁ ଶ୍ରେଣୀ ପରିମ୍ଲିତ ପରିଚାଳନାରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ସାମର୍ଥ୍ୟ

ଶିକ୍ଷଣ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ପନ୍ଦ୍ରାରେ ଶ୍ରେଣୀ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନାରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ସାମର୍ଥ୍ୟ

- ଶ୍ରେଣୀରେ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀର ଉପଲବ୍ଧତା ଓ ବ୍ୟବହାର

ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଅଭିଜ୍ଞତା ଆଧାରରେ କାର୍ଯ୍ୟ ବାହିବା

- ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ଶ୍ରେଣୀ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସଂପୃଷ୍ଟ କରିବା

ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ବାହାରକୁ ଯାଇ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟର ପରିଚାଳନା କରିବା

- ଶିଶୁପ୍ରିୟ ପରିବେଶ ସୂଷ୍ଟି କରିବାରେ ଅସମର୍ଥତା ଲଜ୍ଜାଦି ।

୧.୧୦ ଏକକ ସମ୍ବଲିତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ

୧. ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ପ୍ରାଧାକରଣ (OPEPA) ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୁଣମୂଳକ ଉତ୍ତରକୁ ସୁଚକ (Quality Monitoring Indicator) ସଂଗ୍ରହ କରି ସମୀକ୍ଷା କର ଏବଂ ଏହା ଉପରେ ନିଜର ମତାମତ ପ୍ରଦାନ କର ।
୨. ଶ୍ରେଣୀଗୁହ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସମସ୍ତ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କର ସକ୍ରିୟ ଆଶଗୁହଣ ନିଶ୍ଚିତ କରିବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଭୂମିକା କ'ଣ ହେବ ବର୍ଣ୍ଣନା କର ।

ନିମ୍ନ । ୧. ଜାତୀୟ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଆଧାର-୨୦୦୫ର ମାର୍ଗଦର୍ଶୀ ନାଟିକୁ ଆଧାର କରି ଗୁଣାମ୍ବଳ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଭୂମିକା
ବିଶେଷ ସଂପର୍କରେ ଆଲୋକପାତ୍ର କର ।

ନିମ୍ନ । ୨. ସାଂପ୍ରତିକ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକତା ନିର୍ଭାବ ଜରୁଗା କି ? ନିଜର ଯୁକ୍ତିକୁ ଉଦ୍‌ବହଣ ମାଧ୍ୟମରେ
ପ୍ରକାଶ କର ।

୧.୧୧. ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଧ୍ୟୟନ ପାଇଁ ପୁଷ୍ଟକସୂଚୀ

Ministry of Education, (1966) : Report of the Education Commission, 1964-66. Education and
National Development, Government of India, New Delhi.

Ministry of Human Resource Development (1992) : National Policy on Education, 1986 & revised
in 1992, Department of Education, Government of India, New Delhi.

Ministry of Human Resource Development (1995) : District Primary Education Programme -

Guidelines, Dept. of Elementary Education and Literacy, Government of India, New Delhi.

Ministry of Human Resource Development (2010) : Sarva Shiksha Abhiyan – A programme for
Universal Elementary Education : Framework for Implementation. Dept. of Elementary Education
and Literacy, New Delhi.

Ministry of Law and Justice (2009) : The Right of Children to Free and Compulsory Education Act,
The Gazette of India, Legislative Department, Government of India, New Delhi.

National Council of Educational Research and Training (2005) : National Curriculum Framework
2005, Sri Aurobindo Marg, New Delhi - 110016

UNICEF (2000). Defining Quality in Education, Working Paper Series, Education Section,
Programme Division, UNICEF, 2000.

UNESCO (2005). EFA Global Monitoring Report : Understanding Education Quality, UNESCO,
Paris, France.

www.facultyguidebook.com: Overview of Quality Learning Environments by Peter Smith

www.opepa.in : Sarva Shiksha Abhiyan : Quality Monitoring Indicators.

ଏକଳ : ୨

ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନରେ ବିଭିନ୍ନ ପତ୍ର

(Approaches to learning - Teaching)

୨.୯ ପରିମାଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କୌଣସିଲ୍ ଏକାଡେମୀଜ୍ ଏତାରୁ ଏକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହୁଏ । କୌଣସିଲ୍ ଏକ ପରିମାଣ

9.3 ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ ପକିଯାର ବିଭିନ୍ନ ପକ୍ଷ

୧୩୪ ଶିଶ୍କ-ରେଣ୍ଡିଂ ଶିଖ

ଜାମ୍ବକା-ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ଜାମ୍ବା

୨୩୦୧ ମେସିହା ମୁହର୍ରତ ପାଠୀ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ପନ୍ଥୀ

୨.୩.୩ ଶିକ୍ଷଣ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ପଳା

សេចក្តីថ្លែងក្រោម

୨.୪ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଉପରେ ପଦ୍ଧତିର ବିବରଣୀ

୨.୫.୧ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟର ଧାରଣା

ଶିଖଣ୍ଡ ପାର୍ଶ୍ଵାଂତ କଷାଯାର

9.8.9 ટાક્સટા જાયપુર જઘાખાના

୨.୪.୩ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ

୧୨୯ ଶିଖନ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଉପଯୋଗିତା

9.8.8 શાસ્ત્રીય કાયાંક છાપદશાળા

9.4.4 ଶିକ୍ଷା

୨.୭ ଆନ ସଂଗ୍ରହ ପତ୍ର । କେବଳ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ

၁၁၁ နိုင်ငံတော်လွှာ

७.७.६ दुर्घटना प्रकाशन या जातिसंघषण

୨.୭.୭ ସଂଗ୍ରହବାଦରେ

୨.୭ ଏହି ଏକକରୁ ଦୂମେ ଯାହା ଶିଖିଲ

๒๕ និគោ និគោ សាសនា ព្រះ នៃពេជ្យ

୨.୧ ମହିଳା ନାଟକ ପରିଷକା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ରଙ୍କ ଏବଂ ଶାଶ୍ଵତ ଦିନରେ ପରିଷକା ପାଠ୍ୟ ପାଠ୍ୟରେ ଯେତେବେଳେ ପରିଷକା ପାଠ୍ୟ ପାଠ୍ୟରେ ଯେତେବେଳେ

୨.୯ ଏକକ ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ

୨.୧୦ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଧ୍ୟନ ପାଇଁ ପସ୍ତକସତ୍ତ୍ଵ

୨.୧ ଉପକ୍ରମ

ଯେ କୌଣସି ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟର କୌଣସି ଏକ ଶ୍ରେଣୀରେ ପାଠ୍ୟତା ଚାଲିଥିବା ବେଳେ ସେଠାକୁ ଗଲେ, ତୁମେ କ'ଣ ଦେଖୁବ ? ହୁଏତ ଦେଖୁବ ଯେ, ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ/ଶିକ୍ଷୟତ୍ରୀ ଶ୍ରେଣୀ ପ୍ରକୋଷ୍ଟରେ ଥିବେ, ସେ ଶ୍ରେଣୀରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ବିଭିନ୍ନ ଉପାୟ ଅବଳମ୍ବନ କରି ପଡ଼ାଉଥିବେ ବା ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା କରୁଥିବେ । ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ବା ସୂଚନା ମୁତ୍ତାବକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପାଦନା କରୁଥିବେ (Implementation of Learning Objectives)

ଏହିଭଳି ଶ୍ରେଣୀରେ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ନେଇ ଏହା କୁହାଯାଇପାରିବ ଯେ ଶ୍ରେଣୀ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷକ ଜଣେ ଶିକ୍ଷଣ ସହାୟକ ହିସାବରେ କାର୍ଯ୍ୟକୁଛାନ୍ତି କି ଶ୍ରେଣୀରେ ନିଜେ ପଡ଼େଇ ଚାଲିଛନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍, ଶ୍ରେଣୀରେ ଚାଲିଥିବା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ ଏହା ଜଣାପଡ଼ିବ ଯେ, ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷକ କିମ୍ବା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଛି ବା ପିଲାମାନଙ୍କର ଶିଖିବାକୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଛି । ଏହାକୁ ଭିରିକରି କେଉଁ ପ୍ରକାରର ପଦ୍ମା ଅବଳମ୍ବନ କରାଯାଇଛି ତାହା ଜାଣିହେବ ।

ଏହି ଏକକରେ ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରାଯିବ । ତିରାଚରିତ ଶିକ୍ଷକ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ପଦ୍ମାରେ ଶିକ୍ଷକ ହିଁ ଶିକ୍ଷାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରମୁଖ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ଶିକ୍ଷାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଅଂଶଗ୍ରହଣ ପାଇଁ ଅଧିକ ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଥାଏ । ଆଉ ଗୋଟିଏ ପାହାଚ ଆଗକୁ ଯାଇ କୁହାଯାଇପାରିବ ଯେ; ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ପଦ୍ମା ହେଉଛି ଏକ ପ୍ରକାରର ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଯେଉଁରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଶିଖିବା ହେଉଛି ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହି ପଦ୍ମାରେ ଶ୍ରେଣୀରେ ଏଭଳି କାର୍ଯ୍ୟସବୁ କରାଯିବ, ଯେଉଁରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ତଥା ଶିକ୍ଷକ ସକ୍ରିୟତାବେ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରୁଥିବେ ଓ ଶିଖୁଥିବେ । ଏହି ଏକକରେ ଏହି ତିନୋଟି ପଦ୍ମା (ଶିକ୍ଷକ-କେନ୍ଦ୍ରିକ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ଓ ଶିକ୍ଷଣ-କେନ୍ଦ୍ରିକ) ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି ।

ଏତେ ବ୍ୟତୀତ, ଏହି ଏକକରେ ଦକ୍ଷତାଭିର୍ମାଳା ପଦ୍ମା, ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଭିରିକ ପଦ୍ମା ଓ ସଂଗଠନବାଦ ପଦ୍ମା ଉପରେ ଆଲୋଚନା ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଛି ।

୨.୨ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ

ଏହି ଏକକର ଅଧ୍ୟନ ପରେ, ତୁମେ -

- ଶିକ୍ଷକ-କେନ୍ଦ୍ରିକ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ଓ ଶିକ୍ଷଣ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ପଦ୍ମା ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ପାର୍ଥକ୍ୟ ନିରୂପଣ କରିପାରିବ ।
- ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟର ଉପାଦାନ ଓ ଗୁରୁତ୍ୱକୁ ବୁଝିପାରିବା ଓ ଶ୍ରେଣୀ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ବ୍ୟବହାର କରିବାର କୌଣସି ଆୟର କରିବ ।
- ଦକ୍ଷତା ଭିରିକ ପଦ୍ମାର ସରୁପକୁ ବୁଝିବ ।
- ଶ୍ରେଣୀକାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନାରେ ସଂଗଠନବାଦ ପଦ୍ମା (Constructivist Approach) ର ବିଶେଷତାକୁ ବୁଝିବା ସହିତ ଶ୍ରେଣୀ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପାଦନା କରିବାର ଉପାୟଗୁଡ଼ିକ ଜାଣିବ ।

୨.୩ ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନରେ ବିଭିନ୍ନ ପଦ୍ମା

ପୂର୍ବରୁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ପଦ୍ମା ସଂପର୍କରେ ସମ୍ମିଳନ ସୂଚନା ଦିଆଯାଇଛି । ଶ୍ରେଣୀ ପ୍ରକୋଷ୍ଟରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ, ଶିକ୍ଷକଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ତଥା କାର୍ଯ୍ୟର ସରୁପକୁ ଦେଖୁ ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟର ସରୁପ ସଂପର୍କରେ ଜାଣିହେବ । ଏଥରୁ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇପାରିବ ଯେ, ଶିକ୍ଷକ-କେନ୍ଦ୍ରିକ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ଓ ଶିକ୍ଷଣ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ପଦ୍ମା ମଧ୍ୟରୁ କେଉଁଠାରେ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଛି ।

୨.୩.୧ ଶିକ୍ଷକ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ଶିକ୍ଷା ମାନଙ୍କଣ କୁଟୀ ରାତ୍ରି ପାଇଁ ଆଗ୍ରହୀ । କିମ୍ବା ଯେଉଁଥିରେ କୁଟୀ ରାତ୍ରିରେ କିମ୍ବା କିମ୍ବା

ବିକାଶ ସାର ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଲୟରେ ପଡ଼ାନ୍ତି । ପଡ଼ାଇବା ବେଳେ ସେ ବିଷୟବସ୍ତୁକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରନ୍ତି, ବୁଝାନ୍ତି । ସଂଜ୍ଞାଗୁଡ଼ିକୁ କଳାପଟାରେ ଲେଖିଦେଇ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଘୋଷିବାକୁ କହନ୍ତି । ସମୟେ ସମୟେ ଅଛେ କେତେକ ପିଲାଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରନ୍ତି । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ କିପରି ସିଲାବସ୍ତୁ ଶେଷ ହେବ ତାହା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଅନ୍ତି । ତେଣୁ ସେ ପିଲାମାନଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ଓ ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବାପାଇଁ ଖୁବ କମ୍ ସମୟ ପାଇଥାନ୍ତି । ଅପର ପକ୍ଷରେ, ପିଲାମାନେ ଶ୍ରେଣୀରେ ରୂପଚାପ ବସିରହି ଶିକ୍ଷକଙ୍କ କଥାକୁ ଶୁଣନ୍ତି । ବେଳେବେଳେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ବା ଦୁଇଟି ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଥାନ୍ତି । ବିକାଶ ସାର ମଧ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀରେ ଶୁଣିଲା ରକ୍ଷାପାଇଁ ନିରବଛିନ୍ଦୁଭାବେ ପଡ଼େଇ ଚାଲିଥାନ୍ତି । ପିରିଆଢ଼ି ଶେଷ ଭାଗରେ ସେ ପିଲାମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣର ମୂଲ୍ୟାଯନ କରିବା ପାଇଁ ଅଛେ କେତେଟି ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଥାନ୍ତି । ଏତଳି ପରିସ୍ଥିତିରେ ପିଲାମାନେ ଶ୍ରେଣୀ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରିନଥାନ୍ତି ।

ଉପରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ପରିସ୍ଥିତିକୁ ପଡ଼ି ତଳ ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକର ଉତ୍ତର ଲେଖ ।

(କ) ବିକାଶ ସାରଙ୍କ ଶ୍ରେଣୀରେ ପିଲାମାନେ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରୁ ନ ଥୁଲେ କାହିଁକି ?

(ଖ) ଶ୍ରେଣୀରେ ବିକାଶ ସାର ଯେଉଁ କାମଗୁଡ଼ିକ କରୁଥିଲେ କେଉଁଗୁଡ଼ିକ ତୁମର ପସନ୍ଦ ଓ କେଉଁଗୁଡ଼ିକ ପସନ୍ଦ ହେଉନାହିଁ ।

କାରଣ କ'ଣ ?

ଆସ, ଅନ୍ୟ ଏକ ଶ୍ରେଣୀ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରିବା । ମାନିନା (ଶିକ୍ଷୟତ୍ରୀ) ଶ୍ରେଣୀରେ ପିଲାଙ୍କ ସହ କାମ କରୁଥାନ୍ତି । ସେଠାରେ ଦେଖିବା ଯେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ଦଳରେ ବା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବେ କିଛି କିଛି କାମରେ ମଞ୍ଜି ଯାଇଥାନ୍ତି । ଆବଶ୍ୟକ ବେଳେ ପରସ୍ପର ଭିତରେ ଆଲୋଚନା କରୁଛନ୍ତି । କିଛି ପିଲା ଶିକ୍ଷୟତ୍ରୀଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରୁଥାନ୍ତି ବା ତା'ଙ୍କ ସହ ଆଲୋଚନା କରୁଥାନ୍ତି । ପ୍ରଶ୍ନପଚାରି ନିଜନିଜର ସନ୍ଦେହଦୂର କରୁଥାନ୍ତି । ଶ୍ରେଣୀରେ ଉପଳଦ୍ଧ ଥିବା ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକ ସାହାଯ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷୟତ୍ରୀ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଉଥାନ୍ତି । ଏହିପରି ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ କରିବାରେ ସେମାନେ ନିଜକୁ ନିଯୋଜିତ କରୁଛନ୍ତି । ଶିକ୍ଷୟତ୍ରୀ ସେମାନଙ୍କୁ ଆବଶ୍ୟକ ମୁଲେ ସହାୟତା ଯୋଗାଇ ଦେଉଛନ୍ତି ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ଯେପରି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର କାର୍ଯ୍ୟରେ ସତଃମୁର୍ଖଭାବେ ଯୋଗ ଦିଅନ୍ତି ଓ ତହିଁରୁ କିଛି ଶିଖନ୍ତି, ସେଥିପାଇଁ ଉପମୁକ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁଛନ୍ତି ।

ଏହି ବିଭାଗରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ଦୁଇଟି ପରିସ୍ଥିତିରେ ବିକାଶ ସାର ଓ ମାନିନା ମାତାମଙ୍କ ଶ୍ରେଣୀକାର୍ଯ୍ୟର ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । ଦୁଇଟି ଯାକ ପରିସ୍ଥିତି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ । ପ୍ରଥମ ପରିସ୍ଥିତି ଠାରୁ ଦ୍ଵିତୀୟ ପରିସ୍ଥିତି କେଉଁ କେଉଁ ଦିଗରୁ ପୃଥକ ? କେଉଁ ପରିସ୍ଥିତିରେ ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଅଧିକ ଶିଖିବାର ସୁଯୋଗ ଅଛି ? କେଉଁ ପରିସ୍ଥିତିରେ ପିଲାଙ୍କ ଆଗ୍ରହ ଓ ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଯାୟୀ ଶ୍ରେଣୀକାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା କରାଯାଉଛି ?

ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀରେ ସାଧାରଣତଃ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ଦକ୍ଷତା ସଂପନ୍ନ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଥାଇଥାନ୍ତି । କେତେକ ପିଲା ଦ୍ଵୀତୀ ବେଗରେ ଓ କେତେକ ପିଲା ମନ୍ତ୍ରର ଗତିରେ ଶିଖୁଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଅଧିକାଂଶ ପିଲା ମଧ୍ୟମ ଧରଣର ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଅଟନ୍ତି । ସାଧାରଣତଃ ଶିକ୍ଷକ ଏହି ମଧ୍ୟମ ଧରଣର ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ଆଖିଆଗରେ ରଖୁ ପାଠ ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥାନ୍ତି ଓ ଶିକ୍ଷାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସଂପଦନା କରିଥାନ୍ତି । ଏତଳି ପରିସ୍ଥିତିରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷାଦାନ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଏହାକୁ ଆମେ ଶିକ୍ଷକ-କେନ୍ଦ୍ରିକ (Teacher centred) ପଦ୍ମା ବା ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା କୁହାଯାଏ । ଏହି ପଦ୍ମା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରୁଥିବା ଶିକ୍ଷକ / ଶିକ୍ଷୟତ୍ରୀ ମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ନିମ୍ନ ପ୍ରକାରରେ ହୋଇଥାଏ ।

- ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଶିକ୍ଷାଦାନର ମାନଉପରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ ।
- ଶିକ୍ଷକ ହେଉଛନ୍ତି ଜ୍ଞାନର ଗତାଘର । ସେ ହିଁ କେବଳ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରଦାନ / ବିଭାଗ କରିପାରିବେ ।

- ଶିକ୍ଷକ ହେଉଛନ୍ତି ସବୁ ଜାଣିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ପ୍ରାୟ କିଛି ଜାଣି ନଥାଏ ଖୁବ୍ କମ୍ ଜାଣିଥାଏ । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଶିଖିବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପଢାଇବା ଜରୁଗା ।

ଶିକ୍ଷକ-କୈନ୍ତ୍ରିକ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଶ୍ରେଣୀର ଶିକ୍ଷାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିଯନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇଥାଏ । ଏପରି ଷେତ୍ରରେ ପାଠ୍ୟଖ୍ୟାତିଆ, ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଓ ଶିକ୍ଷାଦାନ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଶେଷ ହୋଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ଅଧିକାଂଶ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଏହାଦ୍ୱାରା ଉପକୃତ ହୋଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଫଳତଃ ବହୁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ବିଦ୍ୟାଲୟ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଉପକୃତ ନହୋଇ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଭାବିଦେଇ ଥାଆନ୍ତି ।

ହୁମ ପାଇଁ କାମ - ୧

ତୁମେ ରହୁଥିବା ଅଞ୍ଚଳରେ ଯେକୌଣସି ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଲୟକୁ ଯାଇ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଅନୁମତି ନେଇ ଦୁଇଟି ପିରିଆଥରେ ଶ୍ରେଣୀକାର୍ଯ୍ୟକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କର । ସେହି ଦୁଇଟି ଶ୍ରେଣୀକାର୍ଯ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷକ-କୈନ୍ତ୍ରିକ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଛ କି ନାହିଁ ଉପଯୁକ୍ତ କାରଣ ସହ ଲେଖ ।

ନିଜକୁ ନିଜେ ପରଖ୍ୟବା-୧ :

ଶିକ୍ଷକ କୈନ୍ତ୍ରିକ ଶ୍ରେଣୀର ଡିନୋଟି ଲକ୍ଷଣ ଲେଖନ୍ତୁ ।

୨.୩.୨ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-କୈନ୍ତ୍ରିକ ପକ୍ଷ

ପୂର୍ବ ଉପବିଭାଗ (୨.୩.୧)ରେ ଜଣେ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀଙ୍କର ଶ୍ରେଣୀକାର୍ଯ୍ୟ ସଂପର୍କରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଥିଲା । ଏବେ ସେହିପରି ଆଉ ଗୋଟିଏ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ।

ସୁନୀତା ପ୍ରାଥମିକ ପ୍ରତିକରଣରେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷାଦାନ କରନ୍ତି । ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପିରିଆଥରେ ସେ କି' କି' କାମ କରିଥିଲେ ତାହା ନିମ୍ନରେ ବିଆଯାଇଛି । ଲକ୍ଷ୍ୟକର-

- ଶ୍ରେଣୀରେ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକକୁ ଧାଢ଼ି ଧାଢ଼ି କରି ପଡ଼ି ବୁଝାଉ ନଥିଲେ ।
- ଶ୍ରେଣୀର ପିଲାମାନଙ୍କୁ ୪/୭ଟି ଦଳରେ ଭାଗ କଲେ ।
- ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଗଛ ଆଣିବାକୁ କହି ତାକୁ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିବାକୁ କହିଲେ ।
- ଗଛର ବିଭିନ୍ନ ଅଂଶ ସଂପର୍କରେ ଦଳରେ ଆଲୋଚନା କରି ଲେଖିବାକୁ ଉପାଦିତ କଲେ ।
- ଦଳଗତ ଆଲୋଚନାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାର ଅଂଶଗ୍ରହଣକୁ ନିଶ୍ଚିତ କରୁଥିଲେ ।
- ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ନିଜ ନିଜର ଅଭିଜ୍ଞତାକୁ ବିନିଯୋଗ କରି ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ସୁଯୋଗ ଦେଉଥିଲେ ।
- ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାକୁ ନିଜ ଖାତାରେ ଗଛର ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିବାକୁ କହିଲେ ।
- ଗଛର ବିଭିନ୍ନ ଅଂଶ ନାମକରଣ କରିବାକୁ କହିଲେ (ଯଥାପରି ନିଜ ଅଞ୍ଚଳରେ ବ୍ୟବହାର ହେଉଥିବା ଭାଷାରେ) ।

ଏଠାରେ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କରାଯାଇଥିବା କାମଗୁଡ଼ିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକଲେ ଦେଖାଯିବ ଯେ, ଏଠାରେ ଶିକ୍ଷକ-କୈନ୍ତ୍ରିକ ଶ୍ରେଣୀଗୁହରେ ହେଉଥିବା ଭଲି କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉନଥିଲା । ପିଲାମାନେ ନିଜ ନିଜ ଦଳରେ ଭାବର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ କରି ଶିଖିଥିଲେ, ଦଳରେ ବିବରଣୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଥିଲେ ଓ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉପଯୁକ୍ତ କରୁଥିଲେ । ଆବଶ୍ୟକ ମୁଲେ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରୁଥିଲେ । ଏହା ଶିକ୍ଷକ-କୈନ୍ତ୍ରିକ ପନ୍ଥାଠାରୁ କିପରି ଭିନ୍ନ ? ଏଠାରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଥିବା ଉଦାହରଣ ହେଉଛି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-କୈନ୍ତ୍ରିକ ଶ୍ରେଣୀ କାର୍ଯ୍ୟର ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-କୈନ୍ତ୍ରିକ ପନ୍ଥାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଆବଶ୍ୟକତା, ଆପ୍ରଦାରୁ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ବ ଦିଆଯାଇଥାଏ ।

ନିଜକୁ ନିଜେ ପରଶ୍ଵବା - ୨ :

ନିମ୍ନରେ ଦିଆଯାଇଥିବା କେଉଁ କେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଛି (✓) ଚିହ୍ନ ଦେଇ ଚିହ୍ନାଥ ।

- (କ) ଶିକ୍ଷକ ଅଭିଧାନ (Dictionary) ଦେଖୁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ କଠିନ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ଅର୍ଥ ବୁଝାଇ ଦେଉଛନ୍ତି ।
- (ଖ) ପିଲାମାନେ ସେମାନଙ୍କର ସନ୍ଦେହମୋତନ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରୁଛନ୍ତି ।
- (ଗ) ଶିକ୍ଷକ ଜଣେ ଜଣେ ପିଲାଙ୍କୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବେ ଶ୍ରେଣୀର ସାମନାକୁ ତାକି ସେଠାରେ କାନ୍ଦା ଯାଇଥିବା ମାନଚିତ୍ରରେ ସ୍ଥାନ ଦର୍ଶାଇବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକ ବ୍ୟକ୍ତିଭାବେ ଜଣ ଜଣ କରି ପିଲାଙ୍କୁ କହୁଛନ୍ତି ।
- (ଘ) ଶିକ୍ଷକ ବିଜ୍ଞାନାଗାରରେ ଗୋଟିଏ ପରୀକ୍ଷା କରୁଛନ୍ତି ଓ ପିଲାମାନେ ତାହା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି ।
- (ଡ) ପିଲାମାନେ କିଛି ସମୟ ପାଇଁ ଶ୍ରେଣୀ କୋଠରି ବାହାରକୁ ଯାଇ ପରିବେଶରେ ଯାହା ଲେଖିଲେ ତାହାକୁ ନିଜ ଭାଷାରେ ଲେଖୁଛନ୍ତି ।

ଏହି ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଲେଖୁସାରିବା ପରେ ନିଷ୍ଠା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିବ ଯେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ଶିକ୍ଷା ପିଲାମାନଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକତା, ସାମର୍ଥ୍ୟ, ଆଗ୍ରହ ଓ ସାମାଜିକ ପରିସ୍ଥିତି ଉପରେ ଆଧାରିତ ହୋଇଥାଏ । ଏପରି ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ନିଜ ପରିବେଶରେ କାର୍ଯ୍ୟକରି ଅଭିଜ୍ଞତା ହାସଳ କରିବା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଥାଏ ।

ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ନିମ୍ନଲିଖିତ ତତ୍ତ୍ଵ ଉପରେ ଆଧାରିତ ହୋଇଥାଏ :

- ପିଲାମାନେ ନିଜ ପରିବେଶରୁ ଉପଳଦ୍ଧ ଅଭିଜ୍ଞତା ଦ୍ୱାରା ନିଜେ ନିଜର ଅଭିଜ୍ଞତାକୁ ପୁନର୍ଗଠନ କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇଥାନ୍ତି ଏବଂ ତଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଅଭିଜ୍ଞତା ହାସଳ କରିପାରନ୍ତି ।
- ଶ୍ରେଣୀର ସହପାଠୀ, ଶିକ୍ଷକ, ବିଦ୍ୟାଳୟ ବା ବିଦ୍ୟାଳୟ ବାହାରେ ଅନ୍ୟପିଲା, ପିତାମାତା ଓ ପରିବାର ସଦସ୍ୟ ଏବଂ ଗୋଷ୍ଠୀର ସଦସ୍ୟମାନଙ୍କ ସହ ମୁକ୍ତଭାବେ ଭାବର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ କରିବା ଦ୍ୱାରା ପିଲାମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣ ସାମର୍ଥ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥାଏ ।
- ପିଲାର ସାମାଜିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ପରିସ୍ଥିତି ତା'ର ଶିକ୍ଷଣକୁ ବହୁଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥାଏ ।
- ପିଲାମାନଙ୍କର ଆଗ୍ରହ, ଆବଶ୍ୟକତା, ଶିକ୍ଷଣର ଧାରା ଓ ସାମର୍ଥ୍ୟକୁ ଆଧାର କରି ଶିକ୍ଷକ ପିଲାମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣରେ ଅଗ୍ରଗତି ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିପାରିବେ ।

“ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ପନ୍ଥ” – ଏଥରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ କେନ୍ଦ୍ରିତ କରି ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇଥାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଆସିବାବେଳେ ଅନେକ ଅଭିଜ୍ଞତା ହାସଳ କରି ଆସିଥାନ୍ତି ଏବଂ ଏହିପରୁ ଅଭିଜ୍ଞତା ତା'ର ଶିକ୍ଷଣକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରେ । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ପନ୍ଥ ସ୍ଥିର କଳାବେଳେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ବିକାଶଗତ ପ୍ରତିକାରୀ, ପରିପକ୍ଷତା, ଶିକ୍ଷଣ ଧାରା, ପୂର୍ବ ଅଭିଜ୍ଞତା, ଜ୍ଞାନ, ଆଗ୍ରହ, ସାମାଜିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ପରିବେଶ ବିଷୟରେ ଚିତା କରାଯାଏ । ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ଏସବୁକୁ ଠିକ୍ ଭାବେ ଜାଣିପାରିଲେ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ପନ୍ଥକୁ ଠିକ୍ ଭାବେ ଶ୍ରେଣୀ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କରିପାରିବେ । ସେଥିପାଇଁ ଶିକ୍ଷକ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଓ ତା'ର ଶିକ୍ଷଣ ଶୈଳୀଙ୍କ ବୁଝିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

୨.୩.୨.୧ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ବୁଝିବା

ଜୀବିତ (ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ପକ୍ଷାକୁ ଠିକଭାବେ ବୁଝିବାକୁ ହେଲେ, କଣେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ନିମ୍ନଲିଖିତ ଦିଗଗୁଡ଼ିକୁ ବୁଝିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

- (କ) ସାମ୍ବୁଦ୍ଧି ଓ ଶାରୀରିକ ବିକାଶ
- (ଖ) ବୌଦ୍ଧିକ ସାମର୍ଥ୍ୟ
- (ଗ) ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ
- (ଘ) ଶିକ୍ଷଣଶୈଳୀ
- (ଙ) ଅଭିପ୍ରେରଣା
- (ଚ) ଘର ଓ ସାମ୍ବୁଦ୍ଧିକ ପୃଷ୍ଠାମୂଳି
- (କ) ସାମ୍ବୁଦ୍ଧି ଓ ଶାରୀରିକ ବିକାଶ – ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଶିଖିବାର କ୍ଷମତା ତା'ର ସାମ୍ବୁଦ୍ଧି ଓ ଶାରୀରିକ ବିକାଶର ବିଭିନ୍ନ ସୋପାନ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ବୟବସାନ୍ତ୍ୟାକ୍ଷରିତ ଶାରୀରିକ ବିକାଶ ନହେଲେ, ତା'ର ଶିକ୍ଷଣ ବାଧାପ୍ରାୟ ହୋଇଥାଏ । ସେହିପରି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ସାମ୍ବୁଦ୍ଧି ବାରମ୍ବାର ଖରାପ ହେଲେ ତା'ର ଶିକ୍ଷଣ ଠିକ୍ ଭାବେ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷଣ ଅଭିଜ୍ଞତା ସ୍ଥିର କଲାବେଳେ ତା'ର ସାମ୍ବୁଦ୍ଧି ଓ ଶାରୀରିକ ବିକାଶ ପ୍ରତି ଧାନ ଦିଆଯିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

(ଖ) ବୌଦ୍ଧିକ ସାମର୍ଥ୍ୟ— ଶିକ୍ଷକ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଆବଶ୍ୟକତା ଜାଣିବା ପାଇଁ ତା'ର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବୌଦ୍ଧିକ/ସାମର୍ଥ୍ୟ ଜାଣିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଶ୍ରେଣୀକଷରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ସଂପର୍କରେ ଆମେ ଅନେକ ସାଧାରଣ ଶବ୍ଦ (ଯଥା-ବୁଦ୍ଧିଆ, ସମର୍ଥ, ଚାଲାଖ) ବ୍ୟବହାର କରିଥାଉ । କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷଣ ଅଭିଜ୍ଞତା ସ୍ଥିର କଲାବେଳେ ଏସବୁ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ଆବୋଦୀ ଦରକାରରେ ଆସେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ମାନସିକ (ବୌଦ୍ଧିକ) ସାମର୍ଥ୍ୟକୁ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟା ଭାବେ ଗାର୍ତ୍ତନର (1985) ସାତପ୍ରକାର ବୁଦ୍ଧି ସଂପର୍କରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ସେଗୁଡ଼ିକୁ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଯାଇଛି—

- ଭାଷାଗତ ସାମର୍ଥ୍ୟ (linguistic) – ଏହା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଭାବ ବିନିମୟ କରିବାରେ ସମର୍ଥ କରାଏ ଓ ଭାଷା ମାଧ୍ୟମରେ ବାହ୍ୟ ଦୂରିଆଁ ସହ ଯୋଗାଯୋଗ ସ୍ଥାପନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ ।
- ଗଣିତିକ ଯୁକ୍ତି (logical mathematics) – ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଅମୂର୍ଚ୍ଛା ଗଣିତିକ ସଂପର୍କ ବ୍ୟବହାର କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାଏ ।
- ସ୍ଥାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଓ ଚିତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସାମର୍ଥ୍ୟ (visual spatial) – ସ୍ଥାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ତଥ୍ୟର ବ୍ୟବହାର କରିବାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ସମର୍ଥ କରାଏ ।
- ଶାରୀରିକ ଓ ମାସପେଶୀ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସାମର୍ଥ୍ୟ (Bodily kinesthetic) – ଉଚ୍ଚ ପ୍ରତିକରଣ ଶାରୀରିକ ଚଳପ୍ରଚଳ, ଭାବଭଙ୍ଗୀ ଇତ୍ୟାଦିର ବ୍ୟବହାର କରିବାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ସମର୍ଥ କରାଏ ।
- ସଂଗୀତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସାମର୍ଥ୍ୟ (Musical) – ଶବ୍ଦକୁ ଶୁଣି ଏହାର ଅର୍ଥ ବୁଝି ଯୋଗାଯୋଗ କରିବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ସମର୍ଥ କରାଏ ।
- ନିଜ ସଂପର୍କରେ ସଚେତନ (Intra-personal) – ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ନିଜ ସଂପର୍କରେ ଜାଣିବାରେ ସମର୍ଥ କରାଏ ।
- ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ସଚେତନ (Inter-personal) – ଅନ୍ୟ ସହିତ ନିଜର ସଂପର୍କକୁ ବୁଝିବାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ସମର୍ଥ କରାଏ ।

ଗାର୍ତ୍ତନରଙ୍କର ମାନସିକ ସାମର୍ଥ୍ୟ ସଂପର୍କରେ ଏହି ବିଶ୍ଵେଷଣ ଆମକୁ ସୁଚାଇ ଥାଏ ଯେ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ପାଇଁ ଶୈକ୍ଷିକ ଅଭିଜ୍ଞତା ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲାବେଳେ ଏ ସମସ୍ତ ଦିଗକୁ ବିଚାରକୁ ନେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଅର୍ଥାତ୍ ଗଣିତ (ଯୁକ୍ତି ସଙ୍ଗତ ଓ ଚିତ୍ର)ରେ ଭଲ ଫଳାଫଳ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁ ନ ଥିବା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ପାଇଁ ସଂଗୀତ ମାଧ୍ୟମରେ ଶୈକ୍ଷିକ ଅଭିଜ୍ଞତା ଦିଆଯିବାର ଯୋଜନା କରାଯାଇପାରେ, ଯଦି ତା'ର ସଂଗୀତ ସମୟୀଯ କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ଅଧିକ ଆଗ୍ରହ ଥିବ ।

(ଗ) ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ : ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ ସଂପର୍କରେ ଜାଣିବା ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପାଇଁ ଜରୁଗା । ଏହାଦ୍ୱାରା ସେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟରେ ଥିବା ସଂରଚନାକୁ ଚିହ୍ନିପାରିବେ (recognising patterns in individual difference) ଓ ତଦନୁଯାୟୀ ଶିକ୍ଷାଦାନର ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିପାରିବେ ।

(ଘ) ଶିକ୍ଷଣ ଶୈଳୀ : ଶିଖିବାର ଶୈଳୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ପାଇଁ ଜିନ୍ଦା ଏବଂ ଅନନ୍ୟ । ଶିଖିବାର ଶୈଳୀ ହେଉଛି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର । ଏଥିପାଇଁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ମତ୍ତେଲ (ନମ୍ବର) ଅଛି । ସେଗୁଡ଼ିଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଡେରିଡ୍ କୋଲ୍ବ (David Kolb)ଙ୍କର ଅଭିଜ୍ଞତା ଭିତ୍ତିକ ମତ୍ତେଲ ହେଉଛି ଏକ ଗ୍ରହଣୀୟ ମତ୍ତେଲ । ଏହି ମତ୍ତେଲ ଅନୁଯାୟୀ ମୁଖ୍ୟତଃ ଚାରି ପ୍ରକାରର ଶିକ୍ଷଣ ଶୈଳୀ ରହିଛି । ଏହିଚାରି ପ୍ରକାରର ଶିକ୍ଷଣ ଶୈଳୀ ଦୁଇଟି ପଦ୍ମା ଉପରେ ପର୍ଯ୍ୟବେଶିତ । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଅଭିଜ୍ଞତା ଆହରଣକୁ ନେଇ ଦୁଇ ପ୍ରକାରର ପଦ୍ମା ରହିଛି, ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା— ମୂର୍ଚ୍ଛ ଅଭିଜ୍ଞତା (Concerete Experience ବା CE) ଓ ଅମୂର୍ଚ୍ଛ ଧାରଣା ହାସଲ କରିବା (Abstract Conceptualisation-AC) । ସେହିପରି ଅନ୍ୟ ଦୁଇଟି ପଦ୍ମା ଅଭିଜ୍ଞତାକୁ ଅନ୍ୟମାନକୁ ପ୍ରେରଣା କରିବା ଉପରେ ପର୍ଯ୍ୟବେଶିତ । ସେ ଦୁଇଟି ହେଲା ପ୍ରତିଫଳିତ ପର୍ଯ୍ୟବେଶଣ (Reflective Observation ବା RO) ଓ ସଂକ୍ରିୟ ପରୀକ୍ଷଣ (Active Experimentation ବା AE) ।

ଶିକ୍ଷଣ ସ୍ଥଳୀରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ପାଉଥିବା ଅଭିଜ୍ଞତା ଓ ଅଭିପ୍ରେରଣା ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷଣ ଶୈଳୀ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷଣ ଶୈଳୀକୁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ ଓ ବୌଦ୍ଧିକ ପରିପ୍ରକାଶ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ସେତୁଭାବେ ବିବେଚନା କରାଯାଏ ।

ନିଜକୁ ନିଜେ ପରିଷ୍କାର - ୩ :

ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ପଦ୍ମାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ବୁଝିବାର ଆବଶ୍ୟକତାର ଯେକୌଣସି ଦୁଇଟି କାରଣ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କର ।

(ଙ) ଅଭିପ୍ରେରଣା : ଯଦି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଆହରଣ କରିଥିବା କୌଶଳ ଓ ଜ୍ଞାନକୁ ଆଧାର କରି ତା'ପାଇଁ ଶିକ୍ଷଣ ଅଭିଜ୍ଞତା ବା କାର୍ଯ୍ୟ ମୁର କରାଯାଏ, ତେବେ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରିବ ଓ ସେ କାର୍ଯ୍ୟକରିବା ପାଇଁ ଅଭିପ୍ରେରିତ ହେବ । ଅପରପକ୍ଷରେ, ଯଦି ଶିକ୍ଷକ ମୁର କରିଥିବା କାର୍ଯ୍ୟଟି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ନ ହୁଏ, ତେବେ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପାଦନ କରିବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଆବୋ ଆଗ୍ରହୀ ହୋଇନଥାଏ ବା ଖୁବ୍ କମ ଆଗ୍ରହୀ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଏହା ତା'ର ଶିକ୍ଷଣକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥାଏ ।

ତେଣୁ, ଶିକ୍ଷକ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଦକ୍ଷତା, ଆଗ୍ରହ, ସାମର୍ଥ୍ୟ, ଧାରଣ କ୍ଷମତାକୁ ଜାଣି ସେହି ଅନୁଯାୟୀ ପଳପ୍ରଦ ଶିକ୍ଷଣ ଅଭିଜ୍ଞତାର ଯୋଜନା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

(ଘ) ଘର ଓ ସାମ୍ବୁଦ୍ଧିକ ପୃଷ୍ଠାଭୂମି : ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଶିକ୍ଷଣକୁ କେବଳ ଶିକ୍ଷଣ ଶୈଳୀ, ଅଭିପ୍ରେରଣା ଉତ୍ସାହ ପ୍ରଭାବିତ କରେ ନାହିଁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଘର, ବିଦ୍ୟାଲୟ, ସମାଜର ସାମ୍ବୁଦ୍ଧି ଓ ପରମରା ତଥା ସାମାଜିକ ପରିବେଶ ଅଧିକ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥାଏ । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ବୁଝିବା ହେଉଛି ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପାଇଁ ଖୁବ୍ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ବିଶେଷ କରି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ - କେନ୍ଦ୍ରିକ ପଦ୍ମାରେ ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟର ଯୋଜନା କରିବା ବେଳେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଶାରିରାକ ବିକାଶ, ମାନସିକ ସାମର୍ଥ୍ୟ, ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ, ଶିକ୍ଷଣଶୈଳୀ, ଅଭିପ୍ରେରଣା ତଥା ସାମାଜିକ ପୃଷ୍ଠାଭୂମିକୁ ବିଚାରକୁ ନିଆଯିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ପତ୍ରରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଭୂମିକା :

ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ପତ୍ରରେ ଆମକୁ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ଧାରଣାଗୁଡ଼ିକ (assumptions) ଯଥାର୍ଥ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ :

- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣ ଶୈଳୀ ହେଉଛି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ।
- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କଠାରେ ଥିବା ଉସ୍ତୁକତା, ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସେମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥାଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ସେମାନଙ୍କଠାରେ ଥିବା ଉସ୍ତୁକତା, ସମ୍ବନ୍ଧିତ ପରିପୂରଣ କରିବା ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ ସୁଯୋଗ ଦିଆଯିବା ଉଚିତ ।
- ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାର ଶିକ୍ଷଣ ଶୈଳୀ ହେଉଛି ଅନନ୍ୟ । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷକ ଆଶା କରୁଥିବା ଉପାୟରେ ପିଲା ନ ଶିଖ ଭିନ୍ନ ଉପାୟରେ ଶିଖିପାରେ । ତେଣୁ ଶ୍ରେଣୀ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଉପାୟରେ ନ ଶିଖାଇ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଉପାୟରେ ଶିଖିବା ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟିକରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।
- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ନିଜ ନିଜର ଶିକ୍ଷଣ ସଂକ୍ରାନ୍ତରେ ସୁଚିତ୍ତ ନିଷ୍ଠା ନେଇପାରନ୍ତି ।
- ବିଦ୍ୟାଳୟର ଦାୟିତ୍ବ ହେଉଛି ପିଲାଙ୍କୁ ଅଧିକରୁ ଅଧିକରୁ ଶିଖିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ଓ ସେମାନଙ୍କୁ ଜୀବନ ବ୍ୟାପା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଭାବେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ।
- ପିଲାର ଶିଖିବା ପାଇଁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଏକ ବିଶ୍ୱବସନୀୟତା ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟିହେବା ଆବଶ୍ୟକ, ଯେଉଁଥରେ ପରମ୍ପରା ପ୍ରତି ଭଲପାଇଥିବେ, ପରମ୍ପରକୁ ସମ୍ବନ୍ଧ ଦେଉଥିବେ ଓ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିବେ ।

ଉପରୋକ୍ତ ଆଲୋଚନାରୁ ଏହା ସଷ୍ଟ ଯେ, ଜଣେ ଶିକ୍ଷକର ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ପତ୍ରରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ତିନୋଟି ଦାୟିତ୍ବ ରହିଛି :

- (କ) ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷକ-ତଥା-ନିଦାନ ଶାସ୍ତ୍ର ବିଶାରଦ (Observer and Diagnostician) : ପିଲାର ବ୍ୟବହାର ତଥା କାର୍ଯ୍ୟକଳାପକୁ ନିରନ୍ତର ଭାବରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବା ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଆବଶ୍ୟକ । ଉଭୟ ଶ୍ରେଣୀ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଓ ଶ୍ରେଣୀ କୋଠରି ବାହାରେ ପିଲା ସଂପାଦନ କରୁଥିବା କାର୍ଯ୍ୟକଳାପକୁ ଶିକ୍ଷକ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ତା'ର ସାମର୍ଥ୍ୟ, ଦୁର୍ବଲତା, ଶିକ୍ଷଣ ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ଚିହ୍ନଟ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହା ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷଣ ପରିବେଶ ତଥା ଶିକ୍ଷଣକାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ ।
- (ଖ) ଶୈକ୍ଷିକ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରିବା : ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକତା ଚିହ୍ନଟ କରିବା ପରେ, ଉପଯୁକ୍ତ ତଥା ଅନୁକୂଳ ଶୈକ୍ଷିକ ପରିବେଶ ଯୋଗାଇବା ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଦାୟିତ୍ବ । ଏଭଳି ଏକ ପରିବେଶ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀକୁ ଯୋଗାଇ ଦିଆଯିବା, ଯେଉଁଠି ସେ ତା'ର ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ବିକାଶ ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ପାଇପାରିବ ।
- (ଗ) ଶିକ୍ଷଣରେ ସହାୟକ (Facilitator of Learning) : ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀକୁ ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ସହାୟତା ଦେବା ହେଉଛି ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଦାୟିତ୍ବ । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରୁଥିବା ସମୟରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥଳେ ଉପଯୁକ୍ତ ସହାୟତା ଦିଆଯିବା ଦରକାର । ଯେହେତୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଶିକ୍ଷଣ ଶୈଳୀ ଅନନ୍ୟ ତେଣୁ ଶିକ୍ଷଣ ସମୟରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖି ଶିକ୍ଷକ ସହାୟତାର ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଜରୁଗା । ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଏହା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀକୁ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ସଂକ୍ରିୟ କରିବା ସଜ୍ଞୋତ୍ସଙ୍ଗେ ତାର ଅଂଶଗ୍ରହଣକୁ ସୁନିଶ୍ଚିତ କରେ ।

୧.୯ ଶିକ୍ଷଣ-କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ପଦ୍ଧତି

“ଶିକ୍ଷଣ କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ପଦ୍ଧତି” – ଏହି ନାମରୁ ଆଜା ନିର୍ମିତରାବେ ଅନୁମାନ କରିପାରିବା ଯେ – ଏହି ପଦ୍ଧତି ଶିକ୍ଷଣକୁ ଅଧିକ ବୁଝିବା ପାଇଲାବିଛି । ଶିକ୍ଷଣ-କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ପଦ୍ଧତି ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ଅଧିକ ସୁରକ୍ଷା ଦିଆଯାଇଛି । ଶିକ୍ଷଣ-କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ପଦ୍ଧତି ଶିକ୍ଷଣକୁ ଅଧିକ ବୁଝିବା ପାଇଲାବିଛି । ଶିକ୍ଷଣ-କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ପଦ୍ଧତି ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ଅଧିକ ସୁରକ୍ଷା ଦିଆଯାଇଛି । ଏହା ବ୍ୟଚାର ଶିକ୍ଷାରୀର ଶିକ୍ଷା ସହିତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଏହି ପଦ୍ଧତି ଦ୍ୱାରା ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମାଣ କରିଥାଇଛି । ଯଦିଓ ଏହା ପ୍ରମୁଖତା ଶିକ୍ଷାରୀ-କେନ୍ଦ୍ରୀୟ, କିନ୍ତୁ ଶ୍ରେଣୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଅନୁରୂପ କରାଯଥାଏ । ରବେଶରେ ଉପରକ୍ଷା ପନାପଳକରୁ ଏହା କଣାଯାଇଛି ଯେ ଶିକ୍ଷଣ-କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ଶିକ୍ଷଣକୁ ଆବଶ୍ୟକ ବନ୍ଦରୀ ଓ କୌଣସି ହାସକ କରିବାରେ ସହାୟକ ହୋଇଥାଏ ଓ ଶିକ୍ଷାରୀଙ୍କୁ ବୀବନ ବ୍ୟାପୀ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିବାକୁ ପ୍ରେରଣା ଦେଇଥାଏ ।

ଶିକ୍ଷଣ-କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ପଦ୍ଧତି କରିବା :

କଣେ ଶିକ୍ଷକ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ନିରଜ୍ଞ ନଦୀରଙ୍ଗ ବା ଜଳକାରିକାଙ୍କୁ ଷେକ୍ରୁମଣଶ (field trip) ପାଇଁ ନେଇଥାଏଟି । ସେଠାରେ ପ୍ରୟୋଗଶର୍ଷ କରି ଓ ଷେଠି ଭାବରୁଥୁବା ବର୍ଣ୍ଣନା ବିଶେଷଜ୍ଞମାନଙ୍କ ସହ ଆଲୋଚନା କରି ପିଲାମାନେ ସେହି ନଦୀରଙ୍ଗ ବା ଜଳକାରୀ ବେବେକ ବିଆରି ଦେଇବା, ତା’ର ନିର୍ମାଣ ଶୈଳୀ, ଆବଶ୍ୟକତା ତଥା ଉପଯୋଗିତା ସଂପର୍କରେ ତଥ୍ୟ ଆହରଣ କରେ । ଶିକ୍ଷଣ-କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ପଦ୍ଧତି ଦେବକ ଶିକ୍ଷାରୀଙ୍କ ଶିଖନ୍ତି ନାହିଁ । କରା ଏଥୁ ସହିତ ଶିକ୍ଷକମାନେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ କଥାଶିଖୁଥାଏଟି । ଏହି ପଦ୍ଧତି ଶିକ୍ଷକ ନିକର ଧାରଣାକୁ ପରିମାର୍କିତ କରି ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ତଥ୍ୟ ହାସକ ବରିଥାଏ । ଏକ ପାରସ୍ପରିକ ଆଲୋଚନା ମଧ୍ୟମରେ ଉଦୟ ଶିକ୍ଷାରୀ ତଥା ଶିକ୍ଷକ ହାତ ଆହରଣ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥାଏ ।

ଶିକ୍ଷଣ-କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ପଦ୍ଧତି ହେଉଛି ସମ୍ପତ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟର କେନ୍ଦ୍ରିୟିତ୍ୱ । ଶିକ୍ଷାରୀ କେଉଁ ଶୈକ୍ଷିକ ପରିସ୍ଥିତିରୁ ଆସିଛି ତଥା ଜାଣିବା ଏହି ପଦ୍ଧତି ପ୍ରଥମ ସେପାନ୍ତ । ଶୈକ୍ଷିକ ପରିସ୍ଥିତିକୁ ଜାଣି ଓ ବୁଝି କବନ୍ତୁଯାପା ଶୈକ୍ଷିକ ଅଭିଷତା ଯୋଗାଇବା ହେଉଛି ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦ୍ୱାରିତ୍ୱ । ଶିକ୍ଷାରୀ ଅନୁଭବିତ ମୂଳ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ (assessment) କରି ତାହାକୁ ଶିକ୍ଷଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଦିଗରେ ଅଗ୍ରପର କରିବା ହେଉଛି ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦ୍ୱାରିତ୍ୱ । ଶିକ୍ଷାରୀଙ୍କୁ ଜୀବନ ବ୍ୟାପୀ ଶିକ୍ଷାରୁଦ୍ଧରଣ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଓ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଇବା ଏହି ପଦ୍ଧତି ପ୍ରମୁଖ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଅର୍ଥାତ୍, ଏହି ପଦ୍ଧତି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣରୂପ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ, ନମନୀୟ, ବନ୍ଦରୀରିବିତ । ଏହି ପଦ୍ଧତି ଅନେକ ପରିଚିତ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାରୀ ପାଇଁ ଉପର୍ଯ୍ୟ ଶୈକ୍ଷିକ ବାଚିବରଣ ସ୍ଵର୍ଗ କରି ତାହାଠାରେ ଶିଖିବାର ବିଜାଧାରା ସ୍ଵର୍ଗ କରିବା ହେଉଛି ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ଶିକ୍ଷଣ-କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ପଦ୍ଧତି ବିଶେଷବସ୍ତୁ ଓ ତା’ର ଅର୍ଥ ଆବଶ୍ୟକ ବରିବାରେ ସହାୟକ ହୋଇଥାଏ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତରେ ଶିକ୍ଷାରୀ ବିଭକ୍ତ ବା ଅର୍ଥ ସହପାଠୀମାନଙ୍କ ସହ ମିଶି (ଦେମାନବର ସହ ଆଲୋଚନା କରି) ବିଷୟ ବସ୍ତୁର ଅର୍ଥ ନିରୂପଣ କରିଥାଏ । ଅର୍ଥାତ୍, ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଶିକ୍ଷାରୀ ସମ୍ବନ୍ଧ କରିବାରେ ଉପର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷାରୀର ସର୍ବଜ୍ଞାନ ବିବାହ ହୋଇଥାଏ । ଶିକ୍ଷଣ-କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ପଦ୍ଧତି ବେଳେକ ଉଦୟରେ ନିମ୍ନରେ ବିଆୟାଇଛି-

- ଉଦୟ କ୍ରେଣ୍ଟ କୋଠରି ଭିତରେ ଓ ବାହାରେ ସହଯୋଗ ମଧ୍ୟମରେ ଶିକ୍ଷା (collaborative learning)
- ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ଶିକ୍ଷାରୀ ଆବଶ୍ୟକ ତଥା ଖୋଜି ମାନ ନିର୍ମାଣ କରିବା
- ଶିକ୍ଷାରୀ ଓ ଶିକ୍ଷକ ମିଶି ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିବା ଶିଖିବା
- ସମସ୍ୟା ଉପର୍ଯ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରି ଶିଖିବା
- ଅଭିଷତା ଉପର୍ଯ୍ୟ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ
- ଉପର୍ଯ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷାରୀ ନିକର ବେଶରେ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପାଦନ କରି ଶିଖିବାର ସୁଯୋଗ

শিক্ষণ-কেন্দ্রিক পদ্ধার লক্ষণ :

শিক্ষণ-কেন্দ্রিক শিক্ষার মুক্ত্য লক্ষণগুলির নিম্নরে দিআয়াছি;

- শিক্ষার্থী তথ্য সংগ্রহ করি ও তাহাকু দাখেল করি তথা এ পদ্ধুকু বিচিনু কৌশল সহ সমন্বিত করি আন নির্মাণ করিথাএ ।
- অভিজ্ঞতাকু ব্যবহার করি দেনদিন জীবনর স্থায়ী সমস্যাকু সমাধান করিথাএ ।
- শিক্ষক জগে কোৱ তথা সহায়ককারা ভূমিকা নেলখান্তি ।
- শিক্ষার্থী ও শিক্ষক মিশি শিক্ষণর মূল্যায়ন করতি ।
- শিক্ষণ ও মূল্য নির্বারণ পরম্পরারু পৃথক ন হোল একাঠি চালিথাএ ।
- মূল্য নির্বারণ (assessment)কু সাধারণতঃ অধুক শিক্ষণ তথা নিদান নিরূপণ ক্ষেত্ৰে ব্যবহার কৰায়ালথাএ ।
- শিক্ষার্থীমানে কৰিথৰা জুলু শিখৰা পাইঁ পৰিষ্কৃতি সৃষ্টি কৰায়ালথাএ ।
- প্ৰত্যাশিত শিক্ষণর মূল্য নির্বারণ মুক্ত্যতঃ প্ৰকল্প, পোর্টফোলিও, পিলার কৃতী সহায়তারে কৰায়ালথাএ ।
- শিক্ষক ও শিক্ষার্থী মিশি শিখথান্তি ।

ওয়েমের (Weimer, 2002) ঙ মতৰে, শিক্ষণ-কেন্দ্রিক শিক্ষাদান কৰিবা নিম্নতে পাঞ্চটি অভ্যাসৰে পৰিবৰ্তন অশায়িবা আবশ্যিক । এগুলি হেলা-

(১) বিষয়বস্তুর কাৰ্য্য : এহি পদ্ধারে বিষয়বস্তু আন নিম্নতে এক জিৰি স্থাপন কৰিবা সহ শিক্ষার্থীকু অনুসন্ধান কৰি অভ্যাস কৰিবারে সাহায্য কৰিথাএ । এতৰ ব্যতীত দেনদিন জীবনর সমস্যা সমাধান কৰিবাপৰে বিষয়বস্তুৰ ভূমিকা, বিষয় বস্তুকু কাহিঁকি পড়িবা তাৰা জাণিবা, শিক্ষণ পৰিষ্কৃতি কৰি বুঝিবা, বিষয়বস্তুৰ মূল্যবোধকু প্ৰশংসা কৰিবারে শিক্ষণ-কেন্দ্রিক পৰিষ্কৃতি শিক্ষার্থীকু সাহায্য কৰিথাএ ।

(২) শিক্ষকক ভূমিকা : শিক্ষক এপৰি এক পৰিবেশ সৃষ্টি কৰিবে, যেত্থৰে

- শিক্ষার্থীৰ শিক্ষণ দৃঢ়ান্তি হোলপারিব ।
- শিক্ষার্থীকু শিক্ষণৰ দায়িত্ব নেবাপাইঁ অভিপ্ৰেতি কৰিব ।
- শিক্ষণ দক্ষতা, শিক্ষণ পৰিষ্কৃতি তথা মূল্য নির্বারণ মধ্যে সমন্বয় আশিপারিব ।
- শিক্ষণ লক্ষ্যে শিক্ষার্থীকু পহাড়াজৰারে বহুবিধ পদ্ধার ব্যবহার হোলপারিব ।
- শিক্ষণৰ সহাধুকার নেবা নিম্নতে শিক্ষার্থীকু প্ৰেৰণা দেলপারিব ।

(৩) শিক্ষণ পাইঁ দায়িত্ব : এহি পদ্ধারে যদিও শিক্ষণৰ দায়িত্ব উভয় শিক্ষার্থী ও শিক্ষক নেলখান্তি, তথাপি এহা আশাকৰায়া যে শিক্ষার্থী তা'ৰ শিক্ষণ ও মূল্য নির্বারণৰ পূৰ্ণ দায়িত্ব নিজে নেলখাএ ।

- অধুক শিখৰা পাইঁ শিক্ষার্থী শিক্ষণ কৌশলৰ বিকাশ কৰিথাএ ।
- শিক্ষার্থীমানে ঘ-নির্দেশিত বা ঘ-প্ৰেতি হোল জীবনব্যাপী শিক্ষার্থী হোলখান্তি ।
- শিক্ষার্থীমানে নিজে শিখথান্তি ও শিক্ষণৰ মূল্য নির্বারণ কৰিথান্তি ।
- ঘ-মূল্যায়ন কৰিবারে শিক্ষার্থীমানে পারদৰ্শিতা হাসল কৰিথান্তি ।

(୪) ମୂଲ୍ୟାୟନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ତଥା ପ୍ରକ୍ରିୟା : ଶିକ୍ଷଣ-କୈନ୍ତ୍ରିକ ଶିକ୍ଷାରେ ମୂଲ୍ୟାୟନ ଶିକ୍ଷଣ ସହ ସମନ୍ଵିତ ହୋଇଥାଏ ଓ

ସାମଗ୍ରିକ ହୋଇଥାଏ ।

– ଗଠନମୂଳକ ମୂଲ୍ୟାୟନ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଥାଏ ଓ ଗଠନମୂଳକ ମତାମତ ଦିଆଯାଇଥାଏ ।

– ସାମାଜିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ ତଥା ସହଭାଗୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମୂଲ୍ୟାୟନ ଉପରେ ଅଧିକ ଜୋର ଦିଆଯାଇଥାଏ ।

– ଶିଖ୍ବା ଓ ନିପୁଣତା ହାସଲ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଥାଏ ।

– ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର ଉଭର ସପକ୍ଷରେ ମତାମତ ବା ଯୁକ୍ତି ରଖ୍ବା ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ଦିଆଯାଇଥାଏ ।

(୫) କ୍ଷମତା ମଧ୍ୟରେ ସମନ୍ବ୍ୟ : ଶିକ୍ଷଣ-କୈନ୍ତ୍ରିକ ପଚ୍ଛାରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର (ଶିକ୍ଷକ ନୁହେଁ) ନିଜ ଶିକ୍ଷଣ ଉପରେ ନିଯନ୍ତ୍ରଣ ରହିଥାଏ । ତେଣୁ, ଏହି ପଚ୍ଛାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଦକ୍ଷତା ବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକ ସୁଫଳତା ଉପରେ ପଦକ୍ଷେପ ନେଇଥାନ୍ତି ।

– ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ବାହାରେ ଥିବା ସଂପର୍କତ ବିଷୟବସ୍ତୁକୁ ଖୋଜି ବାହାର କରିବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ପ୍ରେରଣା ଦେଇଥାନ୍ତି ।

– ଶୈକ୍ଷିକ ଦକ୍ଷତାରେ ନିପୁଣତା ହାସଲ କରିବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଦକ୍ଷତା ବୃଦ୍ଧି କରିଥାନ୍ତି ।

– ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସଂପାଦିତ କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଯଥାସ୍ଥବ ମୁକ୍ତ ଉଭରମୂଳକ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

– ଶିଖ୍ବାର ସୁଯୋଗର ସ୍ଵ-ବିନିଯୋଗ କରିବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଦକ୍ଷତା ବୃଦ୍ଧି କରାଯାଇଥାଏ ।

ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଥିବା ତିନୋଟିଯାକ ପଚ୍ଛା ଯଥା – ଶିକ୍ଷକ-କୈନ୍ତ୍ରିକ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-କୈନ୍ତ୍ରିକ ଓ ଶିକ୍ଷଣ-କୈନ୍ତ୍ରିକ ପଚ୍ଛା ମଧ୍ୟରେ ଏକ ତୁଳନାମୂଳକ ଚିତ୍ର ନିମ୍ନରେ ସାରଣୀରେ ଦିଆଯାଇଛି । ତାହାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକର :

ସାରଣୀ : ଶିକ୍ଷଣର ତିନୋଟି ପଚ୍ଛା ମଧ୍ୟରେ ତୁଳନା

ତୁଳନାର ଦିଗ	ଶିକ୍ଷକ-କୈନ୍ତ୍ରିକ	ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-କୈନ୍ତ୍ରିକ	ଶିକ୍ଷଣ-କୈନ୍ତ୍ରିକ
ଜ୍ଞାନର ସରୂପ	ପୂର୍ବରୁ ଥିବା ଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଦିଆଯାଇଥାଏ ।	ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଜ୍ଞାନ ଆବିଷାର କରିଥାଏ ।	ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ନିଜେ ଜ୍ଞାନ ନିର୍ମାଣ କରିଥାଏ
ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ଭୂମିକା	ଶିକ୍ଷକ ସକ୍ରିୟ ଓ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ନିଷ୍କ୍ରିୟ ଆବଶ୍ୟକ ।	ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପ୍ରଚେଷ୍ଟାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ସକ୍ରିୟ ହୋଇଥାଏ	ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ନିଜେ ସକ୍ରିୟ ହୋଇ କାମ କରିଥାଏ ଓ ଶିକ୍ଷକ ଏହିପାଇଁ ସହାୟକ ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ।
ଶିକ୍ଷଣ ପରିସ୍ଥିତି	ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷଣ ପରିସ୍ଥିତି ନ ଥାଏ ।	ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ପାଇଁ ଅନୁକୂଳ ଶିକ୍ଷଣ ପରିସ୍ଥିତି ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଥାଏ ।	ସଭାବିକ ତଥା ପ୍ରାସାଦିକ ପରିସ୍ଥିତି ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଥାଏ ।
ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ନିଯନ୍ତ୍ରଣ	ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଶିକ୍ଷକ ନିଯନ୍ତ୍ରଣ	ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଉଭୟଙ୍କ ନିଯନ୍ତ୍ରଣରେ ଥାଏ (ଆଶିକ ନମନୀୟ)	ମୁଖ୍ୟତଃ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଶିକ୍ଷଣ ପରିସ୍ଥିତିକୁ ନିଯନ୍ତ୍ରଣ କରିଥାଏ (ନମନୀୟ ତଥା ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ) ।
ଶିକ୍ଷଣ ପଢ଼ନ୍ତି ଓ ପ୍ରକ୍ରିୟା	ମୁଖ୍ୟତଃ ଅଧ୍ୟାପନା, ପ୍ରଦର୍ଶନ	କ୍ରୀଡ଼ା ପଢ଼ନ୍ତି ତଥା ଆନନ୍ଦବାୟକ ପଢ଼ନ୍ତି	ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଭିତ୍ତି ପଢ଼ନ୍ତି ଯେଉଁଥରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଜ୍ଞାନ ନିର୍ମାଣ କରେ
ପାଠ୍ୟକ୍ରମ	ପୂର୍ବ-ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ (Prescribed)	ବିକାଶମୂଳକ (Developmental)	ପରିଦୃଷ୍ଟ (Emergent)

ନିଜକୁ ନିଜେ ପରଖବା - ୪

ଉପରୋକ୍ତ ସାରଣୀ ଆଧାରରେ ଟିନୋଟିଯାକ ପତ୍ରା (ଶିକ୍ଷକ-କେନ୍ଦ୍ରିକ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-କେନ୍ଦ୍ରିକ, ଶିକ୍ଷଣ-କେନ୍ଦ୍ରିକ)ରେ ମୂଲ୍ୟାୟନ ଓ ଶ୍ରେଣୀ ଶ୍ରେଣୀ କିପରି ହେବ ଚିନ୍ତା କରି ଲେଖ ।

୨.୪ ଦକ୍ଷତାଭିରିକ ପତ୍ରା (Competency Based Approach)

ଜୀବୀୟ ଶିକ୍ଷାନୀୟ (୧୯୮୭)ର ସ୍ଵପ୍ନାରିଶ ଅନୁଯାୟୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷାର ଗୁଣାମ୍ବଳ ମାନ ବୃଦ୍ଧିକରିବା ପାଇଁ ନ୍ୟୂନତମ ଶିକ୍ଷଣସ୍ତର (MLL) ସ୍ଥାପିତ କରାଯାଇଥିଲା । MLL (Minimum levels of learning) ର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷାର ଗୁଣାମ୍ବଳତା ସହ ସମତା ଅଣ୍ଟାଯିବାର ପ୍ରତ୍ୟେକ କରାଯାଇଥିଲା । ଏହି MLL ପତ୍ରାରେ ପ୍ରାଥମିକ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟରୁ ଶିକ୍ଷଣ ଦକ୍ଷତା (Competencies) ସ୍ଥାପିତ କରାଯାଇଥିଲା, ଯେଉଁ ଦକ୍ଷତାଗୁଡ଼ିକୁ ଶ୍ରେଣୀର ସମସ୍ତ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ନିପୁଣତା ପ୍ରରତେ (mastery level) ହାସଳ କରିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖାଯାଇଥିଲା । ସରଳ ଭାଷାରେ କହିଲେ, ନ୍ୟୂନତମ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରତ୍ୟେକ କୌଣସିର ସମାହାର । ଅର୍ଥାତ୍ ଗୁଣାମ୍ବଳତା ଓ ସମତାର ଏକ ସମ୍ବନ୍ଧିତ । ପ୍ରଥମ ଦୁଇଟି ଉପାଦାନ ଶିକ୍ଷାର ଗୁଣାମ୍ବଳମାନ ଓ ତୃତୀୟ ଉପାଦାନ ସମତାକୁ ବୁଝାଏ ।

ଦକ୍ଷତାଭିରିକ ପତ୍ରାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଦକ୍ଷତା ହାସଳ ଦିଗରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଏହି ଦକ୍ଷତାଗୁଡ଼ିକ ଯଥାର୍ଥ ରୂପେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ବାସ୍ତବ ଜୀବନର ବିଭିନ୍ନ ପରିସ୍ଥିତି ତଥା ଆବଶ୍ୟକତା ସହ ସଂପର୍କିତ । ଏହା ଶିକ୍ଷା ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ଆଗ୍ରହୋଦୀପକ, ଲକ୍ଷ୍ୟପୂରକ ବା ଅଭିପ୍ରାୟମୂଳକ ତଥା ଅଭିପ୍ରେରଣା ସ୍ଵର୍ଗ କରିଥାଏ । ଦୃତୀୟରେ ଦକ୍ଷତାଗୁଡ଼ିକ ଆବଶ୍ୟକତା ଭିତ୍ତି ଓ ବ୍ୟବହାରିକ । ଅର୍ଥାତ୍, ମୌଳିକ ଆବଶ୍ୟକତା ହେଉ ନିତିଦିନିଆ ଜୀବନରେ ଅନୁଭୂତ ସମସ୍ୟାଗୁଡ଼ିକର ସମାଧାନ ଦିଗରେ ଏହା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରେ । ତୃତୀୟରେ, ଜାତି, ବର୍ଣ୍ଣ, ଲିଙ୍ଗ, ସ୍ଥାନ ଓ ସାମାଜିକ ଆର୍ଥିକ ପରିସ୍ଥିତି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରିବାରେ ଏହା ସମସ୍ତ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଦ୍ୱାରା ହାସଳ ଯୋଗ୍ୟ । ଚତୁର୍ଥରେ, ଦକ୍ଷତାଗୁଡ଼ିକୁ ମୂଲ୍ୟାୟନ ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇପାରିବ । ଅର୍ଥାତ୍ ନିରତର ପରୀକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ନିର୍ଧାରିତ ଦକ୍ଷତା ସମ୍ମହ ହାସଳ ହୋଇପାରିଛି କି ନାହିଁ ଜଣେ ନିଶ୍ଚିତ ହୋଇପାରିବ । ପଞ୍ଚମରେ, ଦକ୍ଷତାଗୁଡ଼ିକୁ ସହଜରେ ବୁଝିବାରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଏହା ଏପରି ପ୍ରସ୍ତୁତ ଯେ ଏହାକୁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ, ଶିକ୍ଷକ ତଥା ଅଭିଭାବକମାନେ ସହଜରେ ବୁଝିପାରିବେ । ନିମ୍ନ ଉଦାହରଣକୁ ଏହା ସହଜରେ ବୁଝିଛେ ।

ସାରଣୀ : ନ୍ୟୂନତମ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦକ୍ଷତାର ଉଦାହରଣ

(୧) ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ଭାଷା ଦକ୍ଷତା

(କ) ପଢ଼ିବା : ପୃଥକଭାବେ ଓ ଯୁକ୍ତଭାବରେ ସାଧାରଣ ଅକ୍ଷର ଚିହ୍ନିବେ ।

(ଖ) ଶୁଣିବା ଓ ପଢ଼ିବା ଦ୍ୱାରା ଧାରଣାର ବୋଧଗମ୍ୟତା : ଛୋଟ ଛୋଟ କଥାକୁ ବିଷୟରେ ସାଧାରଣ ସ୍ଵଚନାକୁ ବୁଝିବେ ଓ ତଥ୍ୟକୁ ମନେପକାଇ କହିବେ ।

(୨) ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ଗଣିତ ଦକ୍ଷତା

(କ) ଯୋଗ ଓ ବିଯୋଗ : ୦-୧୮ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଂଖ୍ୟାର ଯୋଗକରିବେ, ଯାହାର ଯୋଗପାଳ ୧୮ ରୁ ବେଶୀ ହୋଇନଥିବ ।

(୩) ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ପରିବେଶ ଶିକ୍ଷାର ଦକ୍ଷତା

(କ) ପରିବାର ଓ ପଡ଼ୋଶୀ : ନିଜ ସହିତ ପରିବାରର ବିଭିନ୍ନ ସଦସ୍ୟଙ୍କ ସଂପର୍କ ଜାଣିବେ ।

ଦକ୍ଷତାର୍ଥିକ ପନ୍ଥାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଦକ୍ଷତା ହାସଳ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଏଥପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଛି ଦକ୍ଷତା ଭିତ୍ତିକ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ, ଯେଉଁଥରେ ବିଷୟବସ୍ତୁର ଜ୍ଞାନବର୍ଦ୍ଧତା ଜଟିଳତା ସ୍ଵରକୁ ନେଇ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକୁ କ୍ରମାନ୍ୟରେ ସଜାଯାଇଥାଏ । ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟ ଗୋଟିଏ ବା ପରସର ସହ ସଂପୃଷ୍ଟ କେତେବୁଦ୍ଧିଏ ଦକ୍ଷତା ହାସଳ କରିବାରେ ସହାୟକ ହେବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥାଏ । ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ବ୍ୟତୀତ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟପୁସ୍ତିକା, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦରକାରୀ ପୁସ୍ତକର ବ୍ୟବହାର ଦକ୍ଷତାର୍ଥିକ ପନ୍ଥାରେ କରାଯାଇଥାଏ ।

ଶିକ୍ଷାଦାନର ଯୋଜନା :

ଦକ୍ଷତାଭିର୍ତ୍ତିକ ପକ୍ଷରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ-ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟର ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲାବେଳେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତି ଧାନ୍
ଦିଆଯିବ ।

- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହାସଲ ହେବାକୁ ଥିବା ଦକ୍ଷତାଗୁଡ଼ିକୁ ଶିକ୍ଷକ ଜାଣିବା ଆବଶ୍ୟକ ।
 - ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଏହା ସ୍ଥିର କରିବାକୁ ହେବ ଯେ, ଗୋଟିଏ ଦକ୍ଷତାର ବିକାଶ କରାଯିବ ନା ଏକ ସମୟରେ ଏକାଧିକ ଦକ୍ଷତାର ବିକାଶ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯିବ । ଉଦାହରଣସବୁପାଇଁ ଯେ କୌଣସି ପରିମ୍ଲିତ ନେଇ ସେଥିରୁ ଭାଷା ଶିକ୍ଷଣର କହିବା, ଶୁଣିବା ଓ ପଢ଼ିବା ଦକ୍ଷତାର ବିକାଶ କରିଛେ । ଯେ କୌଣସି ବିଷୟରେ, ନିବିଡ଼ ସଂପର୍କରେ ଦକ୍ଷତାଗୁଡ଼ିକୁ ଏକାଠି କରି ଶିକ୍ଷାଦାନର ଯୋଜନା କରାଯାଇପାରିବ ।
 - ବିଷୟବସ୍ତୁର ସବୁପାଇଁ ଜାଣିବା ପାଇଁ ଦକ୍ଷତାଭିଜିତ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକର ବ୍ୟବହାର କରାହେବ । ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀରେ କ'ଣ କ'ଣ ପଡ଼ାଯିବ ତାହା ଶିକ୍ଷକ ଭଲଭାବେ ଜାଣିବା ଆବଶ୍ୟକ ।
 - ଦକ୍ଷତାର ବିକାଶ ପାଇଁ ଉପୟୁକ୍ତ ପରିଚିତି (method) ସ୍ଥିର କରାଯିବ । ପ୍ରଥମ ଦକ୍ଷତାକୁ ଶ୍ରେଣୀର ଅଧିକାଂଶ ପିଲା ଆହରଣ କଲାପରେ ହେଲେ ପରବର୍ତ୍ତୀ କ୍ରମରେ ଥିବା ଦକ୍ଷତା ଆହରଣ କରିବେ ।
 - ଦକ୍ଷତା ହାସଲ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପନ ପରେ ମୂଳ୍ୟାୟନ କରାଯାଇଥାଏ । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ କେତେଦୂର ଦକ୍ଷତା ହାସଲ କଲେ ତାହା ମୂଳ୍ୟାୟନରୁ ଜଣାପଡ଼େ । ଏହି ମୂଳ୍ୟାୟନ ପାଇଁ ଉତ୍ସବ ପରୀକ୍ଷଣ ଓ ଅଶ୍ରୁପରୀକ୍ଷଣ ପରିଚିତିର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ଗୋଟିଏ ପାଠ ଏକକ/ଉପ ଏକକ ପଡ଼ାଯିବା ପରେ, ଏଥରେ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷଣ ଦକ୍ଷତା ଉପରେ ଆଧାରିତ ଏକକ ପରୀକ୍ଷଣ (ଦକ୍ଷତାଭିଜିତ ପରୀକ୍ଷଣ) କରାଯାଇଥାଏ । ଏଥରୁ ଜଣେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କର କେଉଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦକ୍ଷତା ହାସଲରେ ଅସୁବିଧା ଉପୁଜିଛି ତାହା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିଛୁଏ । ଜଣେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ କେଉଁଥରେ ଅଧିକ ଦକ୍ଷ ତାହା ମଧ୍ୟ ଜଣାପଡ଼େ । ‘ଦକ୍ଷତା ହାସଲ କହିଲେ’ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଦକ୍ଷତା ଭିଜିକ ପରୀକ୍ଷଣରେ ଜଣେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଅନ୍ୟନ ପ୍ରାୟ ୮୦ ପ୍ରତିଶତ ନମ୍ବର ରଖୁବାକୁ ବୁଝାଏ । ଏହାକୁ ପାରଜମତା ବା ନୈପୁଣ୍ୟତା ପ୍ରାପ୍ତ କୁହାଯାଏ ।
 - ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ନିପୁଣ୍ୟତା ହାସଲ କରିନ ଥାନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପୁନଃଶିକ୍ଷାଦାନ-ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହାକୁ ପ୍ରତିକାରମୂଳକ ଶିକ୍ଷାଦାନ କୁହାଯାଏ । ଏହି ପ୍ରତିକାର ମୂଳକ ଶିକ୍ଷାଦାନରେ ବିକଞ୍ଚ ପରିଚିତ (ଦକ୍ଷତାର ଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ପ୍ରଥମେ ଯେଉଁ ପରିଚିତ ବା ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥିଲା ତା’ଠାରୁ ପୁଅଥକ)ର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ପାଇଁ ପ୍ରଥମେ ଯେଉଁ ପରିଚିତ ବା ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥିଲା ତା’ଠାରୁ ଅଛି ସଂଖ୍ୟକ ଦକ୍ଷତା ଓ ଅପେକ୍ଷାକୁତ କମ୍ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ପାଇଁ ଏହି ପ୍ରତିକାରମୂଳକ ଯେହେତୁ ପ୍ରଥମ ଶିକ୍ଷାଦାନ-ଶିକ୍ଷଣଠାରୁ ଅଛି ସଂଖ୍ୟକ ଦକ୍ଷତା ଓ ଅପେକ୍ଷାକୁତ କମ୍ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ପାଇଁ ଏହି ପ୍ରତିକାରମୂଳକ ବ୍ୟବସ୍ଥା (Remedial Programme) କରାଯାଇଥାଏ, ସେଥିପାଇଁ ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ପୂର୍ବାପେକ୍ଷା କମ୍ ସମୟ ଲାଗିଥାଏ ।
 - ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ପାରଜମତା ହାସଲ କରିଥାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସମୃଦ୍ଧିକରଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା (Enrichment Programme) କରାଯାଇଥାଏ ।

ନିଜକୁ ନିଜେ ପରଖ୍ୟବା - ୫

ଦକ୍ଷତା ଭିରିକ ପକ୍ଷାରେ ବ୍ୟବହାର ହେଉଥିବା ଦକ୍ଷତାଗଭିକ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ପାଇଁ କିପରି ଉପଯୋଗୀ ?

୨.୮ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟଭିତ୍ତିକ ପଦ୍ଧତି (Activity Based Approach)

ବେଳେବେଳେ ଆମ ମନରେ ପ୍ରଶ୍ନ ଆସେ “ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ କ'ଣ ? ” “ପିଲାମାନେ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ କରୁଥିବା ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଶିକ୍ଷଣକାର୍ଯ୍ୟ କହିବା କି ? ” “ଶ୍ରେଣୀ ରୂପରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଡଳନାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କର ଭମିକା ଅଧୁକ ନା କମ ? ”

ଶ୍ରେଣୀକଷର ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ତିମୋଟି ମୁଖ୍ୟ ଉପାଦାନ ହେଲା— ଶିକ୍ଷକ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଓ ବିଷୟବସ୍ତୁ ବା ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ଶିକ୍ଷଣ ଅଭିଜ୍ଞତା । ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି ଯେ ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-କ୍ଷେତ୍ରିକ ପଚ୍ଚାର ଆବଶ୍ୟକତା ଖୁବ୍ ଅଧିକ । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-କ୍ଷେତ୍ରିକ ପଚ୍ଚାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଆବଶ୍ୟକତା, ଆଗ୍ରହ, ମାନସିକ (ବୌଦ୍ଧିକ) କ୍ଷମତା, ସାମାଜିକ ପରିସ୍ଥିତିକୁ ବିଚାରକୁ ନିଆଯାଇଥାଏ । ଏହି ପଚ୍ଚାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଥାଏ, ଯିଏ ନିଜେ କାମକରି ନୂତନ ଜ୍ଞାନ ଆହରଣ କରିବ ।

ଶ୍ରେଣୀରେ ପ୍ରଧାନତଃ ଦୂଳ ପ୍ରକାରର କାର୍ଯ୍ୟହୋଇଥାଏ । ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କରାଯାଉଥିବା କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ (ଯେଉଁଥରେ ଶିକ୍ଷକ ମୁଖ୍ୟ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି) ଶିକ୍ଷାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଅପର ପକ୍ଷରେ, ପିଲାମାନେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବେ ବା ଦଳଗତ ଭାବେ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି ଏବଂ ସେଥିରୁ ଅଭିଜ୍ଞତା ହାସଲ କରିଥାନ୍ତି । ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଶିକ୍ଷଣକାର୍ଯ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଯେହେତୁ ଶିକ୍ଷାବ୍ୟବସ୍ଥାର ମୁଖ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଉଛି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଉଚ୍ଚମାନର ଅଭିଜ୍ଞତା ହାସଲ କରିବେ, ସେହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷାରେ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟର ଭୂମିକା ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟଭିତ୍ତିକ ପତ୍ର କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷାଦାନ-ଶିକ୍ଷଣ ପଢ଼ିବିକୁ ସୂଚାଏ ନାହିଁ, ବରଂ ଏହା ବିଭିନ୍ନ ପଢ଼ତି ସମାହାର । ତେଣୁ ଏହାକୁ ପଢ଼ତି ନ କହି ପତ୍ର (approach) କୁହାଯାଇଥାଏ । ଯେଉଁସବୁ ପଢ଼ତି ଏକ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଅଧିକ ଉସାହିତ କରିଥାଏ ସେବବୁ ପଢ଼ିବିର ସମନ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟଭିତ୍ତିକ ପତ୍ର ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରାଯାଏ । ବିଭିନ୍ନ ଶିକ୍ଷଣ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଯେହେତୁ ଜିନ୍ନଭିନ୍ନ ପଢ଼ତିମାନଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକତା ପଡ଼ିଥାଏ, ତେଣୁ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟଭିତ୍ତିକ ପତ୍ର କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପଢ଼ତି ମଧ୍ୟରେ ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ ।

9.४.१ शिक्षण कार्यालय धारणा :

ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ କ'ଣ ତାହା ସବିଶେଷ ଭାବେ ବୁଝିବା ପାଇଁ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ଦୂଇଟି ପରିମ୍ଲିତିକୁ ତୁଳନା କରିବା :

ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷକ କାଗଜ, ଦିଆସିଲି ଖୋଲ, ଥୀ ଓ କହୁରା ଆଣିବାକୁ କହିଥିଲେ । ପିରିଆଡ଼ ଆରମ୍ଭ ହେବା ମାତ୍ରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା କୁହାପାଇଥିବା ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକୁ ଆଣିଛନ୍ତି କି ନାହିଁ, ଶିକ୍ଷକ ତଥାରଖ କଲେ ଓ ଯେଉଁ ପିଲା ଆଣିନାହାନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ବିରକ୍ତି ପ୍ରକାଶ କଲେ । ତା'ପରେ କଳାପଟାରେ ଚଉକିର ଏକ ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିଦେଲେ ଓ ସେମାନେ ଆଣିଥିବା ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକୁ ବ୍ୟବହାର କରି ଆଣିଥିବା ଜିନିଷର ମଡ଼େଲ ଚିଆରି କରିବାକୁ କହିଲେ । ପିଲାମାନେ କାମ କରୁଥିବା ସମୟରେ ଶିକ୍ଷକ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଆବଶ୍ୟକତା ସହାୟତା ଦେଉଥିଲେ ଓ ଯେଉଁମାନେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁଯାୟୀ କାମ କରୁନଥିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ତାରିଦ କରୁଥିଲେ । ଶ୍ରେଣୀର

ଶୁଣିଲା ରଖା କରୁଥିଲେ ଓ ପରସର ମଧ୍ୟରେ କଥାବାର୍ତ୍ତକୁ ବାରଣ କରୁଥିଲେ । ଠିକ୍ ଘଣା ବାଜିବା ପରେ କାର୍ଯ୍ୟବସ କରିଥିଲେ ଓ ଯେଉଁମାନେ ମଡ଼େଲ ଚିଆରି କରିଥିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା କରିଥିଲେ ।

ପରିସ୍ଥିତି - ୨ : ଦିନ ୧୩ । ଅନୁଷ୍ଠାନିକ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପରିବେଶ ବେଶ ସୁନ୍ଦର

ଗଣିତ ପଢ଼ାଇବାକୁ ଚିତ୍ତ କରି ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରେଣୀରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଦେଖିଲେ ଯେ ଶ୍ରେଣୀ ବାହାର ପରିବେଶ ବେଶ ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଛି ଏବଂ ଅଧିକାଳୀ ପିଲା ବାହାରକୁ ଅନାଇନ୍ଦ୍ରିୟ । ପାଇ ବେଶ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ ଓ ବାହାରର ଗନ୍ଧ, ଲତା ଆଦି ପରିବେଶକୁ ଆକର୍ଷଣୀୟ କରିଥିଲା । ଶିକ୍ଷକ ତାଙ୍କ ଯୋଜନାଟି ବଦଳାଇ ପିଲାଙ୍କୁ ବାହାରକୁ ଯାଇ । ମିନିର ବୁଲି ପରିବେଶରୁ କିନ୍ତି କିନ୍ତି ଜିନିଷ ସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁ କହିଲେ, ପିଲାମାନେ ବାହାରକୁ ଯାଇ ଜିନିଷ ସଂଗ୍ରହ କରି ପୂଣି ଶ୍ରେଣୀକୁ ଫେରିଲେ । ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରେଣୀ ମଞ୍ଚରେ ଗୋଟିଏ ଦୁଇବୁଟି ଷେତ୍ର ଆଜି ତା' ମଞ୍ଚରେ ଆଣିଥିବା ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକରୁ ରଖିବା ପାଇଁ ପିଲାଙ୍କୁ କହିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାଙ୍କୁ ଜିନିଷଟି ରଖିବା ବେଳେ ତାହା କ'ଣ ଓ ତାହାର ଗୋଟିଏ ବ୍ୟବହାର କରିବା ପାଇଁ କୁହାଗଲା, ଦେଖାଗଲା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଆଗ କରିବା ପାଇଁ ବେଶ ପ୍ରତିଯୋଗିତା କଲେ ।

ତା'ପରେ ଶିକ୍ଷକ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଦୁଇବଳ କରି ମଞ୍ଚରେ ଥିବା ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକର ଦୁଇ ପାଖରେ ସାମନା- ସାମନି ବସିବା ପାଇଁ କହିଲେ । ଗୋଟିଏ ଦଳ ମଞ୍ଚରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଜିନିଷର ନାମ ଲେଖି ଖଣ୍ଡିଏ କାଗଜ ଲୁଚାଇ ଦେବେ । ଅନ୍ୟ ଦଳଟି ଏହି ଜିନିଷ କ'ଣ ଜାଣିବା ପାଇଁ ପ୍ରଥମ ଦଳକୁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବେ ଯାହାର ଉଭର ପ୍ରଥମ ଦଳର ପିଲାମାନେ କେବଳ ହଁବା ନାହିଁରେ ଦେବେ । ଏପରି ୧୦ଟି ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରି ଜିନିଷଟିର ନାମ ବାହାର କରିବା ପାଇଁ କୁହାଗଲା । ଜିନିଷଟି କ'ଣ ଜାଣିବା ପାଇଁ ଯେତେ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟାକ୍ରମ ପଚାରାଯିବ, ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରୁଥିବା ଦଳ ସେତେ କମ ନମ୍ର ପାଇବ । ଗୋଟିଏ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଶେଷ ପରେ ଦଳମାନଙ୍କର ଭୂମିକାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଲା । ଦୃଢ଼ୀୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ପ୍ରଥମ ଦଳ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଲେ ।

ଦୁଇଟି ଯାକ ପରିସ୍ଥିତିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ତଳ ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକର ଉଭର କ'ଣ ହେବ ଭାବି କହ ।

(କ) ଦୃଢ଼ୀୟ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଶ୍ରେଣୀରେ ପିଲାମାନେ କି କି କାମ କରୁଥିଲେ ?

(ଖ) କେଉଁ ପରିସ୍ଥିତିରେ ପିଲାମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣ ଅଧିକ ହୋଇଥିବ ଓ କାହିଁକି ?

ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇ ପାରେ ଯେ, ଦୁଇଟିଯାକ ଶ୍ରେଣୀରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟରତ କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଥମଟିର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇଥିଲା । ପିଲାମାନେ କାହିଁକି କାମ କରୁଛନ୍ତି ଓ ସେଥିରେ ସେମାନଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ଅଛି କି ନାହିଁ ତାହା ଆଦୋ ବିଚାରକୁ ନିଆୟାଇ ନ ଥିଲା । କେବଳ କାମ କରିବା ପାଇଁ କାମ କରିବାରେ ଶିକ୍ଷଣ ସାମିତ ହୋଇଥିଲା ।

କିନ୍ତୁ, ଦୃଢ଼ୀୟ ପରିସ୍ଥିତିରେ କାର୍ଯ୍ୟଟି ପ୍ରତିଧାନଯୋଗ୍ୟ । ଏଥରେ ଶିକ୍ଷକ ପ୍ରଥମେ ପିଲାମାନଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ଓ ମନୋଭାବକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ତାଙ୍କ ପୂର୍ବ ଯୋଜନାକୁ ବଦଳାଇ ଦେଇଥିଲେ ।

- ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପରିବେଶକୁ ସଂଗ୍ରହ କରିଥିବା ଜିନିଷର ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ପ୍ରେରଣା ଦେଉଥିଲେ ।

- ଦଳଗତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପିଲାମାନେ ପରିଷର ମଧ୍ୟରେ ମୁକ୍ତ ଭାବେ ଆଲୋଚନା କରିବାର ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ ।

- ପିଲାମାନେ ଆଲୋଚନା କରି କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରୁଥିଲେ ।

- ନିଜ ଦଳ ମଧ୍ୟରେ ସହଯୋଗ ରକ୍ଷା କରିବା ସହ ଅନ୍ୟ ଦଳ ସହ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଜାରି ରଖିଥିଲେ ।

ଏଠାରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ପରିମୁଦ୍ରିତରେ ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟଭିତ୍ତିକ ପନ୍ଥା ଅବଳମ୍ବନ କରିଥିଲେ । ଏବେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟର ଉଦାହରଣକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବା ।

ଶିକ୍ଷକ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ବୃତ୍ତାକୃତିରେ ଠିଆ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ନିଜେ ଠିଆ ହେଲେ । ପିଲାଙ୍କୁ ନିମ୍ନ ସୂଚନା ଦିଆଗଲା ।

- ପ୍ରତ୍ୟେକ ନିଜର ଦୁଇ ହାତ ମୁଠାକୁ ଦୁଇ କାନ୍ଦ ଉପରେ ରଖିବେ ।
- ଶିକ୍ଷକ କେତେବୁଡ଼ିଏ ଶବ୍ଦ କହିବେ । ଯେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷୀ/ଚଢ଼େଇର ନାମ କହିବେ, ପିଲାମାନେ ହାତ ଦୁଇଟିକୁ କାନ୍ଦ ଉପରୁ ଚେକି “ପୁର” କହିବେ ।
- ଚଢ଼େଇ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ କହିଲା ବେଳେ ପିଲାମାନେ ‘ପୁର’ କହିବେ ନାହିଁ ।
- ଶିକ୍ଷକ ଏହିକ୍ରମରେ ବଣି, ପାରା, ମୟୁର..... ଭଲି ପକ୍ଷୀଙ୍କର ନାମ କହିଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପକ୍ଷୀର ନାମ ଶିକ୍ଷକ କହିବା ପରେ ପିଲାମାନେ ‘ପୁର’ କହୁଥିଲେ ।

ଶିକ୍ଷକ ମଞ୍ଜିରେ ମଞ୍ଜିରେ ପକ୍ଷୀ ନାମ ହେଉନଥିବା ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଶବ୍ଦ କହୁଥିଲେ ଅଧିକାଂଶ ପିଲା ସେହି ସମୟରେ ‘ପୁର’ ନ କହି ନାରବ ରହୁଥିଲେ କିନ୍ତୁ କିଛି ପିଲା ‘ପୁର’ କହୁ ଥିଲେ ଓ ସେମାନେ ଖେଳରୁ ବାଦ ପଡ଼ୁଥିଲେ । ନିମ୍ନରେ ଆଉ କେତୋଟି ଶିକ୍ଷଣକାର୍ଯ୍ୟର ଉଦାହରଣ ଦିଆଯାଇଛି ।

ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟର ନାମ	ବର୍ଣ୍ଣନା	ଶିକ୍ଷଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ
ଅନ୍ତାକ୍ଷରୀ	<ul style="list-style-type: none"> ● ପିଲାମାନେ ବୃତ୍ତାକୃତିରେ ବସିବେ । ● ଜଣେ ପିଲା ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ କହିବ । ● ତା’ର ଭାହାଣରେ ବସିଥିବା ପିଲା ଶବ୍ଦଟିର ଶେଷ ଅକ୍ଷରରେ ଆରୟ କରି ଅନ୍ୟ ଏକ ଶବ୍ଦ କହିବ (୧୦ ସେକେଣ୍ଟ ମଧ୍ୟରେ) ● କୌଣସି ଶବ୍ଦର ପୁନରାବୁରି ହେବ ନାହିଁ । ● ଏହିପରି ଖେଳ ଚାଲିବ । ଯେଉଁପିଲା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଶବ୍ଦଟିଏ କହିପାରିବ ନାହିଁ ସେ ମଞ୍ଜିରେ ଆସି ବସିବ । 	<ul style="list-style-type: none"> ● ଶବ୍ଦଜ୍ଞାନ ବୃଦ୍ଧି (ଏହି କାମରେ ଶବ୍ଦ ବଦଳରେ ସଂଖ୍ୟାକୁ ମଧ୍ୟ ନିଆଯାଇ ସଂଖ୍ୟା ଗଠନର ଦକ୍ଷତା ବୃଦ୍ଧି କରାଯାଇପାରିବ)
ସୁଜନାମୁକ୍ତ ଲିଖନ	<ul style="list-style-type: none"> ● ଶିକ୍ଷକ କଳାପଟାରେ ବା ଡ୍ରାଙ୍ଗ ସିରରେ ଯେକୌଣସି ଗୋଟିଏ ଗପର ପ୍ରଥମ ୫/୮ଟି ବାକ୍ୟ (ବା ଗୋଟିଏ ଅନୁଲେଖ) ଲେଖିବେ । (ଗପର ଅନ୍ୟ ଅଂଶ ଲେଖାଯିବ ନାହିଁ) ● ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ଗପଟିର ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ଲେଖି ଗପଟିକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବେ । ● ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ନିଜ ନିଜର ଗପକୁ ଶ୍ରେଣୀରେ ଉପର୍ମାପନ କରିବେ । 	<ul style="list-style-type: none"> ● ଭାଷାଗତ ଦକ୍ଷତା ବୃଦ୍ଧି (ଲିଖନ ଦକ୍ଷତା) ● ସୁଜନାମୁକ୍ତ ଲିଖନ ଦକ୍ଷତାର ବିକାଶ

ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟର ନାମ	ବର୍ଣ୍ଣନା	ଶିକ୍ଷଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ
ଜ୍ୟାମିତିକ ଆକୃତିରୁ ନେଇ ଚିତ୍ର ଆଳିବା	<ul style="list-style-type: none"> ଶିକ୍ଷକ କଳାପଟାରେ Δ, \square, I, J, O ଆକୃତି ଆଳିବେ । ଏହି ଆକୃତିକୁ ଥରେ ବା ଏକାଧିକ ବାର ବ୍ୟବହାର କରି ନିଜ ପରିବେଶରେ ଦେଖୁଥିବା ଜିନିଷମାନଙ୍କର ଚିତ୍ର କରିବେ । ୧୦ ମିନିଟ୍ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ କେତୋଟି ଚିତ୍ର ଆଳିଛନ୍ତି ତାହା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବେ । 	<ul style="list-style-type: none"> ପରିଚିତ ବସୁମାନଙ୍କର ଜ୍ୟାମିତିକ ଆକୃତିକୁ ଚିହ୍ନିବେ । ଚିତ୍ରାଙ୍କନର ଦକ୍ଷତା ବୃଦ୍ଧି ହେବ ।
ପ୍ରଶ୍ନ ପ୍ରସ୍ତୁତି	<ul style="list-style-type: none"> ଶିକ୍ଷକ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକର ଯେ କୌଣସି ଗଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତଗରେ ଦୁଇଟି ଅନୁଛ୍ଵେଦକୁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପଡ଼ିବାକୁ କହିବେ । ସେହି ଦୁଇଟି ଅନୁଛ୍ଵେଦରୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବେ ପ୍ରଶ୍ନ ତିଆରି କରିବାକୁ କୁହାଯିବ । ଦୁଇ ଦଳରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଭାଗ କରାଯାଇ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦଳରେ ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକୁ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇ ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକର ସଂଶୋଧନ କରାଯାଇ ବୁଢାକୁ ପ୍ରଶ୍ନ ତାଳିକା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯିବ । ଉତ୍ସ ଦଳ ବିପକ୍ଷ ଦଳକୁ ୧୦ଟି ଲେଖାଏଁ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବେ । ଯେଉଁ ଦଳ ୧୦ଟି ପ୍ରଶ୍ନରୁ ଅଧିକ ପ୍ରଶ୍ନର ଠିକ୍ ଉତ୍ତର ଦେବା ସେହି ଦଳ ବିଜୟୀ ହେବ । 	<ul style="list-style-type: none"> ପାଠ୍ୟର ବୋଧଗମ୍ୟତା ନିଶ୍ଚିତ କରିବା । ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବାର ଦକ୍ଷତା ବୃଦ୍ଧି ହେବ ।
ଶୈତ୍ର ପରିତ୍ରମଣ	<ul style="list-style-type: none"> ଶିକ୍ଷକ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଶୈତ୍ର ପରିତ୍ରମଣ (field visit) କରିବା ପାଇଁ ସ୍ଥାନୀୟ ପଞ୍ଚାୟତ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟକୁ ନେବେ । ସେଠାରେ ପିଲାମାନେ ସରପଞ୍ଚ, ନାଏବ ସରପଞ୍ଚ, ଡ୍ରାର୍ଡ ମେମର, ପଞ୍ଚାୟତର ସମ୍ପାଦକ ସହ ଆଲୋଚନା କରିବେ । ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ଥବା ପ୍ରଶ୍ନ ସେମାନଙ୍କୁ ପଚାରିବେ ଓ ପଞ୍ଚାୟତର ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଷୟରେ ପଚାରି ବୁଝି ଲେଖିବେ । ପରେ ଶ୍ରେଣୀକୁ ଫେରି ଛୋଟ ଛୋଟ ଦଳରେ ଭାଗ ହୋଇ ଏକ ବିବରଣୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଶ୍ରେଣୀରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରିବେ । ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥଳେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ସହାୟତା ନେବେ । 	<ul style="list-style-type: none"> ଗ୍ରାମ ପଞ୍ଚାୟତର ଗଠନ ଓ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଜାଣିବେ ।
ଗଛ କଥନ	<ul style="list-style-type: none"> ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଆଗରେ ପିଲାମାନେ ଅର୍ଦ୍ଧବୁଢାକୃତିରେ ବସିବେ । ଶିକ୍ଷକ ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ, ସର ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ଗୋଟିଏ ଗପ ପିଲାମାନଙ୍କୁ କହିବେ । ତା'ପରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାମାନୁ ସେହିଭଳି ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ ସହ ଅଭିନୟ କରି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଗପ କହିବା ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ଦେବେ । 	<ul style="list-style-type: none"> ନିର୍ଭୟରେ କହିବାର ଦକ୍ଷତା ବୃଦ୍ଧି ହେବ । କଜ୍ଜନା ଶକ୍ତିର ବିକାଶ । କଥନ ଦକ୍ଷତାର ବୃଦ୍ଧି ।

ଏହିସବୁ ଉଦାହରଣରୁ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଆମେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଧାରଣା ପାଇ ପାରିବା :

- ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଖେଳ, ଅଭିନୟ, ଗପ ବା ଗାତ ଉପରେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ହୋଇପାରେ । ଏଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟତୀତ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ ।
- ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାର ସୁଯୋଗ ଥାଏ । ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ସେମାନଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଯାୟୀ କାମ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥାନ୍ତି ।
- ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କିମ୍ବା ଦଳଗତ ହୋଇପାରେ ।
- ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପିଲା ମାନ୍ୟିକ ପ୍ରରକରଣ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରହି ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ । ଅର୍ଥାତ୍, ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ ପାଇଁ ଚିତ୍ତା କରିବା, ବାଛ ବିଚାର କରିବା, କ୍ରମରେ ସଜାତ୍ତିବା, କୌଣସି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା, ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ କରିବା ଭଲି କିଛି ନା କିଛି ମାନ୍ୟିକ ଦକ୍ଷତା ଆବଶ୍ୟକତା ଥାଏ ।
- ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦ ଦେଇଥାଏ ।
- ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସାମାନ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା ଦ୍ୱାରା ବିଭିନ୍ନ ଶିକ୍ଷଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହାସଲ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇପାରେ । ଅର୍ଥାତ୍, ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଏକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଯହିଁରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ସତ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରି ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରିଥାନ୍ତି ଓ ସହଜରେ ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧି ହାସଲ କରିପାରନ୍ତି ।

9.4.9 ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟର ଉପାଦାନ

ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ଗୋଟିଏ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟଭିତ୍ତିକ ଶ୍ରେଣୀ କୋଠିକୁ ପ୍ରବେଶ କଲେ । କେଉଁ କେଉଁ ସୁଚକ ଦେଖିଲେ ଜାଣିପାରିବା ଯେ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଠିକ୍ ଭାବେ ସମ୍ପାଦିତ ହେଉଛି ?

- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ କାମରେ ମଞ୍ଜିଯାଇଥିବେ ଓ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଉପର୍ଦ୍ଵିତ ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରୁନଥିବୁ ।
- ସେମାନେ ପରିଷର ମଧ୍ୟରେ ଆଲୋଚନା କରୁଥିବେ, ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକୁ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବେ, ସମସ୍ୟା ସମାଧାନର ଉପାୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରୁଥିବେ ।
- ସେମାନଙ୍କୁ ସେମାନେ କ'ଣ କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ପଚାରିଲେ, ତେବେ ସେମାନେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟଟିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ସେହି କାମ କରିବାର ବିଧି ଓ କାରଣ ସମ୍ପର୍କରେ ସମ୍ଭବ ଭାବେ କହିପାରୁଥିବେ ।

ଅନ୍ୟ ଭାଷାରେ କହିବାକୁ ଗଲେ, ପିଲାମାନେ ଏଭଳି କାମରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଛନ୍ତି ଯେଉଁଥିରୁ ଶୈକ୍ଷିକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହାସଲ ହୋଇପାରିବ । ଅର୍ଥାତ୍ କାମଟି ଏପରି ଭାବେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିବ ଯେପରି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଶୈକ୍ଷିକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହାସଲ ନିମନ୍ତେ ଲକ୍ଷ୍ୟାଭିମୁଖୀ ହୋଇଥିବ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠେ, କାମଟି ପିଲା ପାଇଁ ଅତି ସହଜ ବା ଅତି କଷ୍ଟ ହେବ ? ଯଦି କାମଟି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ସାମାନ୍ୟ ତୁଳନାରେ ଅତି ସହଜ ହୋଇଥାଏ, ତେବେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଆଗ୍ରହୀ ହେବ ନାହିଁ । ପୁନଃ, ଯଦି କାର୍ଯ୍ୟଟି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ସାମାନ୍ୟ ତୁଳନାରେ ଅତି କଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ, ତେବେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଚିତ୍ତା କରିବ ଓ ବେଳେବେଳେ ମଧ୍ୟ କରିପାରିବ ନାହିଁ ଭାବି ପଛେଇଯିବ । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଏପରି କାମ ଦିଆଯିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯିବ, ଯେଉଁଗୁଡ଼ିକ ସେମାନେ ସମାଧାନ କରିବା ପାଇଁ ସମ୍ଭବ ହେଉଥିବେ ଓ ସେହି କାମରେ ଲାଗି ରହୁଥିବେ । କାମଟିକୁ କରିପାରିବେ ବୋଲି ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ବିଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମୁଥିବ ଓ ସେମାନେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଉପାୟ (କୌଣସି)ର ବ୍ୟବହାର କରି କାମଗୁଡ଼ିକୁ କରିପାରୁଥିବ ।

ସନ୍ଧିପରେ କହିବାକୁ ଗଲେ, ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଏକ ସମସ୍ୟା ଯାହାକୁ ସମାଧାନ କରିବା ପାଇଁ ପିଲା ଏକ ଆହ୍ଵାନ ଭାବେ ଗ୍ରୁହଣ କରିଥାଏ । ଆଉଥରେ କାର୍ଯ୍ୟରତ ଶ୍ରେଣୀଟି କଥା ମନକୁ ଆଣିବା । ପିଲାମାନେ କିପରି କାମ କରୁଛନ୍ତି ? ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବାରମ୍ବାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ହେଉଛନ୍ତି କି ? ଉଭୟ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟଟିଏ ଶ୍ରେଣୀରେ ଚାଲୁଥିଲେ ଆମେ ନିଃସ୍ଵର୍ଗ ଦେଖିବା ଯେ, ପିଲାମାନେ ଏକୁଟିଆ ବା ଦଳରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ ନିଜକୁ ନିଯୋଜିତ କରିଛନ୍ତି । କାର୍ଯ୍ୟଟି ଏପରି ହୋଇଛି ଯେ ପିଲାମାନେ ନିଜେ ବା ନିଜ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ଆଲୋଚନା କରି ବା ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ସହାୟତା ନେଇ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟଟି ସମାପନ ପାଇଁ ନିରତର ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବାର ବିଶେଷ ଆବଶ୍ୟକତା ମନେ ହେଉନାହିଁ । ଏପରି ସତ୍ୟଷ୍ଟୁର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ (Spontaneous involvement) ସୂର୍ତ୍ତି କରିବା ହେଉଛି ଉଭୟ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟର ବିଶେଷ ଲକ୍ଷଣ ।

ପିଲାମାନେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ ମନୋନିବେଶ କରିବା କାର୍ଯ୍ୟଟିକୁ ଆହ୍ଵାନ ଭାବେ ଗ୍ରୁହଣ କରିଥାନ୍ତି ବା ସେଥିରେ ସତ୍ୟଷ୍ଟୁର ଭାବେ ଅଂଶଗ୍ରୁହଣ କରିଥାନ୍ତି, ଯେତେବେଳେ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ ସେମାନେ ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରନ୍ତି । କାର୍ଯ୍ୟଟି ଯେତେ ଉଚ୍ଚମାନର ଶିକ୍ଷଣୀୟ ହୋଇଥିଲେ ବି ଯଦି ଏଥରୁ ପିଲାଟି ଆନନ୍ଦ ନ ପାଏ ତା' ହେଲେ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟଟି ତା' ପାଇଁ ବୋଲ୍ ସଦୃଶ ମନେ ହୁଏ ଓ ବାରମ୍ବାର କାର୍ଯ୍ୟ ନ କରିବା ପାଇଁ ସେ ବାହାନା ଖୋଜେ ଓ ପରିଶେଷରେ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅସଫଳ ହୋଇଥାଏ । ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟ ସେହି ପିଲାଟି ପାଇଁ ଶିକ୍ଷଣୀୟ ହୋଇ ନଥାଏ ।

ଏହି ଆଲୋଚନାରୁ ଏକ ଉଭୟ କାର୍ଯ୍ୟର ଚାରିଟି ଉପାଦାନ ବା ଲକ୍ଷଣ ସମ୍ପର୍କରେ କିଛି ଜାଣିବାକୁ ମିଳିଲା । ସେଗୁଡ଼ିକ

ହେଲା -

- ଲକ୍ଷ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ରିକ (Focussed)
- ଆହ୍ଵାନମୂଳକ (Challenging)
- ସତ୍ୟଷ୍ଟୁର ଅଂଶଗ୍ରୁହଣ (Spontaneous involvement)
- ଆନନ୍ଦଦାୟୀ (Joyful)

ଏହି ଚାରେଟି ଉପାଦାନ ପରମରଠାରୁ ପୃଥକ୍ ନୁହନ୍ତି । ଏଥରୁ ଯେକୌଣସି ଗୋଟିଏ ଉପାଦାନ ଥିଲେ ଅନ୍ୟ ଉପାଦାନଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ଥାଏ । ଅର୍ଥାତ୍, ଏଗୁଡ଼ିକ ପରମର ସହ ବେଶ ସମ୍ପର୍କିତ ।

(କ) ଲକ୍ଷ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ରିକ : କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ପିଲାମାନେ ଏକାଗ୍ର ଚିରରେ ମନୋନିବେଶ କଲେ ଅଧିକ ଶିକ୍ଷଣ ଅଭିଜ୍ଞତା ହାସଲ କରିଥାନ୍ତି । ଯେତେବେଳେ କାର୍ଯ୍ୟର ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଵର୍ଗ ହେବ, ସେତେବେଳେ ସେମାନେ କାର୍ଯ୍ୟଟି କରିବା ପାଇଁ ଆଗ୍ରହୀ ହେବେ ଓ ସେଥିରେ ମନୋନିବେଶ କରିବେ । କ'ଣ କଲେ କାର୍ଯ୍ୟଟି ଲକ୍ଷ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ରିକ ହେବ ତା'ର କେତେକ ସୂଚନା ଦିଆଯାଇଛନ୍ତି ।

- କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଗୋଟିଏ ବା ସଜ୍ଜ ସଂଖ୍ୟକ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଉପରେ ଆଧାରିତ ହୋଇଥିଲେ ପିଲାମାନେ ତାହା ସହଜରେ ବୁଝିପାରିବେ ଓ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହାସଲରେ ଏକାଗ୍ରତା ରଖୁଥାରିବେ । ଅପର ପକ୍ଷରେ, ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଧିକ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରହିଥିଲେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଦେବେ ଲକ୍ଷ୍ୟନିଷ୍ଠ ହେବା ସମ୍ଭବ ହୋଇ ନଥାଏ ।
- ହୋଟ ପିଲାମାନଙ୍କର ମନ୍ୟୋଗୀ ହେବାର ଅବଧି ଖୁବ୍ କମ୍ । ଗୋଟିଏ କାମ ଅଧିକ ସମୟ ଚାଲୁ ରହିଲେ ସେହି କାମରୁ ପିଲାମାନଙ୍କର ଆଗ୍ରହ କମିଯାଏ ଓ ସେମାନେ ମନ୍ୟୋଗୀ ହୋଇ ନଥାନ୍ତି ଓ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହାସଲ କରିବାରେ ଅସୁବିଧା ହୋଇଥାଏ ।
- କାର୍ଯ୍ୟ ଉପରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଅତୁଳ ରହିବା ପାଇଁ ପିଲାମାନେ କାର୍ଯ୍ୟଟି କରୁଥିବା ସମସ୍ୟାଗୁଡ଼ିକର ସମାଧାନ ପାଇଁ କିଛି ସାହାଯ୍ୟ ଲୋଡ଼ିଥାନ୍ତି । ଉଚିତ ସମୟରେ ସାହାଯ୍ୟ ନ ମିଳିଲେ ପିଲାମାନେ ଲକ୍ଷ୍ୟଭ୍ରତ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍, ଉପରୁକ୍ତ ସମୟରେ ଆକର୍ଷଣୀୟ ସାହାଯ୍ୟ ମିଳିଲେ କାର୍ଯ୍ୟଟିକୁ ଚାଲୁ ରଖିବା ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ସହଜ ହୋଇଥାଏ ଓ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହାସଲ ହୋଇପାରେ ।

(খ) কার্য্যচিকিৎসা উপরে একাগ্রতা রয়েছে করিবা পাই এবং এই কার্য্যের লিপ্তি অন্য সহপাঠীক এবং মুক্ত ভাবে বিনিময় করিবা সুযোগের আবশ্যিকতা বহুত সময়ের দরকার। যেথে পাই শ্রেণীরে অধৃত দলিল কার্য্য নথিময়ে উপরে গুরুত্ব দেবা আবশ্যিক।

(ঞ্জ) আহান মূলক (Challenging) : কার্য্যচিকিৎসা পিলা পাই শিক্ষণায় হোলথলে, এবং তা' পাই এক আহান ভাবে গ্রহণায় হুঁ এ। প্রত্যেক সাধারণ পিলা যথেষ্ট বৌদ্ধিক ক্ষমতা অঙ্গ। যদি কৌশল কার্য্যের তা'র বৌদ্ধিক ক্ষমতার উপর ব্যবহার করায়াଉ নথাএ তা' হেলে এই কার্য্যটি তা'কু অতি মান্য লাগে। অপর পক্ষে যদি কার্য্যটি তা'র বৌদ্ধিক ক্ষমতা পরিষেব বাহারে থাএ, তা' হেলে এই কার্য্যটিকু তা'কু বাধবাধকতারে করিবা ভলি লাগে ও উভয় পরিস্থিতিরে কার্য্যরু তা'র শিক্ষণ অতি মান্য করিয়া থাএ। কিন্তু যেଉ কার্য্য করিবারে পিলাটিকু তা'র সমষ্টি বৌদ্ধিক সামর্থ্য নিয়োজিত করিবাকু হোলথাএ, এই কার্য্যটি তা'হা পাই এক আহান হোলথাএ।

কার্য্যটিকু পিলা পাই এক আহান রূপে প্রস্তুত করিবা পাই কেতোটি দিগ প্রতি ধান দেবাকু হেব :

- **শিক্ষার্থীর মানসিক প্রৱৰ্তন :** কার্য্যটি শিক্ষার্থীর মানসিক দক্ষতার প্রৱৰ্তন উপর হোলথলে এই কার্য্যটিকু করিবারে এবং নিজেকু নিয়োজিত করিথাএ। উদাহরণ ঘৰুপ, পঞ্চম শ্রেণীরে পচাঁখন্দা পিলাঙ্ক পাই দুটীয় বা অষ্টম শ্রেণীরে কৌশল সমষ্টি আকুন্তে আহানমুক্ত হোল নপারে।
- **আগ্রহ (Interest) :** কার্য্যটি এপরি হোলথন্দা আবশ্যিক যাহা পিলা আগ্রহ সৃষ্টি করিথৰ।
- **প্রাপ্তিক্ষিকতা (Relevance) :** কৌশল কার্য্যকু শিক্ষার্থী অর্থপূর্ণ এবং তা'র অভিবৃদ্ধি পাই গুরুত্বপূর্ণ মনে কলে তা'হা করিবারে এবং আগ্রহ প্রকাশ করে। এই কার্য্যটি করিবা দুরা তা'র কিছি উপকার হেজছি বোলি ভাবিলে কার্য্যটি ক্ষমতার হেলে মধ্য শিক্ষার্থী পাই এক আহান সৃষ্টি করিথাএ।

(ঝ) ঘটনার্থীর অংশগ্রহণ (Spontaneous involvement) : শিক্ষণ কার্য্যটি একটি প্রস্তুত হোলথন্দা আবশ্যিক যাহা আরম্ভ করিবা মাত্রে প্রত্যেক পিলা অংশগ্রহণ করিবা পাই আপে আপে আকৃষ্ণ হেব। কৌশল শিক্ষণ কার্য্যের অংশগ্রহণ করিবারে পিলামানে আগ্রহী হুঁ অন্তি। যেতেবেলে :

- কার্য্যটি আনন্দদায়ক হেজথৰ।
- কার্য্যের বিভিন্ন প্রকারর উপাদান থৰ। বিভিন্নতা (Variety) থলে পিলা এহাকু উপভোগ কৰিছি।
- কার্য্যের পিলাঙ্ক পাই কিছি না কিছি নৃতন্ত্র থৰ।
- কৌতুহল সৃষ্টি করুথন্দা উপাদান থলে পিলামানে এথপুতি ঘটনার্থীর ভাবে আকৃষ্ণ হোলথান্তি।

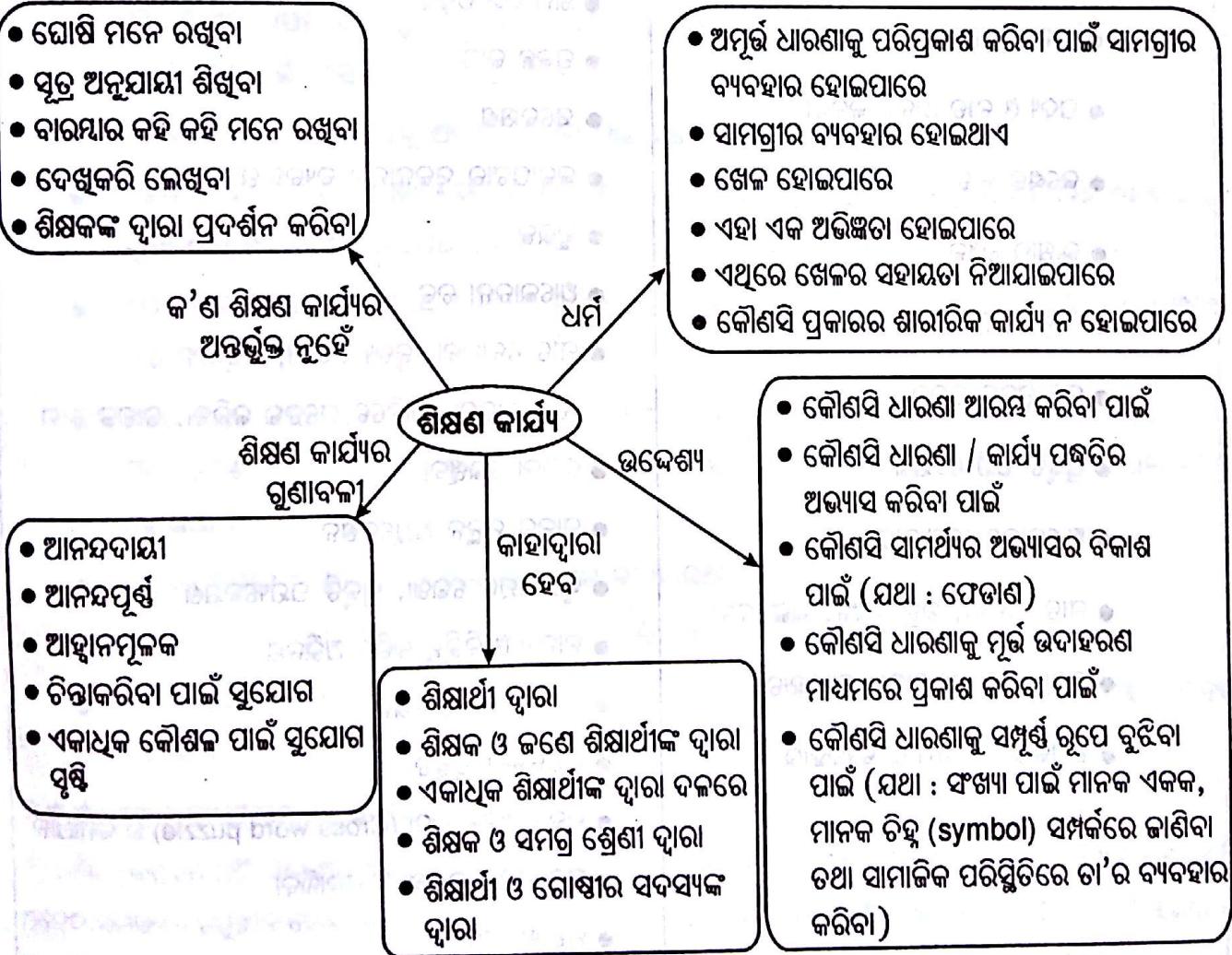
(ঝ) আনন্দদায়ী (Joyful) : পিলামানক্ষেত্রে ঘটাব হেজছি যেଉ কার্য্য ঘেমানকু আনন্দ দিএ তা'হা ঘেমানে গ্রহণ কৰিছি বা বারম্বার করিবাকু ভল পাআন্তি এবং যাহা কিছি যন্ত্রণা দিএ ঘেজলি কার্য্যকু ঘেমানে সর্বদা এতাই দেবাকু চেষ্টা কৰিছি। পিলামানে কেৱল আনন্দ পাআন্তি ? শ্রেণিবাবস্থারে যাহা পিলাটির দৈহিক আবশ্যিকতাকু মেঝে ঘেথৰু ঘেমানে আনন্দ পাআন্তি। কালক্রমে বিভিন্ন প্রকার জন্মিয়ানুভূতিরু আনন্দ পাআন্তি। এ বৰ্ষ বেলকু ঘেমানে বাস্তবিক পরিস্থিতিকু নেল চিন্তা করিপারিছি। এ পরিস্থিতিরে কেবল জন্মিয়ানুভূতিরু আনন্দ পাআন্তি নাহিঁ। এই সময়েরে ঘেমানে বিভিন্ন প্রকারর কার্য্য যথা : গীত গাইবা ও শুণিবা, গপ কহিবা ও শুণিবা, বিভিন্ন রঞ্জ ও আকারের বিষ্ণুকু নেল আকৃতি সৃষ্টি করিবা, বিভিন্ন প্রকারর খেল খেলিবা, অভিনয় দেখিবা ও অভিনয় করিবা কার্য্য করিবাকু সুশ্রেষ্ঠ মনে কৰিছি। বিভিন্ন কার্য্য করিবা সময়েরে পিলামানকু কৌশল প্রস্তুত করিবা, কেৱল ক্রমারে কামটি হেব তা'হা হীর করিবা, দলিল কার্য্য পাই নিয়ম প্রস্তুত করিবা ও ঘেঁষবুকু পালন করিবা, যাহা কলে তাকু বৰ্ণনা করিবা

ଆଦି ବିରିନ୍ଦୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟ ଜଳାବେଳେ ସେମାନଙ୍କୁ ଚିତ୍ତ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତପ୍ରସ୍ତୁତ କାର୍ଯ୍ୟ ସଫଳ ହେଲେ ସେମାନେ ଆନନ୍ଦ ପାଇଥାଏ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଢ଼ୁଥିବା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଉତ୍ସାହିତ ସହ ମାନସିକ ସଞ୍ଜିଯତା ବୃଦ୍ଧି ହେଲେ ତାହା ଆନନ୍ଦଦାୟୀ ହେବା ସହ ଏକ ଉତ୍ସମ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରେ । ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରେ କହିଲେ, ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ମାନସିକ ସତ୍ତ୍ୱାତ୍ମକ ଲାଭ କରନ୍ତି ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଆନନ୍ଦଦାୟୀ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଆନନ୍ଦଦାୟୀ ହେବା ନିଶ୍ଚିତ । କାର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ଆନନ୍ଦ ନ ପାଇଲେ ପିଲାମାନେ ଏଥୁପ୍ରତି ଆକୃଷ ହୁଅଛି ନାହିଁ, ଏଥରେ ମନୋନିବେଶ କରନ୍ତି ନାହିଁ ଏବଂ କୃତି ଏଥରେ ସମ୍ମୁଖ ହେବାକୁ ଆଗ୍ରହୀ ହୋଇଥାଏ ।

ଉପରୋକ୍ତ ଆଲୋଚନାରୁ ଏହା ସମ୍ମ ହୁଏ ଯେ, କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସମ୍ମ ଥିଲେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ଏହା କରିବାରେ ଆଗ୍ରହୀ ହୁଅଛି । କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହୀ ହେଲେ ଏବଂ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହାସଲ ସେମାନଙ୍କର ଆୟରରେ ଥିଲେ ସେମାନେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଏକ ଆହାନ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ଏହି ଆହାନ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବେ ମାନସିକ ପ୍ରରତ । ସୁତରାଂ କାର୍ଯ୍ୟଟି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କର ମାନସିକ ପ୍ରରତ ଉପଯୋଗୀ ହୋଇଥିଲେ ତାହା ଆନନ୍ଦଦାୟୀ ହେବା ସାଭାବିକ ଏବଂ ଏକାଧିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପିଲାମାନେ ସତ୍ୟହୁର୍ବ ଭାବେ ଅଶବ୍ଦିତ କରିଥାଏ ଓ କାର୍ଯ୍ୟଟି ସମ୍ମନ୍ଦ୍ରିୟ କରିବାରେ ଏକ ପ୍ରକାର ମାନସିକ ସତ୍ତ୍ୱାତ୍ମକ ଲାଭ କରିଥାଏ ।

ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟରିତିକ ପଦ୍ମା ସଂପର୍କରେ କରାଯାଇଥିବା ଆଲୋଚନାକୁ ନିମ୍ନମତେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇପାରିବ ।

Figure : A schema of Activity

ନିଜକୁ ବିଜେ ପରଖାବା - ୭

ଘୋଷି ଘୋଷି କୌଣସି ବିଷୟବସ୍ତୁକୁ ମନେ ରଖିବା କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି କାହିଁକି କୁହାଯାଏ ନାହିଁ ?

୭.୪.୩ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ :

ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷାଦାନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହାସଲ କରିବା ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇଥାଏ । ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସକ୍ରିୟ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଭାବେ ଗଢ଼ିବାକୁ ହେଲେ ତା'ର ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖି ଉପଯୁକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାଚନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ଜାତୀୟ ଶୈକ୍ଷିକ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଓ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ପରିଷଦ (NCERT) ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାପ୍ରତରରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇପାରିବା ଭଲି ସ୍ଵରତ୍ତିତିକ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟର ଏକ ତାଲିକା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଛନ୍ତି । ଏହିପରିବାରୁ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରେଣୀରେ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପାଇଁ ଭିତ୍ତି ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇପାରିବେ ।

ଶିକ୍ଷାଦାନ- ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟର ନମ୍ବର କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ

ସର -୧ (୧ମ ଓ ୨ୟ ଶ୍ରେଣୀ ନିମିତ୍ତ)	ସର -୨ ଓ ୩ (୩ୟବୁ ଓ ୫ମ ଶ୍ରେଣୀ ନିମିତ୍ତ)
<ul style="list-style-type: none"> ● ଗଞ୍ଜ ଶୁଣିବା ଓ କହିବା ● ନାଟକ ଓ ଅଭିନ୍ୟ ● ପଦ୍ୟ ଓ ଗୀତ ଆବୁରି କରିବା ● କଣ୍ଠେଇ ନାଚ ● ଭାଷାର ଖେଳ ● ଚିତ୍ର ପଠନ ● ଗଞ୍ଜ ପୁସ୍ତକ ପଠନ ● ପ୍ରକୃତି ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ● ଆଲୋଚନା/କଥାବାର୍ତ୍ତ ● ଗୀତ ଗାଇବା, ଚିତ୍ର ଅଳନ, ରଙ୍ଗଦେବା ● କଳାପଟାର ସ୍ଵଜନାମ୍ବକ ବ୍ୟବହାର ● ଉପକରଣ/ସାମଗ୍ରୀର ବ୍ୟବହାର 	<ul style="list-style-type: none"> ● ଗପ କହିବା/ ଶୁଣିବା ● ଗପ ବହି ପଡ଼ିବା ● ପ୍ରକଞ୍ଚ କାର୍ଯ୍ୟ ● ସର୍ବେକ୍ଷଣ ● କଳାପଟାର ସ୍ଵଜନାମ୍ବକ ବ୍ୟବହାର ● କୁଇଜ୍ ● ଆଲୋଚନା ଚକ୍ର ● ଗୀତ ବୋଲିବା, ନୃତ୍ୟ କରିବା, ଚିତ୍ରାଙ୍କନ ଓ ରଙ୍ଗ କରିବା, ମାଟିରେ ମତେଲ କରିବା, କାଗଜ କାମ ● ରଚନା ଲେଖିବା ● ମାନସ ମନ୍ତ୍ରନ ଅଧିବେଶନ ● ସ୍ଵଜନାମ୍ବକ ଲେଖା, ପ୍ରକୃତି ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ● ନାଟକ ଓ ବିଭିନ୍ନ ଚରିତ୍ର ଅଭିନ୍ୟ ● ଭାଷା ଓ ଗଣିତ ଖେଳ ● ଉପକରଣ ପ୍ରସ୍ତୁତି ● ଶବ୍ଦ ଗୋଲକ ଧରା (Cross word puzzle) ର ସମାଧାନ ● ପ୍ରଶ୍ନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଓ ପଚାରିବା ● ପରୀକ୍ଷା କରିବା ● ପହେଲି, ଗୋଲକ ଧରା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା, ମୁୟଜିମମ ପ୍ରସ୍ତୁତି

କାର୍ଯ୍ୟ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ପାରିବ । ଯେକୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଶୈକ୍ଷିକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟଟି ଯୋଡ଼ି ଦିଆଯାଇ ପାରିଲେ ତାହା ଏକ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରିବ । କିନ୍ତୁ ସେଥରେ ଆନନ୍ଦବାସୀ ଉପାଦାନ ରହିବା ଜରୁରୀ ଯାହା ପିଲାକୁ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ ସମାଦନ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଉଥିବ ।

ଜାତୀୟ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଆଧାର (୨୦୦୫)ରେ ଉଲ୍ଲେଖ ହୋଇଥିବା ସମସ୍ତ ଅନ୍ୟ ପାଠ ବିଷୟ (Other Curricular Area)

ଯଥା : ସାସ୍ତ୍ର ଓ ଶାରୀରିକ ଶିକ୍ଷା, କଳା ଓ ସୌଦର୍ୟବୋଧ ଶିକ୍ଷା, କାର୍ମାନ୍ତ୍ରଭୂତି ଶିକ୍ଷା ଅନ୍ତର୍ଗତ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ମୁଖ୍ୟ ପାଠ ବିଷୟ (ଶିତ, ରାଶା, ପରିବେଶ ଆଧ୍ୟନ)ରେ ଥିବା ବିଷୟବସ୍ତୁ ସହିତ ସମକ୍ରିୟ କରି ଶ୍ରେଣୀ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

୨.୪.୪. ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟର ଉପଯୋଗିତା

ପୂର୍ବରୁ ଏହି ବିଭାଗରେ ଆଲୋଚନାରୁ ଏହା ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଯେ, ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା କିଛି ଅଭିଜ୍ଞତା ହାସଲ କରିଥାନ୍ତି । ପିଲାକୁ ନିଜେ ନିଜେ ଶିଖିବା ବା ସ-ଶିକ୍ଷଣ ଦିଗରେ ସୁଯୋଗ ସୁଷ୍ଟି କରିଥାଏ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ କାର୍ଯ୍ୟର କେତେକ ମୁଖ୍ୟ ଉପଯୋଗିତା ହେଉଛି –

- ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ପିଲାର ପରିବେଶରୁ ମିଳୁଥିବା ଉପକରଣର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ପିଲାର ମାନସିକ ପ୍ରତିକର୍ଷା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଥିବାରୁ ଏହା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ପାଇଁ ଅଧିକ ଅର୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ହୋଇଥାଏ ।
- ଏହିଥରୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ଶିଖିବାର ସୁଯୋଗ ଦେଇଥାଏ । ଯୋଗି ମନେରଖିବା ପରିବର୍ତ୍ତ ଏହା ଅଭିଜ୍ଞତା ଆଧାରିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟରୁ ପିଲାମାନେ ଅଭିଜ୍ଞତା ମାଧ୍ୟମରେ ଶିଖିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥାନ୍ତି । ଏହାଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷଣ ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ହୋଇଥାଏ ।
- ହାସଲ କରିଥିବା ଦକ୍ଷତାଗୁଡ଼ିକୁ ଅଭ୍ୟାସ କରିବା ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ମିଳିଥାଏ ।
- ନିଜର ଶ୍ରେଣୀ ଓ ନିଜର ଶିକ୍ଷଣ ବେଗରେ ଶିଖିବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିଥାଏ । ସବୁଠାରୁ ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉଛି ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ସ-ଶିକ୍ଷଣ ଦକ୍ଷତା ବୃଦ୍ଧି ପାଏ ।
- ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟରୁ ପରାୟା କରିବା, ଆବିଷାର କରିବା, ନିଜର ଆନର ନବାକରଣ ଓ ବୃଦ୍ଧି କରିବା ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ସୁବିଧା ମିଳିଥାଏ ।
- ଏପରି ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପରା ଦ୍ୱାରା ପରିବେଶରୁ ମିଳୁଥିବା ଅପର୍ୟାପ୍ତ ସମକର ସୁବିନିଯୋଗ ହୋଇପାରେ । ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଦୀଘୁମ୍ବାସୀ ଲଜ୍ଜା ଓ ଆଗ୍ରହ ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ହାସଲ କରିଥାନ୍ତି ।
- ଶିଖିବା ପାଇଁ ଅଧିକ ଦୀଘୁମ୍ବାସୀ ଲଜ୍ଜା ଓ ଆଗ୍ରହ ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ହାସଲ କରିଥାନ୍ତି ।
- ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ଏଗୁଡ଼ିକୁ ବହୁଶ୍ରେଣୀ ଏବଂ ବହୁ ପ୍ରତିକର୍ଷା ପରିଷ୍ଵିତରେ ପରିଚାଳନା ସୁବିଧାଜନକ ହୋଇଥାଏ ।
- କଣେ ଯାଧାରଣା ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କଷ୍ଟକର ଏବଂ ବହୁ ସମୟ ସାପେକ୍ଷ ।

শিক্ষণ কার্য্যে প্রস্তুত শিক্ষকক পক্ষের অভ্যন্তর কষ্টকর ব্যাপার নুহেঁ। প্রথমে পিলামানে কেৱল কেৱল কার্য্যের বচতঃবুর্জ অংশগ্রহণ কৰুন্নতি তাৰা লক্ষ্য কৰিবা কথা। এই কার্য্যের কিছি পাঠ্যকৰ্ম বিষয়বস্তুকু দ্বয়োজিত কৰিবেলৈ পিলামানে কার্য্যকু উপরোক্ত কৰিবে ও উদ্বিষ্ট শিক্ষণাম বিষয়ের দক্ষতা হাস্তল কৰিবে।

- নির্দিষ্ট পাঠ্য বিষয়কু শিক্ষণ কার্য্যের পরিণত কৰিবা কেবল দক্ষ ও অভিজ্ঞ শিক্ষকক পক্ষে সম্ভব। যাধাৰণ শিক্ষকক পক্ষে সম্ভব নুহেঁ।

আমে জাণিবু, গোটিএ শিক্ষণ কার্য্যের বিভিন্ন বিষয়ৰ দক্ষতাকু সমন্বিত এবং সাভাবিক ভাবে দ্বয়োজিত কৰায়াৰথাএ। অৰ্থাৎ, গোটিএ শিক্ষণ কার্য্য কৰিবা বেলে শিক্ষার্থী গৱেষণা, ভাষা ও পরিবেশৰ একাধুক দক্ষতা হাস্তল কৰিপাৰে। কেবল গোটিএ পাঠ্য নির্দিষ্ট প্ৰস্তাৱ উপৰে মধ্য শিক্ষণ কার্য্য প্রস্তুত কৰায়াৰিপাৰে। এথপাই শিক্ষক বিষয়গত আনন্দে দক্ষতা হাস্তল সহ যথেষ্ট চিত্তা ও কল্পনা কৰিপাৰুথৰ্বে। তদুৱা বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ শিক্ষণ কার্য্য অজ্ঞ সময় মধ্যে প্রস্তুত কৰিবেৰ।

- শিক্ষণ কার্য্য ব্যবহাৰ কৰিবা দ্বাৰা শ্ৰেণীৱে সময় পৰিচালনা কষ্টকৰ হোৱায়াৰ।

(চিত্তাকৰ : এই সমস্যাৰ সমাধান পাইঁ কি কি পদক্ষেপ নিআয়াৰ পাৰিব ?)

- শিক্ষণ কার্য্য পক্ষৰে পাঠ্যকৰ্ম নির্দিষ্ট সময়সীমা মধ্যে সমাপ্ত কৰিবা সম্ভব হোৱা নথাএ।

এভলি চিত্তাধাৰা অনেক শিক্ষক প্ৰকাৰ কৰিথান্তি যেଉমানে শিক্ষণ কার্য্যকু সমূহৰ রূপে কাৰ্য্যকৰাৰ কৰিনাহান্তি। শিক্ষণ কার্য্য পক্ষৰ মূল উদ্দেশ্য হৈছক শিক্ষার্থীমানকৰ শিক্ষবাৰ আগ্ৰহ ও দক্ষতা বৃক্ষি কৰিবা বা ধ-শিক্ষণ দক্ষতাৰ বিকাশ কৰিবা। শিক্ষার্থী ধ-শিক্ষণ দক্ষতা হাস্তল কৰিপাৰিলৈ যে কেতে শাৰ্শ কেতে অধুক শিক্ষণ উপলব্ধি হাস্তল কৰিপাৰিবে তাৰা কল্পনা কৰিবে নাহিৰ। প্ৰাৰম্ভিক অবস্থাৰে পাঠ্যকৰ্ম শেষ কৰিবা উপৰে জোৱা ন দেৱ শিক্ষার্থীমানকৰ শিক্ষণ দক্ষতা ও বেগবৃক্ষিৰে গুৰুত্ব দেবা উচিত হৈব। এহা দ্বাৰা পৰিবৰ্তী অবস্থাৰে কেবল যে শিক্ষকমানকৰ কার্য্য পৰিমাণৰে হ্ৰাস হৈব দেওকি নুহেঁ, শিক্ষার্থীমানে অধুক সক্রিয় হোৱা পাঠ্যকৰ্ম অন্তৰ্ভুক্ত ও এহাৰ বহিৰ্ভূত অনেক ক্ষেত্ৰে দক্ষতা হাস্তল কৰিপাৰিবে।

- জণে শিক্ষক গাত গাইবা, গপ কৰিবা, নাচিবা বা অভিনয় কৰিবা, বিভিন্ন চিত্ৰ ও মডেল প্রস্তুত কৰিবা আছি সমষ্টি কার্য্যেৰ কুশলী হৈবা সম্ভব নুহেঁ। যেথপাই শ্ৰেণীৱে আবশ্যিক শিক্ষণকার্য্য প্রস্তুত কৰিবা ও পৰিচালনা কৰিবা তাঙ্ক পক্ষে সমূহৰ সম্ভব হোৱা নথাএ।

(এই সমস্যাৰ সমাধান পাইঁ কি কি পদক্ষেপ নিআয়াৰ পাৰিব চিতা কৰি লৈখ)

- শিক্ষণ কার্য্য পক্ষা পাইঁ প্ৰতুৰ পৰিমাণৰে শিক্ষণ সামগ্ৰীৰ আবশ্যিকতা থাএ যাহা শিক্ষক নিজে প্রস্তুত কৰিবা সময় সাপোক হোৱায়াৰ।

শিক্ষণ কার্য্য পৰিচালনা পাইঁ বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ পার্যাপ্ত শিক্ষণ সামগ্ৰীৰ আবশ্যিকতা রহিছি। অবশ্য কেতেক শিক্ষণকার্য্য বিনা সামগ্ৰীৰ ব্যবহাৰৰে মধ্য সম্ভব। কিন্তু শিক্ষককৰ সামান্য প্ৰচেষ্টা ও শিক্ষার্থীমানকৰ সহায়তাৰে যেমানকু নিকট পৰিবেশৰু অনেক বিনামূল্যৰে সামগ্ৰীৰ দ্বাৰা কৰিবেৰ। কেতেক ঘৰ মূল্য সামগ্ৰী মধ্য কুৰ কৰি আশি ব্যবহাৰ কৰায়াৰ পাৰিব। এ দ্বাৰা দৃঢ়তাৰে এককৰে বিশেষভাৱে বৰ্ণনা কৰায়াজিৰি।

শিক্ষণ-শিক্ষাদান শিক্ষণ প্ৰক্ৰিয়াকু শিক্ষার্থী-কেন্দ্ৰিক কৰিবাকু হেলে শিক্ষণ কার্য্যকৰিক পক্ষা সৰ্বোৱম বোৱি কৰিব কৰায়াৰ। শিক্ষক-কেন্দ্ৰিক শিক্ষাদানৰ অভ্যন্তৰ ও যেহি মনোভাৱ দ্বাৰা শিক্ষার্থী-কেন্দ্ৰিক পক্ষা গ্ৰহণ কৰিবা ও

ତା'ର ବାସ୍ତବ ରୂପ ଦେବା ନିଶ୍ଚିତ ଭାବେ କଷଟକର । କିନ୍ତୁ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତଦୃଷ୍ଟିରୁ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟଭିତ୍ତିକ ପନ୍ଥା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ଦିଗରେ ଶିକ୍ଷକମାନେ ପ୍ରୟୋସୀ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ବୁମ ପାଇଁ କାମ :

ନିଜଟ୍ଟେ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଯାଇ ୪/୫ ଜଣ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ମତାମତ ନିଆ । ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟଭିତ୍ତିକ ପନ୍ଥା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବାରେ ସେମାନେ କେଉଁବୁ ସମସ୍ୟାର ସମ୍ବନ୍ଧାନ ହେଉଛନ୍ତି ବୁଝି ଲେଖ । ସେହିବୁ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ କରିବା ପାଇଁ ସେମାନେ କି କି ପଦକ୍ଷେପ ନେଇଛନ୍ତି (ବ୍ୟବସ୍ଥା ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି) ତାହାର ବିବରଣୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କର ।

୨.୭ ଆନ ସଙ୍ଗଠନ ପନ୍ଥା (Constructivist Approach) :

ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଆସୁଥିବା ସମସ୍ତ ପିଲାକୁ ଗୁଣାମକ ଶିକ୍ଷା ଦେବାକୁ ହେଲେ ପାରମରିକ ଶିକ୍ଷକ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ଶିକ୍ଷାର ଅନୁବିଧାଗୁଡ଼ିକ ଦୂର କରାଯିବା ଆବଶ୍ୟକ । ପାରମରିକ ପଢ଼ିରେ ଶିକ୍ଷକ କେବଳ ଜଣେ ତଥ୍ୟ ପ୍ରଦାନକାରୀ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି ଓ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ନିରବଦ୍ଧତା ହୋଇ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ କଥାକୁ ଶୁଣିଥାନ୍ତି ଓ ଶ୍ରେଣୀ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଥାନ୍ତି । ଏଥରୁ ମୁକ୍ତ ହେବାକୁ ହେଲେ ଆମକୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଜଣେ ଲେଖାଏଁ ସକ୍ରିୟ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଭାବେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ହେବ, ଅର୍ଥାତ୍, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ଅଭିଷ୍ଠତା ଆହରଣ କରି ନିଜେ ଶିଖିବାର ସାମର୍ଥ୍ୟର ବିକାଶ କରିବେ । ସେମାନେ ଦୈନିକ ଜୀବନରେ ସମ୍ବନ୍ଧାନ ହେଉଥିବା ବିଭିନ୍ନ ପରିମ୍ବିତରେ ଓ କାର୍ଯ୍ୟମୂଳକରେ କିପରି ଆନର ପ୍ରୟୋଗ କରିପାରିବେ ସେଥିପାଇଁ ଶିକ୍ଷଣ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ପନ୍ଥାର ବ୍ୟବହାର କରାଯିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହା ସତ୍ୟ ଯେ, ପାରମରିକ ଶିକ୍ଷକ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ପନ୍ଥା ଓ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ଶ୍ରେଣୀ ପରିଚାଳନା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କଠାରେ ଉପସିତ ବ୍ୟାବହାରିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଶିବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇପାରି ନାହିଁ । ଏହା ମଧ୍ୟ ଶିଖିବା ପାଇଁ ଆଗ୍ରହୀ ଥିବା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରି ନାହିଁ । ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷାରେ ଆନ ସଙ୍ଗଠନ ପନ୍ଥା (Constructivist Approach) ମାଧ୍ୟମରେ ଶିକ୍ଷଣ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ଶିକ୍ଷା ଭାବରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି ।

ଆନ ସଙ୍ଗଠନ ପନ୍ଥାର ମୁଖ୍ୟ ଧାରଣା : (Assumption) :

ଆନ ସଙ୍ଗଠନ ପନ୍ଥାର ମତକୁ ସମର୍ଥନ କରୁଥିବା ଓ ତା' ଉପରେ ଗବେଷଣ କରିଥିବା ଶିକ୍ଷାବିତ୍ମମାନେ, ଯଥା ଜିନ୍ ପିଆଜେ (Jean Piaget), ଭାଇଗୋର୍କ୍ସ୍ (Vygotsky), ନୋଭାକ (Novak) ଏବଂ ପୋସନର (Posner) ଆନ ସଙ୍ଗଠନ ପନ୍ଥାର ପାଞ୍ଚଟି ମୁଖ୍ୟ ଧାରଣା ଉପରେ ଆଲୋକପାତ କରିଛନ୍ତି । ସେବୁଦ୍ଧିକୁ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଯାଇଛି –

- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ସକ୍ରିୟ ହୋଇ ଆନ ନିର୍ମାଣ କରେ । ଏହା କେବଳ ପରିବେଶରୁ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ ନାହିଁ ।
- ଅଧିକାଶ ମାନବୀୟ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଏକ ସଙ୍ଗଠିତ (ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କ୍ରମ) ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ସମାଦନ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ସଙ୍ଗଠନର ସରଚନା ମୁଖ୍ୟତଃ ଅଭିଷ୍ଠତାକୁ ନେଇ ହୋଇଥାଏ, ଯାହା ଏକ ଆବେଗିକ ଅର୍ଥ ପ୍ରସ୍ତୁତକାରୀ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଓ ଅବ୍ୟକ୍ତ ।
- ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପର ସଙ୍ଗଠନ ମୁଖ୍ୟତ ସିନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ (Self-referent), ଅର୍ଥାତ୍ କୌଣସି ଧରାବନ୍ଧ ନୀତିକୁ ଏହା ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଥାଏ ।
- ସାମାଜିକ ଭାବବିନିମୟ ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷଣ ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇଥାଏ ।
- ଅର୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣ ଶିକ୍ଷଣ କେବଳ ଉପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶିକ୍ଷଣ ପରିମ୍ବିତି ଓ କାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ହିଁ ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇଥାଏ ।

୨.୭.୧ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ସଙ୍ଗଠନବାଦ (Types of Constructivism) :

ବିଶ୍ୱ ଶତାବ୍ଦୀର ଦ୍ୱିତୀୟାର୍ଦ୍ଦରେ ସଙ୍ଗଠନବାଦ (Constructivism) ଉପରେ ଅଧିକ ଆଲୋଚନା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ସେବୁଦ୍ଧିକ ମଧ୍ୟରେ ମୌଳିକ ସଙ୍ଗଠନବାଦ (Radical construction), ସାମାଜିକ (Social) ସଙ୍ଗଠନବାଦ, ସାଂସ୍କୃତିକ (Cultural)

ସଂଗଠନବାଦ ହେଉଛି ପ୍ରମୁଖ । କିନ୍ତୁ ଶୈକ୍ଷିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ମୌଳିକ ସଂଗଠନବାଦ ଓ ସାମାଜିକ ସଂଗଠନବାଦର ଘୂରୁଦ୍ଧ ଉପଲବ୍ଧି କରାଯାଏ । ସେ ଦୁଇ ପ୍ରକାରର ସଂଗଠନବାଦ ସଂପର୍କରେ ନିମ୍ନରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି ।

(ବ) ମୌଳିକ ସଂଗଠନବାଦ (Radical Constructivism) :

ଜନ୍ମ ଗ୍ଲ୍ରେସରଫେଲ୍ଡ (Von Glaserfeld) ମୌଳିକ ସଂଗଠନବାଦର ଜଣେ ପ୍ରମୁଖ ପ୍ରବନ୍ଧ । ପିଆଜେକ୍ଟ ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶ ତଥାକୁ ଭିତି କରି ଗ୍ଲ୍ରେସରଫେଲ୍ଡ ମୌଳିକ ସଂଗଠନବାଦ ସପକ୍ଷରେ ବିଚାର ବ୍ୟକ୍ତ କରିଥିଲେ । ମୌଳିକ ସଂଗଠନବାଦର ମୁଖ୍ୟ ଧାରଣାଗୁଡ଼ିକ ହେଲା :

- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ସକ୍ରିୟ ଭାବେ ଅଶ୍ଵର୍ଗୁହଣ କରି ଜ୍ଞାନ ନିର୍ମାଣ କରେ ।

- “ଜ୍ଞାନବାକୁ ଆଗ୍ରହୀ” ହେବା (Coming to know) ହେଉଛି ଏକ ଉପଯୋଜନକାରୀ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଯେଉଁଥରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ସତତ ତା’ର ଅଭିଜ୍ଞତାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିଥାଏ । ବାହାର ଦୁନିଆରେ ଅଭିଜ୍ଞତାକୁ ନିଜତାରେ ଥିବା ଅଭିଜ୍ଞତା ସହ ସମ୍ବନ୍ଧିତ କରି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ତା’ର ଅଭିଜ୍ଞତାର ପୂନର୍ବନ୍ୟାସ କରିଥାଏ ।

ପିଆଜେକ୍ଟ ଉପଯୋଜନ ପ୍ରକ୍ରିୟାର ମୁଖ୍ୟତଃ ଦୁଇଟି ଦିଗ ରହିଛି । ପ୍ରଥମଟି ହେଲା ଅନ୍ତଗ୍ରୁହଣ (assimilation) ଅର୍ଥାତ୍ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଠାରେ ଥିବା ଧାରଣା; ଅଭିଜ୍ଞତା ବା ଜ୍ଞାନ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟଟି ହେଲା ପ୍ରୟୋଜନାନ୍ୟାୟୀ ପରିବର୍ତ୍ତନ (accommadation) ଅର୍ଥାତ୍ ନୂତନ ଅଭିଜ୍ଞତା ଆଧାରରେ ସେହି ଅଭିଜ୍ଞତାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ।

ଏହି ମତବାଦ ଅନୁଯାୟୀ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଠାରେ ଥିବା ଅଭିଜ୍ଞତା ସହ ନୂତନ ଅଭିଜ୍ଞତା ସମ୍ବନ୍ଧିତ ହୋଇ ଜ୍ଞାନ ନିର୍ମାଣ ହୋଇଥାଏ । ଅର୍ଥାତ୍, ଶିକ୍ଷଣ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ଓ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ ।

(୪) ସାମାଜିକ ସଂଗଠନବାଦ (Social Constructivism) :

ବିଶ୍ଵ ଶତାବ୍ଦୀର କ୍ଷାତିଏ ଓ ସତ୍ତଵରୀ ଦଶକରେ ରକ୍ଷିଆର ମନସ୍ତୁଦିବିଦ ଭାଇଗୋର୍କ୍ (Vygotsky) ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସାମାଜିକ ସଂଗଠନବାଦ ତଥା ସାମାଜିକ ଆସିଥିଲା । ଏହି ତଥା ଅନୁଯାୟୀ ସାମାଜିକ ସଂଗଠନବାଦ ତିନୋଟି ମୁଖ୍ୟ ଧାରଣା ଉପରେ ପର୍ଯ୍ୟବେଶିତ ଯଥା : ବାସ୍ତବତା (Reality), ଜ୍ଞାନ (Knowledge) ଓ ଶିକ୍ଷଣ (Learning).

- ବାସ୍ତବତା - ଏହା ମଣିଷର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପରୁ ତିଆରି ହୋଇଥାଏ । ସମାଜର ସଦସ୍ୟମାନେ ମିଶି ପୁଅଥବୀର ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପକୁ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାନ୍ତି ।

- ଜ୍ଞାନ - ଏହା ମଧ୍ୟ ମଣିଷର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପରୁ ସୃଷ୍ଟି । ଏହା ସାମାଜିକ ଓ ସାମାଜିକ ପରିବେଶରୁ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ, ଯେତେବେଳେ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ପରମାର୍ଥ ସହ ଓ ପରିବେଶ ସହ ଭାବ ବିନିମୟ କରି କୌଣସି ଜିନିଷର ଅର୍ଥ ତିଆରି କରିଥାନ୍ତି ।

- ଶିକ୍ଷଣ : ଏହି ମତବାଦରେ ଶିକ୍ଷଣ ହେଉଛି ଏକ ସାମାଜିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଶିକ୍ଷଣ କେବଳ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ବା ନିଷ୍ଠିତ ପରିବ୍ରତରେ ବା ବାହ୍ୟ ତାପରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇନଥାଏ । କେତେ ଜଣ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ସାମାଜିକ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପରେ ଭାଗ ନିଅନ୍ତି ବା ଅଶ୍ଵ ଗ୍ରୁହଣ କରିଥାନ୍ତି, ସେହି ପରିବ୍ରତରେ ଅର୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣ ଶିକ୍ଷଣ ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇଥାଏ ।

ଭାଇଗୋର୍କ୍ ମତରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶ ମୁଖ୍ୟତଃ ସାମାଜିକ ପରିବ୍ରତରେ ତା’ର ପାରମାର୍ଥିକ ଭାବର ଆଦାନପ୍ରଦାନ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ । ଭାଇଗୋର୍କ୍ ସଂଗଠନବାଦ ମୁଖ୍ୟତଃ ସାମାଜିକ କ୍ରିୟାକଳାପ ମାଧ୍ୟମରେ ବୌଦ୍ଧିକ

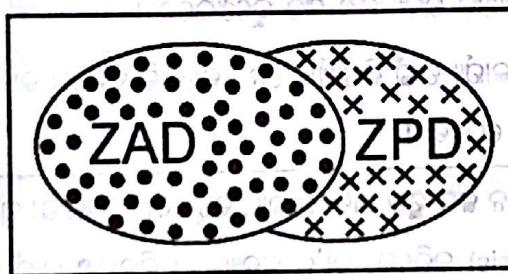
ବିକାଶ ଓ ଶିକ୍ଷଣକୁ ଗୁରୁତ୍ବ ଦେଇଥାଏ । ଏହି ତତ୍ତ୍ଵ ଅନୁଯାୟୀ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଉପଯୋଜନ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଆହରଣ କରିଥିବା କୌଶଳଗୁଡ଼ିକ ତା'ର ପ୍ରକୃତ ବିକାଶକ୍ଷେତ୍ର (Zone of Actual Development-ZAD) ମଧ୍ୟରେ ସିମୀତ ରହିଥାଏ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ, ସାଜସାଥୀ, ଶିକ୍ଷକ ତଥା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହାୟତାରେ ପିଲା ଯେଉଁ ଅଭିଜ୍ଞତା ହାସଲ କରେ ସେଗୁଡ଼ିକ ତା'ର ପ୍ରତିବେଶ ଶିକ୍ଷଣ କ୍ଷେତ୍ର (Zone of Proximal Development ବା ZPD) କୁ ପରିବ୍ୟାୟ ହୋଇଥାଏ ଅର୍ଥାତ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ସହଯୋଗରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ଶିକ୍ଷଣ କ୍ଷମତା ଓ ସମର୍ଥ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥାଏ । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ସମସ୍ୟା ସମାଧାନର କୌଶଳ ତିନି ପ୍ରକାର ହୋଇଥାଏ ।

(୧) କେତେଗୁଡ଼ିଏ କୌଶଳ ଯାହା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଆବୋ କରିପାରିବନାହିଁ ।

(୨) କେତେଗୁଡ଼ିଏ କୌଶଳ ଯାହା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ (ZAD)

(୩) ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହାୟତାରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ କୌଶଳ ହାସଲ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ (ZPD)

ଅର୍ଥାତ୍ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା ହେଉଛି ତାହା, ଯେଉଁଥିରେ ପିଲାଠାରେ ଥିବା ଅଭିଜ୍ଞତା ବା ଚିରିତ୍ତମିକୁ ଆଧାର କରି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ (ଶିକ୍ଷଣ, ସାଜସାଥୀ, ଅଭିଭାବକ) ସହଯୋଗରେ ନୂତନ ଜ୍ଞାନ ନିର୍ମାଣ କରାଯାଇଥାଏ ।

ଚିତ୍ର : ପ୍ରତିବେଶ ଶିକ୍ଷଣ କ୍ଷେତ୍ର

ଜାତୀୟ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଆଧାର - ୨୦୦୫ (NCF - 2005)ରେ କୁହାଯାଇଛି ଯେ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ନୂଆ ନୂଆ ଧାରଣାଗୁଡ଼ିକୁ ସେମାନଙ୍କର ପୂର୍ବଜ୍ଞାନ ସହ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଭାବେ ସଂଯୋଜିତ କରି ମୌଳିକ ବସ୍ତୁ / କ୍ରିୟାକଳାପ ମାଧ୍ୟମରେ ଜ୍ଞାନବର୍ଦ୍ଧନ କରିପାରନ୍ତି ।

ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ : ବହି ସାହାୟ୍ୟରେ ବା ଚିତ୍ର ମାଧ୍ୟମରେ ତଥା ଆଲୋଚନା ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଯୋଗାଯୋଗ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଂପର୍କରେ ଜ୍ଞାନ ଆହରଣ କରିପାରେ । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କ୍ରିୟାକଳାପ ମାଧ୍ୟମରେ ବାହ୍ୟ ବାସ୍ତବତାର ମାନଚିତ୍ର ଅଳକନ କରନ୍ତି । ପିଲାଟିଏ ଶିକ୍ଷାଗୁହଣରେ ଅଗ୍ରଗତି କରୁଥିବାବେଳେ ଏହି ମାନସିକ (ନିର୍ମାଣକ୍ରିୟାର) ପୁନଃ ମୌଳିକ ଧାରଣା ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ଉପାଦାନ ।

ଏତେ ବ୍ୟତୀତ ଜ୍ଞାନ ସଂଗ୍ରହନର ଏକ ସାମାଜିକ ଦିଶ ରହିଛି । ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ମିଲିମିଶି ଶିକ୍ଷାଲାଭ ଅର୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣତା, ବହୁମୁଖ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ, ବାହ୍ୟ ବାସ୍ତବତାର ଅର୍ଥମୁଖ୍ୟ ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ ପାଇଁ କ୍ଷେତ୍ର ମିଲିଥାଏ । ଏ ପ୍ରକାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ସାମାଜିକ ଭାବରେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରେ ଓ ଜ୍ଞାନ ବୃଦ୍ଧି କରେ । ବୋଧଗମ୍ୟତା ହେଲେ ଶିକ୍ଷାଗୁହଣ । ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଭାବରେ ଜାତିତ ହେବା ଅର୍ଥ ଖୋଜିବା, ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବା, ବିଚରିବା କରିବା, ଜ୍ଞାନକୁ କାମରେ ବିରାଗିବା ଓ ମନନ କରାଇବା । ଏହାଦ୍ୱାରା ତାତ୍କାଳିକ ବିଚରିତ ଗଠନ ଓ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ପରିକଳନାମାନ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷକ ଏପରି ସୁଯୋଗମାନ ଯୋଗାଇ ଦେବା ଏକାତ ଆବଶ୍ୟକ, ଯଦ୍ୱାରା ପିଲାମାନେ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିପାରିବେ, ଖୋଜିପାରିବେ, ବିଚରି କରିପାରିବେ, ମନନ କରିପାରିବେ ଏବଂ ନୂଆ ଚିତ୍ରରେ ପହଞ୍ଚିପାରିବେ କିମ୍ବା ନୂଆଧାରଣା ସୃଷ୍ଟି କରିପାରିବେ ।

ଜାତୀୟ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଆଧାର - ୨୦୦୫ରେ ଜ୍ଞାନ ସଂଗଠନ ପାଇଁ ଶିଆୟାଇଥିବା ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣକୁ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଯାଇଛି ।

ପଦ୍ଧତି	ଶିକ୍ଷଣ ପରିମୁଦ୍ରିତି / ଅଭିଜ୍ଞତା
ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ	ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ବାସ କରୁଥିବା ଷ୍ଟନ୍ୟପାୟୀ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ଜୀବନ ସଂପର୍କରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକରୁ ପଡ଼ିବେ ଏବଂ ଏକ ଭିତ୍ତିଓ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିବେ । ଏ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଷ୍ଟନ୍ୟପାୟୀ ପ୍ରାଣୀମାନେ ସ୍ଥଳ ଓ ଜଳ ଭାଗରେ କିପରି ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ବିତରଣ କରନ୍ତି, ତୃଣାହାର କରନ୍ତି, ଶିକ୍ଷାର ଉପରେ ଆକ୍ରମଣ କରନ୍ତି, ଛୁଆ କରନ୍ତି ଏବଂ ବିପଦ ସମୟରେ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇଯାନ୍ତି, ସେଗୁଡ଼ିକର ଦୃଶ୍ୟ ଥାଏ ।
ପଠନ ବୌଢ଼ିକ ବିଚାର	ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ଷ୍ଟନ୍ୟପାୟୀ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧର ମୁଖ୍ୟ ଘଟଣା ବା ସେମାନଙ୍କ ଆଚରଣ ସଂପର୍କରେ ଜାଣିବେ । ସେମାନଙ୍କର ବିଶ୍ଲେଷଣକୁ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକର ପାଠ ସହିତ ସଂପର୍କିତ କରିବେ ।
ସହଯୋଗ	ଷ୍ଟନ୍ୟପାୟୀ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ଉଦାହରଣ ଦେଇ ପିଲାମାନେ କିପରି ସେହି ଘଟଣାକୁ ବିଶ୍ଲେଷଣ ବା ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବେ, ଶିକ୍ଷକ ଉଦାହରଣ ସହ ବୁଝେଇବେ । ଏ ପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ କେତୋତି ଦଳରେ ଭାଗ ହେବେ ଓ ଶିକ୍ଷକ ସେମାନଙ୍କୁ ଉଚିତ ଦିଗଦର୍ଶନ ଦେବେ ।
ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଓ ରୂପରେଖା	ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ଜଳ ସ୍ଥଳ ଆଦିରେ ବାସ କରୁଥିବା ଷ୍ଟନ୍ୟପାୟୀ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଯେଉଁ ଅନୁମାନ (hypothesis) କରିବେ, ତା'ର ସତ୍ୟାସତ୍ୟ ନିରୂପଣ ପାଇଁ ବିଶ୍ଲେଷଣ କରିବେ ଓ ପ୍ରମାଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବେ ।
ମିଶ୍ରିତ ବ୍ୟାଖ୍ୟା	ସେମାନଙ୍କର ବିଶ୍ଲେଷଣ ଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ଦଳ ଦଳ ମଧ୍ୟରେ ନିଜ ନିଜ ଧାରଣା ବା ଅନୁମାନଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କରିବେ । ପ୍ରମାଣ ଓ ଯୁକ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ସହ ପାଠର ସାହାଯ୍ୟ ନେଇ ସେମାନେ ପ୍ରକୃତ ଉଭର ପାଇଁ ଓ ତଥ୍ୟର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ମାର୍ଗର ସନ୍ଧାନ କରିବେ ।
ମିଶ୍ରିତ ପ୍ରତିଫଳନ	ଏହି ପଦ୍ଧତିଟିର ଅଗ୍ର ପଣ୍ଡାତ ଦୃଷ୍ଟି, ବିଭିନ୍ନ ଘଟଣା ଷ୍ଟନ୍ୟପାୟୀ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ଆଚରଣକୁ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକର ବିଶ୍ୟ ସହ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ଦେଖିବେ ଯେ, ସେମାନଙ୍କ ଏ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଉଚିତରେ ସାଧାରଣ ନିୟମଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତିଫଳିତ ହେଉଛି ।

Source : National Curriculum Framework, 2005 (NCERT)

୨.୭.୭ ସଂଗଠନବାଦରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଭୂମିକା :

ସଂଗଠନ ତତ୍ତ୍ଵକୁ ଆଧାର କରି ପରିଚାଳିତ ହେଉଥିବା ଶ୍ରେଣୀ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷକ ହେଉଛନ୍ତି “‘ଆନ ସଂଗଠନରେ ଜଣେ ସହାୟକ’” । ଅର୍ଥାତ୍ ଶିକ୍ଷକ, ପିଲାମାନଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ବୁଝି ସେମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ ସମୟରେ ସହାୟତା ଦେବେ । ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ବେଳେ ଉଭୟ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ମିଶ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ । ଏଠାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଶିକ୍ଷକଙ୍କଠାବେ ଆଲୋଚନା କରି ଶିଖିବା ପାଇଁ ପରିମୁଦ୍ରିତ ସ୍ବର୍ତ୍ତି କରିଥାନ୍ତି । “‘ଆନ ସଂଗଠନ ପଦ୍ମା’”ରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ସହାୟତା ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଉଭୟ ବିଷୟଗତ ଜ୍ଞାନ ଓ ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ କୌଣସିଲରେ ଦକ୍ଷତା ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଅଭିଜ୍ଞତାକୁ ଆଧାର କରି ଓ ନୂତନ ଅଭିଜ୍ଞତାକୁ

ତା' ସହ ସଂପର୍କିତ କରି ଆନ ନିର୍ମାଣ (ସଗଠନ) କରିବାରେ ଶିକ୍ଷକ ସହାୟକ ହେବେ । ତେଣୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାଠାରେ କେଉଁ କେଉଁ ଅଭିଜ୍ଞତା ଅଛି ତାହା ଶିକ୍ଷକ ଜାଣିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଆନ ସଗଠନ ପକ୍ଷାରେ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଶିକ୍ଷଣପ୍ଲେଟ୍ (Learning Place) ଭାବେ ବିବେଚନା କରିବା ଅଧିକ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଅର୍ଥାତ୍, ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶୌଭିକ ଉପାଦାନ ତଥା କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ପିଲାଙ୍କୁ ଆନ ସଗଠନ କରିବାକୁ ପ୍ରେରଣା ଦେଉଥିବ । ଏଥିପାଇଁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷକ-ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ତମ ସଂପର୍କ ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ସଗଠନବାବର ଶୈଖିକ ନିହିତାର୍ଥ (Educational Implication) :

- ଶ୍ରେଣୀରେ ଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ବାସ୍ତବ ଦୁନିଆଁର ଅଭିଜ୍ଞତାକୁ ନେଇ ଏକ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରାଯିବା ଉଚିତ ଯେଉଁଥିରେ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରାସାରିକ ହେବ ।
- ବାସ୍ତବ ଦୁନିଆଁର ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ କରିବାରେ ବାସ୍ତବବାଦୀ ପକ୍ଷା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ବ ଦିଆଯିବା ଆବଶ୍ୟକ ।
- ଶିକ୍ଷକ ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଜଣେ କୋଚ (Coach) ଏବଂ ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ ଉପାୟର ବିଶ୍ୱେଷକ ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି ।
- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖୁ ଶିକ୍ଷଣ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ସ୍ଥିରାକୃତ ହେବା ଉଚିତ, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଉପରେ ଲଢି ଦିଆଯିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।
- ସ-ବିଶ୍ୱେଷଣ, ଆମ୍ବ-ସମୀକ୍ଷା, ଆମ୍ବ-ପ୍ରତିପଳନ ଓ ଆମ୍ବ ସଚେତନତା ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଭଲି କାର୍ଯ୍ୟ, ସୁଯୋଗ ଓ ପରିବେଶ ପିଲାଙ୍କୁ ଯୋଗାଇ ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ ।
- ଶିକ୍ଷଣ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣରାବେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଦ୍ୱାରା ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ।
- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶ ଓ ବୋଧ (understanding) ପାଇଁ ତା' ଦ୍ୱାରା ସଂପନ୍ନ ହେଉଥିବା ପ୍ରମାଦ (error)କୁ ବ୍ୟବହାର କରାଯିବା ।
- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଯଥାସମ୍ବନ୍ଧ ସହଗାସୀ ଓ ସହଯୋଗୀ ଶିକ୍ଷଣ ପରିସ୍ଥିତି ଯୋଗାଇଦେବା ଆବଶ୍ୟକ, ଯେଉଁଥିରେ ସେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ମତାମତ ସଂସର୍ଜନରେ ଆସି ଆନ ନିର୍ମାଣ କରିପାରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବ ।
- ଯଥାସମ୍ବନ୍ଧ ପିଲାଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ ଚିଆରି କରିବାକୁ ଉପାଦିତ କରିବା ଓ ତା'ର ପ୍ରଶ୍ନ ଆଧାରରେ ତା' ପାଇଁ ଶୈଖିକ ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଦରକାର ।
- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଶିଖ୍ବା ପରିବେଶ କେବଳ ଶ୍ରେଣୀଗୁଡ଼, ପିରିଅଡ଼, ବିଦ୍ୟାଳୟ ମଧ୍ୟରେ ସିମୀଟ ନ ରହି ବାହାର ଦୁନିଆକୁ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ହେବ ।

ପ୍ରତିକିତ ପାରମରିକ ଶ୍ରେଣୀ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଏକ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ତଥା ଜୀବତ ଶ୍ରେଣୀକାର୍ଯ୍ୟକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାରେ ସଗଠନବାବର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । ଏହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଶିଖ୍ବା ପାଇଁ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଇ ଜଣେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଭାବରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଦର୍ଶନ, ଚିତ୍ରାଧାରା, କାର୍ଯ୍ୟଧାରା ତଥା ଶୌଭିକ ଓ ମାନବୀୟ ପରିବେଶରେ ନୂତନ ଚିତ୍ରାଧାରା ଆବଶ୍ୟକ । ଶିକ୍ଷକ ଏଥି ପ୍ରତି ସଚେତନ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାର ଶିକ୍ଷଣକୁ ସୁନିଶ୍ଚିତ କରାଯାଇପାରିବ ।

୧.୭ ଏହି ଏକଳକୁ ବୁଝେ ଯାହା ଶିଖିବ

- ଶିକ୍ଷକ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ପକ୍ଷାରେ ଶିକ୍ଷକ ହିଁ ଶିକ୍ଷାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରମୁଖ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି । ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଉପରେ ଶିକ୍ଷାଦାନର ମାନ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ ।
- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ପକ୍ଷାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ଆବଶ୍ୟକତା, ସାମର୍ଥ୍ୟ, ଆଗ୍ରହ ଓ ସାମାଜିକ ପରିସ୍ଥିତିକୁ ଗୁରୁତ୍ବ ଦିଆଯାଇଥାଏ ।
- ଶିକ୍ଷଣ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ପକ୍ଷାରେ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଓ ଶିକ୍ଷକ ମିଶ୍ର ଶିକ୍ଷଣରେ ଭାଗିଦାରୀ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଏହି ପକ୍ଷାରେ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଓ ଶିକ୍ଷକ ହେଉଛନ୍ତି ସହ-ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ।

- ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରିକ ପକ୍ଷା କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷାଦାନ-ଶିକ୍ଷଣ ପଢ଼ିବିଲୁ ବୁଝାଏ ନାହିଁ । ଯେଉଁସବୁ ପଢ଼ିବି ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଅଧିକ ଅଭିଜ୍ଞତା ଓ ଦକ୍ଷତା ହାସଲ କରିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ, ସେ ସମସ୍ତ ପଢ଼ିବିର ସମାହାରରେ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରିକ ପକ୍ଷା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରାଯାଇଥାଏ ।
- ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଏକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟପୂର୍ବ କାର୍ଯ୍ୟ, ଯହିଁରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ସତ୍ୟସ୍ଵର୍ଗ ଭାବେ ଅଶ୍ରୁତ କରି ଆନନ୍ଦିତା କରିଥାନ୍ତି ଓ ସହଜରେ ଶିକ୍ଷଣ ଉପଳବ୍ରି ହାସଲ କରିଥାନ୍ତି ।
- ଏକ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟର ମୁଖ୍ୟତଃ ଚାରିଟି ଉପାଦାନ ଥାଏ । ସେବୁଡ଼ିକ ହେଲା : ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷ୍ୟ, ଆନନ୍ଦ, ସତ୍ୟସ୍ଵର୍ଗ ଅଶ୍ରୁତ ଅଶ୍ରୁତ ଅନ୍ତର୍ଭାବ ଓ ଆନନ୍ଦଦାୟୀ ।
- ଯେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଶିକ୍ଷଣକାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଇପାରିବ । କୌଣସି ଆନନ୍ଦଦାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଶୈକ୍ଷକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ଯୋଡ଼ା ଯାଇପାରିଲେ ତାହା ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରିବ ।
- ଦକ୍ଷତା ଭିରିକ ପକ୍ଷାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ କିପରି ଦକ୍ଷତା ହାସଲ କରିବ ତାହା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଏହି ପକ୍ଷାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦକ୍ଷତାଗୁଡ଼ିକୁ ନିପୁଣତା ପ୍ରରକ୍ଷିତ ହାସଲ କରିବା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଥାଏ ।
- ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟବହାରରେ ଶିକ୍ଷକମାନେ କେତେକ ସମସ୍ୟାର ସମ୍ବୁଦ୍ଧାନ ହୋଇଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା କଲେ ସେବୁଡ଼ିକର ସମାଧାନ କରିଛେ ।
- ଅତ୍ରହଣ ଓ ପ୍ରୟୋଜନୀୟାୟୀ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ନିଜେ ଆନ ସଂଗଠନ କରିପାରିବ ।
- ମୌକିକ ସଙ୍ଗଠନବାଦ ତତ୍ତ୍ଵରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ନିଜେ ଆନ ସଂଗଠନ କରିଥାଏ । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଠାରେ ଥବା ଅଭିଜ୍ଞତା ସହିତ ନୂତନ ଅଭିଜ୍ଞତାକୁ ସମ୍ବଲିତ କରି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଆନ ସଂଗଠନ କରେ ।
- ସାମାଜିକ ସଂଗଠନବାଦ ତତ୍ଵ ଅନୁୟାୟୀ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ବିଭିନ୍ନ ସାମାଜିକ ପରିସ୍ଥିତିରେ ପାରସ୍ପରିକ ଭାବର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ କରି ଆନ ସଂଗଠନ କରିଥାଏ ।

୨.୮ ନିଜକୁ ନିଜେ ପରଶ୍ରବା ପ୍ରଶ୍ନର ଉଭର

- (୧) ଶିକ୍ଷକ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ଶ୍ରେଣୀର ତିନୋଟି ଲକ୍ଷଣ ହେଉଛି -
- ଶିକ୍ଷକ ବହିଧରି ବହିରେ ଲେଖାଥବା ବିଷୟବସ୍ତୁ / ଧାରଣାଗୁଡ଼ିକୁ ପଢ଼ିବୁଝାଉଥାନ୍ତି ।
 - ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକରେ ଥବା ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକର ଉଭର ଶିକ୍ଷକ କଳାପଟାରେ ଲେଖୁଛନ୍ତି ଓ ପିଲାମାନେ ସେବୁଡ଼ିକୁ ନିଜ ଖାତାରେ ଟିପି ନେଉଛନ୍ତି ।
 - ଶିକ୍ଷକ ଜଣେ ବା ଦୁଇ ଜଣ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପିଲାକୁ ମଞ୍ଚରେ ମଞ୍ଚରେ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରି ପୁଣି ଶିକ୍ଷାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆଗେଇଯାଉଛନ୍ତି ।

(୨) (ଖ), (ଗ), (ଡ)

- (୩) ● ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ କେତ୍ର ହେଉଛି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଆଶ୍ରମ, ଆବଶ୍ୟକତା ଓ ମନସ୍ତବ୍ଦିକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖି ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ଯୋଜନା କରାଯିବା ଉଚିତ ।
- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ବିଭିନ୍ନ ଦିଗ ବିବାରକୁ ନେଇ ତା'ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷଣ ଅଭିଜ୍ଞତା ମୁରି କରିବା ।

(୪)

ଦିଗ	ଶିକ୍ଷକ-କେନ୍ଦ୍ରିକ	ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-କେନ୍ଦ୍ରିକ	ଶିକ୍ଷଣ-କେନ୍ଦ୍ରିକ
ମୂଲ୍ୟାୟନ	ବସ୍ତୁନିଷ୍ଠ ତଥା	ଶିକ୍ଷଣକାର୍ଯ୍ୟ ଭିରିକ,	ଯଥାର୍ଥ ଓ ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ
ପ୍ରଶାନ୍ତ	ସମାପ୍ତିସୂଚକ	ଗଠନମୂଳକ	ତଥା ସ-ବିଶ୍ୱାସମାନକ
ଶ୍ରେଣୀ	ଶିକ୍ଷକଙ୍କଦ୍ୱାରା	ସହଭାଗୀ	ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା
ଶୁଣଳା	ଲବି ଦିଆଯାଇଥାଏ ଓ ନିଯମିତ		ସ-ନିଯମିତ

- (৪) দক্ষতা উন্নিক পদ্মারে ব্যবহার হেଉথবা দক্ষতাগুড়িক হাসলযোগ্য, মূল্যায়নযোগ্য। এগুড়িক শিক্ষার্থী ও শিক্ষকক পাই নিম্ন দৃষ্টিকোণের উপযোগ।

মন্ত্রিষ্ঠ ও কর্তৃত মন্তব্য (১)

শিক্ষার্থী : ● হাসল করিবাকু থৰা দক্ষতা সংপর্কেরে জাণিব।

● শিক্ষণৰ লক্ষ্যকু দক্ষতাগুপে প্ৰত্যাশিত পুৱৰে হাসল কৰিব।

● শিক্ষার্জন সংপর্কিত পৰিস্থিতি বিশ্যৱে অবগত হেব।

শিক্ষক : ● শিক্ষার্থী কেতে দূৰ দক্ষতা অৰ্জন কৰিব তথা শিক্ষাদানৰ লক্ষ্য সংপর্কেরে সচেতন হেব।

● শিক্ষাদানকু সুনিৰ্দিষ্ট, তথা লক্ষ্যভিমুখী কৰি শিক্ষার্থীকু স্বপনতা অভিমুখী কৰাইব।

● শিক্ষককু দায়িত্ববান, সংপর্ক, গুণামূলকতা অভিমুখী হেবা পাই উস্বাহ ও অভিপ্ৰেৱণা দিব।

● শিক্ষণৰ পৰিশাম মাপিবা পাই সুযোগ ও সামগ্ৰী যোগাইবা, প্ৰগতিকু মাপিবা ও শিক্ষার্থীৰ গুণামূলক শিক্ষা অৰ্জন ক্ষেত্ৰে উপযুক্ত পদক্ষেপ নেবারে সাহায্য কৰে।

মন্ত্রিষ্ঠ ও কর্তৃত মন্তব্য (২)

- (৫) ঘোষি ঘোষি মনেৱশৰ্বা এক যন্ত্ৰবৰ্ত কাৰ্য্য, যেৱাথৰে শিক্ষণ কাৰ্য্যৰ চাৰোটি যাক উপাদান ন থাএ। তেন্তু এহাকু এক শিক্ষণ কাৰ্য্য কুহায়াই পাৰিব নাহি।

মন্ত্রিষ্ঠ ও কর্তৃত মন্তব্য (৩)

৭.৯. একক সমূহিত প্ৰশ্নাবলী

প্ৰত্যেক প্ৰশ্নৰ চাৰোটি লেখাখ স্বাধাৰ্য উৱেৱ দিআয়াকৈ। ঠিক উৱেৱকু বাছ।

১. শিক্ষক-কেন্দ্ৰিক শিক্ষারে

(ক) শিক্ষক স্বৰূ শিক্ষার কেন্দ্ৰ হোৱাইকৈ।

(খ) শিক্ষকক শিক্ষা উপৱে গুৰুত্ব দিআয়াকৈ।

(গ) শিক্ষার্থীমানক দ্বাৰা শিক্ষকক মূল্যায়ন হোৱাইকৈ।

(ঘ) শিক্ষার্থীমানক দ্বাৰা শিক্ষা শিক্ষকক দ্বাৰা নিয়ন্ত্ৰিত হোৱাইকৈ।

২. শিক্ষণ কাৰ্য্যৰিক পদ্মা হোৱাই

(ক) এক নিৰ্দিষ্ট শিক্ষণ পৰিতি

(খ) বহু প্ৰকাৰৰ শিক্ষণ পৰিতি

(গ) এক নিৰ্দিষ্ট বা কেতেক শিক্ষাদান পৰিতিৰ সমাহাৰ

(ঘ) বিভিন্ন শিক্ষণ-শিক্ষাদান পৰিতিৰ সমাহাৰ

৩. নিম্নলিখিত কেৱলি শিক্ষণ কাৰ্য্যৰ উপাদান কুহে ?

(ক) আনন্দদায়ী

(খ) আহানমূলক

(ঘ) বহুনিষ্ঠ

(ঘ) লক্ষ্য কেন্দ্ৰিক

৪. নিম্নরে দিআয়ালথুবা কার্যমানক মধ্যে কেউটি এক শিক্ষণ কার্য্য অটে ?

- (ক) গপ কহিবা ও শুণিবা
- (খ) ঘনুহু ভ্রিলুরে যোগদান করিবা
- (গ) শিক্ষকক নির্দেশনারে কার্য্যকরিবা
- (ঘ) দৈনিক বিদ্যালয়রে প্রার্থনা কার্য্যরে যোগদান

৫. শিক্ষণ কার্য্য মাধ্যমেরে শিক্ষণ সহজ ও প্রাতিক হোলথাএ। কারণ :

- (ক) এহা পাঠ্যকুম আধাৰিত হোলথাএ।
- (খ) এহা দ্বাৰা মূল্যায়ন সহজ হোলথাএ।
- (গ) এহা শিক্ষার্থীৰ অৱিজ্ঞতা ভিৰিক হোলথাএ।
- (ঘ) এথৰে মনেৰশুবা উপৰে গুৰুত্ব দিআয়ালথাএ।

৬. নিম্ন প্ৰশ্নমানকৰ উৱেষণে লেখ।

- (ক) শিক্ষার্থী-কেন্দ্ৰিক পছু কেৱঁ দৃষ্টিৰু শিক্ষণ-কেন্দ্ৰিক পছুৰু ভিন্ন ?
- (খ) শিক্ষার্থীৰ শিক্ষণ শৈলী কিপৰি পিলাই শিক্ষণকু প্ৰভাৱিত কৰে ?
- (গ) কাৰ্য্যটি কেৱঁভাবে হেলে শিক্ষার্থীমানে ষেথুৰে ষতৎসুৰ অশ্ৰুহণ হোলপাৰিব ?
- (ঘ) মৌলিক ষণ্গতনাবাদ কেৱঁ দৃষ্টিৰু সামাজিক ষণ্গতনাবাদ ঠারু ভিন্ন ?

৭. শিক্ষণ কাৰ্য্যৰ পাঞ্চটি উপযোগিতা উদাহৰণ এহ বুঝোৱা।

৮. শিক্ষণ কাৰ্য্যৰ লক্ষণমান উদাহৰণ এহ বৰ্ণনা কৰ।

৯.১০ পৰিবৰ্ত্তী অধ্যয়ন পাই পুষ্টকসূচী :

১. ড. ষৰ্বেশ্বৰ সামাল, ড. প্ৰেমলতা মহাপাত্ৰ, ড. গৌৱাঙ চৰণ নন্দ : পাঠ্যকুম ষণ্গতন ও ষণ্পাদন - মাধ্যমিক শিক্ষা পৰিষদ ও বিদ্যা (১৯৯৯-২০০০)
২. NCERT (1998), The Primary Years : Towards a Curricular Framework, Vol-I, New Delhi, NCERT
৩. NCERT (2005), National Curriculum Frame Work, New Delhi, NCERT.
৪. Mohanty M.M., Constructivism and Education (Bases of Learning-Centred Education) : Unpublished paper.
৫. Mohanty M.M., Learning Centred Education (Converting schools to Learning Places) : Unpublished Article.
৬. IGNOU (2000), Learning Mathematics : Encouraging Learning in the classroom (LMT-01), New Delhi : School of Sciences, IGNOU.

ଏକବିଧି : ୩

ବିଦ୍ୟାରେ ପରିଚ୍ୟାତ କାହାର କାମକାଳୀ କାମକାଳୀ କାମକାଳୀ କାମକାଳୀ । କାମକାଳୀ କାମକାଳୀ କାମକାଳୀ କାମକାଳୀ । କାମକାଳୀ କାମକାଳୀ କାମକାଳୀ । କାମକାଳୀ କାମକାଳୀ ।

ଶିକ୍ଷାଦାନ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ (Teaching Learning Material)

ଗଠନକ୍ରମ

୩.୧ ଉପକ୍ରମ

୩.୨ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ

୩.୩ ଶିକ୍ଷାଦାନ-ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀର ଆବଶ୍ୟକତା

୩.୪ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀର ସ୍ଵରୂପ ଓ ପ୍ରକାରରେବ

୩.୪.୧ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀର ସ୍ଵରୂପ

୩.୪.୨ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀ

୩.୪.୩ ପ୍ରୟୁକ୍ତି ବିଜ୍ଞାନ ସାମଗ୍ରୀ

୩.୪.୪ ସାମଗ୍ରୀ ଏକ ଭଲ ଅଭ୍ୟାସ

୩.୪.୫ ସ୍ଥାନୀୟ ସାମଗ୍ରୀର ବିଶେଷତା

୩.୫ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀର ପରିଚାଳନା

୩.୫.୧ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତି ପାଇଁ ଯୋଜନା

୩.୫.୨ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀର ସରକଣ

୩.୫.୩ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀର ଯନ୍ତ୍ର ଓ ବ୍ୟବହାର

୩.୫.୪ ଶ୍ରେଣୀ ପରିଚାଳନାରେ ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀ

୩.୬ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଏକ ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀ

୩.୬.୧ ସ୍ଥାନୀୟ ସାମଗ୍ରୀର ବ୍ୟବହାର

୩.୬.୨ ଶିକ୍ଷଣର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତି

୩.୭ ଏହି ଏକକରୁ ଦୂମେ ଯାହା ଶିଖିଲ

୩.୮ ନିଜକୁ ନିଜେ ପରଶ୍ରବା ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର

୩.୯ ଏକବ ଆଧାରିତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ

୩.୧୦ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଧ୍ୟୟନ ପାଇଁ ପୁସ୍ତକବୂଚୀ

୩.୧ ଉପକ୍ରମ :

ଏକ ସାଧାରଣ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ କଥା ଚିତ୍ତା କରନ୍ତୁ । ଆସନ୍ତୁ ଦେଖୁବା ମନୋରଞ୍ଜନ ସାର ଦିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀରେ କିପରି ପାଠ ପଡ଼ାଉଥିଲେ । ପିଲାମାନେ ଧାତିଧାତି ହୋଇ ବସିଥିଲେ । ଶିକ୍ଷକ ହାତରେ ଚକ୍ର ଧରି କଳାପଟାରେ କିଛି ଲେଖି /ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରି ପିଲାକୁ ବୁଝାଉଥିଲେ । ସେ ହାତରେ ବହି ଧରି ଫଳ ଓ ପନିପରିବା ବିଷୟରେ ପାଠ୍ୟପୁଷ୍ଟକରୁ କିଛି ଅଶ ପଢ଼ି ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସେଇଲି ପଢ଼ିବାପାଇଁ କହୁଥିଲେ । ସେ ବହିରୁ କିଛି ଡାକୁଥିଲେ ଓ ପିଲାମାନେ ସେବକୁ ନୀରବରେ ଚିପି ନେଉଥିଲେ । ଶିକ୍ଷକ ବେଳେବେଳେ କଳାପଟାରେ ଫଳ ଓ ପନିପରିବାର ନାମ ଲେଖିଥିଲେ । କେଉଁ ଫଳ କଞ୍ଚା ଓ କେଉଁ ଫଳ ପାଟିଲା ଖୁଆ ହୁଏ ସେ ବିଷୟରେ ପିଲାକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁଥିଲେ । ପିଲାମାନଙ୍କୁ ବେଳେବେଳେ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରୁଥିଲେ । କେତେକ ପିଲା ପ୍ରଶ୍ନର ଉଭର ଦେଉଥିଲେ ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ ପିଲା ଉଭର ଦେଇପାରି ନ ଥିଲେ । ଯେଉଁ ପରିବା ବା ଫଳ ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ନୂଆ ଥିଲା ସେମାନେ ସେ ବିଷୟରେ କିଛି ବି କହିପାରୁ ନ ଥିଲେ । କୌଣସି ପିଲା ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରୁ ନ ଥିଲେ । ଶିକ୍ଷକ ଯେଉଁ ଅଭିଜ୍ଞତା ନ ଥିବା ଫଳ ଓ ପନିପରିବା ବିଷୟରେ ବୁଝାଉଥିଲେ ସେବୁଡ଼ିକୁ ସେମାନେ ଘୋଷୁଥିଲେ । ପାଠ ଶେଷରେ ଶିକ୍ଷକ ପିଲାକୁ କାର୍ଯ୍ୟପଦ୍ଧତି ଦେଲେ । ପିଲାମାନେ ଯାହା ମନେରଖୁଥିଲେ କାର୍ଯ୍ୟପଦ୍ଧତରେ ପୂରଣ କରିଥିଲେ । ଏହା ଥିଲା ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀକୋଠରି ପରିଷ୍ଠିତି ।

ଅନ୍ୟ ଏକ ପରିଷ୍ଠିତିରେ ବାସୁଦେବ ସାର ପିଲାକୁ ଛୋଟଛୋଟ ଦଳରେ ବସିବାକୁ ନର୍ଦେଶ ଦେଉଥିଲେ । ପୂର୍ବ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମୁତାବକ ପିଲା ଓ ଶିକ୍ଷକ ଉଭୟେ କିଛି ଫଳ ଓ ପନିପରିବା ସଂଗ୍ରହ କରି ଆଣିଥିଲେ । ଶିକ୍ଷକ ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକ ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରଥମେ ସୂଚନା ଦେଲେ ଯେ “ଫଳ ଓ ପନିପରିବାର ତାଲିକା କର” । ତା’ପରେ ପ୍ରତି ଦଳରେ ଫଳ ଓ ପନିପରିବା ବାଣିଦେଲେ । ପିଲାମାନେ ନିଜ ପରିବେଶରେ ଦେଖୁଥିବା ଫଳ ଓ ପନିପରିବା ତାଲିକା ଶାସ୍ତ୍ର କରିଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ସେଥମଧ୍ୟ ଗୋଟାଏକୁ କେହି ବି ଚିହ୍ନଟ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ତାହା କ’ଣ ଜାଣିବାପାଇଁ ପରମର ଭିତରେ ଅନୁମାନ କରି କଥାବାର୍ତ୍ତା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ ।

ଶୀତା - ଏହା ଦେଖୁବାକୁ ଆଳୁ ପରି ଅଟେ ।

କୁନା - କିନ୍ତୁ ଏହାର ଚୋପା ଆଳୁପରି ଚିକୁଣ ନୁହେଁ ।

ମୁନା - ଏହା ଆଳୁଚୋପାର ରଙ୍ଗଠାରୁ ଅଧିକ ଗାଢ଼ ଅଟେ ।

ମିତା - ଏହାକୁ ଛୁଟିଲେ ହାତରେ ବେଶୀ ମଳି ଲାଗୁନାହିଁ ।

ସୀତା - ଆଳୁ ତ ମାଟିରୁ ବାହାରେ, ତେଣୁ ବେଶୀ ମଳି ଲାଗେ ।

କୁନା - ତା’ ହେଲେ ଏହା ବୋଧେ ଗଛରେ ଫଳୁଥିବା ।

ତୁନା - ଏହା ହାତକୁ ନରମ ଲାଗୁଛି ।

ଶୀତା - ଏହାକୁ କ’ଣ ରୋଷେଇ କରି ଖାଇଦେବ ?

ମୁନା - ଚାଲ, ଚାଖିବା କେମିତି ଲାଗିବ ?

ସୀତା- ସାରଙ୍କୁ ପଚାରି ଚାଖିବା ।

ତା’ପରେ ସେମାନେ ଚାଖିଲେ । ଆରେ, ଏ ତ ମିଠା ଲାଗୁଛି । ଏହାକୁ ଏମିତି ଭାବରେ ଖାଉଥିବେ । ଶିକ୍ଷକ ସେତେବେଳେ ଯାଏ ପିଲାଙ୍କର କଥାବାର୍ତ୍ତାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଥିଲେ । କହିଲେ - ଏହା ଏକ ଫଳ ଅଟେ । ଏହାର ନାମ ସପେଚା ଅଟେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଫଳ ପରି ଏହାକୁ ଖୁଆ ହୁଏ । ତା’ପରେ ଶିକ୍ଷକ ପିଲାକୁ ପଚାରିଲେ କହିଲ ଦେଖୁ, ଆମ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏତଳି କେଉଁ ଫଳ ଅଛି ଯାହାର ମଞ୍ଜି ଓ ଭିତରର ଶପ (ରସାଳ) ଏକାଭଳି ?

ପୁଣିଥରେ ପିଲାମାନେ ପରସ୍ଵର ଭିତରେ ଆଲୋଚନା କରିଦେଲେ । ଉଭର ଦେଇଥିଲେ “କେହୁ” । କେହୁ ଓ ସଫେଟା ଭିତରେ ଥବା ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଓ ପାର୍ଥକ୍ୟ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ । ସଫେଟା ଓ କେହୁ ମଧ୍ୟରେ କେଉଁ ସବୁ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଓ ପାର୍ଥକ୍ୟ ପିଲାମାନେ ବାହାର କରିଥିବେ ତାହା ତୁମେ ନିଜ ସହପାଠୀଙ୍କ ସହିତ ଆଲୋଚନା କରି ଲେଖ ।

ତୁମ ପାଇଁ ବାବା - ୧

ପିଲାମାନେ ବାହାର କରିଥିବେ ତୁମେ କିମ୍ବା କିମ୍ବା କରିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ ।

କେହୁ	ସଫେଟା
ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ	କେହୁ ଓ ସଫେଟା ଯାଏଇବେ କିମ୍ବା କିମ୍ବା କରିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ ।
ପାର୍ଥକ୍ୟ	କେହୁ ଓ ସଫେଟା ଯାଏଇବେ କିମ୍ବା କିମ୍ବା କରିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ ।

ଏଇଛି ଦୁଇଟି ଶ୍ରେଣୀ ପରିସ୍ଥିତି ଦେଖିଲେ ତୁମ ମନରେ ସ୍ମତଃ କେତେକ ପ୍ରଶ୍ନ ଉତ୍ସବ ।

- କେଉଁ ପରିସ୍ଥିତିରେ ପିଲାମାନେ ଅଧିକ ଶିଖିବାର ସ୍ମୂଯୋଗ ଥିଲା ? ଯାହା ପ୍ରଥମ ପରିସ୍ଥିତିରେ ନଥିଲା ?
- ଦ୍ୱିତୀୟ ପରିସ୍ଥିତିରେ ପିଲାମାନେ ଏତେ ପ୍ରକାରର ଆଲୋଚନା କରିବା କାହିଁକି ସମ୍ଭବ ହେଉଛି ?
- ଶିକ୍ଷକ କାହିଁକି ଶ୍ରେଣୀରେ ସାମଗ୍ରୀ ବ୍ୟବହାର କରିଥିବେ ? ଯାହା କାହିଁକି କରିବାର କାହିଁକି ମନରେ ଆସୁଥିବା ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ସାଇମାନଙ୍କ ସହ ଆଲୋଚନା କରା । ଆଲୋଚନା ପରେ ତୁମେ ଅନୁଭବ କରିବ ଯେ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ତଥ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ହିଁ ତୁମେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ନେଇଛୁ ।

- ଦ୍ୱିତୀୟ ପରିସ୍ଥିତିରେ ପିଲାମାନେ ଅଧିକ ଶିଖିବାର ସ୍ମୂଯୋଗ ଥିଲା; ଯାହା ପ୍ରଥମ ପରିସ୍ଥିତିରେ ନଥିଲା ।
- ବାସ୍ତବ ସାମଗ୍ରୀରୁ ପିଲା ଅଭିଜତ ପାଏ ଓ ଶିଖେ ।
- ପୂର୍ବ ଅଭିଜତ ସହ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ ଓ ତୁଳନା କରିବାର ସ୍ମୂଯୋଗ ଥିଲା ।
- ପିଲାମାନେ ଦେଖ, ଶୁଣ, ଛୁଇଁ, ଚାଖ ଓ ଶୁଣି ବହୁତ କଥା ଶିଖନ୍ତି ।
- ପର୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିବାର ସ୍ମୂଯୋଗ, ଚିତ୍ରା କରିବା, ଆନୁମାନିକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଓ ପରୀକ୍ଷା ନିରୀକ୍ଷା କରିବାର ସ୍ମୂଯୋଗ ଥିଲା ।

- ନିଜ ମନର ଧାରଣା ଠିକ୍ କି ଭୁଲ ସେ ପରାକ୍ଷା / ନିରୀକ୍ଷା କରିବାବେଳେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୁଅଛି ।
- ପିଲାଏ ପର୍ୟବେକ୍ଷଣ କରନ୍ତି, ବିସ୍ମୟ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି ଓ ନିଜେ ପ୍ରୟୋଗ କରନ୍ତି ।
- ବହି ବାହାରକୁ ଯିବାର ସ୍ମୂଯୋଗ ଥିଲା ।

ଏହି ଦୁଇ ପରିସ୍ଥିତିକୁ ଅନୁଧାନ କରି ଆପଣ ଜାଣିଲେ ଯେ ଶିକ୍ଷାଦାନ-ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକିଯାରେ ସାମଗ୍ରୀର ଭୂମିକା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ପ୍ରାଥମିକ ପ୍ରରରେ ଶିକ୍ଷଣ-ସାମଗ୍ରୀ ବିନା ଶିକ୍ଷଣ କଥା କହନା କରିବା କଷ୍ଟକର । ତୁମେ ଯେ କୌଣସି ପଢ଼ନ୍ତି ଅବଳମନ କର ନା କାହିଁକି ପିଲାଙ୍କର ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶ ପାଇଁ ସାମଗ୍ରୀର ବ୍ୟବହାର ନିହାତି ଆବଶ୍ୟକ । ପିଲାଙ୍କର ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶ ପାଇଁ ବିରିନ୍ଦୁ ପ୍ରକାରର ଶିକ୍ଷଣ-ସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ସାଗୁହିତ ସ୍ଥାନୀୟ ସାମଗ୍ରୀର ବହୁଳ ବ୍ୟବହାର ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ, ଶିକ୍ଷଣକୌଣସି ଯନ୍ତ୍ର ଓ ଧରଣଶ, ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଏକ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ, ଶିକ୍ଷଣର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉପ ବିଷୟରେ ଏହି ଏକକରୁ ତୁମେ ଜାଣିବ ।

୩.୨ ଉଦେଶ୍ୟ କୁମେ ୨୦୧୫-୨୦୨୦ ମଧ୍ୟରେ ପାଠ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଉଦେଶ୍ୟ କରିବାରେ ଉଦେଶ୍ୟ

ଏହି ଏକକଟି ପଢ଼ିଥାରିବା ପରେ ତୁମେ -

- ଶିକ୍ଷାଦାନ-ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାମଗ୍ରୀର ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ବୁଝିବ ଓ ଶ୍ରେଣୀକାର୍ଯ୍ୟରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବ ।
- ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀର ସ୍ଵରୂପ ଓ ପ୍ରକାରରେଦର ଉଦାହରଣ ଦେବ ।
- ନିଜ ଅଞ୍ଚଳର ଉପଲବ୍ଧ ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକର ବିଶେଷତ୍ବ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବ ।
- ଶ୍ରେଣୀ ପରିଚାଳନାରେ ଉପକରଣର ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବ ।
- ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରସ୍ତୁତି, ସଂଗ୍ରହ, ସଂରକ୍ଷଣ ଓ ଯନ୍ତ୍ର ନେବାର ଉପାୟଗୁଡ଼ିକୁ ଅବଳମ୍ବନ କରିବ ।
- ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀ ତା'ର ଉଦାହରଣ ଦେବ । ଶିକ୍ଷଣର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉପଗୁଡ଼ିକୁ ଚିହ୍ନଟ କରି ବ୍ୟବହାର କରିବ ।

୩.୩ ଶିକ୍ଷାଦାନ-ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀର ଆବଶ୍ୟକତା :

ସବୁ ସମୟରେ ସବୁପାଠ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷାଦାନ-ଶିକ୍ଷଣ ସମୟରେ ଶିକ୍ଷଣ-ସାମଗ୍ରୀର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । ଶ୍ରେଣୀକାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନାବେଳେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷାଦାନ-ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀର ଆବଶ୍ୟକତା ଯେତିକି ପରିମାଣରେ ରହିଛି ଠିକ୍ ସେମିତି ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ତା'ର ଗୁରୁତ୍ୱ ରହିଛି । ତୁମେ କହିଲ, ସାମଗ୍ରୀ କହିବାକୁ ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ?

- ଶ୍ରେଣୀକାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା ବେଳେ କୌଣସି ନୂତନ ତଥ୍ୟକୁ ବୁଝାଇବାକୁ ହେଲେ ଶିକ୍ଷକ ସେହି ସମୟରେ ସାମଗ୍ରୀର ସାହାଯ୍ୟ ନେଇଥାନ୍ତି ।
- ଶିକ୍ଷଣ-ସାମଗ୍ରୀର ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷକ କମ୍ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଅଧିକ ତଥ୍ୟ ଉପସ୍ଥାପନ କରିପାରନ୍ତି ।
- ପିଲାମାନେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରରେ ଖେଳିବାକୁ ଓ କାମ କରିବାକୁ ଭଲପା'ନ୍ତି । ଯେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କୁ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଉପୟୁକ୍ତ ଓ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣର ସାମଗ୍ରୀ ସହ ଦିଆଯାଏ, ସେମାନେ ସ୍ଵାଭାବିକ ଭାବରେ ଆଗ୍ରହର ସହ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସମାପ୍ତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥା'ନ୍ତି । ପିଲାଙ୍କୁ ସାମଗ୍ରୀ ନ ଦେଇ କାମ ଦେଲେ, ସେମାନେ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ତୁମ ପାଇଁ କାମ - ୨

- ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁମେ ଦୁଇଟି ଉଦାହରଣ ଦିଅ । ସାମଗ୍ରୀ ସହ କାମ ଓ ଅନ୍ୟଟି ବିନା ସାମଗ୍ରୀରେ କାମ ।
- ଦୁଇଟି ପରିପ୍ରେତିରେ ପିଲାଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକର ଓ କ'ଣ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲ ତା'ର ତାଲିକା ପ୍ରସ୍ତୁତ କର ।

ପ୍ରାଥମିକ ପ୍ରକାରର ତୁମେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିବ ଯେ, ପିଲାଟି ସାମଗ୍ରୀର ଅନୁପମ୍ପିତିରେ କୌଣସି ଧାରଣାକୁ ଠିକ୍ ଭାବରେ ବୁଝିପାରେ ନାହିଁ । ଉଦାହରଣ ସ୍ଵରୂପ - ତୁମେ ଯେତେବେଳେ ବି ପିଲାଙ୍କ ସହ କଥାବାର୍ତ୍ତା କର ବା ନୂତନ ଜିନିଷ ସହ ପରିଚିତ କରିଥାଅ, ସେତେବେଳେ ତୁମେ ବାପ୍ତବ ଜିନିଷ ହିଁ ଦେଖାଇଥାଅ, ଯଥା - ଚେବୁଲ, ଚୌକି, ପଞ୍ଜା, ଗଛ, ଗୁସ୍ତା, କଳମ ଇତ୍ୟାଦି ।

ପିଲାଙ୍କର ବୁଝିବା ଓ ଚିତ୍ରାକରିବା ପାଇଁ ପ୍ରାଥମିକ ପ୍ରକାରର ତୁମେ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ପ୍ରକାରର ସାମଗ୍ରୀ ବ୍ୟବହାରରେ ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ବିଷ୍ଣୁ ବା ପଦାର୍ଥ (Concrete materials/objects) ବ୍ୟବହାର କରିବା ଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ବୋନ୍ଦିକ ବିକାଶ ହୁଏ ।

ବୁମେ କାଣ ବି ?

ସାର ଜିନ ଯିଆଜେ ଉଚି ବିଶିଷ୍ଟ ମନସ୍ତ୍ଵବିଭିନ୍ନମାନଙ୍କ ମତରେ ୨ ବର୍ଷରୁ ୧୧ ବର୍ଷ ବୟସ ମଧ୍ୟରେ ପିଲାର ଶିକ୍ଷଣ ସମୂର୍ଧ୍ଵ ଭାବରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ବସୁଦ୍ଵାରା ପ୍ରଗାଢ଼ିତ ହୋଇଥାଏ । ୧୨ ବର୍ଷ ବୟସ ବେଳକୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ବସୁର ଅନୁପମ୍ଭିତିରେ ସେ ଚିତ୍ତାବରି ଶିଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରେ । ପିଲାଟି ୧୧ ବର୍ଷପରେ ବାସ୍ତବିକ ଧାରଣା (Concrete Idea) ଠାରୁ ଅମୂର୍ଚ ଚିତ୍ତନ (Abstract thinking) ଆତକୁ ଅଗ୍ରସର ହୁଏ ।

- ଉତ୍ସିହାନୁଭୂତି ମାଧ୍ୟମରେ ହିଁ ଅଧିକାରୀ ଶିକ୍ଷଣ ଅଭିଜ୍ଞତା ହାସଲ ହୋଇଥାଏ । ଏପରି ଅଭିଜ୍ଞତା ବାସ୍ତବ ବସୁ ବା ପରିବେଶରୁ ହିଁ ମିଳିଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ଯଥାର୍ଥରେ କୁହାଯାଇଛି - “ଉତ୍ସିହାନୁଭୂତି ଶିକ୍ଷଣର ପ୍ରବେଶଦ୍ୱାରା ସଦୃଶ” (Senses are the gateway of knowledge) । ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷାରେ ପିଲାମାନଙ୍କର ନିକଟ ପରିବେଶରୁ ମିଳୁଥିବା ସାମଗ୍ରୀର ଭୂମିକା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ ।
- ଶିକ୍ଷଣ-ସାମଗ୍ରୀର ବ୍ୟବହାର ପିଲାଙ୍କୁ ସ୍ଵାଭାବିକ ଭାବରେ କ୍ରିୟାଶୀଳ କରାଏ ।
- ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାର ଶିଖିବାର ବେଗରେ ସ୍ଥତ୍ତତା ଥାଏ । ସାମଗ୍ରୀ ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା ସେ ଆପେ ଆପେ ନିଜସ୍ବ ବେଗରେ ଶିଖିଚାଲେ ।
- ବହୁଶ୍ରେଣୀ ଓ ବସୁପ୍ରତିର ଶ୍ରେଣୀ ପରିଚାଳନାରେ ସମାଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାଏ ।

ବୁମ ପାଇଁ କାମ - ୩

ବହୁଶ୍ରେଣୀ ପରିଚାଳନାରେ ଉପକରଣଗୁଡ଼ିକ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ କିପରି ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାଏ ? ତା'ର ଏକ ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

ଆସ ଦେଖିବା, ସାମଗ୍ରୀ ମାଧ୍ୟମରେ ଗୁଣନିଃସାମ୍ବନ୍ଧିକ ବେଶ ମହିଳା ଓ ସହଜରେ ଜାଣି ହେଉଛି । ନିମ୍ନରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ଚେବୁଲ (Table) ଉଚି ବର୍ଗକ୍ଷେତ୍ରଟିଏ ପ୍ରସ୍ତୁତ କର ଓ ଏହାର କଢ଼ରେ ୧ ରୁ ୧୦ ଯାଏଁ ସଂଖ୍ୟା ଲେଖ ।

	୧	୨	୩	୪	୫	୬	୭	୮	୯	୧୦
୧										
୨			୭							
୩										
୪							୨୮			
୫										
୬										
୭										
୮										
୯										
୧୦										

ଏଇ ଚିତ୍ରରେ ଉପରୁ ତଳ୍ୟାଏଁ ଲେଖା ଯାଇଥିବା ସଂଖ୍ୟା ସହିତ ବାମରୁ ଡାହାଣ ଯାଏଁ ଲେଖା ହୋଇଥିବା ସଂଖ୍ୟାକୁ ଗୁଣନ କରାଯିବ । ପିଲାଙ୍କୁ ଏ ଗୁଣନ ପର୍ଦ୍ଦ କାମ କରିବାକୁ ଦେଲେ ସେମାନେ ନିଜେ ଘରଗୁଡ଼ିକ ପୂରଣ କରିବେ ।

ଏହି କାମ ଦେଇ ତୁମେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କର । ତୁସତ ତୁମେ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ପରିସ୍ଥିତିଗୁଡ଼ିକ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବ ।

- ପିଲାମାନେ ଧୂରେ ଧୂରେ ପୂରଣ କରୁଛନ୍ତି ।
- ନିଜର ସମୟ ଅନୁସାରେ କାମ କରୁଛନ୍ତି ।
- ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ କାମରେ ମଞ୍ଜିଯାଇଛନ୍ତି ।
- ସଂଖ୍ୟାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଏକପ୍ରକାର ଶୁଣିକା ରହିଛି ତାହା ଆବିଷାର କରୁଛନ୍ତି ।
- ନିଜ ଭୁଲଙ୍କୁ ନିଜେ ସୁଧାରି ନେଉଛନ୍ତି ।
- ଘର ପୂରଣ କରିବା କାମଟି ତାଙ୍କ ପାଇଁ କୌରୁହଳପ୍ରଦ ହେଇଛି ।
- ପିଲାମାନଙ୍କୁ ନୂତନ କ୍ଷେତ୍ର ଦେଲେ ଅଧିକ ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ କମ ସମୟରେ କାମଟିକୁ କରୁଛନ୍ତି ।
- ବାମପଟକୁ ଗଢ଼ିକରି ନୂତନରେ ଅନୁଭବ କରୁଛନ୍ତି ।

ତୁମେ ଜାଣିଥିବ, କୌଣସି ବିଷୟକୁ ବୁଝିବାପାଇଁ ଚିନ୍ତାକରିବା ଦରକାର, ଘୋଷିବା ଦରକାର ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ବସି ଗୋଟିଏ ଖଦା ଘୋଷି ନେବା ଏବଂ କିଛି ନ ବୁଝି ଗୁଡ଼ାଏ ସଞ୍ଚାକୁ ମନେରଖିବା ଆବେଦୀ ହିତକର ନୁହେଁ । ସବୁଠାରୁ ଜାଣିବାର ଭଲ ଉପାୟ ହେଉଛି ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ସହିତ ଭଲଭାବରେ ପରିଚିତ ହେବା, ତାହା ବୁଝିବା ଓ ପରଖିବା । ବିଷୟକୁ ବୁଝି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାପାଇଁ ସାମଗ୍ରୀର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । ସାମଗ୍ରୀ ବ୍ୟବହାର କଲେ ପିଲା ଘୋଷା ପଢ଼ିରୁ ମୁଢ଼ ହେବେ ।

ସାମଗ୍ରୀ ବ୍ୟବହାର କରିବାଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷକ ଓ ପିଲାଙ୍କ ବ୍ୟବଧାନ କମିଯାଏ । ଶିକ୍ଷକ ବନ୍ଦୁଦ୍ଵାରା ବ୍ୟବହାର ପ୍ରଦର୍ଶନ କରନ୍ତି ଓ ପିଲାମାନେ ସ୍ଥାନାବିକଭାବରେ, ନିଃସଙ୍ଗୋଚରେ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଥା'ତି ଯାହା ପିଲାଙ୍କୁ ଅଧିକ ଶିଖିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ । ସମେପରେ କହିଲେ, ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ସାମଗ୍ରୀର ବହୁଳ ବ୍ୟବହାର ପିଲାମାନଙ୍କର ଶାରୀରିକ, ଆବେଗିକ, ସାମାଜିକ ଓ ବୌଦ୍ଧିକ ଦିଗର ବିକାଶରେ ସହାଯକ ହୋଇଥାଏ । ସେଥୁପାଇଁ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀର ଅନେକ ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି ।

ତୁମ ପାଇଁ କାମ - ୪

କେଉଁ ସାମଗ୍ରୀ କେଉଁ ବିକାଶରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ ତା'ର ଏକ ତାଲିକା ପ୍ରସ୍ତୁତ କର । ଉଦାହରଣ ସ୍ବରୂପ-ରଶିଟିଆଁ (Skipping rope) -ଶାରୀରିକ ବିକାଶ ପାଇଁ ।

୩.୪ ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀର ସ୍ବରୂପ ଓ ପ୍ରକାରରେବ

୩.୪.୧ ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀର ସ୍ବରୂପ

ତୁମର ଜ୍ଞାନ ଓ ଅଭିଜ୍ଞତାଙ୍କୁ ନେଇ ପିଲାଙ୍କର ସ୍ଵଭାବକୁ ବୁଝ । ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା ସହିତ ଓତେପ୍ରୋତ୍ସବ ଭାବେ ଜଡ଼ିତ । ପିଲାଙ୍କୁ କ୍ରିୟାଶୀଳ କରିବାପାଇଁ ତୁମେ ଶ୍ରେଣୀରେ ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀ କୋଣ (TLM Corner) ରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ସାମଗ୍ରୀ ରଖ । ସାମଗ୍ରୀର ଲକ୍ଷଣଗୁଡ଼ିକ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ଲକ୍ଷଣ ଅନୁଯାୟୀ ଅଛି ତ ?

- ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକର ଚିତ୍ର ଗଢ଼ିଶୀଳ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଉଦାହରଣ-କୁକୁରଟି ଦୌତୁଥିବାର ଚିତ୍ର, ବ୍ୟକ୍ତି ସାଇକେଲରେ ଯାଉଥିବାର ଦୃଶ୍ୟ ଲାଭ୍ୟାଦି ।
- ଏଗୁଡ଼ିକ ରଙ୍ଗାନ ହୋଇ ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯିବା ଦରକାର ।
- ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକରେ ନୂତନରେ ସେଗୁଡ଼ିକ ଅଭିନବ (Novelty) ପ୍ରଶାଳିରେ ତିଆରି ହୋଇଥିବ । ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଯେମିତି ନୂତନ ଭାଷା ଓ ଅଭିନବ ଉପାୟରେ ବ୍ୟବହାର କରିଛେ ।

- ବହୁବିଧ ବ୍ୟବହାରର ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିବ ।
- ହାଲୁକା, ବିପଦମୁକ୍ତ ଓ ଦୀର୍ଘସ୍ଥାୟୀ ହୋଇଥିବ ।
- ନିଜ ଅଞ୍ଚଳ / ପରିବେଶରୁ ବିନା ମୂଲ୍ୟ, କମ୍ ଦାମରେ ସଂଗୃହିତ ସାମଗ୍ରୀ ହୋଇଥିବ, ଯଥା-କାଠି, ଗୋଡ଼ି, ରଙ୍ଗାଳ କାଠି, କାଚଗୋଳି (ବାଟି) ଇତ୍ୟାଦି ।
- ସହଜ ଓ ସୁବିଧାରେ ବ୍ୟବହାର କରିଛେଉଥିବ ।
- ସହଜ ଓ ସୁବିଧାରେ ମରାମତି କରିଛେଉଥିବ ।
- କୌଣସି ସାମଗ୍ରୀକୁ ଭଲ ବା ଖରାପ କହିପାରିବା ନାହିଁ । ସାମଗ୍ରୀର ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟବହାର ଉପରେ ଭଲ ଓ ଖରାପ ନିର୍ଭର କରେ । ଉଦାହରଣ-ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଓ ଆକର୍ଷଣୀୟ ପୁଲଟିଏ ଦେଖିଲେ ପିଲାର ସୌନ୍ଦର୍ୟବୋଧ ଶକ୍ତିର ବିକାଶ ହୋଇଥାଏ କିନ୍ତୁ ତାହା ଏକ ବର୍ଗାକାର କ୍ଷେତ୍ର ପଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ଏକ ଉପଯୁକ୍ତ ସାମଗ୍ରୀ ନୁହେଁ ।

ତୁମ ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକ ଏହି ଭଳିଆ ହୋଇଛି ତ ? ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଲୋଚନା କରିବା, ଏହିଭଳିଆ ଲକ୍ଷଣ ଥିବା ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକୁ ତୁମେ କେତେଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିପାରିବ । କହିଲ, ତୁମେ କେତେଭାଗରେ ଭାଗ କରିପାରିବ । ମୁଖ୍ୟତଃ ଭାଗକରିବାବେଳେ ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରସ୍ତୁତି, ବ୍ୟବହାର, ମିଳୁଥିବା ସ୍ଥାନ ଆଦିରୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖୁ ତୁମେ ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକର ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ / ବର୍ଗୀକରଣ / ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରରେ ବାଣିଦେବ ।

୩.୪.୨ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ :

ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀରେ ଆଦିତ୍ୟ ସାର ସାହିତ୍ୟ ପଢାଉଥିଲେ । କଠିନ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ବୁଝାଉଥିଲେ । ସେ କେବଳ ଚକ୍ର, ତତ୍ତ୍ଵ ଓ କଳାପଟାର ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ପିଲାମାନେ ଚୁପ୍ତାପ ଶୁଣୁଥିଲେ ଓ ନୀରବରେ ସାର ଲେଖୁଥିବା ଲେଖାକୁ ନିଜ ଖାତାରେ ଟିପି ନେଉଥିଲେ ।

ଅନ୍ୟ ଏକ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅନିତା ଦିଦି ପିଲାକୁ ଭାଷା ପଢାଉଥିଲେ । ପିଲାକୁ ଛୋଟ ଛୋଟ ଦଳରେ ବସାଇଥିଲେ । ପାଠରେ ଥିବା କେତେକ ଶବ୍ଦକୁ ଶବ୍ଦକାର୍ତ୍ତରେ ଲେଖୁଥିଲେ ଓ ଅନୁଲେଖଦର କେଉଁ ଧାତିରେ ଅଛି ତାହା ଖୋଜିବାକୁ କହିଲେ । ସେହି ଅନୁଲେଖଦରୁ ପିଲାମାନେ କଠିନ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ବାଛିଲେ । ପିଲାକୁ ପଚାରି କଠିନ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ କଳାପଟାରେ ଲେଖିଦେଲେ । ତା' ପରେ ପ୍ରତିଦଳକୁ ଚିତ୍ରକାର୍ତ୍ତ ଦେଲେ । ଚିତ୍ର ସହ ଅନୁଲେଖ ଯୋଡ଼ିବାକୁ କହିଲେ । ଅନୁଲେଖ ସହ ଚିତ୍ରକାର୍ତ୍ତ ଯୋଡ଼ି ସାରିବା ପରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରକାରର ଚିତ୍ରକାର୍ତ୍ତ ଦେଲେ ଯାହାର ସମ୍ପର୍କ କଠିନ ଶବ୍ଦ ସହ ଥିଲା । ପିଲାମାନେ ପ୍ରତି ନୂତନ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥକୁ ବୁଝାପଡ଼ୁଥିବା ଚିତ୍ର ସହ ଅନୁମାନ କରି ଯୋଡ଼ିଲେ ଓ ତା' ପରେ ସେହି ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ କ'ଣ ହୋଇଥିବ କହିବାର ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କଲେ ।

ଆଉ ଗୋଟାଏ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଜୟ ସାର ଲାଭିହାସ ପଢାଉଥିଲେ । ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବକ କାଞ୍ଚ ଅଭିଯାନ ବିଷୟରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁଥିଲେ । ଏହି ପାଠିକୁ ପଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକ ଟେପ୍ ରେକର୍ଡର (Tape Recorder) ଓ CD Player ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲେ । ଏଥରୁ କାଞ୍ଚ ଅଭିଯାନର ଗୀତ ଶୁଣାଇ ମଞ୍ଚରେ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରୁଥିଲେ । ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାବେଳେ ମାନଚିତ୍ର, ମତେଲ ସହ ଚିତ୍ର ଦେଖାଉଥିଲେ । ତା'ପରେ ପିଲାକୁ ଦଳରେ ଭାଗକଲେ । ଚିତ୍ରକାର୍ତ୍ତ ଦଳରେ ଦେଇଥିଲେ । ଚିତ୍ରରେ ବର୍ଣ୍ଣାଯାଇଥିବା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ ସମ୍ପର୍କ ତଥ୍ୟକୁ ଲେଖିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ଦଳଗତ ଆଲୋଚନା ପରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରିବାର ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ ।

ଚତୁର୍ଥ ପରିମ୍ବିତିରେ ମଦନ ସାର ସବୁପିଲାକୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ବରିଚାକୁ ବୁଲେଇ ନେଲେ । ବରିଚାର କେଉଁଠି କ'ଣ ଅଛି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାକୁ କହିଲେ । ପିଲାମାନେ ବରିଚାରେ ଯାହା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିଲେ ତାହା ଶ୍ରେଣୀ କୋଠରିରେ ବରିଚାର ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରି ଦିଗ ନିରୂପଣ କରିବାକୁ କହିଲେ ।

ପଞ୍ଚମ ପରିସ୍ଥିତିରେ ରାମ ସାର କମ୍ପ୍ୟୁଟରରେ ଅଶୋକଙ୍କ ସାମଗ୍ରୀ ବିଷ୍ଟାର ନାଟ୍ୟାନ୍ତର ରୂପର କ୍ୟାପେଟ ଦେଖାଉଥିଲେ । ଉପରୋକ୍ତ ପରିସ୍ଥିତି ମଧ୍ୟରୁ କେଉଁ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଶିକ୍ଷକ କେଉଁ ପ୍ରକାର ସାମଗ୍ରୀ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ଓ ତାହା କିପରି ପିଲାଙ୍କ ଶିକ୍ଷଣରେ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲା ?

ପରିସ୍ଥିତି	ସାମଗ୍ରୀ	ପ୍ରକାରଭେଦ	ପିଲାଙ୍କ ଶିକ୍ଷଣରେ ସହଜ/ସୁବିଧା
ପ୍ରଥମ	ଚଳ, ଉଷ୍ଣର,	ଦୃଶ୍ୟ ଉପକରଣ (କଳାପଟା)	ପିଲାମାନେ ନିଷ୍ଠିଯ ଶ୍ରୋତା ଥିଲେ
ଦ୍ୱିତୀୟ	ଶରକାର୍ତ୍ତ, ଚିତ୍ରକାର୍ତ୍ତ	ଦୃଶ୍ୟ ଉପକରଣ	କ୍ରିୟାଶୀଳ, ଅନୁମାନ କରି ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରୁଥିଲେ
ତୃତୀୟ	ଚେପ୍ ରେକର୍ଡର, ମତେଲ, ମାନଚିତ୍ର	ଶ୍ରାବ୍ୟ ଉପକରଣ, ଦୃଶ୍ୟ ଉପକରଣ	ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ପରିବେଶଣ ହେଉଥିବାରୁ ଆନନ୍ଦଦାୟକ, ଆସ୍ରମ୍ଭାଦୀପକ, ମନେରଖୁବାରେ ସୁବିଧା
ଚତୁର୍ଥ	ବଚିତା	କ୍ରିୟାଶୀଳ	ବାସ୍ତବ ଅନୁଭୂତି
ପଞ୍ଚମ	କମ୍ପ୍ୟୁଟର	ଦୃଶ୍ୟଶ୍ରାବ୍ୟ ଉପକରଣ	ଅତୀତରେ ବ୍ୟବହୃତ ପୋଷାକ, ଅସ୍ତରପ୍ରର ବାସ୍ତବ ଅଭିଷ୍ଠତା

ତୁମେ କାହିଁକି ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଦୃଶ୍ୟ, ଶ୍ରାବ୍ୟ ଓ ଦୃଶ୍ୟଶ୍ରାବ୍ୟ ଉପକରଣରେ ଭାଗକଲ ? ଯେଉଁଗୁଡ଼ିକ କେବଳ ଦେଖାଇବା ଓ ଦେଖିବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ-ଶିକ୍ଷଣ ଉପକରଣଭାବେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଦୃଶ୍ୟ ଉପକରଣ କୁହାଯାଏ ।

ବୁମ ପାର୍କ କାମ - ୫

- ତୁମେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୃଶ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକର ତାଲିକା ପ୍ରସ୍ତୁତ କର ।
- ଚେପ୍ରେକେର୍ଡରକୁ କାହିଁକି ଶ୍ରାବ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ କହିବା ? ଅନ୍ୟ ଶ୍ରାବ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀର ନାମ ଲେଖ ।
- କମ୍ପ୍ୟୁଟରକୁ ଦୃଶ୍ୟ ଶ୍ରାବ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ କହିବାର ଯଥାର୍ଥତା କଣ ? ଦୃଶ୍ୟଶ୍ରାବ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀର ତାଲିକା ପ୍ରସ୍ତୁତ କର ।

ଟେଲିଭିଜନ, ଚଳକିତ୍ର, ଡ୍ରାମା, ଭି.ସି.ପି., ଭି.ସି.ଡି., କମ୍ପ୍ୟୁଟର, LCD ଆଦି ଯାନ୍ତିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଦୃଶ୍ୟ ସହ ଶବ୍ଦ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ସ୍ଵାଭାବିକ ଅଭିଷ୍ଠତା ସ୍ଵର୍ତ୍ତି କରିଥା'ନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ଏ ସବୁକୁ ଦୃଶ୍ୟଶ୍ରାବ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ଆଖ୍ୟା ଦିଆଯାଇଛି । ଶ୍ରାବ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀର ବ୍ୟବହାର ଖୁବ୍ ସାମିତ । ଶିକ୍ଷାଦାନ ଶିକ୍ଷଣରେ ଦୃଶ୍ୟଶ୍ରାବ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀର ଗୁରୁତ୍ୱ ସର୍ବାଧିକ; ଯଦିଓ ବିଦ୍ୟାଳ୍ୟରେ ଏଗୁଡ଼ିକୁ କ୍ରୟକରି ବ୍ୟବହାର କରିବା ସାଧାରଣତଃ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ନ ଥାଏ । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ମାଧ୍ୟମରେ ବିଦ୍ୟାଳ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ଯୋଗାଇବା ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଛି । ଶ୍ରେଣୀଗୁହରେ ଏଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରଯୋଗ କ୍ରମାଗତ ଭାବେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି ଏବଂ ଆଗାମୀ ଦିନମାନଙ୍କରେ କମ୍ପ୍ୟୁଟର ସହାୟତାରେ ଶିକ୍ଷା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ହେବାକୁ ଯାଉଥିବାରୁ ଏପରି ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକର ଉପଯୋଗିତା ବହୁଗୁଣରେ ବୃଦ୍ଧିହେବାର ଯଥେଷ୍ଟ ସମ୍ଭାବନା ରହିଛି ।

ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକୁ ଏଉଳି ନାମକରଣ କରିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯେ ଆମେ ଯେଉଁ ସବୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅଧିକ ବ୍ୟବହାର କରିଛୁ ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ନାମକରଣ/ ପ୍ରକାରଭେଦ କରିଛୁ ।

ତୁମେ ସାମଗ୍ରୀକୁ ଅନ୍ୟ ଏକ ଉପାୟରେ ମଧ୍ୟ ବର୍ଗୀକରଣ କରିପାରିବ । ଯଥା- ବାସ୍ତବ ବଷ୍ଟୁ ଓ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିବା ବଷ୍ଟୁ ।

ବାସ୍ତବ ବଷ୍ଟୁ : ପୂର୍ବରୁ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି ଯେ, ବାସ୍ତବ ବଷ୍ଟୁକୁ ବ୍ୟବହାର କରି ପିଲା ପ୍ରତ୍ୟେ ଅଭିଷ୍ଠତା ପାଇଥାଏ । ନିଜ ଚାରିପାଖେ ଦେଖୁଥିବା ଜିନିଷ, ବଷ୍ଟୁ, ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଘଟଣା ସମ୍ପର୍କରେ ପରିଚିତ ହୋଇ ଅଭିଷ୍ଠତା ଅର୍ଜନ କରିଥାଏ । ବିଭିନ୍ନ ବଷ୍ଟୁକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ପାଖରେ ରଖିଲେ ଶିକ୍ଷଣ ହୁଏ ନାହିଁ । ଶିକ୍ଷାଦାନ ଶିକ୍ଷଣ ସମୟରେ ସେଗୁଡ଼ିକର ଯଥେତି ବ୍ୟବହାର ଜରୁରୀ । କିନ୍ତୁ ମନେରଖୁବାକୁ ପଡ଼ିବ ଯେ, ସବୁ ବାସ୍ତବ ଜିନିଷ ଶ୍ରେଣୀକୁ ଆଣିପାରିବ ନାହିଁ । ଏହାର ଆକାର, ନିରାପଦ ଓ ମୂଲ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର

କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ଆକାରରେ ବଡ଼ ବା ଅତିଛୋଟ ହୋଇଥିଲେ ଆଣିବା ଓ ଦେଖିବାରେ ଅସୁବିଧା ଘୃଷି ହୋଇଥାଏ; ଯଥା-ହାତୀ, ସାପ, କଇଁଛ ଇତ୍ୟାଦି ।

ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀରେ ପରିବେଶ ବିଜ୍ଞାନ ପଡ଼ାଇବାବେଳେ ବାସ୍ତବ ଅଭିଜ୍ଞତାର ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ନିହାତି ଜରୁରୀ; ଯଥା - ଛୀବ, ନିର୍ଜୀବ, ଉଭିଦର ବିଭିନ୍ନ ଆଶା, ଅଙ୍କୁରୋଦ୍ଧରଣ, ଦିଗନିର୍ଣ୍ଣୟ, କର୍ମସ୍ଵଳୀ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଜଣେ ବଡ଼େଇ ବା କୃଷକର କାମକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଲେଖୁ ଜଣେଇବା ଅପେକ୍ଷା ତାଙ୍କର କାମ ଦେଖୁ ଶିଖିବା ଅଧିକ ସହଜ ଓ ସରଳ ହୋଇଥାଏ । ଯଦି ଆମେ କୃଷକର କାମକୁ ଦେଖିବା ସେ ବିଲରେ ହଳକରେ, ମଞ୍ଜ ବୁଣେ, ପଟାଳ କରେ, ପାଣିଦିଏ, ଅନାବନା ଘାସ ଉପାଡ଼େ, ଗଛରେ ପୋକ ଲାଗିଥିଲେ ଅନ୍ଧାଧି ଦିଏ, ସାର ଦେଇ ଯତ୍ର କରିଥାଏ । ଏସବୁ ପ୍ରରରେ କାମଗୁଡ଼ିକ ପିଲା ନିଜେ ଆଖିରେ ଦେଖିଲେ ତାହା ବୁଝିବା ସହଜ୍ୟାପେକ୍ଷ ହୋଇଥାଏ । ସେପରି ଛୋଟିଆ ଆଧୁନିକ ଛାପାଖାନାକୁ ପିଲାକୁ ନେଇ ଦେଖାଇଲେ, ପିଲାମାନେ ବେଶ ଆଗ୍ରହୀ ହୋଇପାରିବେ । ସେ ଛାପାଖାନାର କାମ, ତା'ର ବିଭିନ୍ନ ଦୃଶ୍ୟ, ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକ ଘୂରିବୁଳି ଗଠି କରୁଥିବାର ଦୃଶ୍ୟ, କାଗଜଖଣ୍ଡଗୁଡ଼ିକ ଉଡ଼ିବୁଳିବା ପରି ସଜେଇହେବା, ସେଥିରେ ଛପା ହେଉଥିବା ଦୃଶ୍ୟ ପିଲା ପାଇଁ ଯାଦୁ ଭଳି ଆକର୍ଷଣୀୟ ହୁଏ । ଏଇ ପ୍ରଶାଳାରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରର ଦେଇ ଗଲାବେଳେ ସମୟ ଅନୁକ୍ରମେ ପିଲା ତା'ର ରୁଚି ଓ ଆଗ୍ରହ ଅନୁସାରେ ସବୁ କଥାର ଅର୍ଥ ଓ ଉଦେଶ୍ୟ ବୁଝିପାରିଥାଏ ।

କାମଟିକୁ ଭଲଭାବେ କରାଯାଉଥିବାବେଳେ ପିଲାମାନେ ଭଲଭାବେ ନିରୀକ୍ଷଣ କରିବା ଉଚିତ । ଚିତ୍ରକର ଚିତ୍ର ତିଆରି କରିବାବେଳେ, ରୋଷେଇ ସମୟରେ ରୁଚି ସେକିବାବେଳେ, ପରିବା ଭାଙ୍ଗିବାବେଳେ ସେମାନଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ଥାଏ । ଏସବୁ କାମ କରିବାବେଳେ ଜିନିଷର ରଙ୍ଗ ଓ ଆକାର ବଦଳି ଚାଲିଥାଏ, ଚାଖିବାରେ ବି ମଙ୍ଗା ଥାଏ ।

ବୁଦ୍ଧ ପାଇଁ କାମ - ୨

ଯେ କୌଣସି ବିଷୟରୁ ଦୁଇଟି ପାଠ ଚନ୍ଦନ କର ଯେଉଁଥିରେ ପିଲାଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଭିଜ୍ଞତା ଦେଇହେବ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଭିଜ୍ଞତା ଦେବାପାଇଁ କେଉଁସବୁ ସାମଗ୍ରୀ ବ୍ୟବହାର କରିବ ତା'ର ତାଳିକା ପ୍ରସ୍ତୁତ କର ।

ପ୍ରସ୍ତୁତ ସାମଗ୍ରୀ : ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟ ଓ ପ୍ରସଙ୍ଗ ପଢାଯାଏ । କେତେକ ସାମଗ୍ରୀ ଶିକ୍ଷକ ନିଜେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଥିବେ ଓ ଅନ୍ୟକେତେକ ପିଲାଙ୍କ ସହାୟତାରେ ବା ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକ / ଗୋଷ୍ଠୀର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସହାୟତାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଥିବେ । ଏହି ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକ କାହିଁକି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଥାଏ । କାରଣ ଶ୍ରେଣୀରେ ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଥିବା ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକ କିଣିବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ମାଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟେ ପରିମାଣର ଅର୍ଥ ନ ଥାଏ ଏବଂ ଯେତେବେଳେ ଶିକ୍ଷକ ଦରକାର କରୁଥିବା ସାମଗ୍ରୀ ବଜାରରେ ଉପଳବ୍ଦ ହୁଏନାହିଁ ।

ଶିକ୍ଷକ ପିଲାଙ୍କ ସହାୟତାରେ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ଉପକରଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିପାରିବେ ଯାହା ପିଲାଙ୍କର ପଠନ ଅଭ୍ୟାସ ବୃଦ୍ଧି, ସୁଜନାତ୍ମକ ଲିଖନ, ଅଙ୍ଗନ କରିବାର କୌଣସି ଏବଂ ଜିଞ୍ଚାସ୍ତୁ ମନୋଭାବ ସୃଷ୍ଟି କରିଛେବ ଯଥା-ବିଭିନ୍ନ ଖବରକାଗଜରେ ଓ ପତ୍ରିକାରେ ବାହାରୁଥିବା ଶିଶୁଗତ୍ତ, ଶିଶୁଗାତ୍ମ, ମଜା କଥା, କାର୍ତ୍ତନ, ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକୁ ସଂଗ୍ରହ କରିବାପାଇଁ କହିବେ । ସେବୁଡ଼ିକୁ ଏକ ଡ୍ରାଇ୍ ସିରରେ ଲଗାଇବେ ଓ ମଞ୍ଚରେ କିନ୍ତି ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଚିତ୍ର (ଯଥା - ସତିନ୍ ତେସୁଳକର, ଶ୍ରୀମତୀ ପ୍ରତିଭା ପାଟିଲ, ଡକ୍ଟର ଏ.ପି.ଜେ. ଅବ୍ଦୁଲ କାଲାମ, ଡକ୍ଟର ସର୍ବପଲ୍ଲୀ ରାଧାକୃଷ୍ଣନ) ଲଗାଇ ତା' ତଳେ ପ୍ରଶ୍ନ ଲେଖୁ ପଚାରିବେ । ପ୍ରଶ୍ନର ଉଦାହରଣ-୧ କେଉଁ ଖେଳର ତାରକା ? , କହିଲ ଦେଖୁ ଏ ମହିଳା ଜଣକ କିଏ ?, କେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ବିଶିଷ୍ଟ ଅବଦାନ ଅଛି ? - ଚିତ୍ର ତଳେ ଏତଳି ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକ ଲେଖୁ ପଚାରାୟାଇପାରେ । ଏହାର ନାମକରଣ ଏକ ଆକର୍ଷଣୀୟ ଜଙ୍ଗରେ କରାଯାଇପାରେ ଯଥା-ଚିତ୍ର ତଳେ ଏତଳି ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକ ଲେଖୁ ପଚାରାୟାଇପାରେ । ଏହାକୁ ଶ୍ରେଣୀ କୋଠରିରେ ପିଲା ପଢ଼ିପାରୁଥିବା ଭଲି ଉଜତାରେ ଲଗାଯାଇପାରିବ ।

ପାଇଁ- ଏଭଳି ସାମଗ୍ରୀ ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ କୌଡ଼ୁହଳପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ ଓ ପରମ୍ପର ଭିତରେ ଆଲୋଚନା, କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବାର ଓ ନିଜେ ନିଜେ ଶିଖିବାର ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟିକରେ । ଏହା ଏକମାତ୍ର ଉଦାହରଣ । ଏଭଳି ଆହୁରି କାମ ମଧ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ ଯଥା-ସେଭଳି ଖବରକାଗଜ ଓ ପତ୍ରପତ୍ରିକାରୁ ପ୍ରତିଭାସପନ୍ଥ (ଓଡ଼ିଆ/ଉତ୍ତର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳର ଝିଅପୁଅମାନଙ୍କର ଚିତ୍ର) ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଚିତ୍ର ସାଗ୍ରହ କରି Inspiration Corner ନାମରେ ନାମକରଣ କରି ଶ୍ରେଣୀରେ ଲଗାଯାଇପାରେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖ କେମିତି ଗୀତା ଦିଦି ଭାଷା ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ସ୍ଵଜନମୁକ୍ତ ଲିଖନ ଓ କଥନର ବିକାଶପାଇଁ ପିଲାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ସାମଗ୍ରୀ ତିଆରି କରିଥିଲେ । ଏହାର ନାମ ଦେଇଥୁଲେ-ମ୍ୟାଜିକ ଚିତ୍ର (ଗୋଟିଏ ସେକେଣ୍ଟରେ) । ଆବଶ୍ୟକ ଉପକରଣ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲେ; ଯଥା - ପାଣି ଭରି ବାଲଟି, ପୋଷକାର୍ଦ୍ଧ ଆକାରରେ ଡ୍ରଙ୍ଗ ସିର୍, ଲାଲ, ହଳଦିଆ, ଶାରୁଆ ଓ କଳା ରଙ୍ଗର ବାଣୀସ ରଙ୍ଗ ।

ପିଲାଙ୍କୁ ଛୋଟ ଛୋଟ ଦଳରେ ଭାଗ କଲେ । ପ୍ରତିଦଳରେ ପାଣିଭରି ବାଲଟି ରଖିଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖାଏଁ ତ୍ରଙ୍ଗ ସିର ଦେଲେ । ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ ଯେ, ସବୁ ରଙ୍ଗରୁ କିଛି କିଛି ବୁନ୍ଦା ପାଣିରେ ପକାଅ । ତା'ପରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ତା'କୁ ଫୁଲି ଦିଅ । ଯେପରି ରଙ୍ଗଟି ବୁନ୍ଦା ହୋଇ ନ ରହି ପାଣିରେ ଖେଳେଇ ହୋଇଯିବ । ତା' ଉପରେ କାଗଜ ଖଣ୍ଡିକୁ ବୁଡ଼େଇ କରି ଆଣିବାକୁ କହିଲେ । ପିଲାମାନେ ଆଣ୍ଟର୍ୟ ହୋଇ ଦେଖୁଥିଲେ ଗୋଟିଏ ସେକେଣ୍ଟରେ କି ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ର ହୋଇଗଲା !

ସମସ୍ତେ ବିଶ୍ଵିତ ହୋଇଯାଉଥିଲେ । ଜଣେ ଶିଳ୍ପୀ ହୁଏତ ଅନେକ ସମୟ ଧରି ଏ କାର୍ଯ୍ୟକୁ କଲେ ମଧ୍ୟ ସେତିକି ସୁନ୍ଦର ଦିଶି ନ ପାରେ । ତା'ପରେ ଦିଦି, ନିଜ ପାଖରେ ଥିବା ଚିତ୍ରଟି କିପରି ଦେଖାଯାଉଛି, କହିବାପାଇଁ ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କଲେ । ଦଳରେ ଦୁଇଟି ଲେଖାଏଁ ଚିତ୍ର ରଖି, ସେମାନଙ୍କୁ ଚିତ୍ରଟିକୁ ଯେପରି ଭାବରେ ଦେଖୁଛନ୍ତି, ଲେଖିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶଦେଲେ ଯିଏ ଯାହା ଲେଖିଲେ ଉପସ୍ଥାପନ କଲେ । ତା' ପରେ ନିଜେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିବା ମ୍ୟାଜିକ କାର୍ତ୍ତରୁଦ୍ଧିକ ତିସ୍ତେଲୁ ବୋର୍ଡରେ, ଲଗାଇଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ପିଲାଙ୍କ ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକୁ ଶ୍ରେଣୀରେ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଗଲା ।

ପିଲାଙ୍କ ସହ ମିଶି ଦୁମେ ସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାବେଳେ, ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିବ ଯେ ସେମାନେ ସେବକୁ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଖୁବ ଆନନ୍ଦ ପାଇଥା'ନ୍ତି ।

ବୁନ୍ଦ ପାଇଁ କାମ - ୩

ଅଛି ଖଣ୍ଡରେ ଅଛି ପରିଶ୍ରମରେ ଅଭିନବ ସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି । ସେଗୁଡ଼ିକ କେଉଁ ବିଷୟର କେଉଁ ଦଷ୍ଟା ପାଇଁ ଉଦ୍‌ଦିଷ୍ଟ ଲେଖ ।

ଅନ୍ୟ ଏକ ଉପାୟରେ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକୁ ବର୍ଗାକରଣ ବା ବିଭିନ୍ନ କରାଯାଇପାରେ ।

ପ୍ରକ୍ଷେପିତ ସାମଗ୍ରୀ :

ଯେଉଁ ଚିତ୍ରମାନ ଏକ ପରଦା ଉପରେ ପ୍ରକ୍ଷେପଣ କରାଯାଇ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଏ ସେହି ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରକ୍ଷେପିତ ସାମଗ୍ରୀ (Projected Aids) କୁହାଯାଏ । ଉଦାହରଣ - ଚିତ୍ରଟି, ଟି.ଡି., କମ୍ପ୍ୟୁଟର, ସ୍କ୍ରାନ୍ଟ୍ ପୋଇକିର୍ ଇତ୍ୟାଦି ।

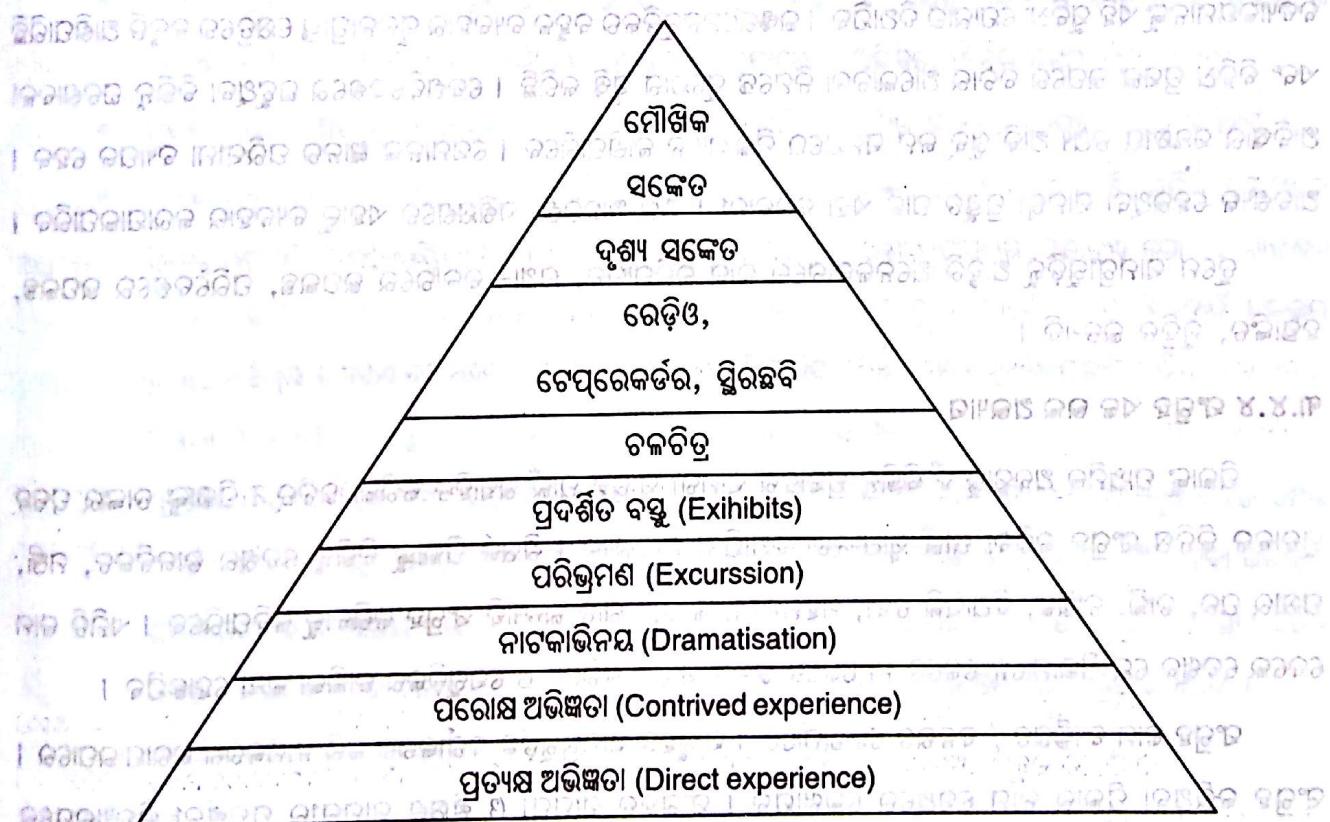
ଅଣପ୍ରକ୍ଷେପିତ ସାମଗ୍ରୀ :

ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ବର୍ଷ, ଚିତ୍ର, ମତ୍ତେଲ୍ ଆଦି ସାମଗ୍ରୀ ଯାହା ପ୍ରକ୍ଷେପଣ ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଶିକ୍ଷଣ ଅଭିନ୍ଦତା ହାସଲ କରିଥା'ନ୍ତି । ଏଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ ପିଲାମାନଙ୍କୁ କ୍ରିୟାଶୀଳ କରୁଥିବାରୁ ଏଗୁଡ଼ିକୁ କ୍ରିୟାଶୀଳ ସାମଗ୍ରୀ କୁହାଯାଏ ।

ଗୀତ ଗାଇବା, ନାଚିବା, ଅଭିନ୍ୟ କରିବା, ହସକର୍ମ ଆଦି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାବେଳେ ପିଲାମାନେ ବହୁ କ୍ରିୟାଶୀଳ ସାମଗ୍ରୀ ।

**ନିଜକୁ ନିଜେ ପରିଶିବା - ୧ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କା ଅତ୍ୟନ୍ତରେ ଦେଇଛନ୍ତି ଏ ଜାଗାଟି ଭାବରେ ଏହାରେ ନିଜକୁ
ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରକାରରୁ ଅନ୍ୟନଟାଟିର ଭାବରେ ଦିଆଯାଇଥିଲା କିନ୍ତୁ ଏହାରେ ଏହାରେ ଉଚିତ
(କ) ଦୃଶ୍ୟ ଉପକରଣ ନାମକ୍ରମ କ୍ରାନ୍ତିକିରଣ କିମ୍ବା ପାତାରେ କାଳାଟାରେ, ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷିତିକଳ ଆବଶ୍ୟକ
(ଖ) ଶ୍ରାବ୍ୟ ଉପକରଣ । ୧୯୧ ମୁହଁନ୍ଦିର ବିଭିନ୍ନ
(ଗ) ଦୃଶ୍ୟ ଶ୍ରାବ୍ୟ ଉପକରଣ ୧ - ନିଜିଲାଭ କାମେ କୁଣ୍ଡଳ
(ଘ) ପ୍ରକ୍ଷେପିତ ଉପକରଣ ୨୧ ବିଜ୍ଞାନ୍ତ ବ୍ୟାକ୍ରମ କାମକୁ ଚାଲିଥାଇଲ କିନ୍ତୁ ଏହାରେ କୁଣ୍ଡଳ
(ଙ) ଅଣ-ପ୍ରକ୍ଷେପିତ ଉପକରଣ । ଏହି ନିରବର୍ତ୍ତ ପାଇସନ କିମ୍ବା କ୍ରାନ୍ତିକରଣ ଏ କାମ
(ଚ) କ୍ରିୟାଶୀଳ ଉପକରଣ । ଏହାରେ ନିଜକୁ ନିଜକୁ କାମିଦିପ (ଚ)**

ଶିକ୍ଷାଦାନ-ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀର ସବୁଠାରୁ ବିସ୍ତର ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ ପ୍ରଫେସର ଏଡ଼ଗାର ଡେଲଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଭିଜ୍ଞତାର ଶକ୍ତି” (Cone of experience) ରେ ସୂଚୀତ ହୋଇଛି । ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଏହି ଶକ୍ତିର ଚିତ୍ରର ତଳଭାଗରେ ଦର୍ଶାଯାଇଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେ ଅନୁଭୂତିର ଶିକ୍ଷାଦାନ ଓ ଶିକ୍ଷଣରେ ସର୍ବାଧିକ ଉପଯୋଗିତା ଥିବାବେଳେ ତା’ପରକୁ ଉପଯୋଗିତାକ୍ରମରେ ପରେବା ଅଭିଜ୍ଞତା, ନାଟକାଭିନୟ, ପରିଭ୍ରମଣ, ପ୍ରଦର୍ଶତ ବସ୍ତୁ, ଚଳକିତ୍ର, ରେଡ଼ିଓ, ମେୟରିଜନ୍ ରେ, ସ୍କ୍ରିପ୍ଟ ରେ, ମୁଦ୍ରଣ ରେ, ପାତ୍ରର ରେ, ମୌଖିକ ସଂକେତ ଆଦି ରହିଛି । ଏଥରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଭାଷଣଦେବୀ, ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ଭଲି ମୌଖିକ କାର୍ଯ୍ୟର ପଭାବ ଖବର କମ ।

ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଓ ପରୋକ୍ଷ ଅଭିଜ୍ଞତା ସହିତ ଜହିତ ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଉପଯୋଗୀ ।

କୌଣସି ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାରର ସାମଗ୍ରୀ ଶିକ୍ଷାଦାନ ବା ଶିକ୍ଷଣପାଇଁ ସର୍ବୋକୃଷ ବୋଲି ବିଚାର କରିବା ଉଚିତ ହେବ ନାହିଁ । ବିଭିନ୍ନ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଓ ଶିକ୍ଷଣ ପରିମୁଦିତରେ ଶିକ୍ଷଣକୁ ଉନ୍ନତ କରିବାପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ସାମଗ୍ରୀର ପ୍ରୟୋଗ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଶିକ୍ଷଣକୁ ସହାୟତା କରୁଥିବା ବସ୍ତୁ, ଯତ୍ନପାତି, କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ଆଦି ଯେ କୌଣସି ଅଭିଜ୍ଞତାକୁ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ ଭାବେ ବିବେଚନା କରିବା ଉଚିତ ହେବ ।

ନିଜକୁ ନିଜେ ପରିଷିବା - ୨

ଡେଲଙ୍କ ଅଭିଜ୍ଞତା ଶକ୍ତୁର ଉପଯୋଗିତା କ୍ରମରେ ସର୍ବଧିକ ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ନାହିଁ ଏବଂ ସର୍ବନିମ୍ନ ଗୁରୁତ୍ବ ଥବା ନାହିଁ ଅଭିଜ୍ଞତାର ନାମ ଲେଖନ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକରୁ ୨ଟି ଲେଖାଏଁ ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

(କ) ସର୍ବଧିକ ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଭିଜ୍ଞତା –

(ଖ) ସର୍ବନିମ୍ନ ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଭିଜ୍ଞତା –

୩.୪.୩ ପ୍ରୟୁକ୍ତିବିଜ୍ଞାନର ବ୍ୟବହାର

ପ୍ରୟୁକ୍ତିବିଜ୍ଞାନର ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା ଶ୍ରେଣୀରେ ନୂଆ ନୂଆ କଥା ଦେଖାଯିବାର ସମ୍ଭାବନା ସୃଷ୍ଟିହୋଇଛି । ଇଣ୍ଡରନେଟ, ଅବିଲ୍‌ଲେବ୍ ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବାର୍ତ୍ତାବାହୀ (Interactive multimedia)ର ଭୂମିକା ଶିକ୍ଷାଦାନ ଓ ଶିକ୍ଷଣରେ ମହତ୍ଵପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ । ଶିକ୍ଷାଦାନ ଓ ଶିକ୍ଷଣର ଗୁଣାମ୍ବଳ ଅଭିବୃତ୍ତି ପାଇଁ ଏସବୁକୁ ଶ୍ରେଣୀକାର୍ଯ୍ୟରେ ଯୋଡ଼ିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । ଶିକ୍ଷକମାନେ ଏସବୁକୁ ଶ୍ରେଣୀରେ ବ୍ୟବହାର କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ଦରକାର । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନେକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ କମ୍ପ୍ୟୁଟର ଦିଆଯାଇଛି ଓ ନିକଟ ଭବିଷ୍ୟତରେ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କୁ ଏହି ସୁବିଧା ଯୋଗାଇ ଦିଆଯିବ । ଇଣ୍ଡରନେଟଗୁଡ଼ିକର ବହୁଳ ବ୍ୟବହାର ସୂଚନାପ୍ରାପ୍ତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉନ୍ନତି ଆଣିପାରିଛି ଏବଂ ବିବିଧ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉପରେ ବିଚାର ଆଲୋଚନା ନିମନ୍ତେ ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ଦେଶବିଦେଶରେ ଘରୁଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଘଟଣାବଳୀ ଆବିଷାର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ତଥ୍ୟ ଆଦି ଖୁବ୍ କମ୍ ସମୟରେ ପିଲାମାନେ ଜାଣିପାରିବେ । ସେମାନଙ୍କ ଜ୍ଞାନର ପରିସୀମା ବ୍ୟାପକ ହେବ । ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଥିବା ସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପାଇଁ ଏହା ଦରକାରୀ । ଜ୍ଞାନ ଆହରଣ, ସଂକଷଣରେ ଏହାକୁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇପାରିବ ।

ଡୁମେ ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକୁ ଆହୁରି ଅନେକଭାଗରେ ଭାଗ କରିପାରିବ, ଯଥା- ବଜାରରେ ଉପଲବ୍ଧ, ହସ୍ତାଙ୍କିତ, ମୁଦ୍ରିତ ଇତ୍ୟାଦି ।

୩.୪.୪ ସଂଗ୍ରହ ଏକ ଭଲ ଅଭ୍ୟାସ

ପିଲାଙ୍କୁ ପ୍ରାଥମିକ ଅବସ୍ଥାରୁ ହିଁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ସାମଗ୍ରୀ ସଂଗ୍ରହ ପାଇଁ ଉପାହିତ କରିବା ଉଚିତ । ପିଲାଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ପସନ୍ଦ ମୁତ୍ତାବକ ଜିନିଷ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ପାଇଁ ସାଧୀନତା ଦିଆଯିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଶିକ୍ଷକ ପିଲାଙ୍କୁ ବିଭିନ୍ନ ଦେଶର ତାକଟିକଟ, ମଞ୍ଜି, ପକ୍ଷୀର ପର, ତାଲି, ଚାଉଳ, ଦିଆସିଲି ତବା, ମହମବତୀ, କାଠ, ଗୋଡ଼ି ଇତ୍ୟାଦି ସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁ କହିପାରିବେ । ଏମିତି କାମ ଦେଲେ ଦେଖିବ ଯେ ପିଲାମାନେ କେତେ ନା କେତେ ଜିନିଷ ସଂଗ୍ରହ କରିବେ ଓ ସେଗୁଡ଼ିକର ତାଲିକା ଲମ୍ବା ହୋଇଯିବ ।

ସଂଗ୍ରହ କାମ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ / ଦଳଗତ ହୋଇପାରେ । ସଂଗୁଡ଼ିତ ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକ ବର୍ଗୀକରଣ କରି ନାମକରଣ କରାଯାଇପାରେ । ସଂଗ୍ରହ କରିଥିବା ପିଲାର ନାମ ସେଥିରେ ଲେଖାଯିବ । ସଂଗୁଡ଼ିତ ସାମଗ୍ରୀ ଓ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀର ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ କରାଯାଇପାରେ । କୃତୀ ମୂଲ୍ୟାଯନର ଏହା ଏକ ଅଶ୍ୱବିଶେଷ ହେବ । ଏଗୁଡ଼ିକ କେବଳ ଶ୍ରେଣୀକାର୍ଯ୍ୟରେ ଅର୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର ହୁଏ ନାହିଁ ବରଂ ପିଲାମାନେ ଏସବୁକୁ ନେଇ କିଛି ସୁଜନାମ୍ବଳ ଲେଖା ଲେଖିପାରିବେ । ଯାହାଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ଓ ବୋଧଶକ୍ତିର ବିକାଶସାଧନ ହୋଇଥାଏ ।

୩.୪.୫ ସ୍ବାନୀୟ ସାମଗ୍ରୀର ବିଶେଷତା

ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଦ୍ଧତିରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କର । ବିଦ୍ୟାଲୟକୁ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ସେମାନେ କ'ଣ ଶିଖିଛନ୍ତି ତା'ର ଏକ ତାଳିକା କର । ତାଳିକାକୁ ନିମ୍ନରେ ଲେଖାଥିବା ତାଳିକା ସହ ତୁଳନା କର ।

- ସମ୍ଭାବରେ ନିଜ ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିପାରୁଛନ୍ତି ।
- କର୍ତ୍ତା, କ୍ରିୟା ଓ କର୍ମର ଉଚିତ ସମନ୍ୟରେ ସରଳବାକ୍ୟ କହିପାରୁଛନ୍ତି ।
- ଅଞ୍ଚଳଭିତ୍ତିକ ଗପ, ଗୀତ ଓ ନାଚ ଜାଣିଛନ୍ତି ।
- ଆଦେଶ, ଅନୁରୋଧ କଲେ ତଦ୍ଦନ୍ୟାୟୀ କାମ କରୁଛନ୍ତି ।
- ଅନେକ ପ୍ରକାରର ଅଞ୍ଚଳଭିତ୍ତିକ ଖେଳ ଖେଳୁଛନ୍ତି ଓ ଖେଳର ନିୟମ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଛନ୍ତି ।
- ଛୋଟ ଛୋଟ ହିସାବ କରିପାରୁଛନ୍ତି ।
- ସାନ-ବଡ଼, ହାଲୁକା-ଓଜନିଆ, ଗେଡ଼ା-ଡେଙ୍ଗା, ବେଶୀ-କମ୍ ଆଦି ତୁଳନା କରିପାରୁଛନ୍ତି ।
- ପୋଷାକ ପିନ୍ଧିବା, ରାଷ୍ଟାରେ ନିରାପଦ ସହ ଚଳପ୍ରିଚଳ କରିବା, ପରିଷାର ପରିଷଳ୍ନ ରହିବା ଆଦି ସାମାଜିକ କାର୍ଯ୍ୟର ସାଧାରଣ ଜ୍ଞାନ ଅଛି ।

ଏହି ତାଳିକାଟି ଆହୁରି ଦୀର୍ଘ ହେବ ଯଦି ଆମେ ସେମାନଙ୍କର ବ୍ୟବହାରକୁ ଅତି ନିକଟରୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରିବା । ଏଠାରେ ପ୍ରଶ୍ନ ହେଉଛି, ଏତେ ଅଭିଜ୍ଞତା ଏତେ ଅଛ ବୟସରେ ହାସଲ କଲେ କିପରି ?

- ପ୍ରଥମେ ପିଲାମାନେ ନିଜର ପରିବାର ଓ ନିକଟମ୍ଭୁ ପରିବେଶରେ ଥିବା ବିଭିନ୍ନ ପରାର୍ଥ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ସଂସର୍ଗରେ ଆସିଥା'ନ୍ତି । ନିଜ ପରିବେଶର ବସ୍ତୁକୁ ସେ ସହଜରେ ଚିହ୍ନିପାରେ ଓ ଅଭିଜ୍ଞତା ହାସଲ କରେ ।
- ନୂତନ ବସ୍ତୁ ବା ଅପରିଚିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସଂସର୍ଗରେ ଆସିଲେ ପିଲାଟିଏ ସ୍ଥାନିକ ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରି ନ ଥାଏ ।
- ନିକଟ ପରିବେଶରେ ଥିବା ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକ ସହିତ ପିଲାମାନଙ୍କର ପରିଚିତ ନିବିଡ଼ ହୋଇଥିବାରୁ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସେମାନେ ଅର୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବ୍ୟବହାର କରିପାରନ୍ତି, ଯଥା - ନିପଟ ମଫସଲର ପିଲାଟିଏ ଗୋଟିଏ ବାଉଁଶର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ବ୍ୟବହାର ସହଜରେ କହିପାରିବ, କମ୍ପ୍ୟୁଟରର ବ୍ୟବହାର ହୁଏତ ଆବୋ କହିପାରିବ ନାହିଁ । କଲମ ବା ପେନ୍-ସିଲର ଗୋଟିଏ ବା ଦୁଇଟି ବ୍ୟବହାର ବିଷୟରେ କହିପାରିବ । ସହରରେ ରହୁଥିବା ପିଲାଟି ବିଭିନ୍ନ ଯାନବାହାନ ବିଷୟରେ କହିପାରେ କିନ୍ତୁ ତା'ର ବଳଦଗାଡ଼ି ବିଷୟରେ ଅନୁଭୂତି ସାମିତ ।
- ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଲୟରେ ଏପରି କିଛି ବିଷୟବସ୍ତୁ ନାହିଁ ଯାହା ପିଲାମାନଙ୍କର ଦୈନିକିନ ଜୀବନର ଅନୁଭୂତି ସହିତ ସମୃଦ୍ଧ ନୁହେଁ । ସେଥିପାଇଁ ସ୍ବାନୀୟ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ସାମଗ୍ରୀ ଓ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ସାହାଯ୍ୟରେ ଅଭିଜ୍ଞତାର ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଉଚିତ ।
- ଶିକ୍ଷଣ କେବଳ ବିଦ୍ୟାଲୟ ପରିସର ମଧ୍ୟରେ ସାମିତ ନ ରହି ପିଲାଇ ଜୀବନ ସହ ଯୋଡ଼ା ହୋଇଥିବା ସମସ୍ତଙ୍କ ସହିତ ସମୃଦ୍ଧ ହୋଇଯିବ । ଜୀବନ କୌଶଳ (Life skill) ହାସଲ କରିବା ବାପ୍ତବ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇପାରିବ ।

ଏହିଏବୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଉପଲବ୍ଧ ଉପକରଣର ଅତି ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ରହିଛି ।

ଦୂମ ପାଇଁ କାମ - ୮

ଦୂମ ପରିବେଶରେ ମିଳୁଥିବା ଉପଲବ୍ଧ ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକର ତାଳିକା କର । କେଉଁ ବିଷୟ ଓ କେଉଁ ପ୍ରସଙ୍ଗ ସହ ତା'ର ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତା ଅଛି ଲେଖ ।

୩.୪ ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀର ପରିଚାଳନା

୩.୪.୧ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତି

ଡୁମେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିବ ଯେ, ଯେତେ ଅଧିକ ପରିମାଣର ସାମଗ୍ରୀ ସଂଗ୍ରହ କଲେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀରେ କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନା କରିବା ବେଳେ କିଛି ସାମଗ୍ରୀର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଭବ ହୋଇଥାଏ । ହୁଏତ, ସେଗୁଡ଼ିକ ବଜାରରେ ମିଳୁ ନ ଥିବ । ଏଭଳି ପରିସ୍ଥିତି ଆଜିକାଲି ନାହିଁ । ପୁରାତନ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗର ମଣିଷର ଫଟୋଟିତ୍ ମିଳୁଛି । ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନଯାପନ ପ୍ରଶାଳୀର ଛବି ମଧ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧ । ନିଜର ଆଗ୍ରହ ଓ ଜାହା ଥିଲେ ଡୁମେ ନିଜେ କିଛି ସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିପାରିବ ।

ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ପାଇଁ ସର୍ବଶିକ୍ଷା ଅଭିଯାନ ତରଫରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଅନୁଦାନ ଦିଆଯାଉଛି । ଏହି ଅନୁଦାନକୁ ବ୍ୟବହାର କରି ସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାବେଳେ ନିମ୍ନ ଦିଗନ୍ତଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଯିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

- ବର୍ଷ ଆରମ୍ଭରୁ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ସାମଗ୍ରୀର ନାମ ଓ କେତେ ପରିମାଣର ଆବଶ୍ୟକ ତା'ର ତାଲିକା ତିଆରି କରାଯିବ ।
- ସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପାଇଁ ସାଧାରଣ ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକୁ ନିଶ୍ଚିତ କରାଯିବ, ଯଥା-କାଗଜ, ଭ୍ରାନ୍ତସିର, କାର୍ତ୍ତବୋର୍ଡ, ଅୀ, ରଙ୍ଗତବା, ଥର୍ମୋକଲ, କଲ୍ଚି, ସ୍କେଲ, ଜରି, ମାପପିତା ଇତ୍ୟାଦି ।
- ଶିକ୍ଷାଧୀନୀକୁ ସାମଗ୍ରୀର ଯୋଜନା ଓ ପ୍ରସ୍ତୁତି ସମୟରେ ସାମିଲ କରାଯିବ ।
- ଯେଉଁମାନେ ଏଭଳି କାର୍ଯ୍ୟକରିବାକୁ ଚାହୁଁଥିବେ ସେଭଳି ପିଲାଙ୍କୁ, ସହକର୍ମୀ ଓ ଅଞ୍ଚଳର ଶିଳ୍ପୀ/କାରିଗରଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ନେବାକୁ ଭୁଲ ନାହିଁ ।
- ସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାବେଳେ ପୂର୍ବରୁ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଥିବା ଲକ୍ଷଣଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିଦେବା ଜରୁରୀ ଅଟେ ।

୩.୪.୨ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀର ସଂରକ୍ଷଣ

ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକର ସଂରକ୍ଷଣ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ସତର୍କତା ଅବଲମ୍ବନ କଲେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସହଜରେ ଓ ସୁବିଧାରେ ବ୍ୟବହାର କରିବେ ଓ ନଷ୍ଟ ହେବ ନାହିଁ । ଯେହେତୁ ଆଜିକାଲି ଶ୍ରେଣୀକାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ସାମଗ୍ରୀ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଛି ତେଣୁ ସେଗୁଡ଼ିକର ସଂରକ୍ଷଣର ମଧ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀକୁ ଏପରି ସ୍ଥାନରେ ରଖିବା ଯେମିତି ମୂଷା, ଅସରପା ଓ ଉଇ ନଷ୍ଟ କରିପାରିବ ନାହିଁ ।

ଆଜିକାଲି ପ୍ରତି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀକୋଣ (TLM Corner) ରେ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକ ସଂରକ୍ଷଣ କରି ରଖାଯାଉଛି । ଏବେ ପ୍ରତି ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଆଯାଉଛି ଯେ ଶିକ୍ଷକ ଯଦି ଶ୍ରେଣୀଗୁହରେ ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ସାମନା କରି ଠିଆ ହେବେ, ତେବେ ତାହାଣପଟ କୋଣରେ ୪ ପୁଟ ଉଚ୍ଚତା \times ୩ ପୁଟ ଓସାର \times ୧.୫ ଗଭୀରତା ବିଶିଷ୍ଟ ଆଲୁମିନିୟମ/କାଠ/ ଇଟାରେ ତିଆରି ଏକ ଥାକ କାହୁରେ ରହିବ । ଯେଉଁଥିରେ ବିଷୟ ଅନୁସାରେ ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀ ରଖାଯିବ । ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ ସଂରକ୍ଷଣ କରିବା କିପରି ?

- ଶିକ୍ଷଣ-ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକ ସହଜ ଓ ସୁବିଧାରେ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଶ୍ରେଣୀକୋଠରୀ ଭିତରେ ଶିକ୍ଷଣ-ସାମଗ୍ରୀ କୋଣରେ ରଖିବା ଉଚିତ ।
- ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀର ବ୍ୟବହାର ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବର୍ଗୀକରଣ କରି ସଜାତି ରଖିବା ।
- ପିଲାଙ୍କ ହାତପାହାତାରେ ରଖିବା ।
- ବିଷୟଭ୍ରାତା ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକୁ ସଜାତିବା ।
- ପ୍ରସଙ୍ଗଭ୍ରାତା ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକୁ ସଜାତିବା ।

- ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକର ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟ ଓ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରସଙ୍ଗ ପଢାଇବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ରଭାବେ ରଖିବା ।

ଜୀବନରେ ପରିଚାଳନା କରିବାରେ ଆବଶ୍ୟକ କାର୍ଯ୍ୟ

- କେତେକ ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀକୁ ସାଧାରଣ ସାମଗ୍ରୀ ବୋଲି କହିଆଉ; ଯଥା - କାଠି, ଗୋଲି, ମଞ୍ଜି, ଡାଇସ ଇତ୍ୟାଦି ତାକୁ ଅଳଗା ରଖିବା ।

- ଶିକ୍ଷଣକାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟାକ, କାର୍ଯ୍ୟପର୍ଦ ମଧ୍ୟ ରଖିପାରିବା ।

- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀକୁ ଏହି କାମରେ ଅଧିକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କଲେ ଏଗୁଡ଼ିକର ସଂରକ୍ଷଣ ଓ ବ୍ୟବହାର ଉପଯୁକ୍ତଭାବେ ହୋଇପାରିବ ।

୩.୪.୩ ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀର ଯନ୍ତ୍ର ଓ ବ୍ୟବହାର

ଜୀବନରେ ପରିଚାଳନା କରିବାରେ ଆବଶ୍ୟକ କାର୍ଯ୍ୟ

ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକର ବ୍ୟବହାର, ଯନ୍ତ୍ର ପାଇଁ କୌଣସି ପରିଚାଳନା ଗତ ଦକ୍ଷତାର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି କି ? ବୋଧଦ୍ୱୟ, ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକୁ ବ୍ୟବହାର କରିବାରେ ଆମେ ଏତେ ଅଭ୍ୟନ୍ତର୍ୟ ଯେ, ଏଥପାଇଁ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଶିକ୍ଷଣର ଆବଶ୍ୟକତା ଅଛି ବୋଲି ଅନୁରବ କରୁନାହିଁ । ଏ ବିଷୟରେ କିଛି ମୁହଁର୍ ପାଇଁ ଭାବ ।

- ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକୁ କିପରି ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରୁଛି ?

- ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକର ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ପୂର୍ବପ୍ରସ୍ତୁତି ଥାଏ କି ?

- ଯୋଜନାବନ୍ଧ ଭାବେ ବ୍ୟବହାର କରିବାପାଇଁ ଶିକ୍ଷକ ଚିତ୍ତ କରିଥାଆନ୍ତି କି ?

- ଦୀଘଦିନ ଧରି ବ୍ୟବହାର କରିବାପାଇଁ ଶିକ୍ଷକ ଯଦ୍ବୁ ନେଇଥାଆନ୍ତି କି ?

ଅନେକ ସମୟରେ ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ଶିକ୍ଷକ ପାଠ ପଡ଼େଇଥାଆନ୍ତି । ତୁମେ ଦେଖୁଥିବ ଯେ ଶିକ୍ଷକମାନେ ପିଲାକୁ ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀ ବ୍ୟବହାର କରିବା ପାଇଁ ସାଧାରଣତଃ ସୁଯୋଗ ଦେଇ ନ ଥା'ନ୍ତି । ସେମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଯେ ପିଲାମାନେ ବ୍ୟବହାର କରିବାବେଳେ ଯନ୍ତ୍ରଶାଳେ ହେବେ ନାହିଁ, ତେଣୁ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ । ତୁମେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିବ ଅନେକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକୁ ଆଲମିରା/ବାକୁରେ ଚାବି ଦେଇ ରଖନ୍ତି ଓ ବର୍ଷକୁ ଥରେ ବାର୍ଷିକ ସ୍କୁଲ ତନଖୁବା ବେଳେ ଖୋଲିଥା'ନ୍ତି ।

ଏହା ସପକ୍ଷରେ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଯୁକ୍ତି ଦର୍ଶାଇଥା'ନ୍ତି ଯେ ସାମଗ୍ରୀ ନଷ୍ଟ ହୋଇଗଲେ ବା ହଜିଗଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ଦାୟୀ କରାଯିବ । ଏ ମାନସିକତା ଥିବାରୁ ସେମାନେ ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀର ବ୍ୟବହାର କରିନଥାନ୍ତି । ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀର ବ୍ୟବହାରକୁ ନେଇ ଯୋଜନା କେବେ ଦି କରାଯାଇ ନାହିଁ । ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଉପରେ କାମରା ବୋଝୁ ଏତେ ଅଧିକ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀପାଇଁ ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀର ସଂରକ୍ଷଣ ଓ ଯନ୍ତ୍ର ପିଲାକୁ ଶିକ୍ଷଣ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ ।

- ନିୟମିତ ସମୟ ବ୍ୟବଧାନରେ/ ମାସକୁ ଥରେ ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀ ରଖୁଥିବା ସ୍ଥାନ ସଫାସୁତୁରା ରଖିବା ଉଚିତ ।

- ପିଲାକୁ ଛୋଟ ଦଳରେ ଭାଗ କରି ଓ ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକର ଯନ୍ତ୍ର ଦାୟିତ୍ୱ ଦିଆଯିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

- ପ୍ରତି ମାସ ପରେ ପିଲାକୁ ମଧ୍ୟରେ ଦାୟିତ୍ୱ ବଦଳାଇବା ଉଚିତ ।

- କେଉଁ ମାସ କେଉଁ ପିରିୟତରେ କେଉଁ ସାମଗ୍ରୀ ଆବଶ୍ୟକ ତାହା ବାହିବା ପାଇଁ ପିଲାକୁ କୁହାଯିବା ଦରକାର ।

- ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀର ଏକ ଷକ୍ତ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରେସନ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରେସନ ଯେପରି ଭାବରେ ରଖିବାରେ ଏହିକାରି ରଖିବାରେ ସହଜ ହେବ ।

କାଲିକା ରଖିବାରେ ସହଜ ହେବ ।

୩.୪.୪ ଶ୍ରେଣୀ ପରିଚାଳନାରେ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ

ଅନେକ ସମୟରେ ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରେଣୀରେ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ ବ୍ୟବହାର କରୁନ ଥିଲା । ତିତା କଳ, ଦୂମେ କେଉଁସବୁ ପରିଷ୍ଠିତିରେ ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏନାହିଁ ? କାହିଁକି ଶିକ୍ଷକ ଏମୁଢ଼ିକର ବ୍ୟବହାର କରି ନ ଥିଲା ? ତା'ର ଗୋଟିଏ ବା ଦୂଇଟି କାରଣ ଲେଖ । ଯଥା -

- ପର୍ଯ୍ୟାୟ ପରିମାଣର ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀର ଅଭାବ ।
- ଶ୍ରେଣୀରେ ଉପଯୁକ୍ତତାବେ ସଂରକ୍ଷଣର ଅଭାବ ।
- ଅନେକ ସାମଗ୍ରୀମଧ୍ୟ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତା ଥିବା ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକୁ ବାଛିବା କଷ୍ଟକର ।
- ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀର ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା ସମୟର ଅପରିମ୍ଯ ହୁଏ । ସିଲାବସ୍ଥ ଠିକ୍ ସମୟରେ ସରେନାହିଁ ।

ଏଥରୁ ଜଣାପଡ଼ୁଛି ଯେ, ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକ ଠିକ୍ ଭାବେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଓ ସଂରକ୍ଷଣ କରି ରଖିବାର ବହୋବସ୍ତ ହୋଇନାହିଁ । କେବଳ ଗୁଡ଼ାଏ ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀ ସଂରକ୍ଷଣ କରି ରଖିଲେ ତାହା ଯେ ପିଲାକ ଶିକ୍ଷଣରେ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିବ, ସେଉଁକି ଭାବିବା ଆବୋ ଉଚିତ ନୁହେଁ ।

ଶ୍ରେଣୀରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ ସମୟରେ ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀ ପରିଚାଳନାରେ ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । ଏହାର ଆବଶ୍ୟକତା ତିନିଗୋଡ଼ି ସୋପାନରେ ରହିଛି ।

- ଶ୍ରେଣୀକାର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ବରୁ
- ଶ୍ରେଣୀକାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା ସମୟରେ
- ଶ୍ରେଣୀକାର୍ଯ୍ୟ ପରେ

ଶ୍ରେଣୀକାର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ବରୁ :

- ଶ୍ରେଣୀକାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା ପୂର୍ବରୁ କେଉଁ ବିଷୟ ପାଇଁ କେଉଁ ସାମଗ୍ରୀ ଆବଶ୍ୟକ, ତାହା ଚିହ୍ନିତ କରିବା ।
- ପର୍ଯ୍ୟାୟ ପରିମାଣରେ ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀର ଉପଲବ୍ଧତାକୁ ନିଶ୍ଚିତ କରିବା ।
- ପ୍ରସଙ୍ଗ ସହ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତାକୁ ବିଚାର କରିବା ।
- ଆବଶ୍ୟକ ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀକୁ ପୂର୍ବରୁ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ।
- କେଉଁ ସମୟରେ ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀ ବ୍ୟବହାର କରିବେ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା ।

ଶ୍ରେଣୀକାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା ସମୟରେ :

- ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀ ପିଲାମାନକୁ ଦେବାପୂର୍ବରୁ ସୂଚନା ଦେବା । କାରଣ ଥରେ ସାମଗ୍ରୀ ପାଇଁ ପିଲାମାନେ ନିରାଶର କରିବା ଓ ପରସ୍ଵର ଭିତରେ କଥାବାରୀ ଆରମ୍ଭ କରିବିଅଛି । ତେଣୁ ସାମଗ୍ରୀ ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ସୂଚନା ଦେବା ।
- ପିଲାକ ସଂଖ୍ୟାକୁ ଚାହିଁ ସାମଗ୍ରୀ ଯୋଗାଇଦେବା ।

ଶ୍ରେଣୀବାର୍ଯ୍ୟ ପରେ :

- ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପରେ ପିଲାଙ୍କୁ ଦାସିତ୍ତି ଦେବା ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକୁ ଯେଉଁଠାରୁ ଆଣିଥିଲେ ସେଠାରେ ରଖିବେ ।

ଶ୍ରେଣୀରେ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ ବ୍ୟବହାର କଲେ –

- ପିଲାମାନେ କ୍ରିୟାଶୀଳ ହୁଅଛି ।
- ଆଗ୍ରହୀ ଓ କୌତୁଳୀ ହୁଅଛି ।
- ପ୍ରଶ୍ନପରାରିବାର ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ।
- ପରସ୍ପର ଭିତରେ ବୁଝାମଣା ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ହୁଏ ।
- ଅବୋଧ ଧାରଣାଗୁଡ଼ିକ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ହୁଏ ।
- ଶୁଣିଲିତ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳିତ ହୁଏ ।
- ସାମଗ୍ରୀକୁ ଆଧାର କରି କହିବା/ଲିଖନ/ପର୍ୟବେକ୍ଷଣ ଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ ହେଉଥିବାରୁ ପିଲାଙ୍କ ମନରୁ ଭୟ ଓ ସଂକୋଚ ଦୂର ହୁଏ ।
- ସାମାଜିକ ଗୁଣର ବିକାଶ ସାଧନ ହୁଏ ।
- ଚିତ୍ତନ ଓ ବୌଦ୍ଧିକ ଶକ୍ତି ଅଭିବୃଦ୍ଧି ହୋଇଥାଏ ।

ନିଜକୁ ନିଜେ ପରଖ୍ୟବା - ୩

ଶ୍ରେଣୀରେ ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀ ବ୍ୟବହାର କଲେ ପିଲା କେଉଁ ପ୍ରକାର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ପ୍ରକାଶ କରିବ ?

୩.୭ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଏକ ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀ :

ଉପରୋକ୍ତ ଆଲୋଚନାରୁ ବୁମର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଧାରଣା ହେଉଥିବ ଯେ ଯେଉଁ ସାମଗ୍ରୀ ଶିକ୍ଷାଦାନ ବା ଶିକ୍ଷଣରେ ସାହାୟ୍ୟ କରେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଆମେ ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀ କହିଥାଉଁ । ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଯେହେତୁ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଓ ଶିକ୍ଷଣରେ ସାହାୟ୍ୟ କରୁଛି ତେଣୁ ତୁମେ ଏହାକୁ ଏକ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ ବୋଲି ବିବେଚନା କରିବାରେ କୌଣସି ଅସୁବିଧା ନାହିଁ । ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ହୁଏତ ପାଠ୍ୟଶବ୍ଦା (Syllabus), ପାଠ୍ୟକ୍ରମ (Curriculum) ଦେଖୁ ନ ଥାଇ ପାରନ୍ତି କିନ୍ତୁ ସେ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଦେଖୁଥିବେ ଓ ଶ୍ରେଣୀରେ ତା'କୁ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଲୋଚନା କରିବା ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକକୁ ଏକ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ ରୂପେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଛି କି ନାହିଁ ?

ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକଟି ପ୍ରବୀଣ/ଅଭିଜ୍ଞତା ସମ୍ପନ୍ନ ଶିକ୍ଷକ / ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଥାଏ । ପ୍ରାଥମିକ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଥିବା ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଓ ପାଠ୍ୟଶବ୍ଦାକୁ ଆଧାର କରି କ୍ରମାନ୍ତରେ ଦକ୍ଷତାଗୁଡ଼ିକ ସଞ୍ଚାରଣ କରାଯାଇଥାଏ । ଜାତୀୟ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଆଧାର (୨୦୦୪)ର ବିଚାରଧାରା ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକରେ କରାଯାଇଛି । ପ୍ରତିପାଠକୁ କ୍ରମାନ୍ତରେ ରଖିବାବେଳେ ପିଲାଙ୍କ ଆଗ୍ରହ, ରୁଚି, ସାମର୍ଥ୍ୟ, ଅଭିଜ୍ଞତାକୁ ବିଚାର କରାଯାଇଥାଏ । ଗପ, ଗାତ, ଛବି, ପ୍ରଶ୍ନ, ଜଗତମାଳି ମାଧ୍ୟମରେ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଯାଇଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଠରେ ଅଭ୍ୟାସ କାର୍ଯ୍ୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ କରାଯାଇଛି । ଯେଉଁଥରେ ପିଲା କିଛି ଲେଖିବ, ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ କରିବ, ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରିବ । ଏଥୁଥିତ ପ୍ରକଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଓ ଆଲୋଚନାର ସୁଯୋଗ ମଧ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଛି । ଦୈନିକ ଜୀବନର ଅନୁଭୂତି ସହ ଯୋଡ଼ିବା, ଘୋଷା ପଢ଼ିବୁ ମୁକ୍ତ କରିବା ଓ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧର ପ୍ରତିପଳନ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକରେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବାବରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଛି ।

୩.୭.୧ ସ୍ଥାନୀୟ ସାମଗ୍ରୀର ବ୍ୟବହାର

ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକର ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଠକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରନ୍ତୁ । ଏହିପାଠର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଉଛି ‘ଚ’ ଓ ‘ଟ’ ଅକ୍ଷର ଚିହ୍ନଟ । ପାଠଟି ଏକ ଗୀତ ମାଧ୍ୟମରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଯାଇଛି । ଗୀତଟିକୁ ଭଲଭାବେ ଆବୁରି କଳାପରେ ଧାର୍ତ୍ତି ଚିହ୍ନଟ କାମ ହୋଇଥାଏ ।

ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଶିଖିବାର ଏକ ସର୍ବଶେଷ ମାଧ୍ୟମ ନୁହେଁ । ଶିଖିବାର ଅନେକ ମାଧ୍ୟମମଧ୍ୟରୁ ଏହା ଗୋଟିଏ ମାଧ୍ୟମ ଅଟେ । Textbook is not the end. It is a means to reach the end.

ଏହାପରେ ମନେରଖିବା ଉଚିତ ଯେ ପାଠଟିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଗୀତ ଆବୁତି ନୁହେଁ ବରଂ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅକ୍ଷର ଚିହ୍ନଟ । ମାଲକାନଗିରିର ବଞ୍ଚା ଜନଜାତି ପିଲାକୁ ଜବରଦସ୍ତି ଏ ଗୀତ ଆବୁରି କରାଇବା ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଲୋକଗୀତରୁ ଅକ୍ଷର ଚିହ୍ନଟ କରିବା ।

ସାମଗ୍ରୀର ବ୍ୟବହାର :— ‘ଚ’ ଓ ‘ଟ’ ଅକ୍ଷର ଲାଗିଥିବା ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଫ୍ଲ୍ୟୁସ୍ କାର୍ଡ୍ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା । ଫ୍ଲ୍ୟୁସକାର୍ଡ୍ ଗୁଡ଼ିକ ସ୍ଥାନୀୟ ସାମଗ୍ରୀ ଉପରେ ଆଧାରିତ ହେବା ଦରକାର ।

ଚକ	ଚଚିଆ	ଚପଲ
ଚକୁଳି	ଚଗର	ଚୁନା
ମଟର	ଚମାଟ	ଖଟ

ସ୍ଥାନୀୟ ସାମଗ୍ରୀ ବ୍ୟବହାର କଲେ ପିଲାମାନକର ଶିକ୍ଷଣ ଅଧୁକ ସହଜ ଓ ଅର୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ । ବହିରେ ମଧ୍ୟ ଏଭଳି ଦୈନିନ୍ଦିନ ଅଭିଷ୍ଠା ଥିବା ସାମଗ୍ରୀର ଚିତ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଛି । ଶିକ୍ଷକ ଯଦି ସାମାନ୍ୟ ଚିତ୍ର କରନ୍ତି, ତାହା ହେଲେ ସ୍ଥାନୀୟ ସାମଗ୍ରୀ ଦ୍ୱାରା ଅଛି ସମୟରେ ଅଧୁକ ଅକ୍ଷର, ମାତ୍ରା ଓ ଶବ୍ଦ ଶିଖାଇପାରିବେ ।

ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଶିକ୍ଷଣର ଏକ ମୁଖ୍ୟ ଉପରୁପେ ବିବେଚନା କରାଯାଏ । ଅନେକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ ପାଇଁ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ହେଁ ଏକମାତ୍ର ମାଧ୍ୟମ ଅଟେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁମେ ଦୁଇଟି ପରିମ୍ବିତରେ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ କିପରି ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଛି ଲକ୍ଷ୍ୟକର ।

ବାସୁଦେବ ସାର ପଞ୍ଚମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଭାଷା ପଢାଉଥିଲେ । ସେ ଏକ କ୍ରମରେ କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ସମାଦନ କରୁଥିଲେ । ଯଥା-ଆଦର୍ଶ ପଠନ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ଉଚ୍ଚ ପଠନ, ଶବ୍ଦ କାଠିନ୍ୟ ଦୂରାକରଣ, ନୀରବ ପଠନ, ବୋଧଜ୍ଞାନ ସମଳିତ ପ୍ରଶ୍ନ ଓ ‘ତା’ପରେ କିଛି ଲିଖନ କାର୍ଯ୍ୟ, ଯାହା ବହିରେ ଦର ଅଛି ।

ଗୌରା ଦିଦି ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀରେ ଭାଷା ପଢାଉଥିଲେ । ଗୋଟାଏ ଅନୁଲୋଦକୁ ନେଇ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର କାର୍ଯ୍ୟ କରାଉଥିଲେ, ସାମଗ୍ରୀର ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ।

ପ୍ରଥମେ ପାଠଟିକୁ ଗପ ଆକାରରେ ଉପସ୍ଥାପନ କଲେ ଓ ମଞ୍ଚରେ ମଞ୍ଚରେ ଚତୁର୍କାର୍ଡ୍ ଦେଖାଇ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରୁଥିଲେ । ପିଲାମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଛୋଟ ଛୋଟ ଦଳ କଲେ । ବହିରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ଚିତ୍ରକୁ ଦେଖୁ ତା’ ସମକ୍ରମେ କହିବାକୁ କହିଲେ ।

- ଅନୁଲେଦରୁ ପ୍ରଶକାର୍ତ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ପାଇଁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ କହିଲେ ।
- ଅନୁଲେଦକୁ ସଂଶେଷରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ କହିଲେ ।
- ମୁଁ ଦୈନିକିନ ଜୀବନର ଅନୁଭୂତି ସହ ଯୋଡ଼ି ଉଦାହରଣ ଦେବାକୁ କହିଲେ । ଅନୁଲେଦରେ ଥବା ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରତିଶର ନାହିଁ ଖୋଜିବାକୁ କହିଲେ ।
- ବିପରୀତାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦର ଚିତ୍ର ଅଳକ୍ନି କରିବାକୁ କହିଲେ ।
- ଅନୁଲେଦର ନିହିତାର୍ଥକୁ ନେଇ ଚିତ୍ର ଅଳକ୍ନି କାମ କରାଇଲେ ।
- ପିଲାମାନେ ଗପଚିକୁ ନିଜ ଭାଷାରେ ଲେଖିବାକୁ ସୁଚନା ଦେଲେ ।

ତୁମ ପାଇଁ କାମ - ୯

ଦେଖିଲୁଛୁ ଏହାରେ କିମ୍ବା କିମ୍ବା କିମ୍ବା କିମ୍ବା କିମ୍ବା କିମ୍ବା କିମ୍ବା । କିମ୍ବା କିମ୍ବା କିମ୍ବା କିମ୍ବା କିମ୍ବା କିମ୍ବା କିମ୍ବା କିମ୍ବା ।

ଦୁଇଟି ପରିସ୍ଥିତିରେ କାର୍ଯ୍ୟଧାରାରେ ଉନ୍ନତି କାହିଁକି ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଲା ?

୩.୭.୨ ଶିକ୍ଷଣର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉପରେ

ଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଯଦିଓ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଏକ ଆବଶ୍ୟକ ସାମଗ୍ରୀ ଉଥାପି ଏହା ଏକ ମାତ୍ର ମାଧ୍ୟମ ନୁହେଁ । ସମସ୍ତ ଶୈକ୍ଷିକ ଅଭିଜ୍ଞତା ବହିରେ ସାମିତି ସ୍ଥାନରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇପାରିବ ନାହିଁ । ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକକୁ ନେଇ ଆମର ଚିତ୍ରଧାରା ଅଛି ଯେ ପିଲା ଯାହା ଶିଖୁ ବୋଲି ଆଶା କରାଯାଏ ଓ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଯାହା ପଡ଼ାଇବାକୁ ଅଛି ସେବବୁ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକରେ ଅଛି । ଏଭଳି ଧାରଣା ବହନ କରିଥିବା ଶିକ୍ଷକମାନେ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକଙ୍କୁ ସାରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟସ୍ତ ଓ ବ୍ୟଗ୍ର ହୁଅଛି । ବହିରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ପ୍ରତିଟି ଶବ୍ଦକୁ ପଡ଼ାନ୍ତି ଓ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନେ ଘୋଷି ପକାନ୍ତି ଏବଂ ପରୀକ୍ଷାରେ ଲେଖନ୍ତି । ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକଙ୍କୁ ମୁଖ୍ୟ କରିବାରେ ଏକ ମାଧ୍ୟମ ରୂପେ ଗଣାଯାଏ ।

ଉଦାହାରଣ :- ପିଲାଙ୍କ ପଠନ ଦକ୍ଷତାର ବିକାଶ ପାଇଁ ବହି ବହିର୍ଭୂତ କ'ଣ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ ?

ତୁମେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିବ ଯେ, ପିଲାମାନେ ବହିରେ ଥିବା ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକର ପ୍ରଶ୍ନର ଉଭର ଠିକ ଭାବେ ଦେଉଥିବେ । କିନ୍ତୁ ଅପରିଚିତ ଅନୁଛ୍ନେଦକୁ ପଠନ କରିବା ପରେ ଆପଣ ପଚାରିଲେ, ପିଲାଏ ଏତେ ସହଜ ଓ ସୁଦର ଭାବେ ଉଭର ଦେଉନାହାନ୍ତି ନାହିଁ । ତେଣୁ ପଠନ ଦକ୍ଷତାର ବିକାଶପାଇଁ କେବଳ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକଙ୍କୁ ପଡ଼ିବା ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗପ ବହି, ସହାୟକ ପଠନପୁସ୍ତକ, କମିକ୍ ବହି, ଖବରକାଗଜ, ଶିଶୁପତ୍ରିକା ପଡ଼ାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ତେବେ ପିଲାର ପଠନ ଓ ବୋଧଶକ୍ତିର ବିକାଶ ହେବ । ମନେପକାଇଲେ, କେବେ ଆମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପିଲାଙ୍କୁ ଏଭଳି ବହି ଦେଇ ପଡ଼ିବାପାଇଁ ଶିକ୍ଷକ କହନ୍ତି କି ? କେବଳ ଗଣିତ ଓ ପରିବେଶ ବହି ମାଧ୍ୟମରେ କ'ଣ ପଠନ ଦକ୍ଷତାର ବିକାଶ ହୋଇପାରିବ ? ଯେତେବେଳେ ପିଲାଟି ଗାଣିତିକ ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ କରୁଛି ବା ପରିବେଶ ପାଠ୍ୟ ବୁଝୁଛି, ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ତା'ର ପଠନ ଦକ୍ଷତା ବିକାଶ ହେଉଛି ।

ନିଜକୁ ନିଜେ ପରଖିବା - ୪

ଶିକ୍ଷଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦାରଣ କରନ୍ତୁ । ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହାସଳ ପାଇଁ ତୁମେ ବହି ବହିର୍ଭୂତ କେଉଁ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ତାହା ଲେଖ ।

ତୁମେ ଯଦି ପ୍ରାଥମିକ ଅବସ୍ଥାରୁ ପିଲାଙ୍କ ବିଭିନ୍ନ ଉପରୁ ଶିକ୍ଷଣ ଅଭିଜ୍ଞତାପୁସ୍ତକଙ୍କୁ ଦେବାକୁ ଅଭ୍ୟାସ କରିବ, ତେବେ ସେମାନଙ୍କ ନିକଟ ପରିବେଶରେ ଥିବା ନୃତ୍ୟ ଅଭିଜ୍ଞତା ଖୋଜିବାରେ ଅଭ୍ୟାସ ହେବେ । କେବଳ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକରେ ସାମିତି ନ ରଖୁ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଉପରେ ଶିଖିବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଇବା ଉଚିତ ।

• ପାଠାଗାର :

ପିଲାମାନେ ପାଠାଗାର ବ୍ୟବହାର କରିବା ଉଚିତ । ପାଠ୍ୟ ସମ୍ପର୍କିତ ଅଚିରିତ ପଠନ ସାମଗ୍ରୀ (Supplementary reading materials) କୁ ପଡ଼ିବେ । ସେମାନେ ସେଠି ଆଗ୍ଲାସ୍, ଅଭିଧାନ, ଏନ୍‌ସାଇକ୍ଲୋପେଡିଆ (Encyclopedia) ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବହି ପଢ଼ିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥାରୁ । ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ପାଠାଗାରର ବିନିଯୋଗ ପାଇଁ ଯୋଜନା କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । କେବେ ପିଲାଙ୍କ ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକ ଛୁଟିଦିନମାନଙ୍କରେ ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପାଠାଗାରକୁ ଖୋଲିଲେ ପିଲାଏ କିପରି ଖୁସିରେ ପଡ଼ିବେ ଓ ନୂଆ ନୂଆ କଥା ଚିତ୍ରା କରିବେ ।

• ଖବରକାଗଜ ଓ ବିଭିନ୍ନ ପତ୍ରିକା : ଖବରକାଗଜ ଓ ବିଭିନ୍ନ ପତ୍ରିକାରେ ବହୁତ ସୁଦର କ୍ଷୁଦ୍ର କବିତା, ଗପ, ଖେଳ, ଧନ୍ୟା, ଚିତ୍ର ଓ ଗଣିତ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଉଥ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥାଏ । ପିଲାମାନେ ସେବବୁକୁ ଆଗ୍ରହର ସହ ପଢ଼ିଥାଆନ୍ତି,

ଯାହାକୁ ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣକୁ ପରିପୂଷ୍ଟ କରିଥାଏ । ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଆସୁଥିବା ଖବରକାଗଜ ଓ ପୃଷ୍ଠିକା ପିଲାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାଣୀ ଦେଇ ସେବୁଡ଼ିକୁ ପଢ଼ିବାକୁ କହିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

୩.୨ ଇଲ୍‌ଟାଈମ୍ ମାଧ୍ୟମ (Electronic Media) :- ରେଡ଼ିଓ, ଟି.ଭି., ଲାଭରନେଟ୍ ମାଧ୍ୟମରେ ପିଲାମାନେ ତାଙ୍କ କାଞ୍ଚନିକ ଦୁନିଆରେ ବିଚରଣ କରିବାରେ ସୁଯୋଗ ପାଇଥା'ଛି । ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳରେ ବିଦ୍ୟାଳୟଗୁଡ଼ିକରେ ଏ ସୁବିଧା ମଧ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧ ହେଲାଣି ।

- **ବିଦ୍ୟାଳୟ ଭିତର / ବାହାର କାର୍ଯ୍ୟ** - ବିଦ୍ୟାଳୟ ହତା ଭିତରେ ଓ ବାହାରେ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ପରିମାଣର ଶିକ୍ଷଣକାର୍ଯ୍ୟ ଓ ବିଭିନ୍ନ ସାମଗ୍ରୀ ବ୍ୟବହାରର ସୁବିଧା ଅଛି । ପିଲାଙ୍କ ଯୋଜନାବନ୍ଦ ଭାବେ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇପାରେ ଯଥା - ବରିଚାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକରଣ, ବସ୍ତୁ ଓ ପଦାର୍ଥର ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ, ଶୌଚାଳୟ ଓ ଶ୍ରେଣୀକୋଠର ପରିଷାର ପରିଚାଳନା, ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ସାଂସ୍କୃତିକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ଆୟୋଜନ । ବହି ବ୍ୟତୀତ ଏହା ଆହୁରି ଗୋଟାଏ ଶିକ୍ଷଣର ଉପରେ ଥିଲା ।

- **ଅଞ୍ଚଳଭିତରେ ବିଭିନ୍ନ ଅନୁଷ୍ଠାନ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ :** - ବ୍ୟାକ, ପୋଷଥପିସ, ଥାନା, ଡାକ୍ତରଖାନା, ମନ୍ଦିର, ରେଳସେସନ୍ ଭାବୀକାରୀ ସ୍ଥାନ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଭାବେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କଲେ ପିଲାମାନେ ଅନେକ ଧାରଣା ପାଇବେ ।

- **ହାଟବଜାର ଓ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟମୂଳୀର ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ** - ପିଲାମାନେ ନିକଟସ୍ଥ ହାଟବଜାର ଓ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟମୂଳୀ (ଯଥା- ମାଟିକାମ, ଲୁହାକାମ, ମାଛଚାଷ, କାଠକାମ ଭାବୀକାରୀ ସ୍ଥାନ) ବୁଲିଲେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅଭିଜ୍ଞତା ଅର୍ଜନ କରିବେ । ସେମାନେ ସୁଜନଶୀଳ ହୋଇ ନିଜର ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ କରିବାର ଦକ୍ଷତା ଅର୍ଜନ କରିବେ ।

ପିଲାଙ୍କର ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶ ସହ ଶିକ୍ଷକମାନେ ମଧ୍ୟ ଉପରୋକ୍ତ ଉପରୁ ନିଜର ଜ୍ଞାନ ପରିପୂଷ୍ଟ କରିପାରିବେ । ତା' ବ୍ୟତୀତ ସେମାନେ DIET/ DRC, CRC, BRC କେନ୍ଦ୍ରଗୁଡ଼ିକ ସହ ଯୋଗାଯୋଗ ରଖୁ ଜ୍ଞାନର ପରିପୂଷ୍ଟ କରିବେ । ତୁମେ ଶିକ୍ଷଣର ବିଭିନ୍ନ ଉପକୁ ବର୍ଣ୍ଣର କେଉଁ ସମୟରେ କେଉଁ ବିଷୟ ପଢ଼ାଇବାବେଳେ କେଉଁ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଓ କେତେ ସମୟ ଦେବ ତା'ର ଏକ ବାର୍ଷିକ ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କର । ଏହି ଯୋଜନାରେ ପିଲାଙ୍କ ସାମିଲ କର । ଆଲୋଚନାର ମୁଖ୍ୟ ଦିଗ୍ବୁଡ଼ିକୁ ଦେବ ତା'ର ଏକ ବାର୍ଷିକ ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କର । ଏହି ଯୋଜନାରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କାମ କରନ୍ତୁ । ପ୍ରତି କାର୍ଯ୍ୟପରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଖାତାରେ ଟିପି ନେବା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଅ । ଦଳଗତଭାବେ ହେଉ କିମ୍ବା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବେ କାମ କରନ୍ତୁ । ପ୍ରତି କାର୍ଯ୍ୟପରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ କୁହ ।

୩.୩ ଏହି ଏକବରୁ ତୁମେ ଯାହା ଶିଖୁଛ :

- ଶିକ୍ଷାଦାନ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାମଗ୍ରୀର ଆବଶ୍ୟକତା ଅପରିହାୟ୍ୟ ।
- ଶିକ୍ଷଣସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକ ବିଭିନ୍ନ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣକରଣ କରାଯାଇପାରେ; ଯଥା-ହସ୍ତକିତ, ଛାପା, ବଜାରରେ ଉପଲବ୍ଧ ହାତତିଆରି, ଦୃଶ୍ୟ, ଶ୍ରାବ୍ୟ, ଦୃଶ୍ୟଶ୍ରାବ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ, ପ୍ରକ୍ଷେପିତ ସାମଗ୍ରୀ, ଅଣପ୍ରକ୍ଷେପିତ ଓ କ୍ରିୟାଶୀଳ ସାମଗ୍ରୀ, ସଂଗୃହୀତ ସାମଗ୍ରୀ ।
- ସାମଗ୍ରୀ ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କର ଦୈନିକିନ ଜୀବନ ସହ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ସ୍ଵାଭାବିକଭାବେ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ବ୍ୟବହାର କରି ଅଧିକ ଶିକ୍ଷଣ ଅଭିଜ୍ଞତା ହାସନ କରିଥା'ଛି ।
- ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକ ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ସଂରକ୍ଷଣ କରି ଯତ୍ନ ନେଲେ ସେବୁଡ଼ିକ ଦୀର୍ଘସ୍ଥାଯୀ ହେବ ।

- শিক্ষণসামগ্রীগুଡ଼ିକୁ ସହଜ ଓ ସୁବିଧାରେ ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ତା’ର ସଜୀକରଣ ନିହାତି କରୁବା ।
 - ଶିକ୍ଷାଦାନ ଓ ଶିକ୍ଷଣକାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନାରେ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ ଯୋଜନା ନିହାତି ଆବଶ୍ୟକ ।

୩. ସଂଗ୍ରହ ଏକ ଭଲ ଅଭ୍ୟାସ, ତେଣୁ ପିଲାକୁ ସଂଗ୍ରହ, ପ୍ରସ୍ତୁତି, ସଂରକ୍ଷଣ ଓ ବ୍ୟବହାରରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା ନିହାତି ଆବଶ୍ୟକ ।

 - ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଶିକ୍ଷଣର ଏକ ମାଧ୍ୟମ । ଏହା ମାଧ୍ୟମରେ ଶିକ୍ଷଣର ସମସ୍ତ ଅଭିଜ୍ଞତା ଦେଇ ହୁଏ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷଣର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉତ୍ସଗୁଡ଼ିକର ବ୍ୟବହାର କରିବା ନିହାତି ଆବଶ୍ୟକ । ଯୋଗ ଭାବରେ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକର ଅଭିଜ୍ଞତା ପରିଚାଳନା କରି ଅନେକ କଥା ଶିଖନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଚିତ୍ରନ, ଗୋବିନ୍ଦ ଓ କଜନୀ ଶକ୍ତିର ଅଭିବୃଦ୍ଧିରେ ସାମଗ୍ରୀର ଭୂମିକା ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ ।

୩.୮ ନିଜକୁ ନିଜେ ପରଖବା ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର : କାନ୍ତକ୍ରୁତ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପରଖବା ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର

 - ମଡେଲ, ମାନଚିତ୍ର, ପ୍ଲାସକାର୍ଡ (ଖ) ରେଡ଼ିଓ, ଟେଲିରେକର୍ଡର, ବାଦ୍ୟୟସ୍ତ (ର) ଟେଲିରଜନ, ଟଳଚିତ୍ର, କମ୍ପ୍ୟୁଟର (ଘ) ଟି.ରି., କମ୍ପ୍ୟୁଟର, ଟଳଚିତ୍ର (ଡ)ଚିତ୍ର, ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ବସ୍ତୁ, ମଡେଲ (ଚ) ଗାତ, ନାଚ, ଅଭିନ୍ୟାସ (କ) ପ୍ରତ୍ୟେକ, ପରୋକ୍ଷ ଅଭିଜ୍ଞତା, ନାଟକାରୀନ୍ୟ ଉଦ୍ବାହଣ - ବିଭିନ୍ନ କର୍ମମୂଳୀ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ (ଖ) ମୌଖିକ, ଦୃଶ୍ୟ ସଂକେତ ଉଦ୍ବାହଣ-ଭାଷଣ ଦେବା ଓ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବି ।
 - ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବ ।
 - ଶିକ୍ଷଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ - ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଦିଗ ନିରୂପଣ କରିବେ ।
 - ଶିକ୍ଷକ ପିଲାକୁ ଗୋଟିଏ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ପର୍ଦ୍ଦ ଦେବେ । ପିଲାମାନେ ତାଙ୍କ ଘରର କେଉଁ ପାଖରେ ସ୍ଥିର୍ୟ ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ୍ର ହୁଅନ୍ତି ତାହା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବେ । ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ପର୍ଦ୍ଦରେ ପ୍ରତିଦିନ ତାରିଖ ଦେଇ ପୂରଣ କରିବେ । ଏଭଳି ୧୫-୨୦ ଦିନ ପୂରଣ କଲା ପରେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ପର୍ଦ୍ଦକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଓ ପରଶ୍ଵର ମଧ୍ୟରେ ଆଲୋଚନା କରି ଦିଗ ନିରୂପଣ କରିବେ ।
 - ଏକକ ସମ୍ବଲିତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ
 - ଶ୍ରେଣୀ କୋଠରେ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀର ଆବଶ୍ୟକତାର ଯଥାର୍ଥତା ଉଦ୍ବାହଣ ଦେଇ ବୁଝାଅ ।
 - ଏତୋ କେବଳ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀର ବିଶେଷତା ଲେଖ ।
 - ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ କୋଣରେ ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକ ସଜାତି ନ ରଖିଲେ ଶିକ୍ଷକ କେଉଁ ସବୁ ଅସୁବିଧାର ସମ୍ମାନନ୍ଦ ହେବେ ?
 - ସ୍ଵାନୀୟ ଉପଲବ୍ଧ ସାମଗ୍ରୀର ବିଶେଷତା ଲେଖ ।
 - ଶିକ୍ଷଣର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉତ୍ସର ତାଲିକା କର । ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ବ୍ୟତୀତ
 - ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଧ୍ୟନ ପାଇଁ ପୁସ୍ତକ ସୂଚୀ
 - ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ସରଚନା ଓ ସଂପାଦନା- ମାଧ୍ୟମିକ ଶିକ୍ଷା ପରିଷଦ, ଓଡ଼ିଶା (୧୯୯୯-୨୦୦୩)
 - ସର୍ବେଶ୍ୱର ସାମଲ, ତେଣୁ ପ୍ରେମଲତା ମହାପାତ୍ର, ତେଣୁ ଗୋରାଜ ରଚଣ ନନ୍ଦ ।

ଏକକ ୪

ଶ୍ରେଣୀ ପରିଚାଳନା

(Classroom Management)

ଗଠନକ୍ରମ

୪.୧ ଉପକ୍ରମ

୪.୨ ଶିକ୍ଷଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ

୪.୩ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା

୪.୩.୧ ଶ୍ରେଣୀର ରୋତିକ ପରିବେଶ

୪.୩.୨ ଶ୍ରେଣୀର ମାନବୀୟ ପରିବେଶ

୪.୩.୩ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଶିକ୍ଷଣ ପରିଚାଳନା

୪.୩.୪ ଦଳଗତ ଶିକ୍ଷଣ ପରିଚାଳନା

୪.୪ ଏକକ ଶ୍ରେଣୀ ପରିଚାଳନା

୪.୪.୧ ଏକକ ଶ୍ରେଣୀ ଓ ବହୁପ୍ରତିକାଳୀନ ପରିଚାଳନା

୪.୪.୨ ଏକକ ଶ୍ରେଣୀ ଓ ଅଧ୍ୟକ୍ଷଣ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ

୪.୪.୩ ଏକକ ଶ୍ରେଣୀ ଓ ଅଧ୍ୟକ୍ଷଣ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ

୪.୫ ଏକକ ଶ୍ରେଣୀ ପରିଚାଳନା ଓ ଯୋଜନା

୪.୫.୧ ସମୟର ପରିଚାଳନା

୪.୫.୨ ଶ୍ରେଣୀ ପ୍ରକୋଷ୍ଠର ସ୍ଥାନ ପରିଚାଳନା

୪.୫.୩ ଏକକ ଶ୍ରେଣୀ ଓ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ

୪.୬ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟଭିତ୍ତିକ ଶ୍ରେଣୀର ବସିବା ପ୍ରଶାଳି

୪.୭ ଶ୍ରେଣୀର ଶୃଙ୍ଖଳା ରକ୍ଷା ଓ ଏହାର ପରିଚାଳନା

୪.୮ ପରିଚାଳକ ହିସାବରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଭୂମିକା

୪.୯ ଶିକ୍ଷାଅଧ୍ୟକ୍ଷର ଅଧୁନିୟମ ଓ ଶିକ୍ଷକ

୪.୧୦ ବହୁ ଶ୍ରେଣୀ ପରିଚାଳନା

୪.୧୧ ବହୁଶ୍ରେଣୀ ଶିକ୍ଷାଦାନ କୌଶଳ

୪.୧୨ ଶିକ୍ଷଣ ପରିଚାଳନା ପାଇଁ ଯୋଜନା

୪.୧୩ ଦଳଭିତ୍ତିକ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବେଗରେ ଶିକ୍ଷଣ ଦକ୍ଷତା ହାସଲ

୪.୧୪ ଏହି ଏକଳରୁ ଭୂମେ ଯାହା ଶିଖିଲା

୪.୧୫ ନିଜକୁ ନିଜେ ପରିଷ୍କାର ପ୍ରଶ୍ନର ଉଭୟ

୪.୧୬ ଏକକ ସମକାଳ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ

୪.୧୭ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଧ୍ୟନ ପାଇଁ ପୁଷ୍ଟକ ସୂଚୀ

୪.୧ ଉପକ୍ରମ

ଏକକ-୨ରେ ତୁମେ ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ସମ୍ପର୍କରେ ବିଭିନ୍ନ ପଢ଼ନ୍ତି ଓ ପଚା ବିଷୟରେ ଅଧ୍ୟନ କରିଛୁ । ଜଣେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ନିକଟରେ ଶ୍ରେଣୀ-ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ ନିମିତ୍ତ ଉପଯୁକ୍ତ ପଢ଼ନ୍ତି ଓ ପ୍ରକ୍ରିୟା ସମ୍ପର୍କରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଆଶାନ୍ତରୂପକ ଶିକ୍ଷଣ ଅନୁଭୂତି ହାସଳ କରିପାରିବେ ଏହା କହିଛେବ ନାହିଁ, କାରଣ ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ ପଢ଼ନ୍ତିକୁ ଭିତରିକରି ଉପଯୁକ୍ତ ଶ୍ରେଣୀ ପରିଚାଳନା ହେଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କର ସାମର୍ଥ୍ୟ ଓ ଅନୁଭୂତିକୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇ ସର୍ବୋରମ ଶିକ୍ଷଣ ଉପଳଦ୍ଧି ହାସଳ କରାଯାଇପାରିବ । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଶ୍ରେଣୀ ପରିଚାଳନାରେ ସମ୍ମଖୀନ ହେଉଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଅସୁବିଧାର କାରଣ ଓ ନିରାକରଣ ସମ୍ପର୍କରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣା ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଶ୍ରେଣୀ ପରିଚାଳନାରେ ଉପୁଜୁଥିବା ବିଭିନ୍ନ ସମସ୍ୟା କିମ୍ବା ଅସୁବିଧାଗୁଡ଼ିକୁ ଆକଳନ କରିବାରେ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ଅଛି । ଶିକ୍ଷକ ଯଦି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀର ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅନୁଧାନ କରିବେ, ତେବେ ଶ୍ରେଣୀ ପରିଚାଳନାରେ ବା ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଉପୁଜୁଥିବା କି କି ସମସ୍ୟା ଓ ଅସୁବିଧା ଦେଖିବାକୁ ପାଇବେ ?

ସେହି ଅସୁବିଧା / ସମସ୍ୟାଗୁଡ଼ିକୁ ଅନୁଧାନ କଲେ ଜଣାପଡ଼ିବ ଯେ ଉପଯୁକ୍ତ ଭୌତିକ ପରିବେଶ, ଶିକ୍ଷକ-ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ସମ୍ପର୍କ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ସମ୍ପର୍କ, ଶ୍ରେଣୀ ଶୁଣଳା, ବସିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା, ଉପଯୁକ୍ତ ଭୌତିକ ଶିକ୍ଷଣ ପଢ଼ନ୍ତି ଉପ୍ରେସ୍ ଶ୍ରେଣୀ ପରିଚାଳନାରେ ଅନେକ ଅସୁବିଧା ସ୍ଵର୍ଗ କରିଥାଏ ।

ଜାତୀୟ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଆଧାର-୨୦୦୪କୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କର ସର୍ବୋରମ ଶିକ୍ଷଣ ଉପଳଦ୍ଧି ନିମିତ୍ତ ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟର ପରିଚାଳନାରେ ଶିକ୍ଷକ ଯଥେଷ୍ଟ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଉପଯୁକ୍ତ ଯୋଜନା ସହ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀର ବ୍ୟବହାର ନିହାତି ଆବଶ୍ୟକ । ଏହାଦ୍ୱାରା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଶିକ୍ଷଣ ଅଗ୍ରଗତି ହେବା ସହ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ଦଳଗତ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ସହଜ ହୋଇଥାଏ ।

ଏହି ଏକକରେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶ୍ରେଣୀ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନାରେ ଦେଖାଯାଉଥିବା ବିଭିନ୍ନ ସମସ୍ୟା ଓ କାର୍ଯ୍ୟଧାରା ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି ।

- ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଶିକ୍ଷଣ ଅଗ୍ରଗତି ନିମିତ୍ତ ଶ୍ରେଣୀଗୁହରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ଦଳଗତ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟର ଅଭିଭୂତି କିପରି କରାଯାଇପାରିବ ?
- ଏକକ ଶ୍ରେଣୀ ଓ ବହୁଶ୍ରେଣୀ ପରିସ୍ଥିତିରେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଶ୍ରେଣୀଗୁହରେ ଉପଳଦ୍ଧି ସ୍ଥାନ ଓ ସମୟର ସୁରକ୍ଷା କିପରି କରାଯାଇପାରିବ ?
- ଶିକ୍ଷା ଅଧିକାର ଅଧିନିୟମ-୨୦୦୯ ଆଧାରରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱ ଓ କାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟକ୍ତିକ କ'ଣ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ?
- କମ୍ ସଂଖ୍ୟକ ଓ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ବିଶିଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀ ପ୍ରକୋଷ୍ଟିକୁ କିପରି ପରିଚାଳନା କରାଯିବ ?

୪.୨ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ :

ଏହି ଏକକ ଅଧ୍ୟନ କରିପାରିବା ପରେ ତୁମେ –

- ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାର ଶିକ୍ଷଣପାଇଁ ଅନୁକୂଳ ପରିବେଶ ସ୍ଵର୍ଗ କରିବ ।
- ଶିକ୍ଷଣପାଇଁ ଦଳଗତ ଓ ସହଭାଗୀ ଶିକ୍ଷଣ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବା ।
- ଜାତୀୟ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଆଧାର - ୨୦୦୪ କୁ ଭିତରିକରି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ଦଳଗତ ଶିକ୍ଷଣ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବ ।
- ପିଲାର ଶିକ୍ଷଣ ନିମିତ୍ତ ଉପଳଦ୍ଧି ସ୍ଥାନ ଓ ସମୟର ସର୍ବୋରମ ବିନିଯୋଗ କରିବ ।
- ଏକକ ଶ୍ରେଣୀ ଓ ବହୁଶ୍ରେଣୀଯ ଶିକ୍ଷଣ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଶ୍ରେଣୀ ପରିଚାଳନାର କୌଣସିଗୁଡ଼ିକୁ ଚିହ୍ନଟ କରିବ ।
- କମ୍ ସଂଖ୍ୟକ ଓ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ବିଶିଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀର ପରିଚାଳନାଗତ ସମସ୍ୟା ଚିହ୍ନଟ କରି ତା'ର ସମାଧାନ ପଚା ସ୍ଥିର କରିବ ।

୪.୩ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା :

ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାପାଇଁ ଶିକ୍ଷଣ ଅନୁକୂଳ ପରିବେଶ ଓ ଶିକ୍ଷଣ ନିମନ୍ତେ ଉପଯୁକ୍ତ ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟିକରିବା ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ପ୍ରମତ୍ତନ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରତି ଆକୃଷ ହେବା ସଜେ ସଜେ ତା'ର ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧ ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଥାଏ ।

ଆମ ରାଜ୍ୟରେ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପରିମିତିରେ ସମ୍ଭାବିତ ହୋଇଥାଏ । ଏଇଲି କେତେକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଛି, ଯେଉଁଠି ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀଗୁହ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀ ଗୁହରେ ସମାନ ବୟସର ପିଲାମାନେ ଏକାଠି ବସିଥା'ନ୍ତି ଓ ଏକ ସମୟରେ ଶିକ୍ଷକ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀକାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା କରନ୍ତି । ତାହାକୁ ଏକକ ଶ୍ରେଣୀ ବିଶିଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀଗୁହ କୁହାଯାଏ ।

ସେହିଭଳି ଅନେକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଛି ଯେଉଁଠାରେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀ ଗୁହରେ ବିଭିନ୍ନ ବୟସର ପିଲା, ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀରେ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦକ୍ଷତା ହାସନ କରିଥିବା ପିଲା ଏକ ସଙ୍ଗରେ ବସିଥା'ନ୍ତି ଓ ଶିକ୍ଷକ ଏକ ସମୟରେ ଏକାଧିକ ଶ୍ରେଣୀର ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା କରନ୍ତି । ଏହାକୁ ବହୁ ଶ୍ରେଣୀ ବିଶିଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀ ଗୁହ କୁହାଯାଏ ।

ଏହିଭଳି ଭାବେ, ଆମ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ଏକକ ଶ୍ରେଣୀ ଓ ବହୁଶ୍ରେଣୀ ଶିକ୍ଷଣକାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା ନିମନ୍ତେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଉପରେ ଦାୟିତ୍ୱ ନ୍ୟସ୍ତ ଥାଏ ।

ନିଜକୁ ନିଜେ ପରଖ୍ୱବା-୧

ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ବ୍ୟତୀତ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀ ପ୍ରକୋଷ୍ଟରେ ଅନ୍ୟ କେଉଁ ଉପାଦାନ ଶ୍ରେଣୀର ଶିକ୍ଷଣ ପରିବେଶକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥାଏ ?

ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀ ପ୍ରକୋଷ୍ଟରେ ଛାତ୍ର ପାଣି ଗଲୁଥିଲେ କିମ୍ବା ଚଟାଣରେ ଖାଲ ଛିପ ଥିଲେ, ପିଲାମାନେ ଶ୍ରେଣୀରେ ବସିବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିବେ ନାହିଁ । ଫଳରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣରେ ବାଧା ସୃଷ୍ଟିତୁଏ । ଏହା ବିଦ୍ୟାଳୟର ଓ ଶ୍ରେଣୀ ପ୍ରକୋଷ୍ଟର ଗୋଟିକ ପରିବେଶକୁ ସୁଚାଇଥାଏ ।

ଉପଯୁକ୍ତ ଭୌତିକ ପରିବେଶ ସବୁ ଯଦି ପିଲାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସହଯୋଗତା ଭାବ ନଥାଏ; ତେବେ ତାହା ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥାଏ । ତେଣୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଶ୍ରେଣୀଗୁହର ଶୈକ୍ଷିକ ପରିବେଶକୁ ଅନୁକୂଳ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଉପରୋକ୍ତ ଦିଗ୍/ଉପାଦାନ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିଦେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ନିଜକୁ ନିଜେ ପରଖ୍ୱବା-୨

ଶ୍ରେଣୀ ଗୁହ ପରିବେଶରେ ମୁଖ୍ୟ ଉପାଦାନ ଗୁଡ଼ିକ ଲେଖ ।

୪.୩.୧ ଶ୍ରେଣୀର ଭୌତିକ ପରିବେଶ (Physical Environment)

ଶ୍ରେଣୀ ଗୁହର ଆକାର, ଆଲୋକ ଓ ବାୟୁଚଲାଳି ବ୍ୟବସ୍ଥା, ସାଜସଜା ଓ ଉପକରଣ ଆଦି ଭୌତିକ ପରିବେଶର ଉପାଦାନ ଅଟେ ।

ଭୌତିକ ପରିବେଶ ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ହେଲେ :

- ପିଲାମାନେ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅଧିକ ସମୟ କଟାଇବା ପାଇଁ ଭଲ ପାଆନ୍ତି ।
- ପିଲାମାନଙ୍କର ମନ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ରହେ ଓ ଅଧିକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ ଉପାହା ହୁଅନ୍ତି ।
- ପିଲାଙ୍କ ଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ସାମଗ୍ରୀ ଠିକ୍ ସମୟରେ ମିଳେ ।
- 'ପିଲାମାନେ ପରିଷାର ପରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଜିନିଷପତ୍ର ସଜାତି ରଖ୍ୱା ଓ ସେବୁଡ଼ିକର ଯଥୋତ୍ତମ ବ୍ୟବହାର ଏହି ପରିବେଶର ଶିକ୍ଷା କରନ୍ତି ।

ଶ୍ରେଣୀରେ ଭୋତିକ ପରିବେଶର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ରହିଛି । ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରେଣୀଗୁହର ଆକାର ବଦଳାଇବାକୁ ଚିତା ନ କରି ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ମିଳୁଥିବା ଅନୁଦାନରୁ କିପରି ଆଲୋକ, ମୁଢ଼ ବାସ୍ତ୍ଵ ଚଳାଚଳ ବ୍ୟବସ୍ଥା, ପଲ୍ଲେଷରା ଓ ବୁନ ଧରିଲାକାର୍ଯ୍ୟ ଉତ୍ସାଦି ସହଜରେ କରାଯାଇପାରିବ ତାହା ଧାନ ଦେବ । ଶ୍ରେଣୀର ଭୋତିକ ପରିବେଶର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକ କରିପାରିବା ଭଲି କିଛି କାର୍ଯ୍ୟର ନମ୍ବନା ଦିଆଯାଇଛି ।

- ଶ୍ରେଣୀ ଗୁହ କାହୁର ତଳ ଭାଗରେ ରଙ୍ଗ ଲଗାଇବେ ଯାହାକି ପିଲାଙ୍କ ହାତପାଇବା ଉଚ୍ଚତାରେ ରହିବ । ଏଥରେ ଶିକ୍ଷକ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଶିକ୍ଷଣ ପରିଷ୍ଠିତି ସୃଷ୍ଟି କରିବେ । ପିଲାମାନେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବା ଦଳଗତ ଭାବେ ବିଭିନ୍ନ ଉପାୟରେ ଏହାକୁ ବ୍ୟବହାର କରିବେ, ଯଥା - ଶବଖେଳ, ଚିତ୍ରାକଳ, ପାଠର ଅଭ୍ୟାସ କାର୍ଯ୍ୟ ଉତ୍ସାଦି ।

● ଯଦି ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀର ଚଟାଣ ବା କାନ୍ତୁ ସାମାନ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୁଏ, ଏହାର ଉତ୍କଷଣାରୁ ମରାମତି ଆବଶ୍ୟକ ନୁହେଁ କି ? ଏହାଦ୍ୱାରା ବୁନମ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତି ପ୍ରତିବନ୍ଦତା ବଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥାଏ ।

- ପିଲାମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅନୁସାରେ ଯଦି ଶ୍ରେଣୀ କୋଠରିଟି ବଡ଼ ହୋଇଥାଏ, ତା'ହେଲେ ତା'ର ଚଟାଣରେ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇ ପାରିବ ।
- ଶ୍ରେଣୀ ଗୁହର ସଜ୍ଜାସଜ୍ଜି ଓ ପରିଷାର ପରିଛନ୍ତିର ନିୟମିତ ଭାବେ ରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ଦାୟିତ୍ବ ଦେବା ଉଚିତ । ଏହାଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ପରିଷାର ପରିଛନ୍ତି ଓ ସୌନ୍ଦର୍ୟବୋଧ ବୃଦ୍ଧି ହେବା ସହ ଦାୟିତ୍ବ ବୋଧ ମଧ୍ୟ ବଢ଼ିଥାଏ ।
- ସର୍ବଶିକ୍ଷା ଅଭିଯାନ ତରଫରୁ “ଆମ ବିଦ୍ୟାଳୟ” କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ମାଧ୍ୟମରେ ଯେଉଁ ସବୁ କାମ ହାତକୁ ନିଆୟାଇଛି, ତାହାକୁ ଯଦି ଶିକ୍ଷକ ଠିକ୍ ଭାବରେ ସପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବେ, ଦେଖିବେ ବିଦ୍ୟାଳୟଟି ବେଶ୍ ସୁନ୍ଦର, ଆକର୍ଷଣୀୟ ଓ ଶିକ୍ଷଣୀୟ ପରିବେଶଟିଏ ସୃଷ୍ଟି କରିବ ।

ହୁମ ପାଇଁ ଚାମ - ୧
କଣେ ଶିକ୍ଷକ ଭାବରେ ହୁମେ ନିଜ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଭୋତିକ ପରିବେଶର ଉନ୍ନତି ଓ ଦୃଢ଼ିକରଣ ନିମତ୍ତେ କି ପ୍ରକାର ପଦମେଧ ନେଇ ପାରିବ ?

- ହୁମେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିବା ତାଲିକାକୁ ତଳେ ଦିଆଯାଇଥିବା ତାଲିକା ସହ ତୁଳନା କର ।
- ଶ୍ରେଣୀ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା ହେଉଥିବା କୋଠରିର ନିରାପଦ ନିଶ୍ଚିତ କରନ୍ତୁ ।
- ଚଟାଣ ଓ କାନ୍ତୁର ଆଶିକ / ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନଷ୍ଟ ହେଲେ ମରାମତିପାଇଁ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଓ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଚାଳନା କମିଟି (SMC) ସଦସ୍ୟଙ୍କ ସହ ଆଲୋଚନା କରନ୍ତୁ ।
- ବିଦ୍ୟାଳୟ ଦାୟିତ୍ବରେ ଥିବା ଅଧିକାରୀଙ୍କୁ ବିଦ୍ୟାଳୟର ମରାମତି/ସ୍ଥିତି ସମ୍ପର୍କରେ ନିୟମିତ ରୂପେ ଅବଗତ କରନ୍ତୁ ।
- ଶ୍ରେଣୀଗୁହର ସୌନ୍ଦର୍ୟ ନିମତ୍ତେ କାନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ କାନ୍ତୁର ଚିତ୍ର (Painting) ପାଇଁ ପିଲାଙ୍କ ଉପସହିତ କରନ୍ତୁ ।
- ଶ୍ରେଣୀ କୋଠରିକୁ ପରିଷାର ରଖିବାପାଇଁ ପିଲା ଓ ଅନ୍ୟ ସହକର୍ମୀ ସହ ଆଲୋଚନା କରନ୍ତୁ ।
- ବ୍ୟବହୃତ ଅନାବଶ୍ୟକ ଜିନିଷ, ଛିଣ୍ଗ କାଗଜ ନିଜେ ଉତ୍ସବିନ୍ଦରେ ପକାଉଥିବା ସମୟରେ ପିଲା ଓ ସାଥ୍ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଦେଖାନ୍ତୁ ।
- ଉତ୍ସବିନ୍ଦ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀକୁ ପରିଷାର ରଖିବା ନିମତ୍ତେ ପଦମେଧ ନିଅନ୍ତୁ ।
- ବ୍ୟବହୃତ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ସଜାତି ଠିକ୍ ସ୍ଥାନରେ ରଖିବାକୁ ନିଶ୍ଚିତ କରନ୍ତୁ ।

୪.୩.୨ ଶ୍ରେଣୀର ମାନବୀୟ ପରିବେଶ

ଶ୍ରେଣୀର ଭୋତିକ ପରିବେଶ ସହିତ ମାନବୀୟ ପରିବେଶ ଓଡ଼ିପ୍ରୋତ ଭାବେ ଜଢ଼ିତ । ମାନବୀୟ ପରିବେଶ ଶିକ୍ଷକ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-ଓ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସମ୍ପର୍କକୁ ନେଇ ଗଠିତ । ଶ୍ରେଣୀରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାରର ସମ୍ପର୍କ ଦେଖାଯାଇଥାଏ, ଯଥା - ଶିକ୍ଷକ-ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ । ଯଦି ଏହି ସମ୍ପର୍କ ଉତ୍ସବରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥାଏ, ତା'ହେଲେ ଶ୍ରେଣୀର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ସୁଚାରୁ ରୂପେ ହୋଇଯାଏ । ଏ ଭଲି ପରିବେଶରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ଅଧିକ ଶିକ୍ଷଣପାଇଁ ସୁତ୍ତଃ ପ୍ରବୁର ଆଗ୍ରହ ସୃଷ୍ଟି କରିଥା'ନ୍ତି ।

ଦୁମ ହାତ୍ର ଜୀବନରେ ହୁଏତ ଏମିତି ଶିକ୍ଷକ ଦେଖୁଥିବ ଯିଏ ସବୁବେଳେ ପିଲାଙ୍କ ସହ ମିଶି ଯାଆନ୍ତି ପିଲାମାନ୍ତ ତାଙ୍କ ସହ ନିର୍ଭୟରେ ଲାଗୁବାରୀ କରନ୍ତି । ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରନ୍ତି ଓ ବେଶି ସମୟ ବିତାଇବା ପାଇଁ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି । ପିଲାଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ସମେଦନଶୀଳତା, ଅସୁବିଧା ସମୟରେ ସାହାଯ୍ୟର ସହଯୋଗ କରିବାର ଆଗରତା ହିଁ ମାନବୀୟ ପରିବେଶର ଏକ ଜ୍ଞାନ ଉପଲବ୍ଧିପ୍ରତି ଅଧିକ ହୋଇଥାଏ ।

ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଉଭମ ମାନବୀୟ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟିପାଇଁ ଶିକ୍ଷକ କ’ଣ କରିବା ଉଚିତ ଓ କ’ଣ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।
କ’ଣ କରିବା ଉଚିତ –

- ପିଲାମାନଙ୍କର ଆବେଶିକ ଓ ଶୈଷିକ ଆବଶ୍ୟକତାଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତି ସମେଦନଶୀଳ ହେବା ଓ ବୁଝିବା ।
- ପିଲାମାନଙ୍କର ସର୍ବାଜୀନ ବିକାଶ ପାଇଁ ସର୍ବଦା କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ।
- ଶ୍ରେଣୀରେ ପିଲାମାନଙ୍କର ସମସ୍ୟାକୁ ଧୈର୍ୟ ଓ ହୃଦୟତାର ସହ ବିଚାର କରିବା ।
- ଶ୍ରେଣୀରେ ଓ ବିଦ୍ୟାଳୟର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଶ୍ରୁହଣପାଇଁ ପିଲାଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ସୁଯୋଗ ଦେବା ।
- ଦଳଗତ କାର୍ଯ୍ୟ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବା ଯାହାଦ୍ଵାରା ପିଲା-ପିଲା, ପିଲା-ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ସମର୍କ ଦୃଢ଼ ହେବ ।
- ପିଲାମାନଙ୍କର ଯେ କୌଣସି ବିଶୁଦ୍ଧିକିତ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଅଭିନବ ଉପାୟରେ ଶୁଦ୍ଧିକିତ କରିବା ।
- ପିଲାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସହଯୋଗ ସ୍ଥାପନ ନିମନ୍ତେ ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ।
- ପିଲାର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ପ୍ରତିଭାର ବିକାଶପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ସହପାଠ କାର୍ଯ୍ୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ।

କ’ଣ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ :

- ପିଲାଙ୍କୁ ଆଘାତ ଦେଲାଉଳି କିମ୍ବା ନିରୁଷାହିତ କଲାଉଳି କୌଣସି ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରିବା ନାହିଁ ବା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସେଇଲି କରିବାପାଇଁ ଉପାୟରେ କରିବା ନାହିଁ ।
- ପିଲାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅସ୍ଵାଭାବିକ ପ୍ରତିଯୋଗୀ ମନୋବୁଦ୍ଧି ସୃଷ୍ଟି କରିବା ନାହିଁ ।
- ଅସଫଳ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ନିରୁଷାହିତ କରିବା ନାହିଁ ।

ଦୁମ ପାଇଁ କାମ - ୨

ପିଲା-ଶିକ୍ଷକ ଓ ପିଲା-ପିଲା ମଧ୍ୟରେ ଉଭମ ସମର୍କ ବିଷୟରେ ଜାଣିବାପାଇଁ ଶିକ୍ଷକ କେଉଁ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଅନୁଧାନ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ? ତା’ର ଏକ ତାଲିକା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରନ୍ତୁ ।

୪.୩.୩ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଶିକ୍ଷଣ ପରିଚାଳନା

ମାଗଣୀ ଓ ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଅଧିକିମ-୨୦୦୯ର ଧାରା ୨୯ରେ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଭିତ୍ତି ପଢ଼ିବିବିରୁ ସ୍ଵାକୃତି ଦେଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅଧିକାଶ ସମୟରେ ଶିକ୍ଷକମାନେ ବାଚନିକ ପଢ଼ିବିରେ ସମୂହ ଶ୍ରେଣୀ ଶିକ୍ଷାଦାନ (Whole Class Teaching) କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପନ କରୁଛନ୍ତି ।

ବିଭିନ୍ନ ପଢ଼ିବି ସମର୍କରେ ଏକକ-୨ରେ ବିଶ୍ଵତ ଭାବରେ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଛି ।
ବାଚନିକ ପଢ଼ିବିରେ (ଶିକ୍ଷକ-କେନ୍ତ୍ରିକ ପଦ୍ଧା) ଶିକ୍ଷାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟଟି ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମୂର୍ଧ ନିଯନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ପଢ଼ିବିରେ ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧି କଥା ବିଚାର ନ କରି କେବଳ ବହିରେ ଥିବା ପାଠ ସମାପ୍ତି ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଥାଏ । ଏହାଦ୍ଵାରା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପ୍ରତିକରି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଶିକ୍ଷଣ ଓ ଉପଲବ୍ଧିର ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଏହି ପଢ଼ିବିରେ ଅଞ୍ଚଳିକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ନିଜର ମେଧାଶ୍ଵର ଯୋଗୁଁ ହେଁ ଜ୍ଞାନ ଆହରଣ କରିଥାଏ ।

ଶିକ୍ଷାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ସର୍ବୋତ୍ତମ ଶିକ୍ଷଣ ଦକ୍ଷତା ହାସଳ କରିବା । ସେଥିପାଇଁ ଶ୍ରେଣୀ ପ୍ରକୋଷ୍ଠରେ ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ ପ୍ରକିଯାର ମୁଖ୍ୟ ଉଦେଶ୍ୟ ହେଉଛି, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଶିକ୍ଷଣ ଅଭିବୃଦ୍ଧି । ଏହାଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ପରିଚାଳିତ (guided) ଶିକ୍ଷଣ ସମାପ୍ତ ହେଲାପରେ ନିଜ ଅନୁଭୂତିର ଅନେକ କଥା ଶିଖିବା, ଦେନିଦିନ ଜୀବନର ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ କରିବ ଓ ଆମ୍ବନିର୍ଭରଣାଳ ହେବ । ଏଥିପାଇଁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ନିଜ ଦକ୍ଷତା ଓ ବେଗରେ ଶିଖିବାର ସୁଯୋଗ ଦେବା ଉଚିତ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଶିକ୍ଷଣ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇ ଶିକ୍ଷକ ଯତ୍ନ ସହକାରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଥିର କରି ପିଲାଙ୍କୁ ସମାପନପାଇଁ ସୁଯୋଗ ଦେବା ଉଚିତ ।

ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଶିକ୍ଷଣପାଇଁ ଶିକ୍ଷକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଉପଲବ୍ଧ ସମ୍ବଲକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖୁ ବିଭିନ୍ନ ଦୃଶ୍ୟ ଶ୍ରାବ୍ୟ ଉପକରଣ, କମ୍ପ୍ୟୁଟର, ସ୍ବ-ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ ଓ ନ୍ୟୁଷ୍ଟକାର୍ଯ୍ୟର ସହାୟତା ନେବା ଆବଶ୍ୟକ । ୧୯୭୦-୭୧ ଶତାବ୍ଦୀରେ ବି.୬୍‌ଏ୍‌. ଫିନର (B.F skinner) କୁ ଯାହିକ ଅନୁବନ୍ଧ ମତବାଦ (Operant conditioning) ଶିକ୍ଷଣ ତତ୍ତ୍ଵ ସ୍ବ-ଶିକ୍ଷଣ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଆରୋପ କରିଥିଲା । ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ଥିତିରେ କମ୍ପ୍ୟୁଟର ସହାୟତାରେ (CAL-Computer Assisted Learning) ଶ୍ରେଣୀ ପ୍ରକୋଷ୍ଠରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଶିକ୍ଷଣ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଆରୋପ କରାଯାଇଛି । କମ୍ପ୍ୟୁଟର ସହାୟତା ଶିକ୍ଷଣ ସମ୍ପର୍କରେ FC-3 ର ୪୨ ଏକକରେ ବିସ୍ତୃତ ଭାବରେ ଆଲୋଚନା କରାହେବ ।

ଶ୍ରେଣୀ ଗୁରୁର ନ୍ୟୁଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟ :

ଶ୍ରେଣୀ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷକ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ନ୍ୟୁଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟ (Assignment) ଦେବା ଉଚିତ । ଏହି ନ୍ୟୁଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶାସ୍ତ୍ର ଓ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବିଳମ୍ବରେ ସମାପନ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ପିଲାର ସ୍ବ-ସଂଶୋଧନ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଶିକ୍ଷଣ ଅଭିବୃଦ୍ଧିରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସହାୟକ ହୋଇଥାଏ ।

ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଶିକ୍ଷଣ ସୁଯୋଗ ସ୍ଵର୍ତ୍ତ କରିବା ଓ ନ୍ୟୁଷ୍ଟକାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା ନିମିର ଶିକ୍ଷକ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଦିଗପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିଦେବା

ଆବଶ୍ୟକ –

● ନ୍ୟୁଷ୍ଟକାର୍ଯ୍ୟ ନିମିର ସୂଚନା :

କାର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ସୂଚନା ସଷ୍ଟ ହେବା ଉଚିତ । ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥଳେ ଉଦାହରଣ ଦେଇ ବୁଝାଇବା ଉଚିତ ।

● ପିଲାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ତଦାରକ୍ଷ :

ପିଲାମାନେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ବେଳେ ଶିକ୍ଷକ ବୁଲିବୁଲି ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ନିକଟକୁ ଯାଇ ତଦାରକ୍ଷ କରିବା ଉଚିତ । ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥଳେ ପୁନଃସୂଚନା ଓ ପରାମର୍ଶ ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

● ନ୍ୟୁଷ୍ଟକାର୍ଯ୍ୟ ସଂଶୋଧନ :

କମ୍ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ (୨୫-୩୦ ପିଲା) ଥବା ଶ୍ରେଣୀରେ ନ୍ୟୁଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂଶୋଧନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ହୋଇଥାଏ । ମାତ୍ର ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଥବା ଶ୍ରେଣୀରେ ସଂଶୋଧନ କାର୍ଯ୍ୟ ପିଲା ପିଲା ମଧ୍ୟରେ (ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉତ୍ତର ଚାର୍ଟ ଦେଇ) କରାଗଲେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ସହଜ ଓ ଶାସ୍ତ୍ର ହୋଇଥାଏ ।

● ଉପଯୁକ୍ତ ପରାମର୍ଶ :

ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଦିଆଯାଇଥିବା ନ୍ୟୁଷ୍ଟକାର୍ଯ୍ୟର ଆବଶ୍ୟକୀୟ ସଂଶୋଧନ କରି ଉଚିତ ପରାମର୍ଶ ଦେବା । ଏହାଦ୍ୱାରା ପିଲାର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଶିକ୍ଷଣ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଘଟିଥାଏ ।

ନିକଟ ନିଜେ ପରାମର୍ଶ-ନା

ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ କାହିଁକି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ?

ନିଜକୁ ନିଜେ ପରଶ୍ଵବା - ୪

ତଳକିଷ୍ଣତ ଉଚ୍ଚ ମଧ୍ୟରୁ କେଉଁଟି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଶିକ୍ଷଣକୁ ସୁଚାଉଛି ।

(କ) ପିଲା ନିଜ ବେଗରେ ନ୍ୟୁଟ୍ରିଟିଭ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଥାଏ ।

(ଖ) ଦିଆଯାଇଥିବା ସୁଚନା ପ୍ରତି ପିଲା ଅଧିକ ଯତ୍ନଶୀଳ ହୋଇଥାଏ ।

(ଗ) ପିଲା ନିଜର ଅନୁଭୂତି ଅନ୍ୟ ପିଲାପଥ ବିନିମୟ କରିଥାଏ ।

୪.୩.୪ ଦଳଗତ ଶିକ୍ଷଣ ପରିଚାଳନା

ଉତ୍ତର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ (Whole class Teaching) ଓ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ (Individualized Teaching) ଶିକ୍ଷଣରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ମୁକ୍ତ ଆଲୋଚନା ଓ ପରିଷର ଭାବ ବିନିମୟର ସୁଯୋଗ ପାଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ସର୍ବଜ୍ଞାନ ବିକାଶ ପାଇଁ ଦଳଗତ ଶିକ୍ଷଣ ଓ ସହଭାଗୀ ଶିକ୍ଷଣର ଆବଶ୍ୟକତା ଅଛି । ୧୯୭୦ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ମାନବୀୟ ମନୋବିଜ୍ଞାନୀ କାର୍ଲ ରୋଜରସ (Carl Rogers) ଏହାର ଗୁରୁତ୍ୱକୁ ଉପଲବ୍ଧ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମତରେ ଦଳଗତ ଶିକ୍ଷଣରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ସାମାଜିକ ଗୁଣାବଳୀ ବିକାଶ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ଜଣେ ଭଲ ନାଗରିକ ହୋଇଥାଏ ।

ଦଳଗତ ଶିକ୍ଷଣରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ହଙ୍ଖ୍ୟା କମ (ଦଳ ରିରିରେ) ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହାଦ୍ୱାରା ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ପରିଷର ସହିତ ଅନୁଭୂତି ବିନିମୟ କରିବାର ପର୍ଯ୍ୟାୟ ସୁଯୋଗ ପାଇବେ । ଦଳୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ପିଲାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନୂତନ ଧାରଣା ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ଓ ଧାରଣାର ଦୃଢ଼ୀକରଣ ହୋଇଥାଏ । ଉଦାହରଣ ସ୍ଵରୂପ କୌଣସି ଏକ ଗାଣିତିକ ସମସ୍ୟାକୁ ସମାଧାନ କରିବାରେଲେ ସେମାନେ ପରିଷର ମଧ୍ୟରେ ଯୁକ୍ତ ଦର୍ଶାନ୍ତି, କାରଣ ଖୋଜନ୍ତି ଓ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହୁଅନ୍ତି ଦଳଗତ ଶିକ୍ଷଣର ଉପଯୋଗିତା :

● ଏହାଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ, ନିଷ୍ଠରି ନେବା, ସହଯୋଗି ମନୋଭାବ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କୌଣସିଙ୍କ ଗୁଡ଼ିକର ବିକାଶ ହୋଇଥାଏ ।

● ଏହା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ସୂଜନଶୀଳତା ଓ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ଚିତ୍ତନକୁ ଉପସାହିତ କରିଥାଏ ।

: କର ଉପରେକଟା (P)

● ଭାବ ବିନିମୟ ଯୋଗୁଁ ଜ୍ଞାନ, କୌଣସି ଓ ଅଭିଜ୍ଞତାର ପରିସୀମା ବ୍ୟାପକ କରାଯାଇପାରିବ ।

● ଅନେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଅଧିକ ସମୟ/ସମ୍ବଲ ବିନିମ୍ୟର ସୁଯୋଗ ପାଇପାରନ୍ତି ।

● କୌଣସି କ୍ଷେତ୍ରରେ ତୁଟି ଚିହ୍ନ ଓ ସଂଶୋଧନ ସହଜରେ ହୋଇଥାଏ ।

● ଅଶ୍ଵଗୁହଣ ଯୋଗୁଁ ଯେକୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପନପାଇଁ ପ୍ରତିବନ୍ଦତା ବୃଦ୍ଧିପାଏ ।

ଯଦି ଓ ଦଳଗତ ଶିକ୍ଷଣର ଉପଯୋଗିତା ଅନେକ ତଥାପି ଏଥରେ କିଛି ସମସ୍ୟା ଦେଖାଯାଇଥାଏ ।

ସମସ୍ୟା :

● ଅଶ୍ଵଗୁହଣର ଅସମାନତା

: କର ଉପରେକଟା (P)

● ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହେବା ।

● କେହି କେହି ନିଜକୁ ଦଳରୁ ଦୂରେର ରଖିବା ।

● କେତେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ନିଜର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ବିପ୍ରାର କରନ୍ତି ।

● କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଜଙ୍ଗରେ ସମାପନ ନ କରିବା ।

● କୌଣସି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ତତ୍ତ୍ଵଶାର୍କ ଉପନୀତ ହେବା ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷଣର ଅପରିକୁତାକୁ ଦର୍ଶାଇବା ।

ଦଳଗତ ଶିକ୍ଷଣରେ ସଫଳତା ପାଇଁ ଏହି ସମସ୍ୟାଗୁଡ଼ିକ ସମାଧାନ କରିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ । ସମାଧାନ ନିମତ୍ତେ ଶିକ୍ଷଣ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଦିଗପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

- ଛୋଟ ଛୋଟ ଦଳଗଠନ କରିବା (ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦଳରେ ଅତିବେଶାରେ ୪/୫ ଜଣ ପିଲା)
- ଦଳ ମଧ୍ୟରେ ଭାବର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନପାଇଁ ସୁଯୋଗ ସୁଷ୍ଠି କରିବା
- ଦଳୀୟ ଆଲୋଚନାର ସାରାଶକୁ ସଂକ୍ଷେପଣ କରିବା

ବର୍ତ୍ତମାନ ଶ୍ରେଣୀ ପରିଚାଳନାକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖୁ ଦଳଗଠନ ୪ ପ୍ରକାରର କରାଯାଇପାରେ ।

(୧) ସମଦକ୍ଷତା ଭିତିକ

(୨) ଆଗ୍ରହ ଭିତିକ

(୩) ପସନ୍ଦ ଭିତିକ

(୪) ମିଶ୍ରଦକ୍ଷତା ଭିତିକ

(୧) ସମଦକ୍ଷତା ଭିତିକ ଦଳ :

କୌଣସି ଏକ ନିରିଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷଣାନୁଭୂତିରେ ସମାନ ଦକ୍ଷତା ଥିବା ପିଲାଙ୍କୁ ନେଇ ଦଳଗଠନ କରାଯାଇଥାଏ । ଉଦାହରଣ ସ୍ଵରୂପ-ଗଣିତରେ ବିଯୋଗ ଜାଣିଥିବା ପିଲାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଦଳରେ, ଯୋଗ ଜାଣିଥିବ ମାତ୍ର ବିଯୋଗ ନ ଜାଣିଥିବା ପିଲାଙ୍କୁ ଅନ୍ୟଦଳରେ ରଖାଯିବ ।

(୨) ଆଗ୍ରହଭିତିକ ଦଳ :

ଶ୍ରେଣୀରେ ଶିକ୍ଷକ ଏକ ସମୟରେ ଏକାଧିକ କାର୍ଯ୍ୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ଅନୁଯାୟୀ ପୃଥକ ଦଳଗଠନ କରିବେ । ଯଥା - ତ୍ରୁଟୀ, ମାଟିକାମ, ଗ୍ଲ୍ଯାସ ପେଟିଙ୍ଗ (glass painting) ଇତ୍ୟାଦି । ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀରେ ଶିକ୍ଷକ ଯେତେବେଳେ ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟଭିତିକ ପ୍ରକଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟ ନ୍ୟସ୍ତ କରନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ଆଗ୍ରହକୁ ଭିତିକରି ବିଭିନ୍ନ ଦଳଗଠନ କରିବା ଉଚିତ । ଆଗ୍ରହ ଥିବା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଦଳବନ୍ଦ ଭାବେ କାମ କରିବା ଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କର କୌଣସି ଓ କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷତା ସଂଗଠିତ ଉପାୟରେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଆଗ୍ରହ କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିଗରେ ସାମିତ । ସେଥିପାଇଁ ଆଗ୍ରହ ଭିତିକ ଦଳଗଠନ କଷ୍ଟକର ହୋଇଥାଏ ।

(୩) ପସନ୍ଦଭିତିକ ଦଳ :

ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଭଲ ଲାଗୁଥିବା ପିଲାଙ୍କୁ ନେଇ ଦଳଗଠନ କରିବା ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ପସନ୍ଦଭିତିକ ଦଳଗଠନ କୁହାଯାଏ । ଏଥରେ ତା’ର କାମ କରିବାର ଆଗ୍ରହ ଓ ଦକ୍ଷତା ବଢ଼ିଥାଏ । ଫଳରେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ସମାନା ଓ ଦଳୀୟ ମନୋଭାବ (Team Spirit), ଗୋଷ୍ଠୀ ପ୍ରତିବନ୍ଦତା ଅଧିକ ଦେଖାଯାଇଥାଏ ।

ଅଧିକାଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଛୁ କେତେକ ପିଲା କୌଣସି ଦଳରେ ସାମିଲ ହୋଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଭୂଲ ଦଳଗଠନ ବେଳେବେଳେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଅନାବଶ୍ୟକ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଗପସପ କରିବାରେ ସୁଯୋଗ ସୁଷ୍ଠି କରିଥାଏ । ତଦ୍ୱାରା କାର୍ଯ୍ୟ ଠିକ୍ ଭାବେ ସମାପନ କରାଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ ।

(୪) ମିଶ୍ରଦକ୍ଷତା ଭିତିକ ଦଳ :

ଏହି ପ୍ରକାର ବିଭିନ୍ନ ଦକ୍ଷତା ସ୍ଵର ଯୁଦ୍ଧ ଦଳଗଠନ (Heterogeneous), ଯୋଗୁଁ ସବୁ ଦକ୍ଷତା ସ୍ଵରର ପିଲା ଗୋଟିଏ ଦଳରେ ସାମିଲ ହୋଇକାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି । ଉଦାହରଣ-ଏହି ପ୍ରକାର ଦଳରେ ପ୍ରତିଭାବାନ, ସାଧାରଣ, ସ୍ଵର୍ଗ ମେଧାବୀ ଓ ନିମ୍ନ ମେଧାବୀ ପିଲାଙ୍କୁ ନେଇ ଦଳଗଠନ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଦୁର୍ବଳ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ମେଧାବୀ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କଠାରୁ ଶିକ୍ଷବାର ସୁଯୋଗ ଓ ସହଯୋଗ ମଧ୍ୟ ପାଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ବେଳେବେଳେ ମେଧାବୀ ପିଲାଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ସ୍ଵର୍ଗ ମେଧାବୀ ଓ ଦୁର୍ବଳ ପିଲାଙ୍କ ଶିକ୍ଷଣ ବାଧାପ୍ରାୟ ହୋଇଥାଏ । ଏଇକି ପରିସ୍ଥିତି କାହିଁକି ସ୍ଵର୍ଗ ହେଉଥିବ ?

ନିଜକୁ ନିକେ ପରଖ୍ୱବା -୫

ଶିକ୍ଷକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଢାଉଥିବାବେଳେ ସାଧାରଣତଃ କେଉଁ ପ୍ରକାରର ଦଳଗଠନ କରିଥାଆଛି ? ଏହିପରି ଦଳଗଠନ କାହିଁକି କରିଥାଆଛି ?

ଦଳଗତ ଶିକ୍ଷଣର ସଫଳତା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକ ଦଳରେ କାମ କରୁଥିବା ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସଷ୍ଟ ଭାବରେ ସୂଚନା ପ୍ରଦାନ କରିବା ସହିତ ଆଲୋଚନା ଓ ସଂକ୍ଷେପଣ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ତମ ବୃଦ୍ଧିମାଣ ହେବା ସହ ଦଳଗତ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟର ଉଦେଶ୍ୟ ସହଜରେ ଉପଲବ୍ଧ ହେବ । ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଦଳଗଠନ ସମ୍ପର୍କରେ ବିସ୍ତୃତ ଆଲୋଚନା ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ବହୁଶ୍ରେଣୀୟ / ବହୁପ୍ରତିକାଳନାରେ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଛି ।

୪.୪ ଏକକ ଶ୍ରେଣୀ ପରିଚାଳନା

ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଶ୍ରେଣୀ ପରିସ୍ଥିତି ଦେଖୁବାକୁ ମିଳିଥାଏ, ଯଥା – ଏକକ ଶ୍ରେଣୀ, ବହୁଶ୍ରେଣୀ ଓ ବହୁପ୍ରତିକାଳନାରେ ଶ୍ରେଣୀ । କିନ୍ତୁ ଏକକ ଶ୍ରେଣୀ ଓ ବହୁଶ୍ରେଣୀରୁ ଡିଫ୍ରାମ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବହୁପ୍ରତିକାଳନାରେ ଶ୍ରେଣୀ ।

ଏକକ ଶ୍ରେଣୀ ଓ ବହୁଶ୍ରେଣୀ କହିଲେ ତୁମେ କ’ଣ ବୁଝ ଲେଖ ।

ଏକ ସମୟରେ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ପରିଚାଳନା ଦାୟିତ୍ବରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀକୁ ଏକକ ଶ୍ରେଣୀ ପରିସ୍ଥିତି କୁହାଯାଏ, ଏବଂ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ପରିଚାଳନା ଦାୟିତ୍ବରେ ଥିବା ଦୁଇ ବା ତା’ଠାରୁ ଅଧିକ ଶ୍ରେଣୀକୁ ବହୁ ଶ୍ରେଣୀ ପରିସ୍ଥିତି କୁହାଯାଏ ।

୪.୪.୧ ଏକକ ଶ୍ରେଣୀ ଓ ବହୁପ୍ରତିକାଳନାରେ ଶ୍ରେଣୀର ପରିସ୍ଥିତି :

ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼ୁଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ତା’ର ଶିକ୍ଷଣ ଆବଶ୍ୟକତା, ଶିକ୍ଷଣ ଦକ୍ଷତା ଓ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରତି ଥିବା ଆଗ୍ରହ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଠାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୁଥକ । ଏଥୁସହିତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଶିକ୍ଷଣ ବେଗ (Pace of learning) ମଧ୍ୟ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର । ଜଣେ ଗୋଟିଏ ବିଷୟ ଖୁବ୍ କମ୍ ସମୟରେ ଆୟର କରୁଥିବା ବେଳେ ଅନ୍ୟଜଣେ ସେହି ବିଷୟ ଆୟର କରିବା ପାଇଁ ଅଧିକ ସମୟ ନେଇଥାଏ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ “ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ସାମାଜିକ ପୃଷ୍ଠାଭୂମି, ସାଂସ୍କୃତିକ ଓ ଆର୍ଥିକ ପରିସ୍ଥିତି / ପୃଷ୍ଠାଭୂମି ତା’ର ଶିକ୍ଷଣକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥାଏ” ଜାତୀୟ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଆଧାର ୨୦୦୪ । ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣ କିପରି ସାମାଜିକ, ସାଂସ୍କୃତିକ ଓ ଆର୍ଥିକ ପରିସ୍ଥିତି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୁଏ, ତା’ର କେତୋଟି ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

ଉପରୋକ୍ତ ଆଲୋଚନାରୁ ତୁମେ ଜାଣିଲ ଯେ, ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ଶ୍ରେଣୀରେ ବହୁପ୍ରତିକାଳନାରେ ଶ୍ରେଣୀର ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ମିଳିଥାଏ ।

୪.୯.୨ ଏକକ ଶ୍ରେଣୀ ଓ କମ୍ ସଂଖ୍ୟକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ :

ଆମ ରାଜ୍ୟରେ ଅନେକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଛି ଯେଉଁଠି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀରେ କମ୍ ସଂଖ୍ୟକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଦେଖାଯାଆଛି । ଆମ ମନରେ ଅନେକ ଧାରଣା ଥାଏ ଯେ କମ୍ ସଂଖ୍ୟକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଥିଲେ ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧି ଓ ଶିକ୍ଷାଦାନ ସହଜ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ତାହା ସର୍ବଦା ଠିକ୍ ନାହିଁ । ସେହି ପ୍ରକାର ଶ୍ରେଣୀରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସମସ୍ୟା ଅଛି ।

ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରୁ କ’ଣ ସମସ୍ୟା ଉପ୍ରକାଶ ବୋଲି ତୁମେ ଭାବୁଛ, ନିଜ ଅନୁଭୂତିରୁ ଲେଖ । (ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥାନେ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ସହ ଆଲୋଚନା କରିଲେଖ)

ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରୁ –

- ଶିକ୍ଷାଦାନ ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ କମିଯିବ
- ସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରକାଶ ଓ ବ୍ୟବହାର କମ୍ ହେବ ।
- ଦଳଗତ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ସହଭାଗୀ ଶିକ୍ଷଣରେ ଅସୁବିଧା ହେବ ।
- ଶୈକ୍ଷିକ ଅନୁଭୂତି ବିନିମୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅସୁବିଧା ଦେଖାଯିବ ।

ପିଲାମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରୁ :

- ପରସ୍ଵର ଭାବବିନିମୟ ବେଶି ମାତ୍ରାରେ ହେବ ନାହିଁ ।
- ଶିକ୍ଷଣ ଅନୁଭୂତିର ଅଭିବୃଦ୍ଧି କମ୍ ହେବ ।
- ସହଭାଗୀ ଶିକ୍ଷଣ କମ୍ ହେବ ।
- ସାମାଜିକ ଗୁଣାବଳୀ ବିକାଶ କମ୍ ହେବ ।

ଏସବୁ ଅସୁବିଧା ସବୁ କମ୍ ସଂଖ୍ୟକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ବିଶିଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ସକରାମୁକ ଜଗରେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥାଏ ।

କମ୍ ସଂଖ୍ୟକ ଶ୍ରେଣୀର ସୁବିଧା (Merits / Advantages)

- ଦୂର୍ବଳ ଓ ମନ୍ଦୁର ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ସହାୟତାର ସୁଯୋଗ ଆଏ ।
- ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାଙ୍କୁ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ଶିକ୍ଷଣରେ ନିଯୋଜିତ କରିବା ସମ୍ଭବ ହୁଏ ।
- ନ୍ୟସ୍ତକାର୍ଯ୍ୟ ଓ ପ୍ରକଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଠିକ୍ ଭାବେ ପରିଚାଳନା ସହ ମତାମତ ଦେବା ସହଜ ଅଟେ ।
- ଦଳଗତ କାର୍ଯ୍ୟ ସହଜ ହେବ ।
- ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଶ୍ଵଙ୍କଳା ଦେଖା ନ ଯିବା ।
- ଶିକ୍ଷକଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ କମ୍ ବାଧା ସୃଷ୍ଟି ହେବା ।
- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ସହଯୋଗ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ହେବ ।

କମ୍ ସଂଖ୍ୟକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଥିବା ସବୁ ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧି ଓ ବ୍ୟବହାରିକ ଗୁଣାବଳୀର ବାଞ୍ଚି / ଆବଶ୍ୟକୀୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖାଯାଇ ନ ଆଏ ।

ଅସୁବିଧା (Demerits / Disadvantages)

- ପିଲାଙ୍କର ସାମାଜିକ ଗୁଣାବଳୀର ବିକାଶ ହେବା ପାଇଁ ଖୁବ୍ କମ୍ ସୁଯୋଗ ଆଏ ।
- ବିଭିନ୍ନ ସମସ୍ୟା ଓ ଅନୁଭୂତି ସହ ପରିଚିତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ।
- ସହଭାଗୀ ଶିକ୍ଷଣରେ ଅସୁବିଧା ଦେଖାଯାଏ ।

୪.୪.୩ ଏକକ ଶ୍ରେଣୀ ଓ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ସଂଖ୍ୟକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ :

ଆମ ବିଦ୍ୟାଳ୍ୟରେ ଏପରି ଅନେକ ଶ୍ରେଣୀ ଅଛି, ଯେଉଁଠାରେ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ସଂଖ୍ୟକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ନେଇ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା କରିଥାନ୍ତି । ଏତିକି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶିକ୍ଷକ ଅନେକ ଅସୁବିଧାରେ ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥାନ୍ତି । ତୁମ ଅନୁଭୂତିରୁ କୁହ, ଏତିକି ଶ୍ରେଣୀ ଗୁହରେ କେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରରେ କ'ଣ ସବୁ ଅସୁବିଧା ଦେଖାଯାଇଥାଏ ?

ଏକକ ଶ୍ରେଣୀଟି ଯଦି ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ସଂଖ୍ୟକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ବିଶିଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀ ହୋଇଥାଏ, ତେବେ ଶିକ୍ଷକ ପିଲାଙ୍କୁ ଶୁଣିଲିତ ଭାବେ ବସାଇବା ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା ଓ ଉଦାରତା ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଅନେକ ଅସୁବିଧାରେ ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

- ଶ୍ରେଣୀ ପ୍ରକୋଷ୍ଟି ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଗହଳି ହୋଇଥାଏ ।
- ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଜୋଗରେ କହିବାକୁ ପଡ଼େ ।

- ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାର ଆବଶ୍ୟକତା ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖୁ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତି କଷକର ହୋଇଥାଏ ।
- ଦଳଗଠନ ଓ ଦଳଗତ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନାରେ ଅସୁବିଧା ଦେଖାଯାଏ ।
- ଶୃଙ୍ଖଳା ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଅଧିକ ସମୟ ନନ୍ଦିତ ହୋଇଥାଏ ।
- ପିଲାର ସମୟା / ଅସୁବିଧାକୁ ବୁଝି ତା'ର ସମାଧାନ କରିବା କଷକର ହୋଇଥାଏ ।

କିନ୍ତୁ ଏସବୁ ସବେ ଶିକ୍ଷକ ଯଦି ଉପଯୁକ୍ତ ପାଠ ଯୋଜନା, ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟାକ, ପର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ, କାର୍ଯ୍ୟ ଫର୍ଦ ଓ ପ୍ରଶ୍ନବ୍ୟାକ ଆଜିକୁ ବ୍ୟବହାର କରି ପିଲାମାନଙ୍କ ସ୍ବ-ଶିକ୍ଷଣ ଓ ସହଭାଗୀ ଶିକ୍ଷଣ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା କରନ୍ତି ତେବେ ପିଲାମାନଙ୍କର ସାମାଜିକ, ସାଂସ୍କୃତିକ ତଥା ଆବେଗିକ ଗୁଣାବଳୀର ବିକାଶ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତା'ର ଅନୁଭୂତିର ପରିସୀମା ବ୍ୟାପକ ହେବ । ଏହି ପ୍ରକାର ଶ୍ରେଣୀକୁ ପରିଚାଳନା କରିବାପାଇଁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଅଧିକ ଶ୍ରୀମ ଓ ସମୟର ଆବଶ୍ୟକତା ପଢ଼ିଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ଅଧୁକାଂଶ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ବିଶିଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀକୁ ଶିକ୍ଷକ-ଛାତ୍ରର ଉପଯୁକ୍ତ ଅନୁପାତ ଆଧାରରେ ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗ (Section) ରେ ଭାଗ କରାଯାଇଥାଏ । ଶିକ୍ଷା ଅଧିକାର ଅଧୁନିୟମର ଧାରା ୧୯ (ସର୍ତ୍ତ ଓ ମାନ ଅନୁଯାୟୀ) ଅନୁସାରେ ପ୍ରାଥମିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଅନୁପାତ ୩୦ : ୧ ଓ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ୩୫ : ୧ ରେ ସାମିତ କରାଯାଇଛି । ଏହାଦ୍ୱାରା ଉତ୍ସମ୍ବନ୍ଧ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଅନୁକୂଳ ବାତାବରଣ ସୃଷ୍ଟି ହେବା ସହ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କର ଶୈକ୍ଷିକ ଉପଲବ୍ଧି ସହଜ ହେବ ।

ମାଗଣୀ ଓ ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଅଧିକାର ଅଧୁନିୟମ-୨୦୦୯ ଧାରା ୧୯ ଓ ୨୪ ରେ

ଦର୍ଶାଯାଇଛି ଯେ ପ୍ରଥମରୁ ପଞ୍ଚମ ଶ୍ରେଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶାଠିଏ ଜଣ ଛାତ୍ରାତ୍ମୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସର୍ବନିମ୍ନ ୨ ଜଣ ଶିକ୍ଷକ ଓ ପିଲା ସଂଖ୍ୟା ୨୦୦ ରୁ ଉଚ୍ଚ ହେଲେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଛାତ୍ରାତ୍ମୀ ଅନୁପାତ ଚାଲିଶିରୁ ଅଧିକ ହେବ ନାହିଁ ।

କଷର ଅଷ୍ଟମ ଶ୍ରେଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶ୍ରେଣୀତ୍ରୀରୀ ଶିକ୍ଷକ ସହ ପ୍ରତି ୩୫ ଜଣ ଛାତ୍ରାତ୍ମୀଙ୍କ ପାଇଁ ସର୍ବନିମ୍ନ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ରହିବ ।

୪.୪ ଏକକ ଶ୍ରେଣୀ ପରିଚାଳନା ଓ ଯୋଜନା

ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୁଇଟି ଶିକ୍ଷାଦାନ ଶିକ୍ଷଣ ପରିସ୍ଥିତିକୁ ଅନୁଧାନ କର ।

ପରିସ୍ଥିତି - ୧ : “ପ୍ରସନ୍ନ ସାର୍ ଦ୍ଵିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ ‘କ’ ବିଭାଗରେ ପ୍ରବେଶ କରି ସକ୍ରିୟାତ୍ମକ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ । ଶ୍ରେଣୀର ସ୍ଥାନକୁ ଦେଖୁ ପିଲାଙ୍କୁ ଦଳରେ ବସାଇ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ଭିତ୍ତିକରି ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ ଦେଲେ । ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀକୁ ଆଧାର କରି ପିଲାମାନେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ଦଳଗତ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଉପସ୍ଥାପନ କଲେ । ପିଲାମାନେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରୁଥିଲେ ଓ ସେ ଉରର ଦେଉଥିଲେ । ଶିକ୍ଷକ ମୁଖ୍ୟ ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗଗୁଡ଼ିକୁ କଳାପଟାରେ ଲେଖୁଥିଲେ । ପିଲାମାନେ ବୁଝିଲେ କି ନାହିଁ ଜାଣିବା ପାଇଁ ସମୟ ଶେଷ ହେବା ବେଳକୁ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରି ସାରିଥିଲେ ।

ପରିସ୍ଥିତି - ୨ :

ଶିକ୍ଷୟତ୍ରୀ “ଗାୟତ୍ରୀ” ଦ୍ଵିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ ‘ଖ’ ବିଭାଗ ଶ୍ରେଣୀ ପ୍ରକୋଷ୍ଟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ସକ୍ରିୟାତ୍ମକ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ । ପିଲାଙ୍କୁ ଦଳରେ ବସାଇ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀକୁ ଦେଲେ କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ସମାଗ୍ରୀକୁ ଠିକ୍ଭାବରେ ଦେଖୁପାରୁ ନଥିଲେ ଓ ପରଦର ମଧ୍ୟରେ ଟଣାଭିଡ଼ା କରୁଥିଲେ । ଉପସ୍ଥାପନ ଓ ଆଲୋଚନା ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ସମୟ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ଶେଷରେ ଘଣ୍ଟା ବାଜିଗଲା, ଶିକ୍ଷୟତ୍ରୀ ମୂଲ୍ୟାନ୍ତ ସୋପାନରେ ପହଞ୍ଚି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ଏହି ଦୁଇ ପରିଷ୍କାରରେ ଏପରି ଭିନ୍ନତା କାହିଁକି ଦେଖାଗଲା ଓ ଭିନ୍ନତାଗୁଡ଼ିକ କ'ଣ ?

ଏବେ ତଳ ସାରଣୀକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକର-

ପ୍ରଥମ ପରିଷ୍କାର	ଦ୍ୱାରା ପରିଷ୍କାର
<ul style="list-style-type: none"> • ଯୋଜନା ଓ ପରିଚାଳନା ଠିକ୍ ଥିଲା । • ସମୟର ଉପଯୁକ୍ତ ବଣ୍ଣନ ହୋଇଥିଲା । • ସ୍ଥାନକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖି ବସିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଠିକ୍ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ଦଳଗତ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିପାରିଲା । • ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଓ ଉପଯୁକ୍ତ ସାମଗ୍ରୀ ଥିଲା । 	<ul style="list-style-type: none"> • ଯୋଜନା ଓ ପରିଚାଳନା ଠିକ୍ ନ ଥିଲା । • ସମୟର ଉପଯୁକ୍ତ ବଣ୍ଣନ ହୋଇ ନ ଥିଲା । • ସ୍ଥାନକୁ ଦୃଷ୍ଟି ନ ଦିଆଯାଇ ଦଳଗତ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଆୟିବା ଯୋଗୁଁ କାର୍ଯ୍ୟ ସରିଲା ନାହିଁ । • ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଓ ଉପଯୁକ୍ତ ସାମଗ୍ରୀ ନ ଥିଲା ।

ଏପରି ପରିଷ୍କାର ଦୂସରୁ ଅନୁଧାନ କରି ତୁମେ ଜାଣିଲ ଯେ ଯୋଜନା କଲାବେଳେ ସମୟର ଉପଯୁକ୍ତ ବିନିଯୋଗ, ଉପଲବ୍ଧ ସ୍ଥାନର ଠିକ୍ ବ୍ୟବହାର ଓ ଉପଯୁକ୍ତ ସାମଗ୍ରୀର ଉପଲବ୍ଧତା ଏବଂ ବ୍ୟବହାର ପ୍ରତି ଗୁରୁତ୍ବ ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟ ସହଜ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧ ସହଜରେ ହାସଲ ହୋଇଥାଏ ।

୪.୪.୧ ସମୟର ପରିଚାଳନା :

ଶିକ୍ଷଣ- ଶିକ୍ଷାଦାନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସମୟ ପରିଚାଳନା ସହଜ ଜଣାପଡ଼ୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବାସ୍ତବ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହା ଏତେ ସହଜ ନୁହେଁ । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ଉପଲବ୍ଧ ସମୟର ଉପଯୁକ୍ତ ବିନିଯୋଗ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ବିଭିନ୍ନ ଗବେଷଣା ଲହ ତଥ୍ୟକୁ ଅନୁଧାନ କଲେ ଜଣାଯାଏ –

- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧ ଅଧିକ ହୁଏ, ଯଦି ସେ ଅଧିକ ସମୟ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୋଜିତ ହୁଏ । ଯଥା – ପରାକ୍ଷଣ, ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ, ଅଭ୍ୟାସ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ସମସ୍ୟା-ସମାଧାନ ସମ୍ବର୍ତ୍ତନ କାର୍ଯ୍ୟ ।
- ପିଲାମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣ ସମୟ ଶ୍ରେଣୀ ଅନୁଯାୟୀ ଭିନ୍ନ ହୋଇଥାଏ ।

ଶିକ୍ଷା ଅଧିକାର ଅଧିନିୟମ - ୨୦୦୯ ଅନୁଯାୟୀ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଶିକ୍ଷକ ପ୍ରଥମରୁ ପଞ୍ଚମଶ୍ରେଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୮୦୦ ଘଣ୍ଟା ଓ ଷଷ୍ଠିରୁ ଅଷ୍ଟମ ଶ୍ରେଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୧୦୦୦ ଘଣ୍ଟା ନିଜର ପ୍ରତ୍ୱାତି ଓ ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ବିନିଯୋଗ କରିବେ ।

ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ଶିକ୍ଷଣରେ କିପରି ଅଧିକ ସମୟ ନିଯୋଜିତ ହେବେ । ଏହା ଶିକ୍ଷାଦାନ – ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟର ମୁଖ୍ୟ ଉଦେଶ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ । ଯଦିଓ ଶ୍ରେଣୀ-ଶିକ୍ଷଣର କିଛି ସମୟ ପିଲାଙ୍କ ଉପସ୍ଥାନ ନେବାରେ ଓ ଗୋଟିଏ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଯିବାରେ ବିନିଯୋଗ ହୋଇଥାଏ । ବେଳେବେଳେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିବୃତ୍ତ ରହି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ନିଯୋଜିତ ହୋଇଥା'ନ୍ତି, ଯଥା - ନ୍ୟସ୍ତକାର୍ଯ୍ୟ, ସଂଗ୍ରହ, ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମାପ୍ତ ଘଣ୍ଟା ବଜାଇବା ଇତ୍ୟାଦି ।

ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ ନିମିତ୍ତ ସମୟକୁ ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟ ଓ ସହ ବିଷୟଗତ ଶିକ୍ଷଣରେ ଏପରି ବିନିଯୋଗ କରିବା ଉଚିତ ଯେପରି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ସର୍ବଦା ଶିକ୍ଷଣରେ ନିମିତ୍ତ ଓ ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିବ ।

ଶିକ୍ଷଣ ସମୟକୁ ଠିକ୍ଭାବେ ବିନିଯୋଗ କରିବାପାଇଁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଦିଗ୍ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିଦେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

- ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ସୋପାନରେ ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଉଦିଷ୍ଟ ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକୁ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ରଖିବେ ।
- ସୁଚନା ସମ୍ବନ୍ଧ ଓ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବେ କହିବେ, ଯଦ୍ୱାରା ସମୟର ଅପରିଚ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ ।
- ଶ୍ରେଣୀରେ ପିଲାଙ୍କ ବସିବାପାଇଁ ଏପରି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବେ ଯେମିତି ଗୋଟିଏ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପରେ ବାରମ୍ବାର ସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ।

- ପିଲାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ଯାଇ ଅମଧ୍ୟ ସମୟ ନଷ୍ଟ କରିବେ ନାହିଁ । (More motivational Activities should be avoided)
- ଦ୍ୱିତୀୟ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରଥମ ଶିକ୍ଷଣର କାର୍ଯ୍ୟର ସମାପନ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଯିବ ।
- ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପିଲାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ନାମ ଲେଖି ରଖିଦେଲେ ସମୟନଷ୍ଟ ହେବ ନାହିଁ ।
- ଶୈକ୍ଷିକ ଓ ସହ-ଶୈକ୍ଷିକ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଉପଯୁକ୍ତ ସମନ୍ତର ରକ୍ଷାକରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।
- ସମୟର ସଜ୍ଜତାକୁ ଆଖୁ ଆଗରେ ରଖି ପୁଣି ପିଲାକୁ ଗୋଲ, ନମର ଅନୁସାରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ବସିବାପାଇଁ ସୁଚିତ କରିବା ଉଚିତ । (ଦଳଗତ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ) ।
- କୌଣସି ନୂତନ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ପିଲାକୁ କିଛି ଲିଖିତ କିମ୍ବା ଚିନ୍ତନ ମୂଳକ (Brainstorming) କାର୍ଯ୍ୟ ଦିଆଯିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ବୁମ ପାଇଁ କାମ – ୩

ନିକଟସ୍ଥ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପରିଚାଳିତ ହେଉଥିବା ଯେ କୌଣସି ଏକଜ ଶ୍ରେଣୀର ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ($80/84$ ମିନିଟ୍) ଅନୁଧାନ କରି ଉଥ୍ୟେ ଫର୍ଦାଟିକୁ ପୂରଣ କର ।

ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ନାମ :

ତାରିଖ :

ବିଦ୍ୟାଳୟର ନାମ :

ଅନୁଧାନକାରୀଙ୍କ ନାମ :

ଶ୍ରେଣୀର ନାମ :

, ବିଷୟ :

ଶ୍ରେଣୀର ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟ	ଆରମ୍ଭ ସମୟ	ସମାପ୍ତ ସମୟ	ମତବ୍ୟ ରେ
ପିଲାଙ୍କ ଉପସ୍ଥାନ	୧୦:୦୦	୧୦:୩୦	ଅନୁଧାନ କରିବାର ପରିମାଣ
ଘରୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ଓ ତଥାରଣ	୧୦:୩୦	୧୦:୫୦	ଅନୁଧାନ କରିବାର ପରିମାଣ
ଦଳଗଠନ	୧୦:୫୦	୧୧:୦୦	ଅନୁଧାନ କରିବାର ପରିମାଣ
ଶିକ୍ଷଣକାର୍ଯ୍ୟ ସମର୍ପଣ ସ୍ଵଚନା	୧୧:୦୦	୧୧:୩୦	ଅନୁଧାନ କରିବାର ପରିମାଣ
ସାମଗ୍ରୀ ବିଷୟ	୧୧:୩୦	୧୨:୦୦	ଅନୁଧାନ କରିବାର ପରିମାଣ
ଦଳଗତ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ	୧୨:୦୦	୧୨:୩୦	ଅନୁଧାନ କରିବାର ପରିମାଣ
ଲିଖିତ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂଶୋଧନ	୧୨:୩୦	୧୨:୫୦	ଅନୁଧାନ କରିବାର ପରିମାଣ
ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂଶୋଧନ	୧୨:୫୦	୧୨:୫୦	ଅନୁଧାନ କରିବାର ପରିମାଣ
ଗୋଟିଏ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ	୧୨:୫୦	୧୨:୫୦	ଅନୁଧାନ କରିବାର ପରିମାଣ
ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଯିବାର ସମୟ ଅବଧି	୧୨:୫୦	୧୨:୫୦	ଅନୁଧାନ କରିବାର ପରିମାଣ (ଅନ୍ତିମ)
ବାହ୍ୟ ପ୍ରଭାବ ଯୋଗ୍ରୁ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ	୧୨:୫୦	୧୨:୫୦	ଅନୁଧାନ କରିବାର ପରିମାଣ

୪.୪.୨ ଶ୍ରେଣୀ ପ୍ରକୋଷ୍ଟର ସ୍ଥାନ ପରିଚାଳନା

ଶ୍ରେଣୀ ପ୍ରକୋଷ୍ଟର ଆକାର ସାନ କିମ୍ବା ବଡ଼ ହେଉ, କମ ସଂଖ୍ୟକ ବା ବେଶି ସଂଖ୍ୟକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଥାଆନ୍ତି, ଜଣେ ଭଲ ଶିକ୍ଷକ ଉପଲବ୍ଧ ସ୍ଥାନକୁ ଏପରି ଭାବରେ ସଞ୍ଚାକରଣ କରିଥାନ୍ତି ଯାହା ପିଲାଙ୍କ ଶିକ୍ଷଣରେ ସର୍ବୋତ୍ତମ ଭାବେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଫଳରେ ପିଲାମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ / ଅଭିବୃଦ୍ଧି ହୋଇଥାଏ ।

ଶ୍ରେଣୀର ଆସବାବ ପତ୍ର ଓ ଚଟାଣ :

ଆମ ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରାଥମିକ ଶ୍ରେଣୀ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ଚଟାଣରେ ବସି ପାଠପଡ଼ନ୍ତି । ଅଛି କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ଶ୍ରେଣୀର ପକୁଥୁବା ପିଲାମାନେ ବେଶ୍ ଓ ଡେଞ୍ଚ ଆଦି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖି ଶିକ୍ଷକ ପିଲାଙ୍କୁ ବିଭିନ୍ନ ଭଙ୍ଗରେ ବସାନ୍ତି ଯଥା - ଧାଡ଼ିକରି, ଅର୍ଦ୍ଧ ବୃତ୍ତାକାର, ମୁହଁମୁହଁ, ବୃତ୍ତାକାର ଇତ୍ୟାଦି । ଏହାଦାରା ଶ୍ରେଣୀ କୋଠରେ ଉପଲବ୍ଧ ଆସବାବ ପତ୍ର ଓ ଚଟାଣର ବ୍ୟବହାର ହେବା ସହିତ ପିଲାଙ୍କ ଶିକ୍ଷଣରେ ଏହା ବିନିଯୋଗ ହୋଇଥାଏ ।

ଶ୍ରେଣୀର କାନ୍ତ ଓ ବୁଲେଟିନ୍ ବୋର୍ଡର ବ୍ୟବହାର :

ଶ୍ରେଣୀର କାନ୍ତ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ବୁଲେଟିନ୍ ବୋର୍ଡର ଶିକ୍ଷଣକୁ ଜୀବନ୍ତ ଓ ଆକର୍ଷଣୀୟ କରିବା ସହ ପିଲାର ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧିରେ ସହାୟକ ହୋଇଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ କାନ୍ତ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ବୁଲେଟିନ୍ ବୋର୍ଡର ବ୍ୟବହାରବେଳେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଦିଗଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ :

- ପିଲାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ଚାର୍ଟ ଓ ପ୍ରକଳ୍ପର ବ୍ୟବହାରକୁ ନିଶ୍ଚିତ କରିବାପାଇଁ ସମସ୍ତେ ଦେଖିପାରୁଥୁବା ସ୍ଥାନରେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଲଗାଇବା ଆବଶ୍ୟକ ।
- ଶ୍ରେଣୀ କୋଠର କିଛି ସ୍ଥାନକୁ ମେଧାବୀ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଶିକ୍ଷଣକାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ସ୍ଥାନିତ କରି ରଖନ୍ତୁ ଯଦ୍ବାରା ସେମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣ ଅଭିଭୂତ ହୁରାନ୍ତି ହେବ ।
- କାନ୍ତର କିଛି ସ୍ଥାନ ପିଲାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି/ସୁଜନଶୀଳ କାର୍ଯ୍ୟ ନିମିତ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରି ରଖ ।
- ସର୍ବଶିକ୍ଷା ଅଭିଯାନରେ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ “ଆମ ବିଦ୍ୟାଳୟ” ରୂପରେଖ ଅନୁସାରେ କାନ୍ତ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ନିମିତ ସ୍ଥାନ ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଏତଦ୍ଵିନ୍ଦ୍ରିୟ ଶ୍ରେଣୀ ପ୍ରକୋଷ୍ଟରେ ରଙ୍ଗଚାର୍ଟ, ଶବ୍ଦ ଗୁଛୁ, ଗୀତ, ଛଗ ଓ ଦିନଚର୍ଜା ଇତ୍ୟାଦି ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ । ବୁଲେଟିନ୍ ବୋର୍ଡ ଓ ବାର୍ତ୍ତା ବୋର୍ଡ ଉତ୍ସବ ପିଲା ଓ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ପଠନ କୋଣରେ (Reading Corner) ବିଭିନ୍ନ ଗପବହି, ମଜାଲିଆ ପୁସ୍ତକ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ରହିବା ଉଚିତ ।

୪.୫.୩ ଏକକ ଶ୍ରେଣୀ ଓ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ :

ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣ ଅଭିଭୂତ ନିମନ୍ତେ ଆସବାବ ପତ୍ର, ଚଟାଣ ଓ କାନ୍ତର ବ୍ୟବହାର ଯେଉଁକି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀର ବ୍ୟବହାର ମଧ୍ୟ ସେତିକି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ଶ୍ରେଣୀଗୁହରେ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀର ବ୍ୟବହାର ନିମନ୍ତେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଦିଗଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତି ଯତ୍ନବାନ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ :

- ଯେଉଁ ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକ ଶିକ୍ଷଣରେ ଓ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅଧିକ ବ୍ୟବହାର ହୁଏ, ଯଥା - ପୁସ୍ତକ, କାଗଜ, ପେନସିଲ, ରବର ଇତ୍ୟାଦି ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସହଜରେ ଉପଲବ୍ଧ ହେଉଥୁବା ସ୍ଥାନରେ ରଖିବା ଉଚିତ ।
- ଯେଉଁ ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକ (ଗ୍ରୋବ, ମ୍ୟାପ, ବୈଜ୍ଞାନିକ ଉପକରଣ) ବେଳେବେଳେ ବ୍ୟବହାର ହୁଏ, ସେଗୁଡ଼ିଏ କୋଠର ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନରେ ରଖିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

(ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀର ପ୍ରସ୍ତୁତି, ଆବଶ୍ୟକତା, ବ୍ୟବହାର ଓ ସଂରକ୍ଷଣ ସମ୍ପର୍କରେ ତୃତୀୟ ଏକକରେ ବିସ୍ତୃତ ଭାବେ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଛି ।)

୪.୬ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟଭିତ୍ତିକ ଶ୍ରେଣୀର ବସିବା ପ୍ରଶାଳୀ

ଦ୍ୱିତୀୟ ଏକକରେ ତୃତୀୟ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଶିକ୍ଷଣ ପକୁ ସମ୍ପର୍କରେ ପଢ଼ିଛି । ଶିକ୍ଷକ ହିସାବରେ ତୃତୀୟ ଅଧିକାଂଶ ସମୟରେ ପିଲାଙ୍କୁ ଗପ କୁହ, ଗୀତ ଗାଅ, ପରାମର୍ଶ କରି ଓ ଆଲୋଚନା କର । ଏଥରୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ତୃତୀୟ ପିଲାମାନେ ଶ୍ରେଣୀରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭଙ୍ଗରେ ସବୁବେଳେ ବସିଥାଏଇ କି ? ଏହି ଉପ-ବିଭାଗରେ ତୃତୀୟ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଭିତ୍ତିକ ଶ୍ରେଣୀ ପ୍ରକୋଷ୍ଟରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ବସିବା ଶୈଳୀ ସମ୍ପର୍କରେ ଜାଣିବାକୁ ପାଇବ ।

ପରିସ୍ଥିତି - ୧

“ରମେଶ ସାର” କଟିବାଡ଼ି ସୁଲରେ ଦୃଢ଼ୀୟ ଶ୍ରେଣୀ ପିଲାଙ୍କୁ ଭାଷା ପଡ଼ାନ୍ତି । ଦିନେ ସେ ପିଲାଙ୍କୁ ଗପଟି କହିଲେ । ପିଲାମାନେ ଶ୍ରେଣୀରେ ଧାଡ଼ିଧାଡ଼ି ହୋଇ ବସିଥା’ନ୍ତି । ଗପ କହିବା ସମୟରେ ସେ ବିଭିନ୍ନ ଛବି ଓ ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ ଦେଖାଉଥିଲେ । ବେଳେବେଳେ ପିଲାଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରୁଥିଲେ । ପଛରେ ବସିଥିବା କିଛି ପିଲା ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଦେଖୁ ପାରୁନଥିଲେ କି ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ ଦେଖୁ ପାରୁ ନ ଥିଲେ । ପିଲାମାନେ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ କଥାବାର୍ତ୍ତ କରୁଥିଲେ । ଗପ ସରିବା ପରେ ଯେତେବେଳେ ଶିକ୍ଷକ କହିଥିବା ଗପଟିକୁ ପିଲାଙ୍କୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବେ ଲେଖିବାକୁ କହିଲେ ଅନେକ ପିଲା ଲେଖୁ ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ପରିସ୍ଥିତି-୨

“ହରିଶ ସାର” ନୂଆ ଗାଁ ସୁଲର ଶିକ୍ଷକ । ସେ ଦିନେ ଦୃଢ଼ୀୟ ଶ୍ରେଣୀ ପିଲାଙ୍କୁ ଗପଟିଏ କହିଲେ । ଗପ କହିବା ବେଳେ ସେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ‘P’ ଆକୃତିରେ ବସିବାକୁ କହିଲେ ନିଜେ ତାଙ୍କ ସହ ବସିଲେ । ଗପ କହୁଥିବା ସମୟରେ ଗପ ସମ୍ପର୍କିତ ଛବି ଦେଖାଉଥିଲେ ଓ ପ୍ରଶ୍ନ ମଧ୍ୟ ପଚାରୁଥିଲେ । ସମସ୍ତେ ଧାନରେ ଗପଟିକୁ ଶୁଣୁଥିଲେ ଓ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେଉଥିଲେ ।

ଏହି ଦୁଇଟି ପରିସ୍ଥିତି ମଧ୍ୟରୁ ଗପ କହିବାପାଇଁ କେଉଁ ପରିସ୍ଥିତି ଅଧିକ ଭଲ ଥିଲା ଓ କାହିଁକି ?

ବିଭିନ୍ନ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ପିଲାଙ୍କ ବସିବା ପ୍ରଶାଳୀ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ପିଲାଙ୍କ ବସିବା ପ୍ରଶାଳୀ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରକୃତି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟରେ ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ ପାଇଁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥାଏ । ଶିକ୍ଷଣକାର୍ଯ୍ୟ ବେଳେବେଳେ ସମୂହଶ୍ରେଣୀ (Whole Class) ଓ ବେଳେବେଳେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଶିକ୍ଷଣପାଇଁ ଉଦିଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରେଣୀ କୋଠରି ବସିବା ସ୍ଥାନ ଓ ସାମଗ୍ରୀକୁ ଆଧାର କରି ବସିବା ପ୍ରଶାଳୀର ରୂପରେଖ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିଥା’ନ୍ତି ।

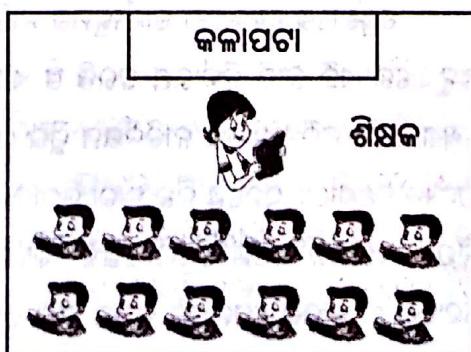
ପାରମାରିକ ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ ଶ୍ରେଣୀ ଗୃହରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ହୋଇ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ସାମାରେ ତାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ମୁହଁକରି ବସନ୍ତି ଓ ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରେଣୀ ସମ୍ବ୍ରଦ୍ଧରେ ମଞ୍ଚରେ ଠିଆ ହୋଇ ବା ବସି ଶିକ୍ଷାଦାନ କରନ୍ତି ଏହି ଧାରା ଅଧିକାଶ ଶ୍ରେଣୀରେ ଏବେ ବିଚାଲିଷ୍ଟି ।

ଏପରି ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ (ପାର୍ଶ୍ଵ ଚିତ୍ରରେ) ଶିକ୍ଷକ କେବଳ ଆଗଧାଡ଼ିରେ ବସିଥିବା ପିଲାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଦେଖନ୍ତି ଓ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅଧିକ ଧାନ ଦିଅନ୍ତି । ପଞ୍ଚଧାଡ଼ିର ପିଲାଙ୍କୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଧାନ ଦେଇହୁଏ ନାହିଁ । ଶ୍ରେଣୀର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆଗଧାଡ଼ିର ପିଲାମାନେ ସବୁବେଳେ ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ହୋଇ ବସି ରହିଲେ ଦଳଗତ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା ସମ୍ବନ୍ଧ ହୁଏ ନାହିଁ । ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଭିତରିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ପିଲାଙ୍କ ବସିବା ପ୍ରଶାଳୀ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ଏଠାରେ କେତେକ ବସିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ସମ୍ପର୍କରେ ଦର୍ଶାଯାଇଛି, ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଯାୟୀ ଏହିଭଳି ଉଚ୍ଚରେ ପିଲାଙ୍କୁ ବସାଇପାରନ୍ତି । ବହୁ ଶ୍ରେଣୀ ଓ ବହୁପ୍ରତି ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ବସିବାର ସରନ୍ନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଯାଇଛି, ତାହା ପରେ ଆଲୋଚିତ ହେବ ।

• ସାମୁହିକ ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନପାଇଁ ବସିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା

(Whole Class Teaching) :

ଶିକ୍ଷକ ପିଲାଙ୍କୁ ଗପ କହିବା, ସେମାନଙ୍କୁ ସମବେତ ଭାବେ ଦୁଇଜନବା ଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାବେଳେ ପାର୍ଶ୍ଵ ଚିତ୍ରରେ ଦର୍ଶାଯାଇଥାଏ ଅର୍ଦ୍ଧବୁରାକାରରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ବସାଇଥା’ନ୍ତି । ଏଭଳି ବସାଇବାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଶିକ୍ଷକଙ୍କଠାରୁ ସମଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଫଳରେ ଶିକ୍ଷକ ଯାହା କହନ୍ତି, କରନ୍ତି ବା କଳାପଟାରେ ଲେଖନ୍ତି, ତାହା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସମାନ ଭାବେ ଶୁଣାଯାଏ ଓ ଦେଖାଯାଏ ।

● ଦଳଗତ କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ବସିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା :

ଦଳଗତ କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ପାର୍ଶ୍ଵରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ଚିତ୍ରଭଲି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଦଳକୁ ଅଳଗା ଅଳଗା ବୃତ୍ତାକାରରେ ବସା ଯାଇଥାଏ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ ଦଳର ପିଲାମାନେ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନୋନିବେଶ କରନ୍ତି ଓ ଅନ୍ୟ ଦଳରେ ଯାହା ହେଉଛି ତାହା ସେମାନଙ୍କୁ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ପ୍ରଭାବିତ କରି ନ ଥାଏ । ଶିକ୍ଷକ ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ରହି ଦଳରେ କିଭଲି କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ତାହା ଡବାରଖ କରି ସହାୟତା ଦେଇପାରିବ ।

● ଦଳଗତ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ପାଇଁ ବସିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା :

ଶ୍ରେଣୀରେ ଦଳମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ (ଯୋଡ଼ା ଯୋଡ଼ା କରି) ପ୍ରତିଯୋଗିତା ହେଲାବେଳେ ପାର୍ଶ୍ଵସ୍ଥୁ-ଚିତ୍ରରେ ଦର୍ଶାଯାଇଥିବା ଭଲି ବସିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇପାରେ । ଏଥରେ ଦୁଇଟି ଦଳ ପରିଷର ସାମ୍ବା ସାମ୍ବି ଅର୍ଜ ବୃତ୍ତାକାରରେ ବସନ୍ତ । ଗୋଟିଏ ଦଳ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଲେ ଅନ୍ୟ ଦଳର ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ମାନେ ନିଜ ଭିତରେ ଆଲୋଚନା କରି ଉଭର ଦିଅନ୍ତି । ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବା ଓ ଉଭର ଦେବାପାଇଁ ଦଳରେ ସମୂହ ଆଲୋଚନାର ଆବଶ୍ୟକତା ଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ଅର୍ଜ ଗୋଲାକାରରେ ବସିଲେ କାର୍ଯ୍ୟ ସହଜ ହୋଇଥାଏ ।

ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟଭିତ୍ତିକ ଶ୍ରେଣୀର ଏହିସବୁ ଆଲୋଚିତ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ବସିବା ପ୍ରଶାଳୀ କେତେକ ନମୁନା ମାତ୍ର । ଶିକ୍ଷକ ପରିସ୍ଥିତି ଓ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଉପରିକରି ବସିବା ପ୍ରଶାଳୀ ଆହୁରି ଅନେକ ପ୍ରକାରର କରିପାରନ୍ତି ।

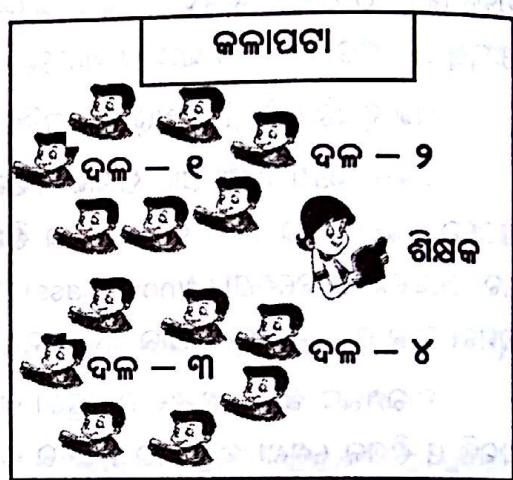
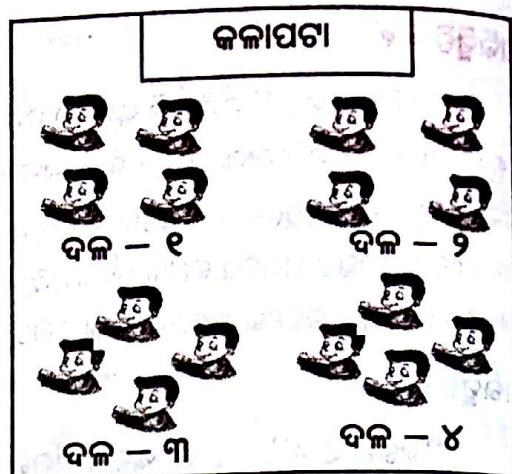
ନିଜକୁ ନିଜେ ପରଖବା-୩

ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଭିତ୍ତିକ ଶ୍ରେଣୀର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ବସିବା ପ୍ରଶାଳୀର ଆବଶ୍ୟକତା ଅଛି କି ? ହଁ / ନାଁ / ତୁମ ଉଭର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦର୍ଶାଅ ।

୪.୭ ଶ୍ରେଣୀରେ ଶୁଣ୍ଙ୍ଗାରକ୍ଷା ଓ ଏହାର ପରିଚାଳନା :

ଶୁଣ୍ଙ୍ଗା ଏକ ମାନବୀୟ ମୂଲ୍ୟବୋଧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବିଶୁଣ୍ଙ୍ଗା ସୃଷ୍ଟି ହେଲେ ପରିବେଶ (ମାନବୀୟ) ନଷ୍ଟହୁଏ ଓ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟାହତ ହୁଏ । ଶ୍ରେଣୀରେ ଶୁଣ୍ଙ୍ଗା କହିଲେ ତୁମେ କ'ଣ ବୁଝ ? ଆଜ୍ଞାବହୁ ହୋଇ ଶ୍ରେଣୀରେ ନିରବତା ଅବଲମ୍ବନ କରିବା ଶୁଣ୍ଙ୍ଗାର ଲକ୍ଷଣ ହୋଇପାରିବ କି ? ଶୁଣ୍ଙ୍ଗା କହିଲେ କିଛି ନାହିଁ ନିୟମର କଥା ଉଠେ ଓ ଏହି ସବୁ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ନାହିଁ ନିୟମ ଉଚ୍ଚାରିତ ବିଶୁଣ୍ଙ୍ଗା ସୃଷ୍ଟିହୁଏ ।

ଶ୍ରେଣୀରେ ହେଉଥିବା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ନାହିଁ ନିୟମ ସୃଷ୍ଟି କିପରି ହୁଏ ? ଅଧିକାଶ ସମୟରେ ଶିକ୍ଷକ ନିଜର ବୁଦ୍ଧି ଓ ଅଭିଜ୍ଞତା ଅନୁସାରେ ଏହି ନାହିଁ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରନ୍ତି ଓ ଏହା ବେଳେ ବେଳେ ବନ୍ଦିଥାଏ । ଯଦି ଶ୍ରେଣୀରେ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ମିଶି ଶ୍ରେଣୀକାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନାର ନାହିଁନିୟମ ସ୍ଥିର କରନ୍ତି ତା' ହେଲେ ଏହା ଦୀର୍ଘସ୍ଥାୟୀ ହୁଏ ଓ ଏହାକୁ ସମସ୍ତେ ମାନି ଚଳନ୍ତି । ଯେଉଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶ୍ରେଣୀରେ ସମସ୍ତେ ନିଜ ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିରକୃତ ନାହିଁ ମାନି ଚଳନ୍ତି, ଶ୍ରେଣୀରେ ଶୁଣ୍ଙ୍ଗା ବଜାୟ ରହିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଜଣେ କେହି ଏହି ନିୟମ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ କଲେ ଶ୍ରେଣୀଶୁଣ୍ଙ୍ଗା ବ୍ୟାହତ ହୁଏ । ଏଭଲି ପରିସ୍ଥିତି ଉଚ୍ଚରେ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବେଶ ପ୍ରସ୍ତୁତ୍ୟ ହୋଇଥାଏ, କାରଣ ସେମାନେ ନିଜର କାମ ନିଜର ଜଲ୍ଦା ଓ ଆବଶ୍ୟକ ମୁତ୍ତାବକ କରନ୍ତି ।

ଶ୍ରେଣୀ ବିଶୁଳ୍ପିତ ହେବାର କାରଣଗୁଡ଼ିକ କ'ଣ :

- ପିଲାଟି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ବିଳମ୍ବରେ ପହଞ୍ଚିବା । ଫଳରେ ସେ ଶିକ୍ଷଣରେ ପଛାର ଯାଏ ଓ ବିଶୁଳ୍ପିତ ସୃଷ୍ଟିକରେ ।
- ବିଦ୍ୟାଳୟ କାର୍ଯ୍ୟ/ଶ୍ରେଣୀ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅଧାରୁ ଛାତ୍ର ପଲାଇଯିବା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ବିଶୁଳ୍ପିତ ଆଚରଣର ଅନ୍ୟତମ କାରଣ ।
- ଶ୍ରେଣୀ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଶ୍ଵରୂପ ନିମନ୍ତେ ସୁଯୋଗ ନ ପାଇବା ।
- ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଥଣ୍ଡା ଓ ପରିହାସ କରିବା, ମାଡ଼ପିର୍ କରିବା ଇତ୍ୟାଦି ।
- ଶିକ୍ଷକଙ୍କ କଥାକୁ ନ ଶୁଣି ବେଶାତିର କରିବା ।
- କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାମିଲ୍ ନ ହୋଇ ନିଜକୁ ଦୂରେଇ ରଖିବା ।
- ଦୂର୍ବଳ ପିଲାଙ୍କୁ ଚିଢ଼େଇବା ।

ଶ୍ରେଣୀରେ ଶୁଳ୍ପିତ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେଲେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଏପରି ଶୁଳ୍ପିତ ଉପଯୁକ୍ତ ଭାବେ ପରିଚାଳିତ କରି ଶ୍ରେଣୀର ମୁଖ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୋତରେ ସାମିଲ୍ କରିବାକୁ ହେବ । ଏଥିପାଇଁ ଶିକ୍ଷକ କ'ଣ କରିପାରିବେ ?

- ପ୍ରଥମେ ବିଶୁଳ୍ପିତ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ଚିହ୍ନଟ କରି ବିଶୁଳ୍ପିତର କାରଣ ମାନ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବେ ।
- ଶୁଳ୍ପିତର ନିୟମକୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ଅବଗତି ନିମନ୍ତେ ଜଣାଇବା ଉଚିତ ।
- ଶୁଳ୍ପିତର ନାତିନିୟମ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ମିଳିତ ଭାବରେ ସ୍ଥିର କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।
- ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ଅଧିକ ଚିତାକର୍ଷକ ଓ ଆବଶ୍ୟକତା ଜିରିକ କଲେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଶୁଳ୍ପିତ କରିଛେବ ।
- ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ସର୍ବନିମ୍ନ ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ପୂରଣ କରିବା ଉଚିତ । ଉଦାହରଣ ସ୍ଵରୂପ- ବିଦ୍ୟାଳୟର ଆସବାବପତ୍ର, ପଞ୍ଜା, ଆଲୁଆ ଓ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା ନିମନ୍ତେ ପିଲାଙ୍କ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ, ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।
- ବିଶୁଳ୍ପିତ ପିଲାଙ୍କର ଭଲଗୁଣଗୁଡ଼ିକୁ ପାଥେୟ କରି ଖରାପ ଆଚରଣଗୁଡ଼ିକୁ ପରିମାର୍ଜିତ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।
- ପିଲାମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଧିକ ସମୟ ନ ଦେଇ ସେମାନଙ୍କ ସ୍ଵ-ଶିକ୍ଷଣ ନିମନ୍ତେ କାର୍ଯ୍ୟଦେବା ଆବଶ୍ୟକ ।
- କେତେକ ପିଲା ବିଭିନ୍ନ ପାରିବାରିକ, ସାମାଜିକ ଓ ବ୍ୟବହାରଗତ କାରଣରୁ ବିଶୁଳ୍ପିତ ହୋଇଥା'ଛି । ଉପରୋକ୍ତ ପ୍ରଶାନ୍ତରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଶୁଳ୍ପିତ କରାଯିବା ସବୁବେଳେ ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇ ନ ଥାଏ ଏବଂ କାରଣ ଖୋଜି ପ୍ରତିକାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଶୁଳ୍ପିତ କରାଯିବା ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପକ୍ଷେ କଷ୍ଟକର ବ୍ୟାପାର ଅଟେ । ଏପରି ପିଲାଙ୍କୁ ସିଧାସଳକ ମୁହାଁମୁହିଁ ହୋଇ କରିବା ମଧ୍ୟ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପକ୍ଷେ କଷ୍ଟକର ବ୍ୟାପାର ଅଟେ । ସେଥିପାଇଁ ଶିକ୍ଷକ ନିଜର ସହକର୍ମୀ, ନାତିନିୟମକୁ ପାଇନ କରି ଚଳିବା ପାଇଁ ବାଧ କରାଯିବା ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ଶିକ୍ଷକ ନିଜର ସହକର୍ମୀ, ନାତିନିୟମକୁ ପାଇନ କରି ଚଳିବା ପାଇଁ ବାଧ କରାଯିବା ଆବଶ୍ୟକ ।
- ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ, ଅଭିଭାବକ ଓ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଚାଳନା କମିଟିର ସଦସ୍ୟମାନଙ୍କ ସହାୟତା ନେଇପାରନ୍ତି ।

ଶିକ୍ଷା ଅଧିକାର ଅଧିନିୟମ-୨୦୦୯ ଓ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଭୂମିକା ସମ୍ପର୍କତ ଧାରା - ୧୭(୧)ରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି ଯେ, “କୌଣସି ଶିଶୁକୁ ଶାରାରିକ ଦଷ୍ଟ ବା ମାନସିକ ନିର୍ଯ୍ୟାତନା ଦିଆଯିବ ନାହିଁ । ଉପଧାରା (୧) ର ବ୍ୟବସ୍ଥାଗୁଡ଼ିକ ଯିଏ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ କରିବ ସେହି ବ୍ୟକ୍ତିକ ପ୍ରତି ପ୍ରମୁଖ ସେବା ନିୟମାବଳୀ ଅନୁସାରେ ତାଙ୍କ ବିରୋଧରେ ଶୁଳ୍ପିତର କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ ଗ୍ରହଣ କରାଯିବ ।”

୪.୮ ପରିଚାଳକ ହିସାବରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଭୂମିକା

ଶ୍ରେଣୀ ପରିଚାଳନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଭୂମିକା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ଶିକ୍ଷକ ଜଣେ ପରିଚାଳକ ହିସାବରେ ପରିସ୍ଥିତିକୁ ନିୟମରେ କରିବା ସହିତ ନିଷ୍ଠାରେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ଏକ ଦୂର୍ବଳ ଶ୍ରେଣୀ ପରିଚାଳନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ସଫଳ ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟ ନିୟମରେ କରିବା ସହିତ ନିଷ୍ଠାରେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ଏହା କେବଳ ଜଣେ ଦଷ୍ଟ, ଆଗ୍ରହୀ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ବନ୍ଧ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଏଭଳି ପରିସ୍ଥିତି ଆପେ ଆପେ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହା କେବଳ ଜଣେ ଦଷ୍ଟ, ଆଗ୍ରହୀ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ତେବେ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଭୂମିକା ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଶ୍ରେଣୀ ପ୍ରକୋଷ୍ଟରେ କିଭାବି ହେବା ଉଚିତ ?

- ସପଳ ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକ ପୂର୍ବ ପ୍ରସ୍ତୁତି ହେବା ସହ ସାମଗ୍ରୀ, ବସିବା ପ୍ରଶାଳୀ ଓ ମୂଲ୍ୟାୟନର କୌଶଳ ସ୍ଥିର କରିବା ଉଚିତ ।
- ଶିଶୁ ସ୍ଵଲ୍ଭ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି ସହ ପିଲାଙ୍କ ନିରାପଦ ଓ ନିରାପରା ପ୍ରତି ଯଥେଷ୍ଟ ଧାନ ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ ।
- ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାର ଅଂଶଗ୍ରହଣକୁ ନିଶ୍ଚିତ କରିବା ।
- ଉରମ ବିଷୟଗତ ଓ ପରିତିଗତ ଧାରଣା ଥିବା ଆବଶ୍ୟକ ।
- ପିଲାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଚିତ୍ତନ ଓ ପ୍ରକାଶ୍ୟକୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବା ।
- ଶିକ୍ଷକ ପିଲାଙ୍କ ସହ ବନ୍ଧୁତାପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଉଚିତ, ଯେମିତି ଜଣେ ପରିଚାଳକ ତାଙ୍କର ଉପଭୋକ୍ତାଙ୍କ ସହ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ।
- ଦଳଗତ ଓ ସହଭାଗୀ ଶିକ୍ଷଣ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱାରୋପ କରିବା ।
- ଶିକ୍ଷକ ପିଲାଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ (ସ୍ବ-ଶିକ୍ଷଣ) ନିମନ୍ତେ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଇ ଆବଶ୍ୟକ ତଥାରଖ ଓ ସହାୟତା ଦେଲେ ଶିକ୍ଷଣ ଅଭିଭୂତ ନିଶ୍ଚିତ ହେବ ।
- ଶିକ୍ଷକ ବ୍ୟବସାୟିକ ସଂସ୍ଥାର ପରିଚାଳକ ହିସାବରେ ନିଜର ଓ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଶୁଣ୍ଡଳିତ ଆଚରଣ ପ୍ରତି ଯତ୍ନବାନ ହେବା ଉଚିତ ।

୪.୯ ଶିକ୍ଷା ଅଧିକାର ଅଧିନିୟମ ଓ ଶିକ୍ଷକ

ମାଗଣୀ ଓ ବାଧତାମୂଳକ ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଅଧିକାର ଅଧିନିୟମ ୨୦୦୯ ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାର ଶିଶୁମାନଙ୍କ ମାଗଣୀ ଓ ବାଧତାମୂଳକ ଶିକ୍ଷା ଅଧିକାର ନିୟମ ୨୦୧୦, ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ନିମନ୍ତେ କେତେକ ନୀତି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଛି । ଯଦି ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଠିକ୍ ଭାବରେ ପାଲନ କରା ନଯାଏ, ତେବେ ତାହା ଆଇନଗତ ଅପରାଧ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେବ ।

ଶିକ୍ଷା ଅଧିକାର ଅଧିନିୟମ (RTE)ର ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଧାରା - ୨୪ ଓ ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଧାରା - ୨୯ରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଭାବରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱ ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି ।

ଧାରା ୨୪ରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି ଯେ—

- (୧) ଧାରା ୨୩-(୧), କେନ୍ଦ୍ର ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଜାରି କରାଯାଇଥିବା ବିଜ୍ଞାପନ ମାଧ୍ୟମରେ କ୍ଷମତା ପ୍ରାୟ ଏକାଡ୍ରେମିକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟକୁ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ସର୍ବନିମ୍ନ ଯୋଗ୍ୟତା ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଶିକ୍ଷକ ରୂପେ ନିମ୍ନୁତ୍ତ ହେବାପାଇଁ ଯୋଗ୍ୟ ବିବେଚିତ ହୋଇ ନିମ୍ନଲିଖିତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରିବେ ।
- (କ) ବିଦ୍ୟାଲୟକୁ ଯିବାରେ ନିୟମିତତା ଓ ସମୟାନ୍ତ୍ରବର୍ତ୍ତତା ରକ୍ଷା କରିବା ।
- (ଖ) ଧାରା ୨୯ର ଉପଧାରା (୨) ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନୁଯାୟୀ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ପରିଚାଳନା କରିବା ସହ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା ।
- (ଗ) ନିର୍ଦ୍ଦରିତ ସମୟସୀମା ମଧ୍ୟରେ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା ।
- (ଘ) ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ରର ଶିକ୍ଷାଗ୍ରହଣ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଆକଳନ କରିବା ସହିତ ଅନୁରୂପ ଭାବରେ ଆଉ ଅନ୍ୟ କିଛି ଅଧିକ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣର ଆବଶ୍ୟକତା ଆକଳନ କରିବ ।
- (ଡ) ନିୟମିତ ଭାବରେ ବାପା, ମା ଏବଂ ଅଭିଭାବକଙ୍କୁ ଭେଟି ଶିଶୁର ଶିକ୍ଷାଗ୍ରହଣ ସାମର୍ଥ୍ୟ, ବିଦ୍ୟାଲୟ ଉପସ୍ଥାନରେ ନିୟମିତତା, ଶିକ୍ଷା ଲାଭର ଅଗ୍ରଗତି ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ତଥ୍ୟ ଜଣାଇବା ।
- (ଇ) ଦିଆଯାଇଥିବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ପାଦନା କରିବା ।

(2) ଉପଧାରା (1) ରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରାଯାଇଥିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷକ ଅବହେଳା କରିବେ ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସେବା ନିୟମ ଅନୁଯାୟୀ ପ୍ରୟୋଜ୍ୟ ଶୁଣ୍ଙ୍ଗଳାଗତ ଶାସ୍ତ୍ର ବିଧାନ କରାଯିବ ।

ଅଧିକରୁ ଏପରି ଶୁଣ୍ଙ୍ଗଳାଗତ ଶାସ୍ତ୍ର ବିଧାନ କରାଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ବନ୍ଦବ୍ୟ ଉପର୍ମାପନ କରିବାପାଇଁ ମୁକ୍ତ ସୁଯୋଗ ଦିଆଯିବ ।

(3) ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଆପରି ଅଭିଯୋଗ ଯଦି କିଛିଆଏ ତେବେ ତାହାକୁ ବ୍ୟବସ୍ଥିତ ଉପାୟରେ ପ୍ରତିବିଧାନ କରାଯିବ ।

● ଧାରା ୨୯

ଉପସ୍ଥିତ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏକ ବିଜ୍ଞପ୍ତି ଆଧାରରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରାଯାଇଥିବା ଏକାଡେମିକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟକୁ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଓ ମୂଲ୍ୟାୟନ ପଢ଼ନ୍ତି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ସମୟରେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ସଂକ୍ରାନ୍ତୀୟ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଓ ମୂଲ୍ୟାୟନ ପଢ଼ନ୍ତି ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ହେବ ।

ଏକାଡେମିକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟକୁ ଉପଧାରା (1) ଅନୁସାରେ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଓ ମୂଲ୍ୟାୟନ ପଢ଼ନ୍ତି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ସମୟରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକୁ ବିଚାରକୁ ନେବେ । ଯଥା :

- (କ) ସମ୍ବନ୍ଧିତ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିବା ମୂଲ୍ୟବୋଧ ।
- (ଖ) ଶିଶୁର ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ବିକାଶ ।
- (ଗ) ଶିଶୁର ଜ୍ଞାନ ବର୍ଦ୍ଧନ ସହିତ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଶକ୍ତି ଓ ପ୍ରତିଭାର ଅଭିଭୂତ ସାଧନ ।
- (ଘ) ଉତ୍ସମ ମାନସିକ ଓ ଶାରୀରିକ ଦକ୍ଷତାର ପୂର୍ଣ୍ଣତମ ବିକାଶ ସାଧନ ।
- (ଡ) ଶିଶୁସୁଲଭ ଓ ଶିଶୁକେନ୍ଦ୍ରିକ ପଢ଼ନ୍ତିରେ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ, ଅବିଷାର ଓ ଅନୁସନ୍ଧାନ ମୂଳକ ଉପାୟରେ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିବା ।
- (ଚ) ଶିକ୍ଷାଦାନର ମାଧ୍ୟମ ଯଥା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଶିଶୁର ମାତ୍ରାବାସା ହେବ ।
- (ଛ) ଶିଶୁକୁ ନିର୍ଭୟେ, ଉଦ୍ଦବେଗ ଏବଂ ମାନସିକ ଚାପରୁ ମୁକ୍ତ କରି ନିଃସଙ୍କୋଚରେ ନିଜର ମତାମତ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ସୁଯୋଗ ଦେବା ।
- (ଜ) ଶିଶୁଟିର ଜ୍ଞାନର ଅବବୋଧ ଏବଂ ଉଚ୍ଚ ଜ୍ଞାନକୁ ଉପଯୋଗ କରିବା ଦକ୍ଷତା ସମ୍ପର୍କରେ ସାମଗ୍ରିକ ଓ ନିରନ୍ତର ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବା ।

୪.୧୦ ବହୁଶ୍ରେଣୀ ପରିସ୍ଥିତିରେ ପରିଚାଳନା

ପୂର୍ବରୁ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଥିବା ବହୁଶ୍ରେଣୀ ପରିସ୍ଥିତି କହିଲେ ତୁମେ କ'ଣ ବୁଝ ?

ଜଣେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ବେଳେବେଳେ ଏକ ସମୟରେ ଦୁଇ ବା ତା'ଠାରୁ ଅଧିକ ଶ୍ରେଣୀର ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ସେହି ପରିସ୍ଥିତିକୁ ବହୁଶ୍ରେଣୀ ପରିସ୍ଥିତି (Multigrade Situation) କୁହାଯାଏ ।

ବହୁଶ୍ରେଣୀ ଶିକ୍ଷାଦାନର ଆବଶ୍ୟକତା :

- ଆମର ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳରେ ବିଶେଷ କରି ଆଦିବାସୀ ଅଧୁନ୍ତି ଅଞ୍ଚଳରେ ଓ ପାହାଡ଼ିଆ ତଥା ବନାଞ୍ଚଳରେ ଅଛି ଅଛି ସଂଖ୍ୟକ ପିଲାଥୁବା ଛୋଟ ବିଦ୍ୟାଲୟ ଅଛି, ଯେଉଁଥିରେ ପ୍ରଥମରୁ ପଞ୍ଚମ ଶ୍ରେଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଛି ଓ ବହୁତକମ ସଂଖ୍ୟକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଥାଏଇ । ଶିକ୍ଷା ଅଧିକାର ଅଧିନିୟମ ଅନୁଯାୟୀ ପ୍ରାଥମିକ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ପରିଷଦରେ ଉପର୍ମାପନ କରିବାକୁ ପାଇଁ ବହୁଶ୍ରେଣୀ ପରିସ୍ଥିତି ସୁଷ୍ଠି ହେବ ।
- ଗୋଗଳିକ ସ୍ଥିତି ଓ ଗମନାଗମନ ଅସୁବିଧା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ରହଣିରେ ଅପସନ୍ନ ।
- ଆବଶ୍ୟକତା ଠାରୁ କମ୍ ସଂଖ୍ୟକ ଶ୍ରେଣୀରୁ ଉପଲବ୍ଧ ହେବ ।

● ଶିକ୍ଷକ ସାମୟିକ ଭାବେ ବା ଦାର୍ଘନିକ ପାଇଁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କାରଣରୁ ଛୁଟି ନେବା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୋଜିତ ହେବା ।

● ଅଧାରୁ ପାଠ ଛାଡ଼ିଥିବା ବା ନାମ ଲେଖାଇ ନ ଥିବା ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ଏକ ବହୁଶ୍ରେଣୀ ପରିସ୍ଥିତି ଅଟେ ।

ବହୁଶ୍ରେଣୀ ଓ ବହୁପ୍ରତିକରଣ ଶିକ୍ଷାଦାନ :

ଶିକ୍ଷକ ବା ଶ୍ରେଣୀ ଗୁହର ଅଭାବରୁ ବହୁଶ୍ରେଣୀ ପରିସ୍ଥିତି ଉପୁଚ୍ଛିଥିବା ବେଳେ ବହୁପ୍ରତିକରଣ ସାଧାରଣ ଶ୍ରେଣୀ ସହିତ ଓତଃପ୍ରୋତ୍ସବ ଭାବେ ଜଢ଼ିତ । ଶ୍ରେଣୀଟି ଏକକ ହେଉ କିମ୍ବା ବହୁଶ୍ରେଣୀ ହେଉ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ଅନନ୍ୟ । ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀରେ ଜଣେ ପିଲାର ସାମାର୍ଥ୍ୟ, ଶିକ୍ଷଣ ଆବଶ୍ୟକତା, ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ ଅନ୍ୟ ପିଲାଠାରୁ ଭିନ୍ନ । କାରଣ ପିଲାର ଶିକ୍ଷଣ ଅନୁଭୂତି ବିଭିନ୍ନ ପରିସ୍ଥିତି ଦ୍ୱାରା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଭଙ୍ଗରେ ପ୍ରଭାବିତ । ପୂର୍ବରୁ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଛି ଯେ ପିଲାର ସାମାଜିକ ପୃଷ୍ଠାଭୂତି, ପିତାମାତାଙ୍କର ଅଭିଜ୍ଞତା, ସାଂସ୍କୃତିକ ତଥା ଆର୍ଥୀକ ପରିସ୍ଥିତି ତା'ର ଶିକ୍ଷଣକୁ ଅନେକବେଳେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅନେକ ସ୍ତରର ପିଲା ଦେଖାଯାଆନ୍ତି ।

- ଯେଉଁ ଶ୍ରେଣୀରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଯେତେ ଅଧିକ ସେହି ଶ୍ରେଣୀରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ସ୍ତର ମଧ୍ୟ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ହୋଇଥାଏ ।
- ଏକକ ଶ୍ରେଣୀରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ସ୍ତର ସଂଖ୍ୟା ଯେତେ, ବହୁଶ୍ରେଣୀରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ସ୍ତର ତା'ଠାରୁ ଅଧିକ ହୋଇଥାଏ । କାରଣ ଶ୍ରେଣୀର ଭିନ୍ନତା ଯୋଗୁଁ ଶିକ୍ଷଣ ଅନୁଭୂତି ଅଳଗା ହୋଇଥାଏ ।
- ଶ୍ରେଣୀ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପିଲାଙ୍କ ସାଧାରଣତଃ ୩/୪ଟି ସ୍ତରରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଥାଏ । ଯଥା-ମେଧାବା, ସାଧାରଣ, ମନ୍ତ୍ରର କିମ୍ବା ବହୁତ ବୁଦ୍ଧିମାନ, ବୁଦ୍ଧିମାନ, ଦୁର୍ବଳ, ଅତିଦୁର୍ବଳ ।

ଶିକ୍ଷଣ ଦକ୍ଷତା ଆଧାରରେ, ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ସମ୍ମୁଖୀରେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀରେ ତିନି ବା ତା'ଠାରୁ ଅଧିକ ଦକ୍ଷତାପ୍ରତିକରଣ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଆବଶ୍ୟକ । ଏଣୁ ବହୁଶ୍ରେଣୀଯ ପରିସ୍ଥିତି ଏକ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପରିସ୍ଥିତି ।

ଏହିସବୁ ଆଲୋଚନାରୁ ଭୂମେ ଜାଣିଲ ଯେ, ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବହୁ ଶ୍ରେଣୀ ଓ ବହୁପ୍ରତିକରଣ ଶିକ୍ଷଣ ସମସ୍ୟା ପ୍ରାୟ ସମାନ । ସେଥିପାଇଁ ଅନେକ ଶିକ୍ଷା ବିଶେଷଜ୍ଞ ବହୁଶ୍ରେଣୀ ଓ ବହୁପ୍ରତିକରଣକୁ ଅଙ୍ଗାଙ୍ଗୀ ଭାବେ ଜଢ଼ିତ ବୋଲି ବିଚାର କରନ୍ତି ଏବଂ ବହୁଶ୍ରେଣୀର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାବେଳେ ବହୁପ୍ରତିକରଣ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ହିଁ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି । ଏହିସବୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏଠାରେ ବହୁଶ୍ରେଣୀ ଓ ବହୁପ୍ରତିକରଣ ଶିକ୍ଷାବ୍ୟବସ୍ଥାର ସମ୍ବନ୍ଧିତ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି ।

୪.୧୧ ବହୁଶ୍ରେଣୀ ଶିକ୍ଷାଦାନ କୌଣସି :

ସାଧାରଣତଃ ବହୁଶ୍ରେଣୀ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଏକକ ଶ୍ରେଣୀ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଠାରୁ ଅଧିକ ଜଟିଳ ମନେ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଏକ ବହୁଶ୍ରେଣୀ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଶ୍ରେଣୀଗୁଡ଼ିକର ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ସମସ୍ତି ୨୦ ରୁ ୩୦ ମଧ୍ୟରେ ଓ ଦୁଇଟି ଶ୍ରେଣୀରେ ସାମିତ ହେଲେ ଏହା ଏକ ବହୁପ୍ରତିକରଣ ଏକକ ଶ୍ରେଣୀଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ ।

ଏକକ ଶ୍ରେଣୀ ହେଉ ବା ବହୁଶ୍ରେଣୀ ହେଉ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା କଲାବେଳେ ପିଲାମାନେ କିପରି ଶ୍ରେଣୀକାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଶିକ୍ଷାବ୍ୟବସ୍ଥା – ଏହା ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ କେଉଁ ଶ୍ରେଣୀରେ ପକୁଛି ତା' ଉପରେ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ନ ଦେଇ ସେ କେଉଁ ଦକ୍ଷତା କେତେ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ହାସଳ କରିପାରିବ ତା' ଉପରେ ଧାନ ଦେବା ଉଚିତ । ଏହାହିଁ ହେଉଛି, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ- କେନ୍ଦ୍ରିକ ଶିକ୍ଷା ତଥା ବହୁପ୍ରତିକରଣ ଶିକ୍ଷାର ମୂଳମନ୍ତ୍ର ।

**ବହୁଶ୍ରେଣୀ ବା ବହୁପ୍ରତିକାଳୀନ ଶିକ୍ଷାକୌଶଳ ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲାବେଳେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଚାରେଟି ଦିଗପ୍ରତି ଦୂଷି କିଆଯାଇଥାଏ । ସେବୁଡ଼ିକ
ହେଉଛି -**

- ଶ୍ରେଣୀ ସଂଗଠନ (Classroom Organisation)
- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ବଳଗଠନ (Grouping of Pupils)
- ଶିକ୍ଷଣ ଉପକରଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା (Provision of Learning Materials)
- ଶିକ୍ଷଣ ପରିମ୍ଲିତି ପାଇଁ ଯୋଜନା (Planning for learning situation)

ଶ୍ରେଣୀ ସଂଗଠନ :

ଶ୍ରେଣୀ କୋଠରେ ଉପଲବ୍ଧ ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ବିନିଯୋଗ କରିବା ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଶ୍ରେଣୀ ସଂଗଠନ କୁହାଯାଏ । ଏହାବାରା
ଶିକ୍ଷାଦାନ-ଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଏକ ଅନୁକୂଳ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇପାରିବ । ଶିକ୍ଷକ-ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଓ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ-ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭାବ
ଆଦାନପ୍ରଦାନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ସ୍ଵଗମ ଓ ସୁଶୂଳିତ ହେବ । ଶ୍ରେଣୀ କୋଠରେ ବହୁଶ୍ରେଣୀ ଶିକ୍ଷାଦାନ-ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟର ସୁବିଧାପାଇଁ
ନିମ୍ନଲିଖିତ ସ୍ଥାନ ସଂଯୋଜନା ପ୍ରତି ଦୂଷି କିଆଯିବା ଉଚିତ ।

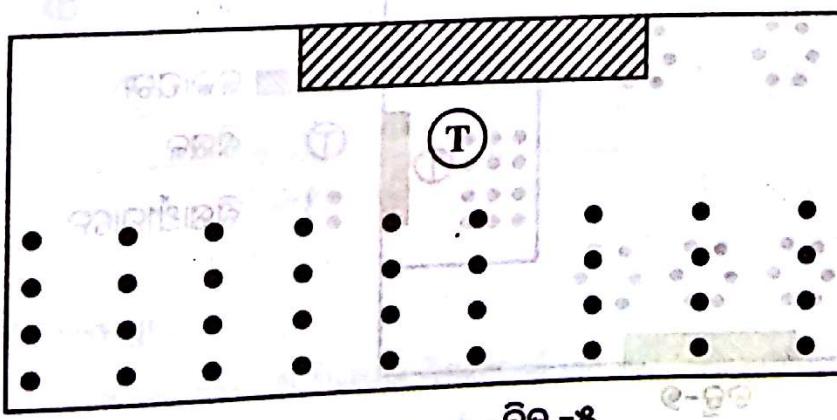
- କଲାପଟାର ସଂଖ୍ୟା ଓ ସେବୁଡ଼ିକୁ ଶ୍ରେଣୀ କାନ୍ତରେ ଉପସ୍ଥିତ ଉଚତାରେ ରଖିବା, ଯେହେତୁ ବହୁଶ୍ରେଣୀ ପରିମ୍ଲିତିରେ
ଏକାଧିକ କଲାପଟାର ଆବଶ୍ୟକତା ଥାଏ ।
- ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଚେଯାର ଓ ଟେବୁଲ ପଡ଼ିବାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ।
- ଶିକ୍ଷଣ ଉପକରଣ ଯଥା-ଚିତ୍ର, ଫ୍ଲ୍ଯୁସ କାର୍ଡ, ମଡେଲ ଇତ୍ୟାଦି ରଖିବାପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ ।
- ପିଲାମାନଙ୍କର ସ୍ଵଜନାମ୍ବକ କୁଟିସମୁହର ପ୍ରଦର୍ଶନପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥାନ ଏବଂ ସର୍ବୋପରି ସେମାନଙ୍କର ବସିବା ସ୍ଥାନ
ନିର୍ଣ୍ଣୟ ।

ଶ୍ରେଣୀରେ ବସିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା :

ସାଧାରଣତଃ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ସୁବିଧାପାଇଁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ବସିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା
କରାଯାଇଥାଏ । ବହୁଶ୍ରେଣୀ ପରିମ୍ଲିତିରେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି କାର୍ଯ୍ୟ ଅନୁଯାୟୀ ବସିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଥାଏ ।
ମାତ୍ର ଏପରି ପରିମ୍ଲିତିରେ ଗୋଟିଏ କୋଠରେ ଏକାଧିକ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲାମାନେ ବସୁଥିବାରୁ ବସିବା ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ସୁଚିତ୍ତତାବେ ମୁରି
କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼ିଥାଏ ।

ବହୁଶ୍ରେଣୀ ଓ ବହୁପ୍ରତିକାଳୀନ ଶିକ୍ଷାଦାନ ପାଇଁ କେତେକ ପ୍ରକାର ବସିବାର ସଂରଚନା ଏଠାରେ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଯାଇଛି । ସେବୁଡ଼ିକ
ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ବିଭିନ୍ନ ପରିମ୍ଲିତିରେ କିପରି ଉପସ୍ଥିତ ବସିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇପାରିବ ତାହା ତୁମେ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିପାରିବ ।

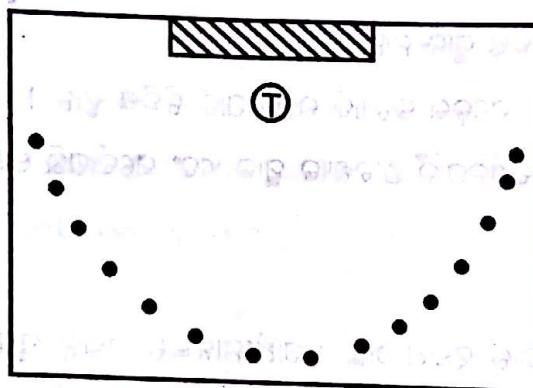
ଚିତ୍ର -୪ରେ ସୁଚିତ୍ତ ଶ୍ରେଣୀଗୁହରେ ବସିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ସାଧାରଣ ବହୁଶ୍ରେଣୀ ପରିମ୍ଲିତିରେ କରାଯାଇପାରେ । ଚିତ୍ରରେ ତିନିଟି
ଶ୍ରେଣୀର ପିଲାମାନେ ପୃଥିକ୍ଷାବେ କଲାପଟା ଆଡ଼କୁ ମୁହଁକରି ବସିଛନ୍ତି । ଏଭଳି ପରିମ୍ଲିତିରେ ,

- শিক্ষক একাধিক শ্রেণীরে শিক্ষাদান করিপারতি।
- পিলামানে শ্রেণী ভিত্তিরে পৃথকভাবে ধাঢ়ি ধাঢ়ি হোল বসিছতি।
- শিক্ষক প্রত্যেক শ্রেণীর সম্মতভাগেরে ঠিআ হোলপারতি।
- কলাপটা সমষ্টি সামনারে অছি যেপরিকি সবু শিক্ষার্থী এহাকু দেখিপারিবে।
- শিক্ষক শিক্ষার্থীমানক মধ্যে ভাব আদানপ্রদান করিবা সম্বন্ধ হোলথাএ।
- শিক্ষার্থী-শিক্ষার্থীমানক মধ্যে সহজেরে ভাব আদানপ্রদান করি হুব নাহি।
- একলি ব্যবস্থারে সবুশ্রেণীকু গোটিএ পাঠ পড়ায়ালপারে এবং এহা পরে পরে পরে প্রত্যেক শ্রেণীপাইঁ ষেছি পিলাক প্ররকু চাহি ভিন্ন ভিন্ন প্রশ্ন বা অভ্যাস কার্য্য দিআয়ালপারে।
- এপরি বসিবা ব্যবস্থাকু মধ্য বিভিন্ন শিক্ষণ প্রর শিক্ষার্থীমানকু শিক্ষাদান দেলাবেলে ব্যবহার করায়ালপারে।

চিত্র - ৩ রে শ্রেণীগুহরে বসিথবা আଉ এক স্থানে সূচিত করায়ালছি।

- এহা শিক্ষক ও পিলামানক মধ্যে ভাব আদান প্রদানপাইঁ বেশ সুবিধাজনক।

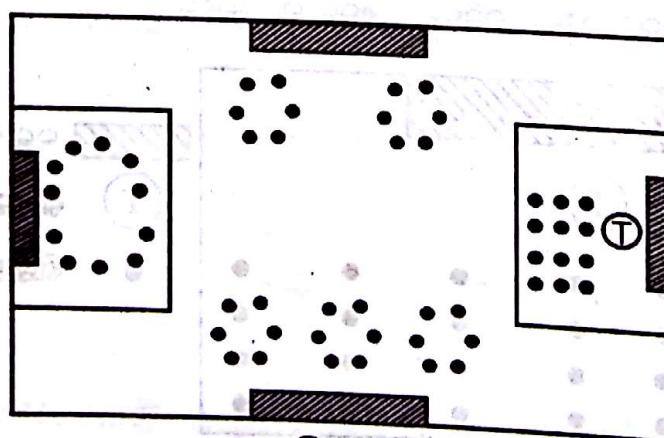

চিত্র-৩

কলাপটা

শিক্ষক

শিক্ষার্থীমানে

চিত্র-৩

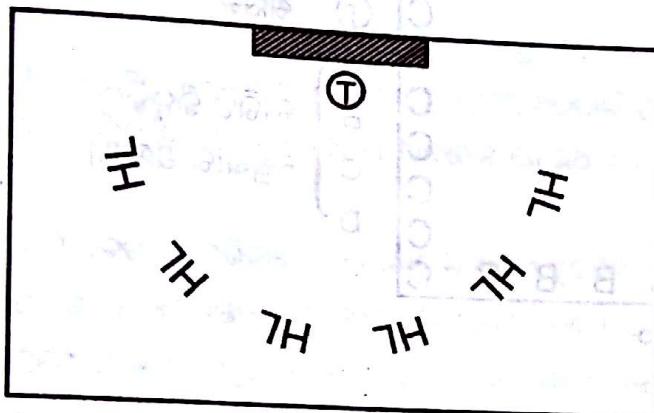
কলাপটা

শিক্ষক

শিক্ষার্থীমানে

ଚିତ୍ର - ୭ରେ ବସିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା :

- ମୌଖିକ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଶେଷକରି ଭାଷା ଶିକ୍ଷଣପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ।
- ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର/ସ୍ତରର ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୋଜିତ ହୋଇପାରନ୍ତି ।
- ଶିକ୍ଷକ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀ/ ସ୍ତରର ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ସିଧାସଳଖ ଶିକ୍ଷାଦାନ କରୁଥିବାବେଳେ ଅନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀ/ସ୍ତରର ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଦଳଗତ ବା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୋଜିତ ହୋଇପାରନ୍ତି ।

ଚିତ୍ର-୮

କଳାପଟା

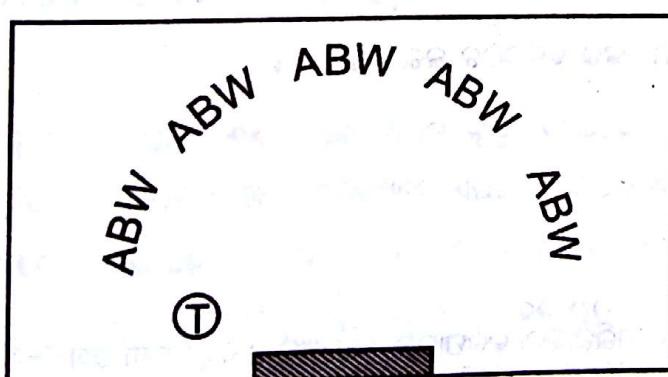
T - ଶିକ୍ଷକ

H - ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀର ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ

L - ତଳ ଶ୍ରେଣୀର ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ

ଚିତ୍ର-୮ରେ ବସିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା

- ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀର ଓ ତଳଶ୍ରେଣୀର ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଏହି କ୍ରମରେ ଜଣକ ପରେ ଜଣେ କଳପଟାକୁ ସାମନାକରି ଅର୍ଦ୍ଧବୃତ୍ତାକାରରେ ବସିଛନ୍ତି ।
- ଏପରି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀର ପିଲାମାନେ ତଳଶ୍ରେଣୀର ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସହାୟତା ପ୍ରଦାନ କରିପାରିବେ ।
- ସ୍ଵଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଏହା ଏକ ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ।
- ପ୍ରତିକାରମୂଳକ ଶିକ୍ଷାପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଏପରି ବସିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଉପଯୁକ୍ତ ଅଟେ ।

ଚିତ୍ର-୯

କଳାପଟା

T - ଶିକ୍ଷକ

A - ମଧ୍ୟମ ଦକ୍ଷତା ସ୍ତରର ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ

B - ଉଚ୍ଚ ଦକ୍ଷତା ସ୍ତରର ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ

W - ଦୁର୍ବଳ ଦକ୍ଷତା ସ୍ତରର ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ

ଚିତ୍ର-୯ରେ ବସିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା

- ଏକଶ୍ରେଣୀରେ ବହୁସ୍ତରର ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଏହା ଏକ ଉତ୍ତରମ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଯେଉଁଥରେ ମୋଧାବୀ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଅନ୍ୟ ଦୂର ସ୍ତରର ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ସହାୟତା ପ୍ରଦାନ କରିପାରିବେ ।

- ତିନୋଟି ଶ୍ରେଣୀର ପିଲାମାନଙ୍କପାଇଁ ଏହିପରି ବସିବା ବ୍ୟବସ୍ଥାଦ୍ୱାରା ବହୁଶ୍ରେଣୀ ଶିକ୍ଷାଦାନ କରାଯାଇପାରେ ।
- ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସ୍ଵର୍ଗତି କାର୍ଯ୍ୟ ଦିଆଯାଇପାରିବ ।
- ପ୍ରତିକାରମୂଳକ ଶିକ୍ଷାଦାନପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ବସିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଉପରୁତ୍ତ ହୋଇଥାଏ ।

A	D	D	D	D	D	D	D	D	C
A									C
A									C
A									C
A									C
A	B	B	B	B	B	B	B	B	C

T ଶିକ୍ଷକ

A } ଚାରିଟି ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ
B } ଶ୍ରେଣୀର ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ
C }
D }

ଚିତ୍ର-୧୦

ଚିତ୍ର-୧୦ରେ ବସିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା

- ଏହାଙ୍କ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ବହୁ ଶ୍ରେଣୀ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଗୀଡ଼ ବୋଲିବା, ନାଚିବା, ଶାରୀରିକ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା ଭଲି କାର୍ଯ୍ୟମାନ ସଂଗଠିତ କରାଯାଇ ପାରିବ ।
- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କର ଦଳଗଠନ

ଶ୍ରେଣୀ ସଂଗଠନ କରିବା ସମୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ନେଇ କିପରି ଦଳଗଠନ କରାଯାଇ ପାରିବ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ଉପରେ ଦର୍ଶାଯାଇଥିବା ବସିବା ବ୍ୟବସ୍ଥାରୁ ସାମାନ୍ୟ ସୂଚନା ମିଳୁଛି ।

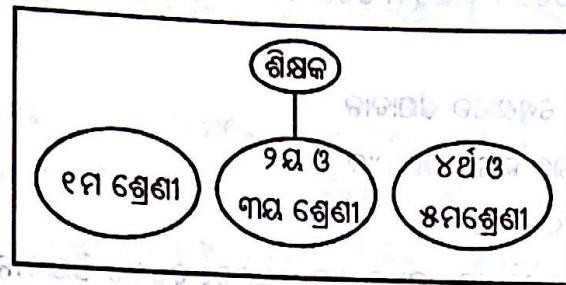
ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀରେ ଏକାଧିକ ଶ୍ରେଣୀର ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷାଦାନରେ ସ୍ଵର୍ଗତି ପ୍ରକାରର ଦଳରେ ବିଭତ୍ତ କରାଯାଇଥାଏ । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଦଳଗଠନ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସମୃଦ୍ଧ କରିବାଦ୍ୱାରା ବହୁଶ୍ରେଣୀ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଅଧିକ ଫଳପ୍ରଦ ହୋଇଥାଏ । ମୁଖ୍ୟତଃ ଦୁଇଟି ଭିତରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଦଳଗଠନ କରାଯାଇଥାଏ :

- ଶ୍ରେଣୀଭିତରିକ ଦଳଗଠନ
- ଦକ୍ଷତାଭିତରିକ ଦଳଗଠନ

ଶ୍ରେଣୀଭିତରିକ ଦଳଗଠନ

ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ସର୍ବାଧିକ ତିନୋଟି ଦଳ ଫଳପ୍ରଦତାବେ ପରିଚାଳନା କରିପାରନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ବହୁଶ୍ରେଣୀ ଶିକ୍ଷାଦାନ ସମୟରେ ଆବଶ୍ୟକସ୍ଥଳେ ପାଖାପାଖି ଦୁଇଟି ଶ୍ରେଣୀକୁ ମିଶ୍ରଣ କରି ଗୋଟିଏ ଦଳଗଠନ କରାଯାଇପାରେ । ତହିଁର କେତୋଟି ଉଦାହରଣ ଏଠାରେ ଦିଆଯାଇଛି ।

- ଏପରି ଅନେକ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଲୟ ଅଛି ଯେଉଁଥରେ କେବଳ ଜଣେ ମାତ୍ର ଶିକ୍ଷକ ଅଛନ୍ତି । ସେ କେତୋଟିରେ ଶ୍ରେଣୀଗୁଡ଼ିକୁ ମିଶ୍ରଣ କରି ନିମ୍ନରେ ଦର୍ଶାଯାଇଥିବା ଭଲି ତିନୋଟି ଦଳ ଗଠନ କରିପାରିବେ ।

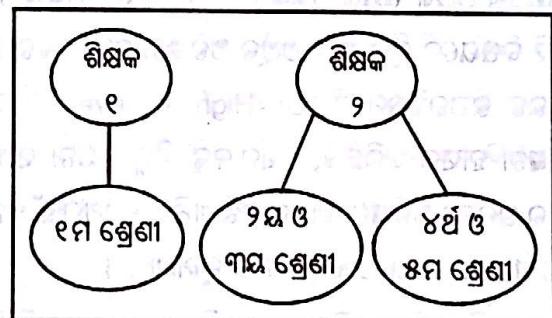
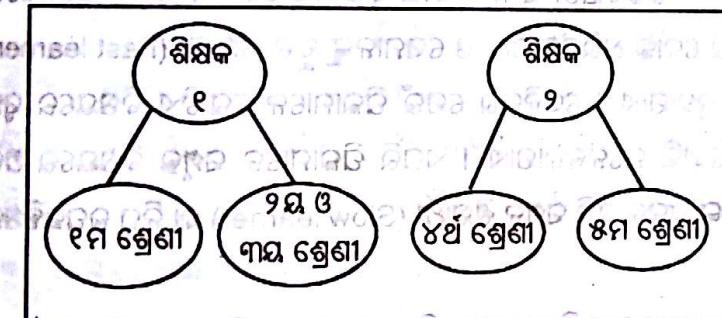
চিত্র-১১

প্রথম শ্রেণীকু ছোটছোট পিলামানে প্রথম অরপাই পরিবারু অলগা হোল বিদ্যালয়কু আবিথাআচি। ষেখপাই ষেমানক প্রতি বিশেষ খান দেবা আবশ্যিক হোলথাএ। এহি কারণু প্রথমশ্রেণীকু এক স্বতন্ত্র দলভাবে দর্শায়াজছি।

অন্য দুইটি দলগতন করিবাবেলে পাখাপাখি শ্রেণী দুইটিকু -যথা ৭য় ও ৮ম, ৪ষ্ঠ ও ৫ম-মিশ্রণ করায়াজছি। পাখাপাখি শ্রেণীৰে পাঠ্যবিষয়বস্তুৰে অধূক সামাজিক থাএ। ষেহি দৃষ্টিৰ উভয় শ্রেণীৰ পিলামানকৰ মিলিমিশি পাঠপড়িবা, সহযোগি শিক্ষণ, স্বশিক্ষণ ও প্রতিকারমূলক শিক্ষণ অধূক পলপুদ হোলথাএ। (চিত্র ১১ৱে দর্শায়াজছি)

- বিদ্যালয়ৰে দুইজন শিক্ষক থুলে নিম্নৰে (চিত্র ১২ৱে) দর্শায়াজথুবা দুই প্রকারভাৱে দলগতন ও বষ্ণন কৰায়াজপাৰে।

চিত্র-১২ নম্বাৰটি ছিৱে কৈন্তী ১৪১০ নং পৰিচয় কৈ বাবে নিম্নৰে প্ৰকাৰ দুইটি দলগতন কৰা গৈছে।

চিত্র-১২

চিত্র-১৩ৰে প্রথমশ্রেণী উপৰে অধূক গুৰুত্ব দিআয়াজ তাহাৰ দায়িত্ব জণে শিক্ষকক উপৰে ন্যষ্ট কৰায়াজছি।

চিনিজণ বা অধূক সাখ্যিক শিক্ষকথুলে এপৰি দলগতন অধূক সুবিধাজনক ভাবে কৰিহেব।

তেবে, এপৰি শ্রেণী ভিত্তিক দলগতন ঘময়ৰে নিম্নলিখিত কেতেক বিষয় প্ৰতিধান দেবা :

- প্রথম শ্রেণীকু পূৰ্বৰু বৰ্ণত বিশেষত হেতু স্বতন্ত্র রাখায়িবা উচিত।
- দুইটি পাখ পাখ শ্রেণীকু মিশাৰ গোটিএ দল গতনদ্বাৰা শিক্ষাদান পুৱন হুৰে।
- শ্রেণীৰে শিক্ষার্থীক সাখ্যাকু চাৰ্হে মিশ্রণ কৰায়িবা উচিত হেব। যদি গোটিএ শ্রেণীৰে ৩০ রু অধূক পিলা আছোৱা থাকে তা'কু অন্য শ্রেণী সহ মিশালবা দ্বাৰা কিছি সুবিধা হেবনাছি।
- জণে শিক্ষককু দুইটি দলৰ দায়িত্ব নেবাবেলে যেতেদূৰ ঘমব পাখ পাখ শ্রেণীৰ দুইটি দলৰ দায়িত্ব নেবা উচিত হেব।

ବହୁଶ୍ରେଣୀ ଓ ବହୁସ୍ତର ପରିସ୍ଥିତିରେ ପଡ଼ାଉଥିବା ଜଣେ ବିଜ୍ଞ ଶିକ୍ଷକ ସମୟରେ ବିଭିନ୍ନ କୌଣସି ବ୍ୟବହାର କରିଥା'କି ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା :

- କେତେକ ସମୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ରେଣୀରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ
- କେତେକ ସମୟରେ ବ୍ୟକ୍ତଗତ ଭାବେ ଶିକ୍ଷାଦାନ
- କେତେକ ସମୟରେ କ୍ଷୁଦ୍ରଦଳରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ

ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀ ହୁଏତ ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ରଦଳ ହୋଇପାରେ । ସାଧାରଣତଃ ଦଳଗତ ଶିକ୍ଷାଦାନ-ଶିକ୍ଷଣ କହିଲେ ଆମେ ଦକ୍ଷତାଭିର୍ବିକ ଦଳଗଠନକୁ ହିଁ ବୁଝୁ ।

ଦକ୍ଷତାଭିର୍ବିକ ଦଳଗଠନ

ଏକଶ୍ରେଣୀ ବା ବହୁଶ୍ରେଣୀ ପରିସ୍ଥିତିରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଦଳରେ ବିଭିନ୍ନ ହୋଇ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ଦଳଗତ ଶିକ୍ଷଣ ମାଧ୍ୟମରେ ବହୁ ଶିକ୍ଷଣ ଅଭିଜ୍ଞତା ହାସଲ କରିଥାନ୍ତି । ଶ୍ରେଣୀ ନିର୍ବିଶେଷରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଦୁଇପ୍ରକାରର ଦକ୍ଷତାଭିର୍ବିକ ଦଳ ଗଠନ କରାଯାଇପାରେ ତାହା ହେଉଛି :

- ସମଦକ୍ଷତା ସମ୍ପନ୍ନ ଦଳ (Similar Ability Groups or Homogenous Groups)
- ବିଷୟ ଦକ୍ଷତା ସମ୍ପନ୍ନ ଦଳ ବା ମିଶ୍ରିତ ଦକ୍ଷତା ଦଳ (Mixed Ability Group or Heterogenous Groups)

ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରର ମଧ୍ୟ ଦଳଗଠନ କରାଯାଇଥାଏ ଯଥା – ପସନ୍ଦ ଓ ଆଗ୍ରହଭିର୍ବିକ ଯାହା ପୂର୍ବରୁ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଛି ।

ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷାରେ 'ଦକ୍ଷତା'ର ଅର୍ଥ ହେଉଛି ଶିକ୍ଷଣର କ୍ଷମତା ଓ ଶିକ୍ଷଣର ବେଗ । ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ପିଲାମାନେ ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ ଅଧିକ ଶିକ୍ଷଣ ଅଭିଜ୍ଞତା ହାସଲ କରିପାରିଛନ୍ତି ସେମାନେ ଉଚ୍ଚଦକ୍ଷତା ସମ୍ପନ୍ନ ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ଏପରି ପିଲାମାନେ ସେହି ବିଷୟରେ ଖୁବ୍ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଧିକ ଅଭିଜ୍ଞତା ହାସଲ କରିପାରନ୍ତି ବୋଲି ଧରିନିଆୟାଏ ଓ ସେମାନଙ୍କୁ ଦୂର ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ (Fast learner) ବା ଉଚ୍ଚ ଉପଲବ୍ଧିକଷମ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ (High Achievers) ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ସେହିପରି ଯେଉଁ ପିଲାମାନେ ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ ସ୍ଵର୍ଗ ଅଭିଜ୍ଞତା ହାସଲ କରିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ନିମ୍ନ ଦକ୍ଷତା ସମ୍ପନ୍ନ ବୋଲି ମନେକରାଯାଏ । ଏପରି ପିଲାମାନେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଷୟରେ ଅତି ମହୁର ଗଢ଼ିରେ ଅଭିଜ୍ଞତା ହାସଲ କରିଥାନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ଏମାନଙ୍କୁ ମହୁର ଗଢ଼ି ସମ୍ପନ୍ନ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ (Slow learner) ବା ନିମ୍ନ ଉପଲବ୍ଧିକଷମ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ (Low Achiever) ବୋଲି କୁହାଯାଏ ।

ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ କୌଣସି ଏକ ବିଷୟରେ ଦକ୍ଷତାଭିର୍ବିକ ଦଳଗଠନ କରିବାବେଳେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଷୟରେ ପିଲାମାନଙ୍କର ଉପଲବ୍ଧି ପ୍ରତିକରିତ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ । ପରୀକ୍ଷା ଫଳାଫଳ ଏବଂ ପିଲାମାନଙ୍କ ସମୟରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅନୁଭୂତିଦ୍ୱାରା ସେ ଏହା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିପାରନ୍ତି ।

● ସମଦକ୍ଷତା ସମ୍ପନ୍ନ ଦଳ (Similar Ability Group)

ଜଣେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦୟାତ୍ମକ ଥିବା ଏକ ବା ବହୁ ଶ୍ରେଣୀର ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ପାଠ୍ୟବିଷୟରେ ସମଦକ୍ଷତା ଭିତରେ ଛୋଟ ଛୋଟ ଦଳରେ ବିଭିନ୍ନ କରି, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦଳର ଦକ୍ଷତାନୁଯାୟୀ ବିଷୟବସ୍ତୁର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପାଠ୍ ଯୋଜନା ମାଧ୍ୟମରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ-ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ କରାଯାଇଥାଏ । ଦୂର୍ବଳ ଦକ୍ଷତା ସମ୍ପନ୍ନ ଦଳପାଇଁ ସର୍ବନିମ୍ନ ଦକ୍ଷତା ହାସଲ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଉଥାଏ ।

ବିଷୟ ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ଏହି ଦଳର ମଧ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଥାଏ । ଗଣିତରେ ଯେଉଁମାନେ ଦୂର୍ବଳ ଦଳଭୁକ୍ତ ହୋଇଥିବେ ସେମାନେ ଭାଷା ଶିକ୍ଷଣରେ ହୁଏତ ଭିନ୍ନ ଦକ୍ଷତାପ୍ରତିରକର ଦଳରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇପାରନ୍ତି । ଏଭଳି ଦକ୍ଷତା ଭିତରେ ଦଳଗଠନ ଅଧିନା ବିଶେଷ ଆବୃତ ହେଉନାହିଁ । କାରଣ ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ, ଦଳ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଦକ୍ଷତାରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଶିକ୍ଷାଦାନ ପରେ କମିବାର କୌଣସି ସମାବନା ନ ଥାଏ । ଫଳରେ ଉଚ୍ଚଦକ୍ଷତା ସମ୍ପନ୍ନ ପିଲା ସର୍ବଦା ଦୂର୍ବଳ ଦକ୍ଷତା ସମ୍ପନ୍ନ ପିଲାକ୍ତାରୁ ଶିକ୍ଷଣରେ ଆଗୁଆ ରହିଥା'କି ।

ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଦୁର୍ବଳ ସମ୍ମନ୍ତ ପିଲାମାନେ 'ଦୁର୍ବଳ' ବୋଲି ଚିହ୍ନଟ ହୋଇଗଲେ ସେମାନଙ୍କର ଆୟୁବିଶ୍ୱାସ, ଶିକ୍ଷଣପାଇଁ ଆଗ୍ରହ ଏବଂ ଅରିପ୍ରେରଣା କମିଯାଏ ।

ଏପରି ଦଳଗଠନରେ କେତେକ ସୁବିଧା ମଧ୍ୟ ମିଳେ । ଦଳ ମଧ୍ୟରେ ସମଦକ୍ଷତା ସମ୍ମନ୍ତ ପିଲାମାନେ ପରିଷର ସହ ଅଧିକ ସହଯୋଗ କରିପାରନ୍ତି ଓ ସମାନ ଭାବରେ ଅଗ୍ରଗତି କରୁଥିବାରୁ ସତୋଷ ଲାଭ କରନ୍ତି ।

ଏପରି ଦଳଭିତ୍ତିକ ଶିକ୍ଷାଦାନପାଇଁ ପୂର୍ବରୁ ଚିତ୍ର ୫, ୭, ୮ ଓ ୯ ରେ ଦର୍ଶାଯାଇଥିବା ଶ୍ରେଣୀ ଦ୍ୱାରା ଅନୁସାରେ ବହୁଶ୍ରେଣୀ ଶିକ୍ଷାଦାନ କରାଯାଇପାରେ । ଏଠାରେ ମନେରଖ୍ବା ଉଚିତ ଯେ ସମଦକ୍ଷତା ସମ୍ମନ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀ ପିଲା ଗୋଟିଏ ଦଳରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିପ୍ରେକ୍ଷାରେ ଏପରି ଦଳଗଠନ ଦୁର୍ବଳ ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରତିକାର ମୂଳକ ଶିକ୍ଷାଦାନ (Remedial Teaching) ଓ ଉଚ୍ଚଦକ୍ଷତା ସମ୍ମନ୍ତ ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ସମୃଦ୍ଧିମୂଳକ ପାଠ (Enrichment Lesson) ଶିକ୍ଷାଦାନ ନିମିତ୍ତ ବେଶ ଉପଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଉଦାହରଣ ସ୍ଵରୂପ, ମେଧାବୁରି ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ବା ଗଣିତ ଅଳପିଆଉ ପାଇଁ ଉଚ୍ଚଦକ୍ଷତା ସମ୍ମନ୍ତ ଦଳକୁ ହେଲୁ ଅଧିକ ଉନ୍ନତ ପାଠ୍ୟ ବିଷୟ ଦିଆଯାଇଥାଏ ।

● ବିଷମ ବା ମିଶ୍ରିତ ଦକ୍ଷତା ଦଳ (Mixed Ability Group)

କୌଣସି ବିଷୟରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରତିକାର ଦକ୍ଷତା ବିଶିଷ୍ଟ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଏପରି ଦଳଗଠନ କରାଯାଇଥାଏ । ସମଦକ୍ଷତା ଦଳଭିତ୍ତି ବିଷୟ ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ଏପରି ଦଳକୁ ବାରମାର ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇ ନ ଥାଏ । କାରଣ ଏପରି ଦଳରେ ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦକ୍ଷତା ସମ୍ମନ୍ତ ପିଲା ଥିଲାବେଳେ ଅନ୍ୟ ଏକ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦକ୍ଷତା ସମ୍ମନ୍ତ ପିଲା ସେହି ଦଳରେ ରହିବା ସମ୍ଭବ । ଯେପରିକି ପ୍ରଥମ ବିଷୟରେ ଉଚ୍ଚଦକ୍ଷତା ସମ୍ମନ୍ତ ପିଲା ଦ୍ୱାରା ବିଷୟଟିରେ ନିମ୍ନ ପ୍ରତିକାର ଦଳରେ ଆଇପାରେ ।

ଶିକ୍ଷଣପାଇଁ ଏପରି ଦଳ ଅଧିକ ଉପଯୋଗୀ ହୋଇଥାଏ । ବିଭିନ୍ନ ଦକ୍ଷତା ଓ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ସମ୍ମନ୍ତ ପିଲାମାନେ ପରିଷରଠାରୁ ଶିଖିବା, ସହପାଠୀଙ୍କଠାରୁ ଶିଖିବା ଓ ଦୁର୍ବଳ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସହପାଠୀ ସହାୟତା (Peer Support) ଦେବା ଏପରି ଦଳରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ । ଏତଦ୍ଵାରା ବ୍ୟତୀତ, ପ୍ରକଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ସହପାଠୀ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଏପରି ମିଶ୍ରିତ ଦକ୍ଷତା ଦଳ ଅଧିକ ସକ୍ରିୟ ହୋଇଥାଏ ଓ ଅଧିକ ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧ ସ୍ଵୀକୃତି କରିଥାଏ ।

● ଆଗ୍ରହଭିତ୍ତିକ ଓ ପସଦଭିତ୍ତିକ ଦଳ

ପ୍ରତିକିତ ଶିକ୍ଷଣ-କାର୍ଯ୍ୟଭିତ୍ତିକ ପକ୍ଷାରେ ଆଗ୍ରହ ଭିତ୍ତିକ ଓ ପସଦଭିତ୍ତିକ ଦଳଗଠନ କରି ଦଳଗତ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଉପରେ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ବ ଦିଆଯାଇଛି । କେତେକ ସମୟରେ ସମବ୍ୟକ୍ତ ପିଲାମାନଙ୍କର ଦଳଗଠନ କରି ବିଦ୍ୟାଳୟ ଖେଳକୁଦ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଭକ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ କରାଯାଇଥାଏ । ସେହିଭକ୍ତି ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀରେ ପତ୍ରଥିବା ଏବଂ ନିଜ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପନ କରିଥିବା ପିଲାମାନଙ୍କର ଦଳ ଥାଏ । ଏପରି ସାମାଜିକ ସମ୍ପର୍କ ଭିତ୍ତିକ ଦଳର ପିଲାମାନଙ୍କୁ ବିଦ୍ୟାଳୟର ବିଭିନ୍ନ ସଂସ୍ଥାତିକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ବା ସହପାଠୀ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ନିଯୋଜିତ କଲେ ସେମାନେ ଆଗ୍ରହର ସହ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ସହ ଅନେକ ଶିକ୍ଷଣ ଅଭିଜ୍ଞତା ହାସଲ କରିଥା'ନ୍ତି ।

ଦଳଗଠନ କରି ଦଳଗତ ଶିକ୍ଷଣଦ୍ୱାରା ବହୁଶ୍ରେଣୀ ପରିମ୍ପରିତିରେ ଫଳପ୍ରଦ ଶିକ୍ଷାଦାନ କରାଯାଇପାରେ । ଏପରି ଦଳଗଠନ ଓ ଦଳଗତ କାର୍ଯ୍ୟ ସମୟରେ ଶିକ୍ଷକ କେତେକ ବିଷୟ ପ୍ରତି ସଚେତନ ରହିବେ ।

- ଦଳଟି ସାଧାରଣତଃ ଛୋଟ ହେଲେ ଭଲ । ୪-୫ ଜଣ ପିଲାଙ୍କୁ ନେଇ ଦଳଟି ହେଲେ ଦଳଗତ କାର୍ଯ୍ୟ ଉପରୁପେ ହୋଇପାରେ । ତେବେ ୮ ଜଣରୁ ଅଧିକ ହେଲେ ଦଳରେ କେତେ ପିଲା ଅଂଶଗ୍ରହଣ ନ କରି ବୁଝ ରହିଯିବାର ସମ୍ଭାବନା ଥାଏ ।
- ଦଳପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ ଯୋଜନାଟି ଏପରି ହେବ ଯଦ୍ବାରା ଦଳର ସବୁ ପିଲା ସେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର କ୍ଷମତା ଥିବ ଓ ସମ୍ପେ ଅଥୁରେ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରିପାରୁଥିବେ ।

- ଦଳଗତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷକ ନିଜକୁ ଯେତେ କମ୍ ସମୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରଖିବେ ସେତେ ରଙ୍ଗ । କାରଣ ସବୁ ଦଳର କାର୍ଯ୍ୟ ଚବାରଖ ପାଇଁ ଗାଲୁ ଅଧିକ ସମୟ ମିଳିବ ଓ ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥଳେ ସେ ପ୍ରତି ଦଳକୁ ସହାୟତା ପ୍ରଦାନ ମଧ୍ୟ କରିପାରିବେ ।
- ବୌଣସି ଦଳକୁ ‘ଦୁର୍ବଳ’, ‘ପଞ୍ଚାଆ’ ଆଦି ନାମକରଣ କରିବାରୁ ଶିକ୍ଷକ ନିବୁର ହେବେ ।
- ଯଦି ବୌଣସି ଦଳ ପଞ୍ଚାଆ ରହୁଛି, ତା’କୁ ଅଧିକ ସଂକ୍ରିୟ କରିବାର ପଞ୍ଚା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବେ ଓ ସେହି ଦଳରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ ଉପାଦିତ କରିବେ ।
- ଦଳଗତ କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ନିର୍ବିଷ୍ଟ ସମୟସୀମା ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ ।
- ନିର୍ବିଷ୍ଟ ପିଲାଙ୍କୁ ଦଳପତି ନ କରି ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଦଳପତି ରଖିବା ଉଚିତ ।

ବୁମ ପାଇଁ କାମ - ୪

ବୌଣସି ବିଦ୍ୟାକୟର ଟ୍ରେଣ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟ ଅନୁଧାନ କରି ସେଠାରେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରକାର ଦଳଗତର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଛି ତା’ର ଏବେ ବିବରଣୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କର ।

ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ ବ୍ୟବସ୍ଥା – ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ ସଂପର୍କରେ ପୂର୍ବ ଅଧ୍ୟୟାତ୍ମକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଛି । ବହୁଶ୍ରେଣୀ ଓ ବହୁପ୍ରଦାୟ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଏହାର ଉପଯୋଗିତା ସଂପର୍କରେ ସଜ୍ଜ ସୁଚନା ଦିଆଯାଇଛି ।

ଶିକ୍ଷାଦାନ ଓ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ସାମଗ୍ରୀର ଆବଶ୍ୟକତା କେତେ ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ଆମେ ସମସ୍ତେ ଜାଣିଛେ । ବିଶେଷକରି ଶିକ୍ଷଣ-କାର୍ଯ୍ୟ ପଞ୍ଚା ଅବଲମ୍ବନ କଲେ ପିଲାମାନଙ୍କର ଦଳଗତ ଓ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣଶର ସହାୟତା କରିବାପାଇଁ ଆମକୁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଓ ବହୁ ପରିମାଣର ଉପକରଣର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ବହୁଶ୍ରେଣୀ ବା ବହୁପ୍ରଦାୟ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଫଳପ୍ରଦ ଶିକ୍ଷଣପାଇଁ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀର ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼ିଥାଏ । ଏହି ପରିସ୍ଥିତିରେ ଉପକରଣଗୁଡ଼ିକ ନିମ୍ନଲିଖିତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିତାନ ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଥା’ଛି ।

- ଶିକ୍ଷାଦାନ ସମୟରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରଦର୍ଶନ ମାଧ୍ୟମରେ କଠିନ ତତ୍ତ୍ଵ ବୁଝାଇବା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ହୋଇଥାଏ ।
- ଯେଉଁ ଶ୍ରେଣୀ ବା ଦଳରେ ଶିକ୍ଷକ ଉପର୍ଦ୍ଵିତ ନ ଥା’ଛି, ସେଠାରେ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଏବେ ବହୁ ପରିମାଣର ଉପକରଣ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ସଂକ୍ରିୟ ଅନୁଗ୍ରହଣରେ ସହାୟକ ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥା’ଛି ।
- ଦଳଗତ ଶିକ୍ଷଣ ଓ ବିଶେଷକରି ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣଶର ନିମ୍ନତେ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ ବିନା ଫଳପ୍ରଦରାବେ ପରିଚାଳନା କରିବା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ହୁଏ ନାହିଁ ।
- ଶିକ୍ଷାଦାନ-ଶିକ୍ଷଣ ଉପକରଣ ମଧ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଆକାରର ଢାରସ, ରଙ୍ଗବେରଙ୍ଗର ଗୋଲି ଓ କାଠ, ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟରେ ଫ୍ଲ୍ଯୋକାର୍ଡ, ଅଷ୍ଟର ଓ ସାଂଖ୍ୟା କାର୍ଡ, ଚିତ୍ର, ମଡେଲ, ପୋଷର, ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଗପ ଓ ଗାଚ କାର୍ଡ, ଗପ ବହି, ଅଭିଧାନ ଆଦି ଯାବଡ଼ୀଯ ସାମଗ୍ରୀ ଅନୁଗ୍ରୂପ । ଏତବ୍ୟତୀତ ବହୁଶ୍ରେଣୀ ଶିକ୍ଷଣପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ ପର୍ବ (Work Sheet) ର ଆବଶ୍ୟକତା ବହୁତ ଅଧିକ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଠ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ ପର୍ବ ଆଗରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଅନୁପର୍ଦ୍ଵିତିରେ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ଏହାର ଉପଯୋଗ କରି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦକ୍ଷତା ହାସଲ କରିପାରିବେ ।

ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟ ପର୍ବ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅତି କଷ୍ଟସାଧ କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟଭିତ୍ତିକ ପାଠ୍ୟପ୍ରଦାନକର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଠ୍ୟପରେ ଯେଉଁ ଅଭ୍ୟାସ କାର୍ଯ୍ୟମାନ ଦିଆଯାଇଛି ସେଗୁଡ଼ିକର ସାମାନ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ କଲେ ଅନେକ ଶିକ୍ଷଣକାର୍ଯ୍ୟ ଶିକ୍ଷକ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିପାରିବେ ଯାହା କାର୍ଯ୍ୟପର୍ବରେ ରଖାଯାଇ ପାରିବ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଦଳଗତ କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟପର୍ବ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଉଚିତ । ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରତି କାର୍ଯ୍ୟପର୍ବରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶାବଳୀ ସରଳ ଏବେ ସଷ୍ଟ ହେବା ଉଚିତ ।

ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଉପକରଣର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ, ପ୍ରସ୍ତୁତି, ବ୍ୟବହାର ଓ ସରକଣରେ ଶିକ୍ଷକ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଓ ଗୋଟାର ଜୟାହା ସହସ୍ରବିକରି ସାହାଯ୍ୟ ନେଲେ ଅଛି ଖର୍ଚ୍ଚ ଓ ପରିଶ୍ରମରେ ବହୁ ଉପକରଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇପାରିବ ।

୪.୧୨ ଶିକ୍ଷଣ ପରିମୁଦ୍ରିତ ପାଇଁ ଯୋଜନା :

ବହୁଶ୍ରେଣୀ ଓ ବହୁପ୍ରତିରେ ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ ଯୋଜନା ପୂର୍ବରୁ ଶ୍ରେଣୀ ସମ୍ପଦ, ଦଳଗଠନ ଓ ଶ୍ରେଣୀରେ ଏକ ଶିକ୍ଷଣ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟିକରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ସେଥିପାଇଁ ଏପରି ଏକ ଯୋଜନାକୁ କେବଳ ଶିକ୍ଷାଦାନ-ଶିକ୍ଷଣ ଯୋଜନାଙ୍କ କହି ଶିକ୍ଷଣ ପରିମୁଦ୍ରିତ ପାଇଁ ଯୋଜନା କହିବା ଉଚିତ ହେବ । କାରଣ ବହୁଶ୍ରେଣୀ ଓ ବହୁପ୍ରତିର ପରିମୁଦ୍ରିତ ମୁଖ୍ୟତଃ ଶିକ୍ଷା ପରିଚାଳନା ପାଇଁ ଆହୁନ ଦୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ ଓ ଏପୁଡ଼ିକ ପରିମୁଦ୍ରିତ ପରିଚାଳନା ସହିତ ଉତ୍ସପ୍ରେତଃ ଭାବେ ଜଡ଼ିବ ।

ଏପରି ଏକ ଯୋଜନାର ସୋପାନଗୁଡ଼ିକ ଏଠାରେ ସମ୍ମେପରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି ।

- ପ୍ରଥମେ ଶିକ୍ଷକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବେ କେଉଁ କେଉଁ ଶ୍ରେଣୀର ଦାର୍ଶିତ ନେଇଛନ୍ତି ତାହା ନିର୍ଣ୍ଣିତ କରିବା ସହିତ ସେହି ଶ୍ରେଣୀମାନଙ୍କର ମିଶ୍ରିତ ଦଳଗଠନ କରିବେ ।

- ଦଳ ନିର୍ଜ୍ଞାରଣ ପରେ ମାସିକ ବା ସାପ୍ତାହିକ ପାଠ୍ୟୋଜନା ମୁକ୍ତ କରିବେ ।

- ପାଠ୍ୟ ଯୋଜନାରେ ବସିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା, ଆବଶ୍ୟକ ଉପକରଣ, ଦଳଗତ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଆନୁମାନିକ ସମୟ ନିର୍ଜ୍ଞାରଣ କରିବେ । ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ପ୍ରାଧନକରଣ (OPEPA) ଉପରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଶିକ୍ଷକ ସହାୟକ ସାମଗ୍ରୀ “ସମାଧାନ ଓ ସାଧନ”ର ସାହାୟ୍ୟ ନେଇପାରିବେ ।

- ପ୍ରକଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ସ୍ବ-ଶିକ୍ଷଣ ନିମିତ୍ତ ପଦକ୍ଷେପ ନେବେ ।

ଉପରୋକ୍ତ ସୋପାନ/ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ବିବାରକୁ ନେଇ ବହୁଶ୍ରେଣୀ ଓ ବହୁପ୍ରତିର ପରିମୁଦ୍ରିତ କିମ୍ବା କ୍ଷେତ୍ରରେ କିପରି ଯୋଜନା କରାଯାଇ ପାରିବ, ଆସନ୍ତୁ ଆଲୋଚନା କରିବା ।

- ଏକାଧିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ସମାନ ବିଷୟରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ :

ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ଏକ ସମୟରେ ୨ଟି ବା ନାଟି ଶ୍ରେଣୀରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ-ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା କରିବାକୁ ହେଲେ ପାଖାପାଖୁ ଶ୍ରେଣୀମାନଙ୍କୁ ନେବା ଉଚିତ । ଏପରି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହିଏବୁ ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ପ୍ରକାର ସାମଜିକ ସାହାୟ୍ୟ ଓ ଏକ ନିରବିଦ୍ଧିକୁ କ୍ରମ ଥାଏ ଯାହାକି ବହୁଶ୍ରେଣୀ ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ ପାଇଁ ନିର୍ଣ୍ଣିତ ଭାବେ ସୁବିଧାଜନକ ମନେହୁଏ । ଉଦାହରଣ ସ୍ଵରୂପ, ୧ମ, ୨ୟ ଓ ୩ୟ ଶ୍ରେଣୀର ଗଣିତର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପରିଚୟ ବିଷୟକୁ ନିଆଯାଉ । ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ୧ ରୁ ୧୦୦ ପର୍ୟେତ୍ତ ନିଷ୍କଳ ଥିଲା ବେଳେ ୨ୟ ଶ୍ରେଣୀରେ ୧୦ ରୁ ୧୯ ପର୍ୟେତ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସ୍ଥାନୀୟମାନ ଓ ବଡ଼ସାନର ଭୂଲନା ଓ ୩ୟ ଶ୍ରେଣୀରେ ୧୦୦୦ ପର୍ୟେତ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସ୍ଥାନୀୟମାନ ଓ ବଡ଼ ସାନର ଭୂଲନା କରିବାର ଦକ୍ଷତାଗୁଡ଼ିକୁ ହାସଲ କରିବାପାଇଁ ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ସୁଚନା ରହିଛି । ଏପରି କ୍ଷେତ୍ରରେ ବହୁଶ୍ରେଣୀ ପରିମୁଦ୍ରିତରେ କ’ଣ କରାଯିବ ?

ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ଏପରିମୁଦ୍ରିତରେ କ’ଣ କଲେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରନ୍ତୁ ।

୧	୪	୩
୫	୨	୯
୭	୮	୬

ଶିକ୍ଷକ କଳାପଟାରେ ଏହି ମ୍ୟାଥୁର୍ତ୍ତି ଲେଖୁ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲାଙ୍କ ଶିକ୍ଷଣ ଦକ୍ଷତାକୁ ଆଧାର କରି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗଠନ କରିବାକୁ କହିଲେ । ୧ମ ଶ୍ରେଣୀ ପିଲାମାନେ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଲେଖୁଲାବେଳେ ୨ୟ ଶ୍ରେଣୀ ପିଲାମାନେ ସାନ ରୁ ବଡ଼ କ୍ରମରେ ୨ୟ କିମ୍ବା କ୍ରମରେ ଉପରେ ଉପରେ ଲେଖୁଲେ ଓ ୩ୟ ଶ୍ରେଣୀ ପିଲାମାନେ ତିନି ଅଙ୍କ ବିଶିଷ୍ଟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗୁଡ଼ିକୁ ବଡ଼ରୁ ସାନ କ୍ରମରେ ଲେଖୁଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ

শ্রেণী নিজ নিজের দক্ষতা মুত্তাবক কার্য্যকরি শিক্ষণ দক্ষতা হাস্তল কলে। আবশ্যিক পময়রে শিক্ষক শিক্ষার্থীকু সাহায্য করুথলে।

গোচির উপকরণকু আধাৰ করি পমান বিষয়রে বিভিন্ন শ্রেণীৱ পিলা ভিন্ন ভিন্ন দক্ষতা হাস্তল করিপারিবে।

● **একাধিক শ্রেণীৱ ভিন্ন ভিন্ন বিষয়রে শিক্ষাদান :**
১৩৫ - এ ক্ষেত্ৰে শিক্ষক প্ৰথমে পমষ্ট শ্রেণীৱ শিক্ষার্থীকু প্ৰারম্ভিক সূচনা দেল এক্ষিয়াত্মক কার্য্য কৰাই শ্রেণী নাম্বাত অনুস্বারে বিভাগীকৰণ করিপারিবে।

- যেৱে শ্রেণীৱ নূতন শিক্ষণ কার্য্য কৰিবাৰ অছি, ঘোটাকু প্ৰথমে যাই পিলাকু কিছি কার্য্য দেলা পৰে স্ব-
শিক্ষণ ও অংশীক শিক্ষাদান শ্রেণীকু যাই কার্য্য কৰিপারিবে।

১৩৬ - পৰুশ্রেণীৱ পিলাকু নূতন শিক্ষণ ব্যবস্থা ন কৰি গোচির শ্রেণীৱ নূতন শিক্ষণ কার্য্য ও অন্য শ্রেণীগুড়িকৰে
অভ্যাসকার্য্য /স্ব-শিক্ষণ ব্যবস্থা কৰিবাকু পঢ়িব।

এহি পৰিস্থিতিৰে কেবল গোচির শ্রেণীৱ পিলামানক মধ্যে ভাব আবানপ্ৰদান প্ৰক্ৰিয়া পামিত রহে ও এহা
অন্যশ্রেণীৱ পিলামানক কার্য্যৰে অনেক পময়রে ব্যাপ্তি সৃষ্টি কৰিথাএ।

● **উচ্চ ও নিম্ন উপলক্ষিত শিক্ষার্থীক পাই এক পময়রে শিক্ষাদান**

এ পশ্চকৰে পূৰ্বৰু ‘দলগতন’ রে বিস্তৃত ভাবৰে আলোচনা কৰায়াজছি। একক শ্রেণী বা বহুশ্রেণী পৰিস্থিতি
ও সাধাৰণ শিক্ষণ-শিক্ষাদান পৰিস্থিতিৰে মিশ্ৰিত দক্ষতা দলৰে পিলামানকু অন্তৰ্ভুক্ত কৰি শিক্ষণ কার্য্য কৰায়িবা উচিত
হোব। তেবে গোচির বিষয়ৰ পাঠদান শেষৰে, মূল্যায়ন কার্য্যপৰে পমদক্ষতা পমন্ত্র দলগতন কৰি নিম্ন
উপলক্ষিত শিক্ষার্থীক পাই প্ৰতিকাৰ মূলক শিক্ষাদান কৰিবা পময়ৰে উচ্চ উপলক্ষ্য ক্ষম শিক্ষার্থীক পাই এছি বিষয়ৰে
সমৃদ্ধি পাঠ (Enrichment Lesson) র ব্যবস্থা কৰায়াজপাৰে। এথুপাই শিক্ষক পূৰ্বৰু যথেষ্ট প্ৰস্তুতি কৰিথৰা আবশ্যিক
হোৱাএ।

৪.১৩ দলকৰিক ব্যক্তিগত বেগৰে শিক্ষণ দক্ষতা হাস্তল :

শ্রেণী বা দলৰে রহি শিক্ষার্থী কিপৰি নিজেৰ ব্যক্তিগত বেগৰে শিক্ষণ দক্ষতাৰে পারজনতা হাস্তল কৰিপারিবে,
তাহা হৈ হৈছিল বহুশ্রেণী ও বহুগুৰু শিক্ষাদানৰ বিশেষ পমষ্ট। এ পৰ্য্যন্ত কৰায়াজথৰা আলোচনারে এ পশ্চকৰে
অনেক কৌশল উপস্থাপন কৰায়াজছি। ঘেৰুড়িক প্ৰয়োগ কলে বহুশ্রেণী পৰিস্থিতিৰে থৰা প্ৰত্যেক শিক্ষার্থী উপকৰ
হোৱাপারিবে। এহি পৰিপ্ৰেক্ষারে অন্য এক শিক্ষা পৰিকল্পনা উচ্চ উপলক্ষ্য কৰায়াজপাৰে।

এহা আন্তপ্ৰদেশৰ রক্ষিভালি স্থিত জিজু কৃষ্ণমূৰ্তী শিক্ষা পাইশেষন অন্তৰ্গত রক্ষিভালি শিক্ষা সাধন প্ৰতিষ্ঠান (Rishivalley
Institute for Educational Resource-RIVER) দ্বাৰা পৰিচালিত শিক্ষা কেন্দ্ৰৰে অনুষ্ঠিত হৈছিল। এহাৰ সুপৰকল দ্বাৰা
প্ৰৱাৰিত হোৱা আন্তপ্ৰদেশ, কৰ্ণাটক, উৱাৰ প্ৰদেশ, রাজস্বান ও তামিলনাড়ু আদি প্ৰদেশৰে প্ৰাথমিক বিদ্যালয়মানকৰে
এহি পক্ষা প্ৰচলিত কৰায়াজছি। আম রাজ্যৰে মধ্য UNICEF সহায়তাৰে ১০০৪-১০০৯ পৰ্য্যন্ত পুৱা, গুজৱান ও
কোৱাৰূপুণ জিলাৰ কেতেক প্ৰাথমিক বিদ্যালয়ৰে এহি পৰিকল্পনা পৰামুলক ভাবৰে প্ৰচলন কৰায়াজথৰা।

এহি ব্যবস্থাৰ বিশেষত নিম্নৰে দিআগলা।

● গোচির শ্রেণীৱ পাঠকৰ্ত্তা অন্তৰ্ভুক্ত প্ৰত্যেক বিষয়ৰে দক্ষতাৰুড়িকু বিশেষণ কৰায়াজ দক্ষতাৰুড়িকৰ এক
ভালিকা প্ৰস্তুত কৰায়াজথাএ ও ঘেৰুড়িকু এক নিৰ্দিষ্ট ক্ৰমৰে সজাতি দিআয়াব।

- ସଜଡ଼ା ଯାଇଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦକ୍ଷତାକୁ ଏକ ମାଇଲଶ୍ରୁଷ୍ଟ କୁହାଯାଏ । ଜଣେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଏକ ମାଇଲ ଶୁଣ୍ଟରେ ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ମାଇଲଶ୍ରୁଷ୍ଟରେ ପହଞ୍ଚିବା ପାଇଁ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଥାଏ ।
- ଏହି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କ୍ରମରେ ସଜଡ଼ା ଯାଇଥିବା ଦକ୍ଷତା ବା ମାଇଲଶ୍ରୁଷ୍ଟଗୁଡ଼ିକର ସମାହାରରେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀର ଗୋଟିଏ ପାଠ ବିଷୟର ଶିକ୍ଷଣପଥ (Learning Continuum) ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥାଏ ।
- ଗୋଟିଏ ମାଇଲଶ୍ରୁଷ୍ଟରୁ ଠିକ୍ ପରବର୍ତ୍ତୀ ମାଇଲଶ୍ରୁଷ୍ଟ ମଧ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟବାଳୀ (ଯଥା-ପ୍ରାରମ୍ଭିକ କାର୍ଯ୍ୟ, ଅଭ୍ୟାସ କାର୍ଯ୍ୟ, ପୁନର୍ବଳନ କାର୍ଯ୍ୟ, ମୂଲ୍ୟାୟନ କାର୍ଯ୍ୟ)ର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥାଏ । ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟବାଳୀର କ୍ରମାନ୍ତରେ ସଜିକରଣକୁ “ଶିକ୍ଷଣ ସ୍କ୍ରିବ୍” Learning Ladder କୁହାଯାଏ ।
- ଦଳଗତ ଭାବେ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟ (ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସହାୟତା, ଆଂଶିକ ସହାୟତା, ସହପାଠିଙ୍କ ସହାୟତା, ସ୍ଵ-ଶିକ୍ଷଣ) ର ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଥାଏ ।
- ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ ଉପକରଣ, କାର୍ଯ୍ୟପର୍କ ଆଦି କାର୍ଯ୍ୟମାନ କ୍ରମରେ ସଜଡ଼ା ହୋଇ ଶ୍ରେଣୀ କଷରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମୂଳରେ ଗଛିତ ହୋଇଥାଏ ।
- ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟର ଶିକ୍ଷଣ ପଥର ଏକ ସୁଚକ ଫର୍ଦ୍ଦ ଶ୍ରେଣୀରେ ଟଙ୍ଗା ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଶିକ୍ଷଣ ପଥର ପଥର ପାଖାପାଖ ଦୁଇଟି ମାଇଲଶ୍ରୁଷ୍ଟ ମଧ୍ୟରେ କେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କେଉଁ କ୍ରମରେ କରାଯିବ ତାହା ସଙ୍କେତ (Logo) ଦ୍ୱାରା ସୂଚିତ କରାଯାଇଥାଏ । ଯାହାକୁ ଦେଖୁ ଉଭୟ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ କେତେବେଳେ କେଉଁକାମ କରିବାକୁ ହେବ ଜାଣିପାରନ୍ତି ।
- ପହୁଚା ଓ ଆଗୁଆ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ପ୍ରତିକାରମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ସମୃଦ୍ଧି କାର୍ଯ୍ୟର ବହୋବସ୍ତ ହୋଇଥାଏ ।

୪.୧୪ ଏହି ଏକକରୁ ଭୁମେ ଯାହା ଶିଖିଲା

- ଶ୍ରେଣୀକଷର ଭୌତିକ ଓ ମାନବୀୟ ପରିବେଶ ଶିକ୍ଷଣକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରେ ।
- ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ଦଳଗତ କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟମରେ ଶିକ୍ଷଣ ଫଳପ୍ରଦ ହୋଇପାରିବ ।
- ଏକକ ଶ୍ରେଣୀ ଓ ବହୁଶ୍ରେଣୀୟ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଗୋଟିଏ ବହୁପ୍ରତିକାରୀ ଶିକ୍ଷାବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଟେ ।
- ବହୁଶ୍ରେଣୀ ପରିସ୍ଥିତି ପରିଚାଳନା କରିବା କଷକର ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହାଦ୍ୱାରା ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସାମାଜିକ ବିକାଶ ଓ ନେତୃତ୍ବ ନେବାର ଦକ୍ଷତା ଇତ୍ୟାଦି ଗୁଣର ବିକାଶ କରାଯାଇପାରେ ।
- ବହୁଶ୍ରେଣୀ ଓ ବହୁପ୍ରତିକାରୀ ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନାରେ ଚାରୋଟି ଦିଗ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଧାନ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ସେବୁଡ଼ିକ ହେଉଛି – ଶ୍ରେଣୀ ସଂଗ୍ରହ, ଦଳଗଠନ, ଶିକ୍ଷଣ ଉପକରଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା, ଶିକ୍ଷଣ ପରିସ୍ଥିତି ପାଇଁ ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତ ।
- ଅଧୁକ ସଂଖ୍ୟକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ବିଶିଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀ ପରିଚାଳନା ପାଇଁ ଉପ୍ରୟୋଗ ଯୋଜନା ସହିତ ଶିକ୍ଷଣକାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟାଙ୍କ, ପ୍ରଶବ୍ୟାଙ୍କ ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ ।
- ଶିକ୍ଷା ଅଧୁକାର ଅଧୁନିୟମର ଧାରା ୧୭ ଅନୁସାରେ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଶିଶୁକୁ ଶାରୀରିକ ଓ ମାନସିକ ନିର୍ଯ୍ୟାତନା ଦେଇପାରିବେ ନାହିଁ ।
- ଶିକ୍ଷା ଅଧୁକାର ଅଧୁନିୟମର ଧାରା ୨୪ରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱ ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି ।

୪.୧୪ ନିଜକୁ ନିଜେ ପରମ୍ପରା ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର

୧. ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କାର୍ଯ୍ୟ, ଦଳଗଠନ, ଶ୍ରେଣୀ ସଜ୍ଜା ଉତ୍ତ୍ୟାଦି
୨. ଭୋଲିକ ପରିବେଶ, ଶୃଙ୍ଖଳା, ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ ଉତ୍ତ୍ୟାଦି
୩. ଭୋଲିକ ପରିବେଶ, ମାନବୀୟ ପରିବେଶ
୪. ଶିକ୍ଷଣ ଯେହେତୁ ପିଲାର ନିଜସ୍ତ ଗୁଣାବଳୀ ବିକଶିତ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ, ସେଥିପାଇଁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଶୁଭଦୟପୂର୍ଣ୍ଣ ।

(କ) ପିଲା ନିଜ ବେଗରେ ନୟସ୍ତକାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପର୍କ କରିଥାଏ ।

୫. ଏକ ପ୍ରକାର ସାମର୍ଥ୍ୟକୁ ଆଧାର କରି ଓ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଥିବା ପିଲାଙ୍କୁ ନେଇ ଦୁଇପ୍ରକାର ଦଳଗଠନ କରିଥାଉ ।
୬. ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ବସିବା ପ୍ରଶାଳୀର ଆବଶ୍ୟକତା ଅଛି, କାରଣ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷଣକାର୍ଯ୍ୟର ସ୍ଵରୂପ ଆଧାରରେ ବସିବା ପ୍ରଶାଳା ନିର୍ଭର କରିଥାଏ । ଯେପରି ଶିକ୍ଷକ ପିଲାଙ୍କୁ ଗପ କହିବାବେଳେ ଗୋଲାକାରରେ ବସିବାକୁ ପଡ଼େ ।

୪.୧୫ ଏକକ ସମ୍ବଲିତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ :

୧. ଶ୍ରେଣୀକଷର ଭୋଲିକ ପରିବେଶ ଶିକ୍ଷଣକୁ କିପରି ପ୍ରଭାବିତ କରୁଛି, ଉଦାହରଣ ସହ ଲେଖ ।
୨. ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ବିଶିଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀ ପରିଚାଳନାରେ ସାଧାରଣତଃ କେଉଁ ସବୁ ସମସ୍ୟା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ ?
୩. ବହୁଶ୍ରେଣୀ ପରିଚାଳନାରେ ଶିକ୍ଷକ କେଉଁ ସବୁ ଦିଗପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦିଅନ୍ତି ?
୪. ଶ୍ରେଣୀକାର୍ଯ୍ୟବେଳେ ସ୍ଥାନ ପରିଚାଳନାର ଆବଶ୍ୟକତା ଅଛି କି ? ଉଦାହରଣ ସହ ଦର୍ଶାନ୍ତ୍ବୀତୁ ।

୪.୧୬ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଧ୍ୟନ ପାଇଁ ପୁସ୍ତକ ସୂଚୀ

- Cooper, James M, (2010). Classroom Teaching Skills (9th. Ed) Boston, Houghton Mifflin.
- Jonson, Kathleen Feeney (2002). The new elementary teacher's handbook (2nd, Ed), Calitomew Corwin press.
- Tomilinsen, Carol Ann & Imbear, Mascia B. (2010), Living and Managing a differentiated Classroom, Virgeiniu. USA : ASCD
- Curriculum Management and Methods of Teaching – Self learning Matinal (DEP-C.T Odisha)
- ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ସଂରଚନା ଓ ସମ୍ପାଦନ-ମାଧ୍ୟମିକ ଶିକ୍ଷା ପରିଷଦ, ଓଡ଼ିଶା
- Govt. of Odisha, School and Mass Education Department.

The Right of Children to Free and Compulsory Education Act-2009 and

The Orissa Right of Children to Free and Compulsory Education Rules-2010

- Govt. of Odisha, School and Mass Education Department.

"Ama Vidyalaya" (School Beautification Drive)

କ୍ଷେତ୍ର ପାଠୀରେ । ୧.୧.୯୫

ଏକକ : ୪

ଶିକ୍ଷଣ ମୂଲ୍ୟାୟନ

(Learning Assessment)

ଗଠନକୁମ

(ପାଠୀରେ) ନିର୍ମାଣ କରିବାରେ । ୧.୧.୯୫

୪.୧ ଉପକୁମ

ପାଠୀରେ (ପାଠୀମାଧ୍ୟମରେ) କରାନ୍ତି । ୧.୧.୯୫

୪.୨ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ

ପାଠୀରେ ନିର୍ମାଣ କରିବାରେ । ୧.୧.୯୫

୪.୩ ମୂଲ୍ୟାୟନ

ପାଠୀରେ ନିର୍ମାଣ କରିବାରେ । ୧.୧.୯୫

୪.୩.୧. କ'ଣ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବା

ପାଠୀରେ ନିର୍ମାଣ କରିବାରେ । ୧.୧.୯୫

୪.୩.୨. ମୂଲ୍ୟାୟନର ଆଧାର

ପାଠୀରେ ନିର୍ମାଣ କରିବାରେ । ୧.୧.୯୫

୪.୪ ପରିମାପନ, ପରୀକ୍ଷଣ, ମୂଲ୍ୟାୟନ ଓ ମାନନିର୍ଦ୍ଧାରଣ

ପାଠୀରେ ନିର୍ମାଣ କରିବାରେ । ୧.୧.୯୫

୪.୪.୧. ପରିମାପନ

ପାଠୀରେ ନିର୍ମାଣ କରିବାରେ । ୧.୧.୯୫

୪.୪.୨. ପରୀକ୍ଷଣ

ପାଠୀରେ ନିର୍ମାଣ କରିବାରେ । ୧.୧.୯୫

୪.୪.୩. ମୂଲ୍ୟାୟନ ଓ ମାନ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ

ପାଠୀରେ ନିର୍ମାଣ କରିବାରେ । ୧.୧.୯୫

୪.୫ ମୂଲ୍ୟାୟନର ପ୍ରକାରରେ

ପାଠୀରେ ନିର୍ମାଣ କରିବାରେ । ୧.୧.୯୫

୪.୬ ନିରତର ଓ ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ

ପାଠୀରେ ନିରତର ଓ ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବାରେ । ୧.୧.୯୫

୪.୬.୧. ନିରତର ମୂଲ୍ୟାୟନ

ପାଠୀରେ ନିରତର ଓ ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବାରେ । ୧.୧.୯୫

୪.୬.୨. ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ

ପାଠୀରେ ନିରତର ଓ ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବାରେ । ୧.୧.୯୫

୪.୬.୩. ନିରତର ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନର ଆବଶ୍ୟକତା

ପାଠୀରେ ନିରତର ଓ ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବାରେ । ୧.୧.୯୫

୪.୬.୪. ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ନିରତର ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ ବ୍ୟବସ୍ଥା

ପାଠୀରେ ନିରତର ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବାରେ । ୧.୧.୯୫

୪.୬.୫. ମୂଲ୍ୟାୟନ କୌଣସିର ପ୍ରକାରରେ

ପାଠୀରେ ନିରତର ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବାରେ । ୧.୧.୯୫

୪.୬.୬. ପରୀକ୍ଷଣ

ପାଠୀରେ ନିରତର ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବାରେ । ୧.୧.୯୫

୪.୬.୭. ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ

ପାଠୀରେ ନିରତର ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବାରେ । ୧.୧.୯୫

୪.୬.୮. ଘଟଣାବଳୀ ବିବରଣ

- ৪.৭.৭.৭. রেটিং ষ্টেল
- ৪.৭.৭.৮. তন্ত্র তালিকা
- ৪.৭.৯. সাক্ষাৎকার (Interview)
- ৪.৭.১০. প্রকল্পকার্য্য (Project Work)
- ৪.৭.১১. কৃতি মূল্যায়ন (Portfolio)
- ৪.৭.১২. প্রশ্নাবলী (Questionnaire)
- ৪.৮. উপলব্ধি পরীক্ষণ
- ৪.৮.১. উপলব্ধি পরীক্ষণ ও অভিযন্তা পরীক্ষণ
- ৪.৯. উপলব্ধি পরীক্ষণ পাই বিভিন্ন প্রকার প্রশ্ন ও এসুচ্ছিকর প্রযুক্তি
- ৪.৯.১. রচনামূলক প্রশ্ন
- ৪.৯.২. বিশুদ্ধিষ্ঠ প্রশ্ন
- ৪.৯.৩. একক পরীক্ষণ
- ৪.৯.৪. একক পরীক্ষণের আবশ্যিকতা
- ৪.৯.৫. একক পরীক্ষণের বিশেষতা
- ৪.৯.৬. প্রশ্ন পত্রের প্রযুক্তি
- ৪.৯.৭. একক পরীক্ষণ যোজনা
- ৪.৯.৮. নুয়নতম শিক্ষণপ্রৱ ও একক পরীক্ষণ যোজনা
- ৪.৯.৯. মূল্য নির্দ্ধারণ ফলাফলের লিপিবদ্ধকরণ, বিবরণী প্রযুক্তি ও উপযোগ
- ৪.৯.১০. শিক্ষণ এমৃতের মূল্য নির্দ্ধারণ ফলাফলের বিনিয়োগ
- ৪.৯.১১. এই একক রুমে যাহা শিখ্নুল
- ৪.৯.১২. নিজে নিজে পরীক্ষা প্রশ্নের উরুর
- ৪.৯.১৩. একক দ্বয়লিত প্রশ্নাবলী
- ৪.৯.১৪. পরবর্তী অধ্যয়ন পাই পুষ্টক দৃঢ়ী

୪.୧ ଉପକ୍ରମ :

ମୂଲ୍ୟାୟନ କହିଲେ ସାଧାରଣତଃ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ହେଉଥିବା ବିଭିନ୍ନ ପରୀକ୍ଷା ଓ ଏହାର ଫଳାଫଳର ଚିତ୍ର ଆମ ମନକୁ ଆସେ । ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ବିଶେଷ କରି ଶାଶ୍ଵାସିକ, ବାର୍ଷିକ ଓ ତିନି-ଚାରୋଟି ଏକକ ପରୀକ୍ଷଣ କରାଯାଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଏକକ ପରୀକ୍ଷଣ ଓ ଏହାର ଫଳାଫଳ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ନ ଦେଇ କେବଳ ବାର୍ଷିକ ପରୀକ୍ଷାର ଫଳାଫଳ ଉପରେ ପିଲାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ପିଲା ତୁଳନାରେ ସ୍ଥିତି ଓ ପାଶ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ । ଏପରି ପରୀକ୍ଷାରେ କେବଳ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକର ତଥ୍ୟକୁ ଆଧାର କରି ଲିଖିତ ଓ ମୌଖିକ ପରୀକ୍ଷା କରାଯାଇଥାଏ । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧିକୁ ଗ୍ରେଡ୍ ବା ମାର୍କ ଆକାରରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ବ୍ୟତୀତ ଶିକ୍ଷଣ ଅଭିଭୂତ ନିମତ୍ତେ କିଛି ବିଶେଷ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇ ନଥାଏ । ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷାରେ ଶିକ୍ଷଣର ମୂଲ୍ୟାୟନ ଓ ମାନ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ, ସରୂପ, ଆଭିମୁଖ୍ୟ ଓ ପ୍ରଯୋଗାମ୍ବକ ଦିଗ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷକ ଜାଣିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

୪.୨ ଶିକ୍ଷଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ :

ଏହି ଅଧ୍ୟୟ ପଢ଼ିବାରିବାପରେ ଭୁମେ –

- ମୂଲ୍ୟାୟନ, ପରିମାପନ, ମାନନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ଓ ପରୀକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାର ସମ୍ବନ୍ଧ ଧାରଣା ପାଇବା ସଙ୍ଗେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ମାନ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ପାଇଁ ପ୍ରଯୋଗ କରିବ ।
- ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ମୂଲ୍ୟାୟନ ପଢ଼ିବିଲୁ ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ କର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୋଜିତ କରିବ ।
- ମୂଲ୍ୟାୟନର ବିଭିନ୍ନ କୌଣସିକୁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଶିକ୍ଷଣ ମୂଲ୍ୟାୟନ ନିମତ୍ତେ ବ୍ୟବହାର କରିବ ।
- ଏକକ ପରୀକ୍ଷଣ ନିମତ୍ତେ ପ୍ରଶ୍ନପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବ ।
- ମୂଲ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ଫଳାଫଳର ଲିପିବନ୍ଦକରଣ, ବିବରଣ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଓ ଏହାର ଉପଯୁକ୍ତ ଉପଯୋଗ କରିବ ।
- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣ ସମୃଦ୍ଧିରେ ମୂଲ୍ୟନିର୍ଦ୍ଧାରଣର ଫଳାଫଳକୁ ବିନିଯୋଗ କରିବ ।

୪.୩ ମୂଲ୍ୟାୟନ :

ଦୈନିନ୍ଦିନ ଜୀବନର ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆମକୁ ଭଲ-ମନ୍ଦ ବିଚାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ‘ଆମେ ଯାଉଥିବା ବାଟି ଦ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପଦମୁକ୍ତ କି ?’ ; ‘ଆମେ ଚଲାଉଥିବା ସାଇକେଲ୍ ବା ସୁଟରରେ କିଛି ଅସୁବିଧା ଅଛି କି ?’ ; ‘ଆମେ କିଣିଥିବା ପନିପରିବା ସତେଜ ଓ ପୁଣ୍ଡିକର କି ?’ ; ‘ପିତ୍ରିଥିବା ପୋଷାକ ଆମକୁ ଠିକ୍ ମାନୁଷି କି ?’ ଏହିଭଳି ଅନେକ ପ୍ରଶ୍ନ ଆମ ମନକୁ ଆସେ । ଏହାର ଉରରରେ ଆମେ ସାଧାରଣତଃ ଭଲ-ମନ୍ଦ, ଉପଯୁକ୍ତ - ଅନୁପଯୁକ୍ତ ଆଦି ବିଚାର କରିଥାଉ । ଅନ୍ୟ ଭାଷାରେ କହିଲେ ଆମେ ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିଥାଉ ।

ଠିକ୍ ସେହିଭଳି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଢ଼ିବାବେଳେ ବା ପଢ଼ାଇବା ବେଳେ ଆମେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଭଲ-ମନ୍ଦ, ଉପଯୁକ୍ତ-ଅନୁପଯୁକ୍ତ ବିଚାର କରିଥାଉ । ‘ପିଲାମାନଙ୍କର ମାନସିକ, ଶାରୀରିକ ଓ ଆବେଗିକ ଅବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଉପଯୁକ୍ତ କି ?’ ; ‘ପିଲାମାନେ ପାଠ୍ ଠିକ୍ ଭାବେ ବୁଝି ପାରୁଛନ୍ତି କି ?’ ; ‘ଶ୍ରେଣୀରେ ପିଲାମାନେ ପାଠ୍ ପଢ଼ାଇବାର ଯଥେଷ୍ଟ ମନୋନିବେଶ କରୁଛନ୍ତି କି ?’ ; ‘ପିଲାମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧ ଆଶାନ୍ତରୂପ ହେଉଛି କି ?’ ; ‘ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପିଲାମାନଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ଉପଯୁକ୍ତଭାବେ ମେଞ୍ଚାଇପାରୁଛି କି ?’ ; ‘ପିଲାମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧ ଆଶାନ୍ତରୂପ ହେଉଛି କି ?’ । ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ମନରେ ଏପରି ଅଷ୍ଟଖ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ନ ଆସେ ଯାହାର ଉରର ପାଇବା ପାଇଁ ମୂଲ୍ୟାୟନର ଆବଶ୍ୟକତା ଅପରିହାୟ୍ୟ । ମୂଲ୍ୟାୟନ କିପରି କରିବାକୁ ହେବ, କେତେବେଳେ ହେବ ଓ ଏହାର ଫଳାଫଳ କ'ଣ, ଏସବୁ ମୂଲ୍ୟାୟନକାରୀ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଜାହା ବା ମାର୍କ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେନାହିଁ । ଶିକ୍ଷାରେ ମୂଲ୍ୟାୟନ ଏକ ସୁଶୃଙ୍ଖଳିତ ପ୍ରକ୍ରିୟା । ଏ ସଂପର୍କରେ ଆମେ ବିଶେଷଭାବରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ।

୪.୩.୧. କ'ଣ ମୂଲ୍ୟାନ୍ୟନ କରିବା ?

ମୂଲ୍ୟାୟନ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ପ୍ରଥମ ପ୍ରଶ୍ନ ହେଉଛି ‘କ’ଣ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବା ?’ ଥିବାରୁ ଏହାରେ ଲକ୍ଷ୍ୟହୀନ ଭାବେ ବା ଅସ୍ଵାଦ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନେଇ ମୂଲ୍ୟାୟନ କଲେ ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଥହୀନ ହୋଇଥାଏ ।

୪.୩.୨. ମୂଲ୍ୟାଯନର ଆଧାର

୪.୩.୨. ମୂଲ୍ୟାୟନର ଆଧାର
ମୂଲ୍ୟାୟନ କରାଯାଉଥିବା ବସୁ ବା ପ୍ରକ୍ରିୟା ସମ୍ବନ୍ଧରେ କ'ଣ ଜାଣିଲେ ମୂଲ୍ୟାୟନ ଅଧିକ ନିର୍ଭର୍ୟୋଗ୍ୟ ଓ ଯୁକ୍ତିମୂଳ୍ୟ ହେବ ? ପୂର୍ବରୁ ଜାଣିଛେ ଯେ, ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଓ ଶିକ୍ଷଣର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସରେ ଜାଣିବା ଦରକାର । ଏତିରୁ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଓ ଶିକ୍ଷଣର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସରେ ଜାଣିବା ଦରକାର ।

ବ୍ୟତ୍ତିତ, ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଉ କ'ଣ ଜାଣିଲେ ମୂଳ୍ୟାଯନ ଅଥ୍ୱା ନାହୁଲା ଚାହୁଣାରେ ମନେକରାଯାଉ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲାମାନଙ୍କର ଗଣିତ ଶିକ୍ଷାର ମୂଳ୍ୟାଯନ କରିବା । ପ୍ରଥମେ ଗଣିତ ଶିକ୍ଷାର ଲକ୍ଷ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରିବା । ତଦନୁସାରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ - ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ କିଛିଦିନ ଚାଲୁରଖୁବା ପରେ ପିଲାମାନେ ଗଣିତ ଶିକ୍ଷଣରେ କେତେଦୂର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହାସଲ କରିବାରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇଛନ୍ତି ତାହା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା । ନିମ୍ନରେ ଗଣିତ ଶିକ୍ଷଣର କେତେକ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଓ ସେପରୁ ହାସଲ ହୋଇଛନ୍ତି କି ନାହିଁ ତାହା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ପଞ୍ଚତି ଦିଆଯାଇଛି । ସେଥିପ୍ରତି ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦିଅ ।

ଗଣିତ ଶିକ୍ଷଣର ଲକ୍ଷ୍ୟ

୧. ଗଣିତର ବିଭିନ୍ନ ଉଥ୍ୟ ଜାଣିବା ଓ
ସେମୁକୁ ଭଲ ଭାବରେ ବୁଝିବା ।
 ୨. ଗଣିତ ପଢି ଅଧିକ ଆଗହ ସୂଚି କରିବା

କ୍ଷେତ୍ର ହୋଇଛି କି ନାହିଁ ଜାଣିବା ପଢ଼ି

୧. ଛୋଟ ଛୋଟ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରି ସେସବୁର ଉତ୍ତର (ଉତ୍ତର ମୌଖିକ
ଓ ଲିଖିତ) ସଂଗ୍ରହ କରି ତା'ର ସଠିକତା, ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ।

୨. ଅଧିକ ଗାଣିତିକ ପ୍ରଶ୍ନ ସମାଧାନ କରିପାରୁଥିବା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବା ।

 - ଶ୍ରେଣୀରେ ଓ ଶ୍ରେଣୀ ବାହାରେ ଗଣିତ ପାଠ ପାଇଁ ଅଧିକ ସମୟ ବିନିଯୋଗ କରୁଛନ୍ତି କି ନାହିଁ ଜାଣିବା ।
 - ଗଣିତ ବିଷୟ ପ୍ରତି ଅଧିକ ଧାନ ଦେଉଛନ୍ତି କି ନାହିଁ ଜାଣିବା ।
 - ଗଣିତ ପଡ଼ାଯାଉଥିବା ବେଳେ ଅଧିକ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରୁଛନ୍ତି କି ନାହିଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବା ।
 - କଥାବାର୍ତ୍ତା ବା ଚାଲିଚଳନରେ ଗାଣିତିକ ଭାଷାର ଅଧିକ ବ୍ୟବହାର କରୁଛନ୍ତି କି ନାହିଁ ଜାଣିବା ।
 - ଗାଣିତିକ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ କେତେ ଅଧିକ ଭାଗ ନେଇଛନ୍ତି ଜାଣିବା ।
 - ୩. ବିଦ୍ୟାଲୟର ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯଥା-ଚିତ୍ରାଙ୍କନ, ବରିଚାକାମ,
ଖେଳ ଇତ୍ୟାଦିରେ ଗାଣିତିକ ମନୋଭାବ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହେଉଛି କି ନାହିଁ
ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବା ।
 - ଘରେ, ବଜାରରେ, ମେଳା ବା ଯାତ୍ରାରେ, ଗ୍ରାମ/ପଡ଼ାରେ ବିଭିନ୍ନ କାମ
(ଘର ସଜାଇବା, ଜମି ମାପିବା, ବଜାରରେ ସଉଦା କରିବା, ଯାତ୍ରାରେ
ବିଭିନ୍ନ ଜିନିଷ କିଣିବା, ସାଇ ସଜା କରିବା ଆଦି)ରେ ଗାଣିତିକ ତଥ୍ୟର
ବ୍ୟବହାରରେ ଦକ୍ଷତା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବା ।

ଉପରୋକ୍ତ ଉଦାହରଣରୁ ଏହା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ହୁଏଯେ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଗଣିତ ଶିକ୍ଷଣରେ ଅଗ୍ରଗତି କେତେ ହେଉଛି ଜାଣିବା ପଚାରିବା ଗୋଟିଏ ପଢ଼ନ୍ତି ଅଛି । ତନ୍ମଧରୁ ବିଷୟଗତ ଜ୍ଞାନ କେତେଦୂର ହାସଲ କରିଛନ୍ତି ଜାଣିବାପାଇଁ ଲିଖିତ ବା ମୌଖିକ ପ୍ରଶ୍ନ ଧାରଣା କରିବା ସହିତ ଆସେମାନେ ଦେଖି ଅଭ୍ୟନ୍ତ । ମୂଲ୍ୟାୟନ ଓ ପରିମାପନ କହିଲେ ଏହି ପଢ଼ନ୍ତି ଉପରେ ହିଁ ଆମେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଥାଉ । କିନ୍ତୁ ଉପରୋକ୍ତ ଉଦାହରଣରୁ ଲିଖିତ ବା ମୌଖିକ ପରାମା ବ୍ୟତୀତ; ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ (ଲକ୍ଷ୍ୟକରିବା), ପ୍ରତିଯୋଗିତା, ପ୍ରକଳ୍ପ, ଶ୍ରେଣୀ ବା ଶ୍ରେଣୀ ବାହାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ବ୍ୟବହାର ଓ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପରୁ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷଣର ଅଗ୍ରଗତି ସଂପର୍କରେ ବିରିନ୍ଦୁ ତଥ୍ୟ ଆହରଣ କରିବାର ବହୁ ସୁଯୋଗ ଥାଏ ।

ଆମେ ପିଲାମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣ କେତେ ହୋଇଛି ଜାଣିବା ପାଇଁ ପରାମା (ଲିଖିତ ବା ମୌଖିକ) କରୁ । ସେଥିରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ଉଭରକୁ ଠିକ୍-ଭୁଲ୍ ବିଚାର କରି ନମ୍ବର ଦେଉ । ଏହି ନମ୍ବର ହିଁ ପିଲାଟିର ଶିକ୍ଷଣ ଅଗ୍ରଗତିର ସୂଚକ ହୋଇଥାଏ ବାସ୍ତବରେ ନମ୍ବର/ମାର୍କ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିମାଣକୁ ସୁଚାଇଥାଏ । ଯେପରି ଉଚ୍ଚତାକୁ ୫ ମିଟରରେ, ଓଜନକୁ ୪୦ କିଲୋଗ୍ରାମରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ, ସଂଖ୍ୟାଗୁଡ଼ିକ ଉଚ୍ଚତା ବା ଓଜନର ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିମାଣକୁ ସୁଚାଇଥାଏ, ଏପରି ପରିମାଣ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ପଢ଼ନ୍ତିକୁ ପରିମାପନ କୁହାଯାଏ ।

ଉପରେ ଜ୍ଞାନର ପରିମାଣକୁ ଏକ ସଂଖ୍ୟାଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶ କଲେ, ଶିକ୍ଷଣର ସବୁ ଦିଗ ସଂପର୍କରେ ଧାରଣା କରିଛେବ କି ? ଯଦି ଗଛଟିର ଉଚ୍ଚତା ୫ ମିଟର ଜାଣିବା ତା' ହେଲେ ଗଛଟି ସଂପର୍କରେ ସବୁ ଧାରଣା କରିଛେବ କି ? ପୂର୍ବରୁ ବର୍ଣ୍ଣତ ଉଦାହରଣରେ ଗଣିତ ଶିକ୍ଷାର ସବୁଦିଗ ଜାଣିବାପାଇଁ କେତେ ପ୍ରକାରର ପଢ଼ନ୍ତି ଆବଶ୍ୟକ ସେ ସଂପର୍କରେ ସମ୍ୟକ ଧାରଣା ଦିଆଯାଇଛି । ପରାମାରେ ହାସଲ କରିଥିବା ନମ୍ବରରୁ ପିଲାଟିର ଗଣିତ ଶିକ୍ଷା ସଂପର୍କରେ ସମସ୍ତ ଦିଗର ଧାରଣା କରିଛେବ କି ?

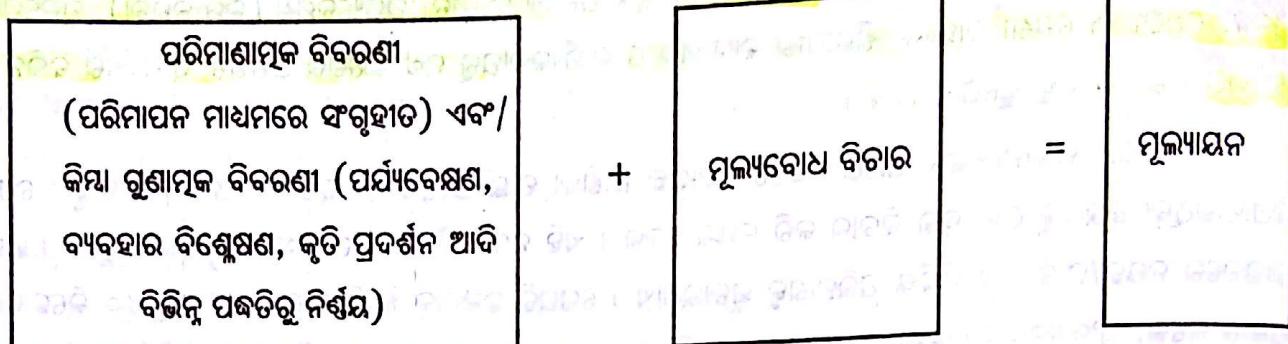
ଶିକ୍ଷଣ ଅଗ୍ରଗତିର ଗୁଣାମୂଳକ ମାନ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷଣର ସମସ୍ତ ଦିଗ ସଂପର୍କରେ ସବିଶେଷ ବିବରଣୀ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ପରିମାଣାମୂଳକ ଓ ଗୁଣାମୂଳକ ଉଭୟ ଦିଗ ସଂପର୍କରେ ତଥ୍ୟ ଏପରି ବିବରଣୀର ଅନ୍ତର୍ଭୁତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ପରିମାଣାମୂଳକ ବିବରଣୀରେ ପିଲାଟି ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପରାମାରେ ପାଇଥିବା ନମ୍ବର, ଶ୍ରେଣୀରେ ତା'ର ସ୍ଥାନ ଆଦି ପରିମାଣ ସୂଚକ ତଥ୍ୟ ରହିଥାଏ । ଅପରପକ୍ଷରେ ପିଲାଟିର ବ୍ୟବହାର, ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟ, କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ସଂପୁର୍ଣ୍ଣ, ବିଷୟ ଶିକ୍ଷଣରେ ଆଗ୍ରହ, ପିଲାଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ସାମଗ୍ରୀ ଆଦିରୁ ଗୁଣାମୂଳକ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇଥାଏ । ଯେପରି ଗଛ ସଂପର୍କରେ ଧାରଣା କରିବା ପାଇଁ ଏହାର ଉଚ୍ଚତା, ଗଛ ଗଣ୍ଡିର ଆକୃତି ସହିତ ଏହାର ପତ୍ର, ଫୁଲ, ଫଳ ଓ ବିଷ୍ଵାର ଆଦି ବିଭିନ୍ନ ଗୁଣ ସଂପର୍କରେ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହର ଆବଶ୍ୟକତା ଥାଏ, ଠିକ୍ ସେହିପରି ପିଲାଟିର ଶିକ୍ଷଣ ଅଗ୍ରଗତି ସଂପର୍କରେ ଧାରଣା କରିବା ପାଇଁ ପରିମାଣାମୂଳକ ବିବରଣୀ ସହିତ ତା'ର ଗୁଣାମୂଳକ ବିବରଣୀ ମଧ୍ୟ ଜାଣିବା ଜରୁଗା । ଉଭୟ ବିବରଣୀ ଜାଣିବା ପରେ ପିଲାଟିର ଶିକ୍ଷଣ ଅଗ୍ରଗତି ସଂପର୍କରେ ଯେଉଁ ବିଚାର କରାଯାଏ ତା'କୁ ମୂଲ୍ୟାୟନ କୁହାଯାଏ ।

ମନେକରାଯାଉ, ରମା ଓ ରଶ୍ମୀ ଉଭୟ ପଞ୍ଚମ ଶ୍ରେଣୀ ସାହିତ୍ୟ ପରାମାରେ ଯଥାକ୍ରମେ ୭୦ ଓ ୪୦ ନମ୍ବର ରଖିଥିଲେ । ଏହା ପୂର୍ବରୁ ନାଟି ପରାମାରେ ରମା ସାହିତ୍ୟରେ ୪୦, ୪୪ ଓ ୪୪ ନମ୍ବର ରଖିଥିବା ବେଳେ ରଶ୍ମୀ ସେହି ପରାମାରେ ୩୦, ୪୦, ଓ ୪୪ ନମ୍ବର ରଖିଥିଲା । ଏଥିରୁ ଏକ ସ୍ଥାନ ଧାରଣା କରିଛେବ ଯେ ସାହିତ୍ୟ ପରାମାରେ ରମା, ରଶ୍ମୀଠାରୁ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଭଲ ଫଳ ଓ ୪୪ ନମ୍ବର ରଖିଥିଲା । ଏଥିରୁ ଏକ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଛି । ସେହି ସମୟରେ ରମା ରଚନା ଓ ତର୍କ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ଅଶ୍ଵରୁହଣ କରି ପୂର୍ବୁତ ହୋଇଛି । ଶ୍ରେଣୀ କାନ୍ତି ପତ୍ରିକାରେ ତା'ର ଦୁଇଟି ଲେଖା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି ଓ ସେ ଶ୍ରେଣୀରେ ଉଭର ଦେବାବେଳେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଓ ସୁନ୍ଦର ଭାଷା ପ୍ରୟୋଗ ପତ୍ରିକାରେ ତା'ର ଦୁଇଟି ଲେଖା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି ଓ ସେ ଶ୍ରେଣୀରେ ଉଭର ଦେଇଛି । କରେ । ଅପର ପକ୍ଷରେ ରଶ୍ମୀ ପ୍ରଶ୍ନାଭାରର ଛଢା ଅନ୍ୟ ଲେଖାଲେଖାରେ ରୁଚି ରଖିନାହିଁ । ଶ୍ରେଣୀରେ ବିକ୍ଷିପ୍ତଭାବେ ଉଭର ଦେଇଛି । କରେ । ଅପର ପକ୍ଷରେ ରଶ୍ମୀ ପ୍ରଶ୍ନାଭାରର ଛଢା ଅନ୍ୟ ଲେଖାଲେଖାରେ ରୁଚି ରଖିନାହିଁ । ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ଭାଗ ନେବା ପାଇଁ ସେ କୌଣସି ଆଗ୍ରହ ସାହିତ୍ୟ ବହି ପ୍ରତି ଯନ୍ତ୍ର ନଦେବା ଫଳରେ ବହିଟି ଶୀଘ୍ର ଚିରି ଯାଇଛି । ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ଭାଗ ନେବା ପାଇଁ ସେ କୌଣସି ଆଗ୍ରହ ସାହିତ୍ୟ ବହି ପ୍ରତି ଯନ୍ତ୍ର ନଦେବା ଫଳରେ ବହିଟି ଶୀଘ୍ର ଚିରି ଯାଇଛି । ଏହିପରି ଉଭୟ ଗୁଣାମୂଳକ ଓ ପରିମାଣାମୂଳକ ବିବରଣୀକୁ ଆଧାରକରି ରମା ଓ ରଶ୍ମୀର ସାହିତ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷଣ ଅଗ୍ରଗତି ଦେଖାଇନାହିଁ । ଏହିପରି ଉଭୟ ଗୁଣାମୂଳକ ଓ ପରିମାଣାମୂଳକ ବିବରଣୀକୁ ଆଧାରକରି ରମା ଓ ରଶ୍ମୀର ସାହିତ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷଣ ଅଗ୍ରଗତି ଦେଖାଇନାହିଁ । ଏହିପରି ଉଭୟ ଗୁଣାମୂଳକ ଓ ପରିମାଣାମୂଳକ ବିବରଣୀକୁ ଆଧାରକରି ରମା ଓ ରଶ୍ମୀର ସାହିତ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷଣ ଅଗ୍ରଗତି ଦେଖାଇନାହିଁ । ଏହିପରି ଉଭୟ ଗୁଣାମୂଳକ ଓ ପରିମାଣାମୂଳକ ବିବରଣୀକୁ ଆଧାରକରି ରମା ଓ ରଶ୍ମୀର ସାହିତ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷଣ ଅଗ୍ରଗତି ଦେଖାଇନାହିଁ । ଏହିପରି ଉଭୟ ଗୁଣାମୂଳକ ଓ ପରିମାଣାମୂଳକ ବିବରଣୀକୁ ଆଧାରକରି ରମା ଓ ରଶ୍ମୀର ସାହିତ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷଣ ଅଗ୍ରଗତି ଦେଖାଇନାହିଁ ।

ସଂଶୋଧରେ କହିଲେ

କୌଣସି ବିଷୟରେ ଆଶାକରାଯାଉଥିବା ଶିକ୍ଷଣ ଲକ୍ଷ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ କେତେଦୂର ହାସଳ କରିଛି ସେହି ସଂପର୍କରେ ପରିମାଣାମୂଳକ ତଥା ଗୁଣାମୂଳକ ବିବରଣୀ ଉପରେ ଆଧାରିତ ବିଚାର ବୋଧକୁ ଶିକ୍ଷଣ ଅଗ୍ରଗତିର ମୂଲ୍ୟାୟନ କୁହାଯାଏ ।

ଏଥରୁ ମୂଲ୍ୟାୟନ ସଂପର୍କରେ ଏକ ଚିତ୍ର ମନରେ ଆସେ :

ଉପରୋକ୍ତ ଆଲୋଚନାରୁ ମୂଲ୍ୟାୟନ ସଂପର୍କରେ କେତେକ ଧାରଣା ସ୍ଵର୍ଗ ହୁଏ :

- ମୂଲ୍ୟାୟନ ଏକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଏହା ସାମାନ୍ୟିକ ନହୋଇ ନିରବଳିନ୍ଦ୍ରିୟ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଥିଲେ ।
- ଶିକ୍ଷଣ ଅଗ୍ରଗତିର ମୂଲ୍ୟାୟନ ଜାଣିବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷଣର ଲକ୍ଷ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବେ ଜାଣିବା ଉଚିତ । ତଦ୍ୱାରା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କେତେ ଦୂର ହାସଳ ହୋଇଛି ତାହା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିଛେ ।
- ଏହା ପରିମାଣାମୂଳକ ଏବଂ / କିମ୍ବା ଗୁଣାମୂଳକ ବିବରଣୀ ଉପରେ ନିର୍ଭରଶାଳୀଙ୍କ । ଉଭୟ ବିବରଣୀ ସଂଗ୍ରହ ଯେତେଦୂର ବ୍ୟାପକ ଓ ଠିକ୍ ହେବ ମୂଲ୍ୟାୟନ ସେତିକି ଉଚିତ ଓ ବିଶ୍ଵାସ୍ୟୋଗ୍ୟ ହେବ ।
- ଗୁଣାମୂଳକ ବା ପରିମାଣାମୂଳକ ବିବରଣୀ ସଂଗ୍ରହ ଦ୍ୱାରା ମୂଲ୍ୟାୟନ ଶେଷ ହେଲା ବୋଲି ଭାବିବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ । ଏହି ବିବରଣୀ ଉପରେ ଆଧାରିତ ଶିକ୍ଷଣ ଅଗ୍ରଗତି ସଂପର୍କରେ ଉଚିତ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ବିଚାର କରିବା ପରେ ହିଁ ମୂଲ୍ୟାୟନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ ।
- ମୂଲ୍ୟାୟନ ପକ୍ରିୟାର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଏହାର ଲକ୍ଷ୍ୟରୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟଭାବରେ ସ୍ଵର୍ଗ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଅନ୍ୟଥା ଏଥୁସହିତ ଜଢ଼ିତ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଯଥା : ମୂଲ୍ୟାୟନ ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ପଢ଼ିବିର ଚଯନ ଓ ତହିଁର ବ୍ୟବହାର, ପରିମାପନ ଆଦି ଲକ୍ଷ୍ୟହୀନ ଓ ବିଶ୍ଵାସିତ ହୋଇଯାଇଥାଏ ।
- ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବାର ପଢ଼ିବି ବା କୌଣସିଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟବହାର କରିବା ବେଳେ ସେଗୁଡ଼ିକର ଉପଯୋଗିତା ଓ ଦୁର୍ଲଭତା ସଂପର୍କରେ ସ୍ଵର୍ଗ ଧାରଣାଥିବା ଆବଶ୍ୟକ ।
- ମୂଲ୍ୟାୟନ ଶିକ୍ଷଣ ବା ଶିକ୍ଷାଦାନର ଲକ୍ଷ୍ୟନୁହେଁ, ବରଂ ଶିକ୍ଷଣ ବା ଶିକ୍ଷାଦାନର ଲକ୍ଷ୍ୟ କେତେଦୂର ହାସଳ ହୋଇଛି ତାହା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ପାଇଁ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରାଯାଇଥାଏ ।

୪.୪. ମୂଲ୍ୟାୟନ, ପରିମାପନ, ପରୀକ୍ଷଣ ଓ ମାନନିର୍ଦ୍ଧାରଣ

ପୂର୍ବ ଆଲୋଚନାରୁ ଆମେ ଜାଣିଲେ ଯେ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଓ ଶିକ୍ଷଣରେ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷ୍ୟ କେତେଦୂର ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇଛି, ସେ ସଂପର୍କରେ ପରିମାଣାମୂଳକ ଓ ଗୁଣାମୂଳକ ବିବରଣୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଓ ଏହି ବିବରଣୀରୁ ଶିକ୍ଷଣ ଅଗ୍ରଗତି ସଂପର୍କରେ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଭିତରିକ ବିଚାର କରିବାକୁ ମୂଲ୍ୟାୟନ କୁହାଯାଏ ।

ମୂଲ୍ୟାୟନ ସହିତ ଅଧିକାଂଶ ସମୟରେ ପରିମାପନ ଓ ପରୀକ୍ଷଣକୁ ସମାର୍ଥବୋଧକ ପଦ ଭାବେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଏ ଦୁଇଟି ପଦ ମୂଲ୍ୟାୟନ ସହ ଜଢ଼ିତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ କେତେକାଂଶରେ ଏହା ମୂଲ୍ୟାୟନ ଠାରୁ ପୃଥକ୍ । ଏ ସଂପର୍କରେ ଆମେ ପ୍ରଥମରୁ ସମ୍ଭାବେ ଜାଣିଥିବା ଉଚିତ ।

୪.୪.୧. ପରିମାପନ (Measurement)

ପୂର୍ବ ଆଲୋଚନାରୁ ଜାଣିଲେ ଯେ, ପରିମାପନ ଏକ ପରିମାଣ ନିର୍ଣ୍ଣୟକାରୀ ପ୍ରକ୍ରିୟା । ଏହାଦ୍ୱାରା ପରିମାଣକୁ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସଂଖ୍ୟାଦ୍ୱାରା ସୂଚାଯାଇଥାଏ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ପିଲାମାନଙ୍କର କୃତିର ପରିମାଣକୁ ସୂଚାରବାପାଇଁ ଯେତେବେଳେ ଆମେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମାର୍କ, ନମ୍ବର ବା ସଂଖ୍ୟା ବ୍ୟବହାର କରୁ, ସେତେବେଳେ ଆମେ ପିଲାମାନଙ୍କର କୃତିଦ୍ୱରା ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ ବା ପରିମାପନ କରିଥାଏ ।

ପରିମାପନର କେତେକ ଉଦାହରଣ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବା

- ରମା ଗଣିତରେ ମୋଟ ୧୦୦ ନମ୍ବରରୁ ୫୫ ନମ୍ବର ପାଇଛି ।

(See) ଉତ୍ତର ୪.୪.୧

- ହରିଶ ୧୦୦ ମିଟରକୁ ୧୨ ସେକେଣ୍ଟରେ ବୌଡ଼ି ଅତିକ୍ରମ କଲା ।

(See) ଉତ୍ତର ୪.୪.୧

- ଯୋଶେଷ ମିନିଟ୍କୁ ୪୦ଟି ଶବ୍ଦ ଟାଇପ୍ କରିପାରେ ।

(See) ଉତ୍ତର ୪.୪.୧

- ଏହିପରି ଅନେକ ଉଦାହରଣ ଆମେ ଦେଇପାରିବା । ଜାଣିବାକୁ ପରିମାପନ କରିବାରେ ଉପରୋକ୍ତ ଉଦାହରଣରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବା

(See) ଉତ୍ତର ୪.୪.୧

- ପ୍ରଥମ ଉଦାହରଣରେ ରମା କ'ଣ କରିଥିଲେ ୧ ମାର୍କ ପାଇବ ତାହା ପୂର୍ବରୁ ଠିକ୍ କରାଯାଇଥାଏ । ସେହିପରି ଭାବେ ତୁଳନା କରାଯାଇ ସେ ମୋଟ ୫୫ ନମ୍ବର ପାଇଛି ।

(See) ଉତ୍ତର ୪.୪.୧

- ହରିଶର ବେଗ ମାପିବା ପାଇଁ ସମୟର ଏକଳ ସେକେଣ୍ଟରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଛି ।

(See) ଉତ୍ତର ୪.୪.୧

- ସେହିପରି ଯୋଶେଷର ଟାଇପ୍ କରିବାରେ ଦକ୍ଷତାକୁ ପ୍ରତି ମିନିଟ୍କୁ ଟାଇପ୍ କରୁଥିବା ଶବ୍ଦସଂଖ୍ୟାଦ୍ୱାରା ସୂଚିତ କରାଯାଇଛି ।

(See) ଉତ୍ତର ୪.୪.୧

ଏଥରୁ ପରିମାପନ ସଂପର୍କରେ ଦୁଇଟି କଥା ସମ୍ଭବ ହୁଏ

- ପରିମାପନ ଏକ ମାପକରିବା ପ୍ରକ୍ରିୟା

(See) ଉତ୍ତର ୪.୪.୧

- ମାପ କରିବାରେ ଏକ ଏକଳର ବ୍ୟବହାର ଭଲି ପରିମାପନରେ ମଧ୍ୟ ଏକଳର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ ।

ପରିମାପନ ଦ୍ୱାରା ଲକ୍ଷ୍ୟହାସଲର ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିମାଣର ସୂଚନା ମିଳିଥାଏ କିନ୍ତୁ ଏହା ଭଲ ନା ମନ୍ଦ, ଆଶାଭନନ କି କୁହେଁ ଆଦି ବିଚାର କରାଯାଇ ନଥାଏ । ପରିମାପନଦ୍ୱାରା ନିର୍ଣ୍ଣତ ପରିମାଣକୁ ଭିରିକରି ଉପସ୍ଥିତ ଭାବେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହାସଲ ହୋଇପାରିଛି କି ନାହିଁ, ସେ ବିଷୟରେ ବିଚାର କରିବା ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ ପ୍ରକ୍ରିୟାର ପରିସରଭ୍ରତା ।

ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଉଦାହରଣଗୁଡ଼ିକ ବିଷୟରେ ବିଚାରକରି ଦିଆଯାଇଥିବା ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରର ଉତ୍କିରୁଦ୍ଧିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବା

- ଶ୍ରେଣୀର ଅଧିକାରୀ (ଶତକଡ଼ା ୩୦) ପିଲାଙ୍କଠାରୁ ରମା ଗଣିତରେ ଭଲ ଏକ ହାସଲ କରିଛି ।

(See) ଉତ୍ତର ୪.୪.୧

- ୧୦୦ ମିଟର ଦୌଡ଼ରେ ଭାଗ ନେଇଥିବା ୧୫ ଜଣ ପ୍ରତିଯୋଗୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହରିଶ ସବୁଠାରୁ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଦୌଡ଼ି ପାରିଥିଲା ।

(See) ଉତ୍ତର ୪.୪.୧

- ଯୋଶେଷର ଟାଇପ୍ କରିବାର ଦକ୍ଷତା ମଧ୍ୟମ ଧରଣର ।

(See) ଉତ୍ତର ୪.୪.୧

ଏହି ଉତ୍କିରୁଦ୍ଧିକରେ ରମା, ହରିଶ ଓ ଯୋଶେଷଙ୍କର ଉପଲବ୍ଧିର ମାନ ସଂପର୍କରେ ବିଚାର କରାଯାଇଛି । ଏହି ବିଚାର

ପୂର୍ବରୁ ପରିମାପନ ବା ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ ଫଳାଫଳ ଉପରେ ଆଧାରିତ ଅଟେ । ତେଣୁ, ଏ ଗୁଡ଼ିକ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ ଭିରିକ ଉତ୍କିର ଉଦାହରଣ

ଅଟେ ।

ଉପରୋକ୍ତ ଆଲୋଚନାରୁ ଆମେ ଜାଣିଲେ ଯେ,

- ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନର ପରିସର ପରିମାପର ପରିସରଠାରୁ ବ୍ୟାପକ ।

(See) ଉତ୍ତର ୪.୪.୧

- ପରିମାପନ ଦ୍ୱାରା ଲକ୍ଷ୍ୟହାସଲର ଫଳାଫଳକୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସଂଖ୍ୟାଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶ କରାଯାଏ ।

(See) ଉତ୍ତର ୪.୪.୧

● ପରିମାପନ, ମୂଲ୍ୟାୟନ ପ୍ରକ୍ରିୟାର ଏକ ଅଂଶ ବିଶେଷ ।

● ପରିମାପନ ସେତେବୁର ନିର୍ଭୁଲ ହେବ, ମୂଲ୍ୟାୟନ ସେତିକି ନିର୍ଭର୍ୟୋଗ୍ୟ ହେବ । ଆଗରୁ ଆମେ ଜାଣିଛେ ଯେ, ଜଣେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟ ତଥା ଗୁଣଗୁଡ଼ିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ତା'ର ଶିକ୍ଷଣ ସଂପର୍କରେ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିଛେ । ତେଣୁ ମୂଲ୍ୟାୟନ ଶିକ୍ଷଣ ଫଳାପଳ ପରିମାଣର ସୂଚକ (ପରିମାପନ) ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ ନାହିଁ, ଏହା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କର ବ୍ୟବହାରର ବିଭିନ୍ନ ବିବରଣୀକୁ ବିଚାରକୁ ନେଇଥାଏ । ଏପରି ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ ଅଧିକ ବିଶ୍ୱାସନୀୟ ହୋଇଥାଏ ।

୪.୪.୭. ପରାକ୍ଷଣ (Test)

ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ପରିମାପନ କରିବାର ବିଭିନ୍ନ ଉପାୟ ଅଛି । ସାକ୍ଷାତକାର, ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରତିଯୋଗିତା, ଦଳଗତ ଆଲୋଚନା, ପ୍ରକଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ପରାକ୍ଷଣ ଆଦି ମାଧ୍ୟମରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଦକ୍ଷତା ବା ଆଶାକରାଯାଉଥିବା ବ୍ୟବହାରଗତ ପରିବର୍ତ୍ତନର ପରିମାପନ କରାଯାଇଥାଏ । ତନ୍ମଧ୍ୟ ପରାକ୍ଷଣ ବ୍ୟବହାରିକ ସୁବିଧାଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏକ ସର୍ବାଧିକ ଆଦୃତ ଉପାୟ ଅଟେ । ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲାଟିକ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ପାଠ୍ୟ ବିଷୟରୁ ଆଶାକରାଯାଉଥିବା ଦକ୍ଷତାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ନମ୍ବନା ହିସାବରେ କେତେକ ସମିତି ସଂଖ୍ୟକ ପ୍ରଶ୍ନ ବା କାର୍ଯ୍ୟକୁ ନେଇ ଏକ ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ର ବା ପରାକ୍ଷଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହାକୁ ବ୍ୟବହାର କରି ଏକ ସମୟରେ ଶ୍ରେଣୀର ସମ୍ମଦ୍ୟ ପିଲାଟ୍କୁ (ବା ଅରକରେ ଜଣେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ) ନେଇ ପରାକ୍ଷଣ କରାଯାଏ । ପରାକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ପରାକ୍ଷଣଟି ଶେଷକରିବା ପରେ ସେମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚର (ଲିଖିତ, ମୌଖିକ ବା କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପାଦନ ମୂଳକ) ଗୁଡ଼ିକୁ ପରିମାପକରି ନମ୍ବର ବା ମାର୍କ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଅନ୍ୟ ଯେକୌଣସି କୌଶଳଠାରୁ ପରାକ୍ଷଣ (ସାଧାରଣଭାବେ ଏହାକୁ 'ପରାକ୍ଷା' କୁହାଯାଏ) କରିବାରେ ଶିକ୍ଷକ ତଥା ଅନ୍ୟମାନେ ଅଧିକ ପରିଚିତ । ଅନେକ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି ପରାକ୍ଷଣକୁ ହେଁ ମୂଲ୍ୟାୟନ ରୂପେ ବିବେଚନା କରିଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ 'ପରାକ୍ଷଣ ପରିମାପନର ଏକ ଉପାୟ ଓ ପରିମାପନରୁ ମିଳୁଥିବା ତଥ୍ୟର ମୂଲ୍ୟବୋଧ ବିଚାର ପ୍ରକ୍ରିୟା ମୂଲ୍ୟାୟନ ଅଟେ । ଆକଳନ ବା ନିର୍ଦ୍ଧାରଣକୁ ମୂଲ୍ୟାୟନର ସମାର୍ଥ୍ୟ ଶବ୍ଦ ଭାବେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇପାରିବ ।

୪.୪.୮. ମୂଲ୍ୟାୟନ (Evaluation) ଓ ମାନନିର୍ଦ୍ଧାରଣ (Assessment)

ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣ ଅଗ୍ରଗତିର ସ୍ଥିତି, ଧାରା ଓ ଭବିଷ୍ୟତ ଆକଳନ ପାଇଁ ଦୁଇଟି ଧାରଣା ଯଥା : ମୂଲ୍ୟାୟନ ଓ ମାନ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ବହୁଳ ଭାବେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଛି । ଅନେକ ସମୟରେ ଏହି ଦୁଇଟିକୁ ସମାନ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଛି ।

କୌଣସି ବିଷୟରେ ମାନ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ (Assessment) ମୁଖ୍ୟତଃ ସେହି ବିଷୟର ସାମଗ୍ରିକ ସ୍ଥିତିର ଚିତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ । ଉଦାହରଣସ୍ବରୂପ ଜଣେ ପିଲାର ଶିକ୍ଷଣର ସ୍ଥିତି ଜାଣିବାପାଇଁ ପାଠ୍ୟବିଷୟଗୁଡ଼ିକରେ ତା'ର ପ୍ରତି ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ସହିତ ପିଲାଟିର ଶିକ୍ଷିବାରେ ଆଗ୍ରହ, ମନୋବୁଦ୍ଧି ଓ ପାଠ୍ୟର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦିଗନ୍ତରେ ପିଲାଟିର ଅବସ୍ଥା ଆଦି ସଂପର୍କରେ ସ୍ଵଷ୍ଟ ଚିତ୍ର ସଂଗ୍ରହ କରିବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଏହି ସ୍ଥିତି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ଶିକ୍ଷଣର ମାନ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ (Learning Assessment) କୁହାଯାଏ । ଶିକ୍ଷଣର ମାନ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣରୁ ମିଳୁଥିବା ତଥ୍ୟାବଳୀକୁ ଆଧାର କରି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଶିକ୍ଷଣକୁ ଉନ୍ନତ କରିବାପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ପଦମେଧ ନିଆଯାଇପାରିବ । କୌଣସି ଦିଗରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଦୁର୍ବଲତାର ପ୍ରତି ଜାଣିଲେ ତା'ର ନିରାକରଣପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ସହିତ ଅନ୍ୟ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସେହି ଦିଗରେ ସହାୟତା ଦେବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଦୁର୍ବଲତାର ସହାୟତା ଦିଆଯାଇପାରେ । ଅପରାପକ୍ଷରେ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ଦିଗର ନିର୍ଭୁଲ ସ୍ଥିତି ଜାଣିଲେ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ, ପାଠ୍ୟବାସିଗ୍ରୁପ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇପାରେ । ସହପାଠ୍ୟକ୍ରମ ବା ସହବୌଦ୍ଧିକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ଯୋଜନା ମଧ୍ୟ ମାନ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣର ତଥ୍ୟାବଳୀ ଉପରେ ଆଧାରକରି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇପାରେ । ସଂକ୍ଷେପରେ କହିଲେ ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତରେ ଶିକ୍ଷଣ ବା ଶିକ୍ଷା ମୂଲ୍ୟନିର୍ଦ୍ଧାରଣରୁ ଉପଲବ୍ଧ ତଥ୍ୟାବଳୀର ଆବଶ୍ୟକତା ଅପରିହାୟ୍ୟ ।

ପୂର୍ବରୁ ମୂଲ୍ୟାୟନ (Evaluation)ର ଆଲୋଚନାରୁ ଆମେ ଜାଣିଛେ ଯେ ଶିକ୍ଷଣର ପରିମାଣମୁକ୍ତ ଓ ଗୁଣମୁକ୍ତ ମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଶିକ୍ଷଣ ସଂପର୍କରେ ଏକ ମୂଲ୍ୟବୋଧର ବିଚାରକୁ ମୂଲ୍ୟାୟନ କୁହାଯାଏ ।

ନିଜକୁ ନିଜେ ପରିଷ୍ଠବା - ୧

ନିମ୍ନରେ କେତେକ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଓ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟର ଉଦାହରଣ ଦିଆଯାଇଛି । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁବୁଡ଼ିକ ମୂଲ୍ୟାୟନର ଉଚ୍ଚ ତାହା ପାଖରେ ‘ହଁ’ ଏବଂ ଯେଉଁ ବୁଡ଼ିକ ମୂଲ୍ୟାୟନର ଉଚ୍ଚ ନୁହେଁ ତାହା ପାଖରେ ‘ନାହିଁ’ ଲେଖ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉଚ୍ଚ ପାଖରେ, ତାହା କାହିଁକି ମୂଲ୍ୟାୟନର ଉଚ୍ଚ ଅଟେ ବା ନୁହେଁ ତାହା ସଂକ୍ଷେପରେ ଦର୍ଶାଅ ।

ଉଚ୍ଚ

ମୂଲ୍ୟାୟନ

କାହିଁକି ?

ହଁ / ନାହିଁ

(କ) କମଳା ବାର୍ଷିକ ପରୀକ୍ଷାରେ ଶ୍ରେଣୀରେ ସପ୍ତମ

ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର ରହିଛି ।

(ଖ) ଗତ ପରୀକ୍ଷାରେ ସୀମା ସାହିତ୍ୟରେ ୫୦ ନମ୍ବର

ରଖୁଥିବା ବେଳେ ଏହି ପରୀକ୍ଷାରେ ୩୦ ନମ୍ବର

ରଖୁ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଭୁଲନାରେ ଅଧିକ

ଅଗ୍ରଗତି କରିଛି ।

(ଗ) ରାଜ୍ୟ ସ୍ତରାୟ ବିଜ୍ଞାନ ମେଲାରେ ରାତ୍ରି ଓ ରାମା

ଉଭୟ ପୂର୍ବ୍ୟତ ହୋଇଥିଲେ ।

(ଘ) ଦୁଇମାସ କମ୍ପ୍ୟୁଟର ବ୍ୟବହାର ଶିଖିବାପରେ

ସମୀରର ଅଗ୍ରଗତି ସନ୍ତୋଷଜନକ ହୋଇଛି ।

(ଙ) ଟାଇପ୍ କରିବା ଶିଖିବାର ନା ମାସ ପରେ

ଲିଟିପ୍ ଓ ହସିନା ଉଭୟ ମିନିଟ୍ ପ୍ରତି ୫୦ଟି

ଶବ୍ଦ ଟାଇପ୍ କରିପାରୁଛନ୍ତି ।

(ଚ) ୧୦୦ ମିଟର ଦୌଡ଼ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ଶଶାଙ୍କ

୧୨.୫ ସେକେଣ୍ଟରେ ଦୂରତା ଅତିକ୍ରମ କରି

ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଏକ ନୃତ୍ୟ ରେକର୍ଡ ସୃଷ୍ଟି କଲା ।

୪.୪ ମୂଲ୍ୟାୟନର ପ୍ରକାରଭେଦ :

ଶିକ୍ଷାଦାନ ଓ ଶିକ୍ଷଣର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଅନୁସାରେ ମୂଲ୍ୟାୟନ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ହୋଇଥାଏ । ବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ବିଶେଷକରି ଶ୍ରେଣୀଗୁହରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ ସମୟରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଚାରି ପ୍ରକାରର ମୂଲ୍ୟାୟନର ଆବଶ୍ୟକତା ଥାଏ । ଏବୁଡ଼ିକ ହେଲା -

- ବ୍ୟବସ୍ଥାନ ମୂଲ୍ୟାୟନ (Placement Evaluation)

- ଗଠନମୂଳକ ମୂଲ୍ୟାୟନ (Formation Evaluation)

- ନିଦାନାମୂଳକ ମୂଲ୍ୟାୟନ (Diagnostic Evaluation)

- ସମାପ୍ତିସୂଚକ ମୂଲ୍ୟାୟନ (Summatics Evaluation)

ବ୍ୟବସ୍ଥାନ ମୂଲ୍ୟାଯନ :

ସାଧାରଣତଃ କୌଣସି ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଆରମ୍ଭ କରିବାର ଠିକ୍ ପୂର୍ବରୁ ବା ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ବେଳେ ଏହି ପ୍ରକାରର ମୂଲ୍ୟାଯନ କରାଯାଇଥାଏ । ଏକ ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ଥିବା ବିଷୟବସ୍ତୁ ବୁଝିବା ପାଇଁ କେତେକ ସାଧାରଣ ଜ୍ଞାନ/ଅଭିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଥିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଏପରି ପୂର୍ବଜ୍ଞାନ କେତେ ଅଛି ତତ୍ତ୍ଵ ସହିତ ଉଚିଷ୍ଟ୍ୟତ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କର ଆଗ୍ରହ, ମନୋବ୍ରତ କିପରି ଅଛି ଇତ୍ୟାଦି ତଥ୍ୟ ଜାଣିବା ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ସଂକ୍ରାନ୍ତରେ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକ କେତେକ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଆମେ ଖୋଜିଥାଉ ।

- ନୂତନ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଆବଶ୍ୟକ ମୌଳିକ ଜ୍ଞାନ ଓ ଦକ୍ଷତା ଅଛି କି ? (ଯେପରି ଚିତ୍ରାଙ୍କନର ଏକ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ପାଇଁ ପିଲାମାନେ ବିଭିନ୍ନ ରଙ୍ଗ ଚିହ୍ନିଥିବା ଆବଶ୍ୟକ କିମ୍ବା ବୀଜଗଣିତ ପାଠ୍ ଆରମ୍ଭ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ସେମାନେ ଗଣିତର ଚାରିଟି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଦକ୍ଷତା ହାସଳ କରିଥିବା ଆବଶ୍ୟକ ।)
- ନୂତନ ପାଠ୍ୟକ୍ରମର କେଉଁ କେଉଁ ବିଷୟବସ୍ତୁ / ଅଂଶ ଉପରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ପୂର୍ବରୁ ଦକ୍ଷତା ହାସଳ କରିଛି ? (ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ନୂତନ ପାଠ୍ୟକ୍ରମର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଅଂଶ ଉପରେ ଦକ୍ଷତା ହାସଳ କରିଥିବ, ତାକୁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ଉପର ପ୍ରବେଶ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇପାରେ ।)
- ନୂତନ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ପ୍ରତି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଆଗ୍ରହ, କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ଅଭ୍ୟାସ, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଆଚାର ବ୍ୟବହାର ଆଦି କେତେବୂରୁ ଅନୁକୂଳ ଅଟେ ?

ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ-ଶିକ୍ଷଣର ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କ୍ରମରେ ଯୋଜନା କରାଯାଇଥାଏ । ଏହି ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ଯୋଗ ଦେଉଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ନିଜର ଆହରିତ ଜ୍ଞାନ ଓ ଅଭିଜ୍ଞାନ ଅନୁସାରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ-ଶିକ୍ଷଣ କ୍ରମର ଠିକ୍ କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଯୋଗଦେଲେ ସମୟ ଓ ଅଭିଜ୍ଞତାର ଉପରୁ ବିନିଯୋଗ ଦ୍ୱାରା ପାଠ୍ୟକ୍ରମରୁ ସର୍ବାଧ୍ୟକ ଅଭିଜ୍ଞତା ହାସଳ କରିପାରିବ ତାହା ହୀ ବ୍ୟବସ୍ଥାନ ମୂଲ୍ୟାଯନର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ଏହି ମୂଲ୍ୟାଯନରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର କୌଣସଳ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ପ୍ରସ୍ତୁତି ପରାମଣ, ପ୍ରବେଶ ପରାମଣ, ପ୍ରବୃତ୍ତି ପରାମଣ, ଆମ୍ବ ବିବରଣୀ ଏବଂ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଆଦି ଏକାଧୁକ୍ କୌଣସଳ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇ ବ୍ୟବସ୍ଥାନ ମୂଲ୍ୟାଯନ କରାଯାଇଥାଏ ।

ଗଠନମୂଳକ ମୂଲ୍ୟାଯନ :

ଶିକ୍ଷାଦାନ ଓ ଶିକ୍ଷଣକାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲିଥିବାବେଳେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣ ଓ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଶିକ୍ଷାଦାନର ଅଗ୍ରଗତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉଚିତ୍ ତଦାରକ୍ଷ କରିବା ଏହି ପ୍ରକାର ମୂଲ୍ୟାଯନର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣରେ ସଫଳତା ଓ ତୁଟିଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ପର୍କରେ ନିରବହିନ୍ତି ରାବେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଓ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଏହି ମୂଲ୍ୟାଯନ ସାହାଯ୍ୟରେ ଦର୍ଶାଯାଇପାରେ । ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣ ସଫଳତା ସମ୍ପର୍କରେ ଜଣାଇ ସେସବୁର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଦୃଢ଼ିକରଣ କରିବା ଓ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ସଫଳ ହେବା ପାଇଁ ପୁନର୍ବଳନ ଯୋଗାଇବା ଏହି ମୂଲ୍ୟାଯନର ଫଳାଫଳଦ୍ୱାରା ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇପାରେ । ଠିକ୍ ସେହିପରି ଶିକ୍ଷଣରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଦୋଷ ବା ତୁଟିଗୁଡ଼ିକୁ ମଧ୍ୟ ଯଥା ସମୟରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରାଯାଇ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସୁଧାରିବା ପାଇଁ ଉଚିତ୍ ପଦଶୈପ ନେବାରେ ଏହି ମୂଲ୍ୟାଯନ ସହାୟକ ହୋଇଥାଏ ।

ଅପର ପକ୍ଷରେ ଏହି ମୂଲ୍ୟାୟନ ଫଳାଫଳ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ନିଜ ନିଜର ଶିକ୍ଷାଦାନ କୌଣସିରେ ଆବଶ୍ୟକ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ଅଧିକ ଫଳପ୍ରଦ କରିବାରେ ସାହାୟ୍ୟ କରିଥାଏ ।

ସଂଖେପରେ କହିଲେ, ଏହି ମୂଲ୍ୟାୟନ ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣକୁ ସୁସଂଗ୍ରହିତ କରିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ ।

ଗଠନମୂଳକ ମୂଲ୍ୟାୟନର କେତେକ ବିଶେଷତା ହେଉଛି :

- **ସହ ସମୟରେ ଗଠିତ ବିଷୟର ବିଷୟର ମୂଲ୍ୟାୟନ :**

କମ ସମୟ ବ୍ୟବଧାନରେ ଏପରି ମୂଲ୍ୟାୟନ ହେବାର ମୂଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଉଛି ଅଛ ପରିମାଣର ବିଷୟବସ୍ତୁ ଶିକ୍ଷାଦାନ (ଗୋଟିଏ ଅଧ୍ୟାୟ ବା ଗୋଟିଏ ଏକକ ପାଠ୍ୟ ବିଷୟବସ୍ତୁ ପରେ) ପରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣ ଦ୍ୱାରା ଅନୁଧାନ କରିବା । ସେଥିପାଇଁ ଏପରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୂଲ୍ୟାୟନ ଖୁବ୍ କମ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଆଧାରିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହାଦ୍ୱାରା ମୂଲ୍ୟାୟନ ଖୁବ୍ କମ ସମୟ (ଗୋଟିଏ ବା ଦୁଇଟି ପିରିଯଡ଼) ଆବଶ୍ୟକ କରିଥାଏ ।

ଏପରି ମୂଲ୍ୟାୟନ ଯେତେ ଅଧିକଥର କରାଯାଇବି, ସେତେ ଅଧିକ ପାଠ୍ୟ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଶିକ୍ଷଣର ମୂଲ୍ୟାୟନ ସମ୍ଭବ ହେବ । କିନ୍ତୁ ପାରମ୍ପରିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନୁଯାୟୀ ବାର୍ଷିକ ଓ ଶାଶ୍ଵତ ପରୀକ୍ଷାରେ ଏତେ ଅଧିକ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଶିକ୍ଷଣର ମୂଲ୍ୟାୟନ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ ।

- **ବହୁବିଧ କୌଣସିର ପ୍ରୟୋଗ :**

ଗଠନମୂଳକ ମୂଲ୍ୟାୟନରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର କୌଣସି ବା ପଞ୍ଚତିରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ଏକକ ପରାମର୍ଶା, ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ, ପ୍ରତିଯୋଗିତା, ଆୟବିବରଣ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ କୃତି ବିଦ୍ୟାଳୟ ବା ବିଦ୍ୟାଳୟ ବାହାରେ ଶିକ୍ଷଣ ସମ୍ପର୍କୀୟ ବିଶେଷ ଘଣ୍ଟାବଳୀର ସଂଗ୍ରହ ଓ ଅନୁଧାନ ଆଦି ଅନେକ କୌଣସି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣ ସମ୍ପର୍କୀୟ ବିଭିନ୍ନ ଦିଗରେ ମୂଲ୍ୟାୟନ ପାଇଁ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଥାଏ ।

- **ଅନୌପଚାରିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା :**

ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରର ମୂଲ୍ୟାୟନ ଭଲି ଗଠନମୂଳକ ପାଇଁ କୌଣସି ବିଧୁବନ୍ଦ ସମୟ, ବସିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା, ମାନକୀକୃତ ପ୍ରଶ୍ନ ଆଦିର ଆବଶ୍ୟକତା ନଥାଏ । ଶିକ୍ଷଣର ଅଗ୍ରଗତିକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖି ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ପ୍ରଶ୍ନ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କୌଣସିକୁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ମିଳିଥିବା ସମୟ ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନୌପଚାରିକତା ଭାବେ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରାଯାଇଥାଏ ।

- **ମୂଲ୍ୟାୟନରେ ସହତା :**

ମୂଲ୍ୟାୟନର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଷ୍ଟରରେ ବିଶେଷକରି ଫଳାଫଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟବେଳେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଓଡ଼ିପ୍ରୋତ୍ସାହନ କରିବାକୁ କହିଛି । ଏହାଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷକ ତଥା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପର୍କ ଅଧିକ ବଳବରର ହେବା ସହ ମୂଲ୍ୟାୟନର ଫଳାଫଳକୁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ଉଚିତ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି ଓ ପରିବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରତିକାରମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ସକ୍ରିୟ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରିବା ସହଜ ଓ ପଳପ୍ରଦ ମନେ କରନ୍ତି ।

ଶ୍ରେଣୀରେ ପିଲାଟି କେତେ ନମ୍ବର ରଖିଲା ବା କେଉଁ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କଲା ଜାଣିବା ଗଠନମୂଳକ ମୂଲ୍ୟାୟନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଆଦୌ ନୁହେଁ । ଏହି ମୂଲ୍ୟାୟନର ମୂଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଉଛି ଶିକ୍ଷଣରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ସୁବିଧା ଅସୁବିଧାମାନ ଠିକ୍ ସମୟରେ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରି ତା'ର ଶିକ୍ଷଣର ଅସୁବିଧା ଦୂର କରିବା ଓ ଏହାକୁ ଅଧିକ ସମ୍ମତ କରିବା ।

ନିବାନାମୂଳକ ମୂଲ୍ୟାୟନ :

ଗଠନମୂଳକ ମୂଲ୍ୟାୟନରେ କୌଣସି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ବାରମ୍ବାର କେତେକ ଦୁର୍ବଲତା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁଥିଲେ ଓ ତହିଁର ନିରାକରଣ ପାଇଁ ନିଆୟାଉଥିବା ପ୍ରତିକାରମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଆଶାନୁରୂପ ଫଳ ପ୍ରଦାନ କରୁ ନଥିଲେ, ଏପରି ଦୋଷ ଦୁର୍ବଲତାର ବିଶେଷ ଅନୁଧାନ ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଥାଏ । ମନେ କରାଯାଉ, ଦୃଢ଼ୀୟ ଶ୍ରେଣୀର କେତେକ ପିଲା ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର ଲେଖିବା ଓ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ବାରମ୍ବାର ଭୁଲ କରୁଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଗଲା । ଏକକ ପରୀକ୍ଷଣ ପରେ ଶିକ୍ଷକ ଏହା ସୁଧାରିବା ପାଇଁ ସେହି ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଇଁ କେତେକ ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ । କିନ୍ତୁ ଏହା ବିଶେଷ ଫଳପ୍ରଦ ହେଲା ନାହିଁ । ଏହି ପରିସ୍ଥିତିରେ ପିଲାମାନଙ୍କର ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର ଲେଖିବା ଓ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ତୁଟି ପ୍ରଦର୍ଶନର କାରଣ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ସେଥିପାଇଁ ମୂଲ୍ୟାୟନ ଆବଶ୍ୟକ ।

ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ତୁଟିଗୁଡ଼ିକର ସମ୍ବାଦ୍ୟ କାରଣ ଉପରେ ଆଧାରିତ ବିଶେଷ ପରୀକ୍ଷଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ସମୃଦ୍ଧ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପରୀକ୍ଷା କରାଯାଇପାରେ । ଏପରି ନୈଦାନିକ ପରୀକ୍ଷଣ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ତୁଟିର କାରଣ ଜାଣିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଥାଏ । ଏତଦ୍ଵ୍ୟତୀତ ସମୃଦ୍ଧ ପିଲାମାନଙ୍କର ପିତାମାତା, ପରିବାରର ସଦସ୍ୟ, ସାଜ୍ଞୀବାଦୀ ଓ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ସହ ଆଲୋଚନା କରି ସେମାନଙ୍କର ଆଚାର ବ୍ୟବହାରର ବିଶ୍ଳେଷଣ ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ତୁଟିଗୁଡ଼ିକର କାରଣଗୁଡ଼ିକୁ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରାଯାଇପାରିବ ।

ସମାପ୍ତି ସୂଚକ ମୂଲ୍ୟାୟନ :

ଏହଳି ମୂଲ୍ୟାୟନ ସହିତ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ସ୍ଵପରିଚିତ । ଶାଶ୍ଵାସିକ ଓ ବାର୍ଷିକ ପରାକ୍ଷା ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ମୂଲ୍ୟାୟନର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ସାଧାରଣତଃ ପାଠ୍ୟକ୍ରମର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ବା ଶେଷ ଭାଗରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ କେତେବୁର ଶିକ୍ଷଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ହାସଲ କରିପାରିଛନ୍ତି ତାହା ଜାଣିବା ପାଇଁ ସମାପ୍ତିସୂଚକ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହି ମୂଲ୍ୟାୟନରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ଫଳାଫଳ ଉପରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଗ୍ରେଡ୍ ବା ଡିଗ୍ରିଜନ୍, ଦିଆୟାଇଥାଏ । ସେମାନଙ୍କୁ ସଫଳତାସୂଚକ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥାଏ । ଏଥୁ ମିଳୁଥିବା ଫଳାଫଳକୁ ମଧ୍ୟ ପାଠ୍ୟକ୍ରମର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ କାର୍ଯ୍ୟକାରିତାରେ ମୂଲ୍ୟାୟନ ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ବିଦ୍ୟାଳୟର କାର୍ଯ୍ୟକାରିତା, ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଶିକ୍ଷାଦାନର ସଫଳତା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ତଥା ଏହା ଉପରେ ଭିତ୍ତିକରି ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଅନୁଦାନ ଦେବା ଆଦି ପ୍ରଶାସନିକ ନିଷ୍ଠରି ଏହି ମୂଲ୍ୟାୟନର ଫଳାଫଳ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ ।

ସମାପ୍ତିସୂଚକ ମୂଲ୍ୟାୟନ ପାଇଁ ପ୍ରଧାନତଃ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟଭିତ୍ତିକ ପରୀକ୍ଷଣର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ, ସୀମିତ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ପରୀକ୍ଷଣ କରାଯାଉଥିବାରୁ ଥିବାରୁ ଏହା ପାଠ୍ୟକ୍ରମର ସୁନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନମ୍ବନା ପାଠ୍ୟ ବିଷୟବସ୍ତୁ ତଥା ନମ୍ବନା ଶିକ୍ଷଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଉପରେ ଆଧାରିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ରରେ ଦୀଘ୍ୟ ଉଚ୍ଚରମୂଳକ, ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଉଚ୍ଚରମୂଳକ ଏବଂ ବସ୍ତୁନିଷ୍ଠ ପ୍ରଶ୍ନମାନଙ୍କର ଉପରୁ ସମାହାର କରାଯାଇଥାଏ । ପିଲାମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚରଗୁଡ଼ିକର ତୁଳନାମୂଳକ ଏବଂ ଯଥା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉଚିତ୍ ପରିମାପନ ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶାବଳୀ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଥାଏ ।

ପରୀକ୍ଷଣ ସହିତ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ଶୈଖିକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ଅଶ୍ରୁହଣ ଓ ସେମାନଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ରଚନାମୂଳକ କୃତିର ମୂଲ୍ୟାୟନ ମଧ୍ୟ ସମାପ୍ତିସୂଚକ ମୂଲ୍ୟାୟନର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ ।

ନିଜ୍କୁ ନିଜେ ପରମ୍ପରା - ୨

ନିମ୍ନରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ- ଶିକ୍ଷଣ ସଂପର୍କତ କେତେକ ଘଟଣା ଦିଆଯାଇଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘଟଣା ସହିତ ବ୍ୟବସ୍ଥାନ, ଗଠନମୂଳକ, ନିଦାନମୂଳକ ଓ ସମାପ୍ତିସୂଚକ ମୂଲ୍ୟାୟନ ମଧ୍ୟରୁ କେଉଁଠି ଉପଯୁକ୍ତ ହେବ ଦର୍ଶାଅ ।

ଘଟଣା

ମୂଲ୍ୟାୟନର ପ୍ରକାର (ଶୁନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଉପଯୁକ୍ତ ମୂଲ୍ୟାୟନର ନାମଲେଖ)

- (କ) ମିତା ଯୁଦ୍ଧାଷ୍ଟର, ଭଜାରଣ ଓ ଲେଖ୍ବାରେ ବାରମ୍ବାର ଭୁଲ କରିବାର କାରଣ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ।
- (ଖ) ପ୍ରତି ମାସରେ ଏକକ ପରୀକ୍ଷା କରି ପଳାପଳ ଉପରେ ପିଲାମାନଙ୍କ ସହ ଆଲୋଚନା କରିବା ।
- (ଗ) ପିଲାମାନଙ୍କ ସାମାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷଣ ଅସୁବିଧା ଚିହ୍ନଟ କରି ତା'ର ନିରାକରଣ ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ।
- (ଘ) ପରୀକ୍ଷା ଫଳ ଅନୁସାରେ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲାମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନ ନିରୂପଣ କରିବା ।
- (ଡ) ଶିକ୍ଷାଦାନ ପଢ଼ନ୍ତି ଉପଯୁକ୍ତ ଭାବେ ଫଳପ୍ରଦ ହେଉଛି କି ନାହିଁ ତାହା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ।
- (ର) ନୂଡ଼ନ ଜୀରାଇଁ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ପିଲାମାନଙ୍କର ଦର୍ଶକା ଅଛି ଜାଣିବା ।
- (ଜ) ଅଛି ବିଷୟବସ୍ତୁ ପଢାଯିବା ପରେ ତାହା ପିଲାମାନେ ସେଥରୁ କେତେ ବୁଝିଛନ୍ତି ତାହା ଜାଣିବା ।
- (୯) ପିଲାମାନେ ବରିଚାରେ କାମ କରୁ ଥିବାବେଳେ ପଢ଼ିଥିବା ପାଠର ପ୍ରୟୋଗ କରୁଛନ୍ତି କି ନାହିଁ ଜାଣିବା ।
- (ୱ) ବର୍ଷକୁ ଥରେ ପରୀକ୍ଷା କରି ତା'ର ଫଳପଳ ଉପରେ ମେଧା ବୁଝି ଦେବା ।

୪.୭. ନିରତର ଓ ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ (Continuous Comprehensive Evaluation) :

ଆଜିକାଲି ଅନେକ ସମୟରେ ବିଶେଷତଃ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣ ଉପଳଦ୍ଧି ହାସଲ ପରିପ୍ରେକ୍ଷାରେ ନିରତର ଓ ସାମଗ୍ରିକ / ଧାରାବାହିକ ଓ ସଂବ୍ୟାପକ ମୂଲ୍ୟାୟନ କଥା ଶୁଣାଯାଏ । ଆମେ ଉଣା ଅଧିକେ ଆମ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଏ ପ୍ରକାର ମୂଲ୍ୟାୟନ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ପ୍ରଚଳନ ସମ୍ପର୍କରେ ଅବଗତ । ତେବେ ଆସ, ଏହି ନିରତର ଓ ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ କ'ଣ ଓ ଏହାର ବୁଝାପଦ୍ଧତି କି ପ୍ରକାର, ସେ ବିଷୟରେ ବିଶେଷ ଭାବେ ଜାଣିବା । ନାମକରଣରୁ ଏ ପ୍ରକାର ମୂଲ୍ୟାୟନ ପ୍ରକ୍ରିୟାର ଦୁଇଟି ମୁଖ୍ୟ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ବୁଝାପଡ଼ୁଛି । ଅର୍ଥାତ୍ ମୂଲ୍ୟାୟନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ନିରବଜ୍ଞିନ୍ତା/ନିରତର/ଧାରାବାହିକ ଭାବେ ସମାଦିତ ହେବ ଏବଂ ତାହା ସହିତ ଏହା ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଶିକ୍ଷଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ଭିରିକରି ସମ୍ପାଦନ କରାଯିବ । ସୁତରାଂ ମୂଲ୍ୟାୟନ ସଂବ୍ୟାପକ/ସାମଗ୍ରିକ ବା ସର୍ବଦିଗନ୍ଧର୍ଷୀ ହେବ । ଆସ, ଏହି ମୂଲ୍ୟାୟନର ଏହି ଦୁଇ ମୁଖ୍ୟ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ କଥା ଭଲଭୂପେ ଆଲୋଚନା କରି ଜାଣିବା ।

୪.୭.୧ ନିରତର ମୂଲ୍ୟାୟନ :

ଶିକ୍ଷକ ହିସାବରେ ଆମେ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଶେଷ ହେବା ପରେ ବର୍ଷ ଶେଷରେ ଥରେ ପରୀକ୍ଷା କରାଯାଏ ଓ ସେଥିରେ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ ଯେଉଁ ଫଳାଫଳ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରନ୍ତି ତାକୁ ଭିରିକରି ସେମାନଙ୍କୁ ଉପର ଶ୍ରେଣୀକୁ ଉରୀର୍ଷ କରାଯାଏ । ଏଭଳି ପରୀକ୍ଷାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ବହିର କେତୋଟି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଉପର କରି ମୁଖ୍ୟ କରିଦିଏ । ବିଗତବର୍ଷ ପରୀକ୍ଷାରେ ଆସିଥିବା ପରୀକ୍ଷାକୁ ଛାଡ଼ିଦିଏ ଓ ଶେଷ ମୁହଁର୍ରରେ କେତୋଟି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଷୟ ପଢ଼ି ପରୀକ୍ଷା ଦିଏ । ଏହି ବାର୍ଷିକ ପରୀକ୍ଷାର ଫଳାଫଳ ତା'ର ଭାଗ୍ୟ ନିର୍ଭାରଣ କରେ । ଏହିପରି ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକୃତ ମୂଲ୍ୟାୟନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧୁତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏଭଳି ମୂଲ୍ୟାୟନ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣ ଉନ୍ନତି ପାଇଁ କୌଣସି ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ପ୍ରଦାନ କରେ ନାହିଁ । ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଏହା କୌଣସି ଉପାୟରେ ହିତକାରକ ନୁହେଁ । କାରଣ ଏହାଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷକ ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷାଦାନର ସଫଳତା ତଥା ଶୈକ୍ଷିକ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସାଧନର ସଫଳତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌଣସି ସୂଚନା ପାଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଫଳରେ ମୂଲ୍ୟାୟନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପୂରଣ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଏଭଳି ଦୋଷତ୍ତୁଟି ସୁଧାରିବା ନିମିତ୍ତ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ନିରବଜ୍ଞିନ୍ତ ଭାବେ ମୂଲ୍ୟାୟନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରଚଳନ ହେବା ଦରକାର । ଏପରିକି ପିଲାଟିଏ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରି ତା'ର ପ୍ରବେଶିକା ଯୋଗ୍ୟତା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସେହି ଶ୍ରେଣୀରେ ଭର୍ତ୍ତାରେ ସମୟରେ ତା'ର କି ପ୍ରକାର ଶିକ୍ଷଣ ଦକ୍ଷତା ଅଛି ତାହା ନିର୍ଭାରଣ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ପଢ଼ାଇବା ବେଳେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଠ ଏକକର ଗଠନାମୂଳକ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରି ପିଲାଟି ଅଧିକ ପାଠକୁ କେତେବୂରୁ ହୃଦୟଜମ କରିଛି ତାହା ଜାଣିବାକୁ ହେବ । ପାଠଟିକୁ ହୃଦ୍ୱବୋଧ କରିବାରେ ତା'ର ଥିବା ଦୋଷ ଦୂର୍ବଳତା ଚିହ୍ନଟ କରି ଉପର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତିକାରମୂଳକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅବଲମ୍ବନ କରାଯିବା ଉଚିତ । ପ୍ରତିଟି ପାଠ ଏକକ ପରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ସେହିପାଠ ଏକକ ସମ୍ପର୍କ ପୂର୍ବ ନିର୍ଭାରିତ ଶିକ୍ଷଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରୁ ଉପଳଦ୍ଧି କେତେ ଦୂର ହାସଲ କରିପାରିଛନ୍ତି ଏବଂ କେଉଁ ଶିକ୍ଷଣ ଉପଳଦ୍ଧିରେ ଦୋଷତ୍ତୁଟି ରହିଯାଇଛନ୍ତି ତାହା ଜାଣିବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବାର ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ରହିଯାଇଥିବା ଦୋଷ ଦୂର୍ବଳତା ଜାଣିବା ପରେ ସେବୁଡ଼ିକୁ ସୁଧାରିବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକ ସୁଧାର-ଶିକ୍ଷାଦାନ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିପାରିବେ । ତପ୍ରରେ ସେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ପାଠ ଏକକର ଶିକ୍ଷାଦାନ ପାଇଁ ଅଗ୍ରଗତି ହେବେ । ତେଣୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଠ ଏକକର ଶିକ୍ଷାଦାନ ପୂର୍ବରୁ, ଶିକ୍ଷାଦାନ ସମୟରେ ଓ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଶେଷରେ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରାଯିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହାହିଁ ନିରବଜ୍ଞିନ୍ତ ମୂଲ୍ୟାୟନ ବ୍ୟବସ୍ଥା । ଏଭଳି ନିରବଜ୍ଞିନ୍ତ ଭାବେ ମୂଲ୍ୟାୟନ କଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଶିକ୍ଷଣ ଅଗ୍ରଗତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ବିଷୟରେ ସମ୍ବ୍ୟାକ ଧାରଣା ମିଳେ ।

- ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପାଠ ଏକକଟିର ଶିକ୍ଷଣରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଶିକ୍ଷଣ ଉପଳଦ୍ଧି କେତେବୂରୁ ହୋଇପାରିଛି ଅର୍ଥାତ୍ ସେ କି ପ୍ରକାର ଶିକ୍ଷଣ ଉପଳଦ୍ଧି ହାସଲ କରିପାରିଛି ।
- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପାଠ ଏକକ ବିଷୟରେ କ'ଣ ଜାଣିପାରିନାହିଁ ବା କେଉଁ କେଉଁ ଶିକ୍ଷଣ ବିହୁରେ ସେ ଶିକ୍ଷଣ ଉପଳଦ୍ଧି ହାସଲ କରିପାରି ନାହିଁ ।
- ଶିକ୍ଷଣ ପରିସ୍ଥିତିରେ ସେ କି ପ୍ରକାର ଅସୁବିଧାର ସମ୍ବୂଧନ ହେଉଛି ।
- ତା'ର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷଣ ଅସୁବିଧାରୁଟିକୁ କ'ଣ ?
- ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଅଧ୍ୟାପନା ବା ଶିକ୍ଷାଦାନ ପଢ଼ିରେ କେଉଁ କେଉଁ ତ୍ରୁଟି ରହିଯାଇଛି ।

ଏ ସବୁ ବିଷୟରେ ଶିକ୍ଷକ ଜାଣିବା ପରେ ସେହି ପାଠ ଏକକର ଶିକ୍ଷଣରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଯାହା କିଛି ଦୋଷଦୂରଳତା ବା ଏକକରେ ଥିବା ଦୋଷଦୂତି ଯେପରି ନ ରହେ ସେଥିପ୍ରତି ସେ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇପାରିବେ ।

ଶିକ୍ଷକ କ୍ରମିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ

ନିରବଛିନ୍ଦୁ ମୂଲ୍ୟାୟନ ଫଳରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିଦାନମୂଳକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବିଧାନ କରାଯାଇପାରିବ । ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷକ ସେହି ଶିକ୍ଷଣ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଉନ୍ନତି ଆଣିବା ନିମିତ୍ତ ପରିମାର୍ଜିତ ବିକଳ୍ପ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅବଳମ୍ବନ କରିପାରିବେ । ଅର୍ଥାତ୍ ଏଭଳି ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଦୂରଳତା ଓ ସାମାର୍ଥ୍ୟ ନିର୍ଣ୍ଣାରଣ କରିବା, ସ୍କୁଲ ବିଶେଷରେ ପ୍ରତିକାରମୂଳକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବିହିତ କରିବା, ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ପଦକ୍ଷେପ ନେବା ସକାଶେ ନିରବଛିନ୍ଦୁ ମୂଲ୍ୟାୟନ ପ୍ରତିପୁଷ୍ଟି ଯୋଗାଏ । ଶିକ୍ଷଣ ଓ ଶିକ୍ଷାଦାନ ପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୂଲ୍ୟାୟନର ସାହାଯ୍ୟ ନିଆୟାଏ ତେବେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଦୋଷ ଦୂରଳତା କେଉଁଠି ଅଛି ତାହା ଜଣାପଡ଼େ । ତତ୍ତ୍ସହିତ ଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଷୟବସ୍ତୁର ପରିମାଣ ଅନୁସାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଶିକ୍ଷଣ ଦକ୍ଷତା ଆହରଣର ବେଗ ମଧ୍ୟ ନିୟମଣ କରିବା ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇପାରେ ।

୪.୭.୨ ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ :

ଶିକ୍ଷାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ମୁଖ୍ୟତଃ ତ୍ରିମୁଖୀ । ଏହା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଜ୍ଞାନମୂଳକ, ଭାବମୂଳକ ଓ କ୍ରିୟାମୂଳକ ବିକାଶ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ପ୍ରାୟତଃ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାଦାନ-ଶିକ୍ଷଣ ପରିସ୍ଥିତିରେ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ଵ ବିକାଶର ଏହି ତିନି ଭାଗ ପ୍ରତି ଧାନ ଦେଇ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଓ ଶିକ୍ଷଣ ଫଳାନ୍ତରିତ ହୋଇଥାଏ । ଆମେ ଏ ବିଷୟରେ ପୂର୍ବେ ଆଲୋଚନାରୁ ଜାଣିଛେ । ଅଧୁକ୍ରମ୍ମ ଶିକ୍ଷାଦାନର ବିଷୟବସ୍ତୁକୁ ଆଧାର କରି କରି ଏହି ତିନି ଦିଗରେ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷାଦାନ-ଶିକ୍ଷଣର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟବଳୀ ସ୍ଥିର କରାଯାଇଥାଏ । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧିର ମୂଲ୍ୟାୟନ ମଧ୍ୟ ସେ ସମସ୍ତ ଶିକ୍ଷଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଉପରେ ଆଧାରିତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ପ୍ରକାରାତ୍ମରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧିର ମୂଲ୍ୟାୟନ ଜ୍ଞାନମୂଳକ, ଭାବମୂଳକ ଓ କ୍ରିୟାମୂଳକ- ଶିକ୍ଷଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପ୍ରତି ଧାନ ଦେଇ କରାଯିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏ ପ୍ରକାର ମୂଲ୍ୟାୟନକୁ ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ କୁହାଯିବ । ଅନ୍ୟ ଏକ ଦୃଷ୍ଟି କୋଣରୁ ଆମେ କହିପାରିବା ଯେ ଶିକ୍ଷାଦାନ ତଥା ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶ କେତେ ଦୂର ସାଧୁତ ହୋଇପାରିଛି ଏବଂ ଅଣବୌଦ୍ଧିକ ଦିଗ ଯଥା- ଆଗ୍ରହ, ଅଭିରୁଚି, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ସାମାଜିକ ଗୁଣ, ଉପଯୁକ୍ତ ମନୋବୁଦ୍ଧି ଏବଂ ଶାରୀରିକ ଅଭିବୁଦ୍ଧି ଆଦିରେ ସେମାନଙ୍କର କେତେବୂରୁ ପ୍ରଗତି ହୋଇପାରିଛି, ଏବୁ ବିଷୟରେ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବା ପଞ୍ଚତିକୁ ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ କୁହାଯାଏ । ସୁତରାଁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ଵ ବିକାଶର ସମସ୍ତ ବିଭାଗ ଯଥା ବୌଦ୍ଧିକ ଓ ଅଣ ବୌଦ୍ଧିକ ଗୁଣବଳୀର ପରିମାପନ ହେଉଛି ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ।

ବର୍ତ୍ତମାନର ଅନୁସନ୍ଧାନ ଓ ଅନୁଶୀଳନରୁ ଜଣାପଡ଼ିଛି ଯେ ପ୍ରତିକିତ ମୂଲ୍ୟାୟନ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ କେବଳ ଜ୍ଞାନମୂଳକ ବିଭାଗ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବିଭାଗରେ ପ୍ରାୟତଃ ମୂଲ୍ୟାୟନ ହେଉନାହିଁ । ମାତ୍ର ବିଦ୍ୟାଳୟ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଅତର୍ଭୁତ କର୍ମାନ୍ତରୁତି, ସାସ୍ତ୍ରଶିକ୍ଷା, ଶାରୀରିକ ଶିକ୍ଷା, କଳା ଶିକ୍ଷା ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଅଣ-ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସହାୟକ । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ମାନସିକ ଅଭିବୁଦ୍ଧିର ମୂଲ୍ୟାୟନ ସହିତ ସେ ସମସ୍ତ ଅଣବୌଦ୍ଧିକ ଦିଗଗୁଡ଼ିକର ଅଭିବୁଦ୍ଧିର ମୂଲ୍ୟାୟନ ହେବା ମଧ୍ୟ ବିଧେୟ । କାରଣ ଏଭଳି ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ବହୁ ମାତ୍ରାରେ ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶରେ ସହାୟକ ହୋଇଥାଏ । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ନିୟମାନ୍ତରବର୍ତ୍ତତା, ସମୟାନ୍ତରବର୍ତ୍ତତା, ପରିଷାର ପରିଛନ୍ତତା, ସହଯୋଗ, ଦ୍ୟାନିତିବୋଧ, ସମାଜସେବା ଗୁଣ ଓ ଆଗରର ହୋଇ ନୂତନ ପଦକ୍ଷେପ ନେବା ଆଦି ଗୁଣବଳୀ ଅଣବୌଦ୍ଧିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ ପରିସର ଅତର୍ଭୁତ । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷଣଲକ୍ଷ ଜ୍ଞାନମୂଳକ ଦିଗର ମୂଲ୍ୟାୟନ ସହିତ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ଵ ର୍ବାଜୀନ ବିକାଶ ପରିକଳ୍ପନା ଯେଉଁ ଯେଉଁ କାରକଗୁଡ଼ିକ ଦାୟା ସେ ଏବୁ ବିଷୟରେ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବାକୁ ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ କୁହାଯାଏ ।

୪.୭.୩ ନିରତର ଓ ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନର ଆବଶ୍ୟକତା :

ନିରତର ଓ ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନର ଅର୍ଥ ଆମେ ଜାଣିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପୁଣି ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠୁଛି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଏହା ପ୍ରଚଳନ କରିବା କାହିଁକି ? ଏହାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଓ ପରିସର ଏତେ ସୁଦୂର ପ୍ରସାରୀ ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏତଳି ମୂଲ୍ୟାୟନର ଆବଶ୍ୟକତା ବହୁଳ ପରିମାଣରେ ଅନୁଭୂତ ହେଉଛି । ଆସ, ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଚାର କରିବା, ଶିକ୍ଷଣ ଓ ଶିକ୍ଷାଦାନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାର ଉପାଦେୟତା କେତେ ।

ପ୍ରଥମତଃ, ଶିକ୍ଷାଦାନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧିର କ୍ରମିକ ପ୍ରଗତି ଜାଣିବା ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଏହା ଜାଣିଲେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଶିକ୍ଷଣରେ ଥିବା ଦୋଷ ଦୂର୍ବଳତା ଅନୁଧାନ କରି ସେ ତା'ର ପ୍ରଗତିରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିପାରିବେ ଏବଂ ଆବଶ୍ୟକ ପ୍ରତିକାର-ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିପାରିବେ । ତେବେ ଶିକ୍ଷଣରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର କ୍ରମିକ ପ୍ରଗତି ଜାଣିବା ପାଇଁ ଧାରାବାହିକ ବା ନିରତର ମୂଲ୍ୟାୟନର ବିଶେଷ ଆବଶ୍ୟକତା ଅଛି ।

ଦ୍ୱିତୀୟତଃ, ଏତଳି ମୂଲ୍ୟାୟନରେ ବିଭିନ୍ନ ପାଠ୍ୟ ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କର ଦକ୍ଷତା ଓ ଦୂର୍ବଳତା ଜାଣିଛୁଏ । ଏହାର ଦୂରୀକରଣ ନିମିତ୍ତ ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ପରାମର୍ଶ ଦେଇପାରିବେ । ମୁଲ ବିଶେଷରେ ଅଭିଭାବକମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ପରାମର୍ଶ ଦେବା ସମ୍ବବପର ହେବ ।

ତୃତୀୟତଃ, କୌଣସି ପାଠ୍ୟ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀ ବା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବୟବସର ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ପାଇଁ ସହଜ କି କଠିନ ଏତଳି ମୂଲ୍ୟାୟନ ଦ୍ୱାରା ଜାଣିଛୁଏ । ସୁତରାଂ ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ଆବଶ୍ୟକ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିଛୁଏ ।

ଚତୁର୍ଥତଃ, କୌଣସି ପାଠ୍ୟକ୍ରମର ଅଧ୍ୟନ ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦାରିତ ସୀମିତ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରହିଛି । ଏହି ଶୈକ୍ଷିକ ଲକ୍ଷ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ସମାଚାନତା ସ୍ଥିର କରିବା ନିରତର ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ବବ ହୋଇଥାଏ ।

ପଞ୍ଚମତଃ, ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରତିଯୋଗିତାମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଚମନ କରିବା ଏହି ମୂଲ୍ୟାୟନ ଦ୍ୱାରା ସହଜରେ ସମ୍ବବପର ହୋଇଥାଏ । କାରଣ ଶିକ୍ଷକ ନିରତର ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କର ଚିତ୍ରାଙ୍କନ, ସଙ୍ଗୀତ, ନୃତ୍ୟ, କ୍ରିଡ଼ା, ବଜ୍ରୁଡ଼ା, ତର୍କ ଆଲୋଚନା ଆଦି କେଉଁ ଦିଗରେ କି ପ୍ରକାର ପରିଚ୍ଛାତା ବା ପାରଙ୍ଗମତା ଅଛି ତାହା ଜାଣିପାରିଥାନ୍ତି ।

ସପ୍ତମତଃ, ନିରତର ଓ ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏକାନ୍ତ ସହାୟକ ହୋଇଥାଏ । କାରଣ ଏହାଦ୍ୱାରା ସେମାନେ :

- ଶିକ୍ଷାଦାନ ପଢ଼ନ୍ତି ବଦଳାଇବାର ସ୍ଵୀଚ୍ଛା ଦିଆନ୍ତି ।
- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟତ ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପୂର୍ବାନୁମାନ କରିପାରନ୍ତି ।
- ବିଦ୍ୟାଳୟର ବାଚାବରଣକୁ ସ୍ଵକୁଳିତ କରିବାରେ ଶିକ୍ଷକ-ଛାତ୍ର ସମ୍ପର୍କ ଏବଂ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କର ସାଧାରଣ ଆଚରଣ ତଥା ସେମାନଙ୍କର ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ଷି କେତେ ଦୂର ସମର୍ଥ ସେ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ଜାଣିପାରନ୍ତି ।

ଏଥରେ ସମ୍ଭାବନା ଅନୁମୋଦ ଯେ ନିରତର ଓ ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ ଉଭୟ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଓ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପାଇଁ ଅପରିହାୟ୍ୟ । ଏହା ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ପରିଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । କାରଣ ଏହା ବଳରେ ସେମାନେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗ, ଶୁଣ୍ଡା, ଅନୁଶାସନ, ଶିକ୍ଷକ-ଛାତ୍ର-ଅଭିଭାବକ ସମ୍ପର୍କ ବିଷୟରେ ଅବଗତ ହୋଇପାରନ୍ତି । ତେଣୁ ଏତଳି ମୂଲ୍ୟାୟନ ବିନା ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାର ସଫଳ ରୂପାୟନ ଅସମ୍ଭବ । ତେଣୁ ଏ ପ୍ରକାର ମୂଲ୍ୟାୟନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରଚଳନ କରାଯାଇ ଉଚିତ ।

୪.୭.୪ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ନିରତର ଓ ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ ବ୍ୟବସ୍ଥା :

ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ ଉଭୟ ବୌଦ୍ଧିକ ଓ ଅଣ-ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶର ରୂପରେଖା ଦେଉଥିବାରୁ ଉଭୟ ପ୍ରକାରର ବିକାଶ ଧାରାବାହିକ ଭାବେ କିମ୍ପରି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଶାଳୀରେ କରାଯାଇପାରିବ ତାହା ଏଠାରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି । ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶର ପରିମାପ ପାଇଁ ପରାକ୍ଷଣ ପଢ଼ନ୍ତି ଓ ଅଣ-ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶର ପରିମାପ ପାଇଁ ଅଣ-ପରାକ୍ଷଣ ପଢ଼ନ୍ତି ଅବଲମ୍ବନ କରାଯାଏ ।

ପରାକ୍ଷଣ ପଢ଼ନ୍ତି :

ଏହା କେତୋଟି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଓ ସମ୍ଭାବନା ପରାକ୍ଷଣ ମାଧ୍ୟମରେ କରାଯାଉଥିବାରୁ ଏହାକୁ ପରିମାପନ ପଢ଼ନ୍ତି ମଧ୍ୟ କହନ୍ତି । ମୌଖିକ ପରାକ୍ଷଣ, ଲିଖିତ ପରାକ୍ଷଣ ଓ କର୍ମକୁଶଳତା ପରାକ୍ଷଣ ମାଧ୍ୟମରେ ମଧ୍ୟ ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶର ପରିମାପ କରାଯାଇ ପାରେ ।

● ମୌଖିକ ପରୀକ୍ଷଣ ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କର ଭାବ ବିନିମୟ ଦକ୍ଷତାର ବିକାଶ ସାଧୁତ ହୁଏ । ସେମାନଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ୍କାର ଭୟ ଅନେକଙ୍ଗରେ ଦୂରାଭୂତ ହୁଏ । ଅନେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ବହୁତ କିଛି ଜାଣିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀ ଗୃହରେ ନିଜର ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ ଅସମର୍ଥ ହୁଅଛି । ତେଣୁ ମୌଖିକ ପରୀକ୍ଷଣ ଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ଭାବପ୍ରକାଶ ଦକ୍ଷତାର ଅଭିଭୂତ କରାଯାଇଥାଏ । ଏଥପାଇଁ ଆମ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ମୌଖିକ ପରୀକ୍ଷଣ ପ୍ରାରମ୍ଭ ଅଛି । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଏଭଳି ପରୀକ୍ଷଣ ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ବୋଧ, ମାନସିକ ଗଣନ, ଦକ୍ଷତା, ପଢ଼ିବାର ଶୈଳୀ, ସଠିକତା ଓ ଚାରୁମ୍ୟ ଆଦିର ପରିମାପ ସମ୍ବପର ହୁଏ ।

● ଲିଖିତ ପରୀକ୍ଷଣ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାର – ରଚନାମୂଳ ପରୀକ୍ଷଣ ଓ ବସ୍ତୁନିଷ୍ଠ ପରୀକ୍ଷଣ । ଏହି ପରୀକ୍ଷଣଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ୱାରା ବୋଧଶକ୍ତି, ମୁକ୍ତିଶକ୍ତି, ଚିତ୍ରାଶକ୍ତି ଓ ସୂଜନ ଶକ୍ତିର ପରିମାପ କରାଯାଇପାରେ । ନୂତନ ପରିପ୍ରେକ୍ଷଣରେ ଲିଖିତ ପରୀକ୍ଷଣ ଆଉ ବ୍ୟକ୍ତିକେନ୍ତିକ ନ ରହି ବୈଧତା, ବିଶ୍ୱାସତା, ନିରପେକ୍ଷତା ଓ ବସ୍ତୁନିଷ୍ଠତା ଆଦି ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ପରିଚାୟକ ହୋଇପାରିଛି ।

● କର୍ମକୁଶଳତା ପରୀକ୍ଷଣ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଦକ୍ଷତାର ବିକାଶ ପାଇଁ ଉପଯୋଗୀ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବ୍ରତ ପୋଷଣ କରିବା ସମ୍ବପର ହୁଏ । କାରଣ ଏହା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଅନୁଭୂତିଭିତ୍ତିକ ପ୍ରତିପୁଷ୍ଟ ପ୍ରଦାନ କରେ । ଏଭଳି ପରୀକ୍ଷଣ ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷତା ପରିମାପନ ଖୁବ୍ ଭଲଭାବରେ କରାଯାଇପାରେ । ଦୈନିକ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯାଉଥିବା ଗୁହକାର୍ଯ୍ୟ ଜରିଆରେ ମଧ୍ୟ ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶ କରାଯାଇପାରିବ । ପ୍ରତିଦିନର ପାଠର ମୂଲ୍ୟାୟନ ଏହାଦ୍ୱାରା କରାଯାଇପାରିବ । ଏହା ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ଦକ୍ଷତା, କୁଶଳତା, ସ-ଅଧ୍ୟୟନ ଶୈଳୀ, ପରିପ୍ରକାଶ ଭଣୀ, ଅନୁସଂଧିତା ଆଦି ପରିମାପ କରିବା ସମ୍ବପର ହୁଏ ।

ଅଣପରୀକ୍ଷଣ ପଢ଼ନ୍ତି :

ଏ ପ୍ରକାର ପରୀକ୍ଷଣ ପଢ଼ନ୍ତି ସାହାଯ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଚାରିତ୍ରିକ ଗୁଣାବଳୀ ନିରୂପଣ କରାଯାଏ । ଏଗୁଡ଼ିକ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ହୋଇପାରନ୍ତି । ଅଣ-ପରୀକ୍ଷଣ ପଢ଼ନ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ, ସାକ୍ଷାତ୍କାର, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଘଟଣା ବିବରଣ, ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ମାପକ, ଯାଞ୍ଚ ଚାଲିକା, ଆଗ୍ରହ ପରିମାପକ ସୂଚୀ, ଉପଯୋଜନ ପରିମାପକ ସୂଚୀ ପ୍ରଧାନ । ଆଗ୍ରହ ପରିମାପକ ସୂଚୀ ଓ ଉପଯୋଜନ ପରିମାପକ ସୂଚୀକୁ ପରୀକ୍ଷଣ ପଢ଼ନ୍ତି ଶ୍ରେଣୀଭୂତ ମଧ୍ୟ କରାଯାଏ ।

ଉପରୋକ୍ତ ଅଣ-ପରୀକ୍ଷଣ ପଢ଼ନ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ସାହାଯ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଅଣ-ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶର ମୂଲ୍ୟାୟନ କରାଯାଇପାରିବ । ଅଣବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶର ମୂଲ୍ୟାୟନ ପାଇଁ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ପଦକ୍ଷେପ ନେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

୧. ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶାରୀରିକ ବିକାଶର ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଓ ଅନୁଶୀଳନ :

- ପ୍ରାର୍ଥନା ସଭାରେ ନିୟମିତ ଭାବେ ପିଲାମାନଙ୍କର ସାମ୍ବୁଦ୍ଧ୍ୟଭ୍ୟାସ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ।
- ସାମ୍ବୁଦ୍ଧ୍ୟ ବିଭାଗର ଡାକ୍ତରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିୟମିତ ସାମ୍ବୁଦ୍ଧ୍ୟ ପରୀକ୍ଷା ।
- ଶାରୀରିକ ଅକ୍ଷମତା ଓ ଅସୁମ୍ଭଵତାର ବିବରଣୀ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ପିତାମାତା କିମ୍ବା ଅଭିଭାବକଙ୍କଠାରୁ ସଂଗ୍ରହ ଓ ଲିଖନ ।
- ଖେଳକୁଦ ଓ ବ୍ୟାୟାମ ଆଦି ଦିଗରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ସହଯୋଗ ଓ ଅଂଶଗୁହଣ ।
- ବିଦ୍ୟାଳୟ ଭିତରେ ଓ ବାହାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆନୁସଂଧିକ ଶାରୀରିକ ଖେଳକୁଦ, ବ୍ୟାୟାମ, ଯୋଗ ଆଦିର ଅଭ୍ୟାସ ।

୨. ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ତଥା ଚାରିତ୍ରିକ ଗୁଣାବଳୀର ମୂଲ୍ୟାୟନ :

- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ପ୍ରତିଟି କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ
- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ଦୈନିକ ପଞ୍ଜିକା ଅନୁଶୀଳନ
- ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତି-ପରୀକ୍ଷଣ ସାହାଯ୍ୟରେ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ମାପ
- ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଓ ବାହାରେ ତା'ର ଉପଯୋଜନର ଅନୁଧାନ

୩. ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସଞ୍ଚୟୀ ବିବରଣୀ ପଞ୍ଜିକା ପ୍ରତଳନ :

ସାମାଜିକ ଶୈତ୍ରରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ସର୍ବାଙ୍ଗାନ ବିକାଶ ପାଇଁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପକ୍ଷୀ ଅବଳମ୍ବନ କରାଯାଇପାରିବ ।

- ଦୈନିକ କାର୍ଯ୍ୟକଲାପର ଅନୁଶୀଳନ

- ବ୍ୟୋଗେରିଆଲ୍ ଓ ପ୍ରକଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟ ଜରିଆରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଅନୁସନ୍ଧିଷ୍ଠୁ ମନୋଭାବର ପରିମାପ

- ସଞ୍ଚୟୀ ବିବରଣୀ ପଞ୍ଜିକାର ପ୍ରତଳନ

- ଶିକ୍ଷକ-ଅଭିଭାବକ ସଂଘ ଜରିଆରେ ଆବଶ୍ୟକ କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ

● ନିର୍ଦ୍ଦାରଣମାପକ ଓ ଯାଞ୍ଚ ତାଲିକା ଆଦି ଜରିଆରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ବ୍ୟବଧାନରେ ନିରବଛିନ୍ଦୁ ଭାବେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ସାମାଜିକ ଅନୁଭୂତି ଓ ଗୁଣାବଳୀର ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବା ।

● ମୂଲ୍ୟାୟନଲକ୍ଷ ଉଥ୍ୟାବଳୀକୁ ସଞ୍ଚୟୀ ବିବରଣୀ ପଞ୍ଜିକାରେ ନିୟମିତ ଲିପିବନ୍ଦ କରି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ନିର୍ଦ୍ଦେଶନା ତଥା ଉପଦେଶନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଉପ୍ଯୋଗ କରିବା ।

ନିଜକୁ ନିଜେ ପରିଷ୍କାର - ୩

(କ) ମୂଲ୍ୟାୟନ କହିଲେ କ'ଣ ବୁଝାଏ ?

(ଖ) ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ କ'ଣ ?

(ଗ) ନିରଭର ମୂଲ୍ୟାୟନ କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?

(ଘ) ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶର ପରିମାପ କିପରି କରାଯାଇ ପାରିବ ?

(ଡ) ବ୍ୟକ୍ତିର ସହ ଅଣବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶର ଗୁରୁତ୍ୱ ଉଲ୍ଲେଖ କର ।

୪.୭ ମୂଲ୍ୟାୟନ କୌଶଳର ପ୍ରକାରରେ

ପରୀକ୍ଷଣ, ମୂଲ୍ୟାୟନର ଏକମାତ୍ର ପଦ୍ଧତି ବୋଲି ଅଧିକାଶଙ୍କର ଧାରଣା । କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବରୁ ହୋଇଥିବା ଆଲୋଚନାରୁ ଏହା ସମ୍ଭ୍ଵେ ହୁଏ ଯେ, ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ମୂଲ୍ୟାୟନ ତଥା ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ ପାଇଁ ଏକାଧିକ ପଦ୍ଧତିର ଆବଶ୍ୟକତା ଅପରିହାୟ୍ୟ । ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିରେ ମୂଲ୍ୟାୟନ ପାଇଁ ଏପରି ଦୁଇଟି ମୁଖ୍ୟ ପଦ୍ଧତିର ବହୁଳ ବ୍ୟବହାର ଆବଶ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ସେଗୁଡ଼ିକି ହେଲା :

- ପରୀକ୍ଷଣ

- ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ

ଏହି ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦ୍ଧତିରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କୌଶଳ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହି କୌଶଳଗୁଡ଼ିକ କ'ଣ ଓ ସେଥିରେ କି ପ୍ରକାରର ସାଧନ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ସେ ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ।

୪.୭.୧.ପରୀକ୍ଷଣ

ପରୀକ୍ଷଣ ସଂପର୍କରେ ପୂର୍ବରୁ ସମ୍ୟକ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି । ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟା ସହିତ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ପରିଚିତ । ଏଥରେ କେତେକ ପ୍ରଶ୍ନ ବା କାର୍ଯ୍ୟ ସମକ୍ଷିତ ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ର ବା ପରୀକ୍ଷଣର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ ।

ଏହି ପରୀକ୍ଷଣରେ ଥିବା ପ୍ରଶ୍ନକାର୍ଯ୍ୟର ଉରର ଲିଖିତ, ମୌଖିକ ବା କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପାଦନ ମାଧ୍ୟମରେ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଦିଆଯାଇଥିବା ଉଚରକୁ ବିଚାରକରି ସେଥିରେ ମାର୍କ ବା ନମ୍ବର ଦେଇ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଉରର ପରିମାପ କରାଯାଇଥାଏ ।

- ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଭିତ୍ତିକ ପ୍ରକାରରେ

- ପଦ୍ଧତି ଭିତ୍ତିକ ପ୍ରକାରରେ

- ପ୍ରକ୍ରିୟା ଭିତ୍ତିକ ପ୍ରକାର ରେ

ଉଦେଶ୍ୟ ଉଚ୍ଚିକ ପ୍ରକାରରେ

ମୂଲ୍ୟାୟନର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉଦେଶ୍ୟ ହାସଳ କରିବା ପାଇଁ କେତେକ ପରୀକ୍ଷଣ ବିଶେଷତାବେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଓ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ ।

କେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଅଧିକ ଦୂର୍ବଳ ବା କେଉଁଥରେ ତା’ର ଅଧିକ ଦକ୍ଷତା ଅଛି ତା’ର ମୂଲ୍ୟାୟନ ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଥିବା ନିଦାନାତ୍ମକ ପରୀକ୍ଷଣ ଏହି ପ୍ରକାରର ଅନ୍ତର୍ଭୁତ । ସେହିପରି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ପ୍ରବୃତ୍ତି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟରଣ ପାଇଁ ପ୍ରବୃତ୍ତି ପରୀକ୍ଷଣ ଏବଂ ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧିର ପରିମାଣ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଉପଲବ୍ଧି ପରୀକ୍ଷଣ ଉଦେଶ୍ୟ ଉଚ୍ଚିକ ପରୀକ୍ଷଣ ଅଟନ୍ତି ।

ପଞ୍ଚତି ଉଚ୍ଚିକ ପ୍ରକାରରେ

ମୂଲ୍ୟାୟନ କିପରି ହେବ, କେତେବେଳେ ହେବ ଆଦି ପଞ୍ଚତିଗତ ବିଚାରକୁ ଉଚ୍ଚିକରି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଥିବା ପରାମାର୍ଗୁଡ଼ିକ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଭୁତ । ଏପରି କେତେକ ପ୍ରକାରର ପରୀକ୍ଷଣର ଉଦାହରଣ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଯାଇଛି ।

ଓପଚାରିକ ଏବଂ ଅନୌପଚାରିକ ପରୀକ୍ଷଣ

ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ଏକ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଶେଷରେ ସାର୍ଟିଫିକେଟ ପ୍ରଦାନ କରିବା ବା କୌଣସି ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ପ୍ରତିଯୋଗିତାମୂଳକ ପରୀକ୍ଷାକରି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଚନ୍ଦନ କରିବା ବେଳେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ନିକଟରେ ଉତ୍ତରଦାୟୀ ହେବାକୁ ପଡ଼େ । ଏଭଳି ପରୀକ୍ଷଣରେ ସାମାନ୍ୟ ତୁଟି ବିରୁଦ୍ଧ ଫଳରେ ଆମେ ଅସୁବିଧାର ସମ୍ବୁଦ୍ଧିନ ହେଉ । ଏପରି କ୍ଷେତ୍ରରେ ପରୀକ୍ଷଣ ଗୁଡ଼ିକ ଅତିସାବଧାନତାର ସହ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଥାଏ ଏବଂ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଧିରେ ପରାକ୍ଷା କରାଯାଇ ବସ୍ତୁନିଷ୍ଠତାବେ ଫଳାଫଳ ମୁଖ୍ୟମାନ ହୋଇନାଥାଏ । ଏପରି ପରୀକ୍ଷଣସବୁ ଓପଚାରିକ ପରୀକ୍ଷଣ ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଭୁତ ଅଟନ୍ତି । ଏହି ପରୀକ୍ଷଣଗୁଡ଼ିକ ବସ୍ତୁନିଷ୍ଠ ବିଶ୍ୱାସନୀୟ ଏବଂ ପ୍ରାସଜିକ ହେବା ନିତାନ୍ତ ବାଞ୍ଚନୀୟ ।

ଅପରପକ୍ଷରେ କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷାଦାନ ସମୟରେ ଶ୍ରେଣୀରେ ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ପରୀକ୍ଷଣ କରନ୍ତି । ସମୟ ସମୟେ ଅନ୍ୟ କୌଣସଳ ବ୍ୟବହାର କରି ପଢାଯାଉଥିବା ବିଷୟରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ଜାଣିପାରନ୍ତି ଓ ତଦନ୍ତୁଯାୟୀ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଶୈଳୀରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିଥାନ୍ତି । ଏଥୁପାଇଁ ବିଧିବନ୍ଦତାବେ କିଛି ବଦୋବସ୍ତ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇନାଥାଏ । ଏଥରୁ ମିଳୁଥିବା ଫଳାଫଳ କେବଳ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ତଡ଼କାଳୀକ ପ୍ରୟୋଜନ ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ଏପରି ପରୀକ୍ଷଣସବୁ ଅନୌପଚାରିକ ପରୀକ୍ଷଣ ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଭୁତ ।

ଗଠନମୂଳକ ଏବଂ ସମାପ୍ତିସୂଚକ ପରୀକ୍ଷଣ

ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣରେ ଥିବା ଦୂର୍ବଳତାକୁ ଚିହ୍ନଟ କରିବାରେ ଗଠନମୂଳକ ପରୀକ୍ଷଣ ସହାୟକ ହୋଇଥାଏ । ଠିକ୍ ସମୟରେ ଏପରି ପରୀକ୍ଷଣ କରାଯାଇ ଚିହ୍ନଟ କରାଯାଇଥିବା ଦୂର୍ବଳତା ଦୂରକରିବା ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଶେଷରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ଉପରଶ୍ରେଣୀକୁ ଉନ୍ନିତ କରିବା ପାଇଁ ବା ସାର୍ଟିଫିକେଟ ପ୍ରଦାନ କରିବା ପାଇଁ ସମାପ୍ତିସୂଚକ ପରୀକ୍ଷଣ କରାଯାଇଥାଏ ।

ଗଠନମୂଳକ ପରୀକ୍ଷଣ ନିୟମିତତାବେ କମ୍ ସମୟ ବ୍ୟବଧାନରେ (ଏକ ସପ୍ତାହ, ଏକପକ୍ଷ ବା ଏକ ମାସ ଅନ୍ତରରେ) କରାଯାଇଥାଏ । ଫଳରେ ମୂଲ୍ୟାୟନ ଧାରାବାହିକ ହେବା ସହ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଅନ୍ତର୍ଭୁତ ସମସ୍ତ ଦକ୍ଷତାର ମୂଲ୍ୟାୟନ ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇଥାଏ । ଅପରପକ୍ଷରେ ସମାପ୍ତିସୂଚକ ପରୀକ୍ଷଣ ବର୍ଣ୍ଣଶେଷରେ ବା ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଶେଷରେ ହୋଇଥାଏ ।

ପ୍ରତ୍ୟାରିଜିକ ପ୍ରକାର ରେ

କେତେକ ସମୟରେ ପରୀକ୍ଷଣ ଗୁଡ଼ିକର ଗଠନ ଓ ବ୍ୟବହାର ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ଉଚ୍ଚିକରି ସେବୁଡ଼ିକର ପ୍ରକାରରେ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହିପରି ଦୁଇଟି ପ୍ରକାରର ପରୀକ୍ଷଣ ସହିତ ପରିଚିତ ହେବା ।

ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପରୀକ୍ଷଣ ଏବଂ ମାନକୀକୃତ ପରୀକ୍ଷଣ

ଶ୍ରେଣୀରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ-ଶିକ୍ଷଣର ଅଗ୍ରଗତି ବା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କେତେକ ଦକ୍ଷତାର ପରିମାପ କରିବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକ ନିଜର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଯାୟୀ ପରୀକ୍ଷଣ ପ୍ରସ୍ତୁତକରି ବ୍ୟବହାର କରିଥାନ୍ତି ଓ ଏଥରୁ ମିଳିଥିବା ଫଳାଫଳରୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପୂରଣ ପାଇଁ ଉପୟୁକ୍ତ ପଦକ୍ଷେପ ନେଇଥାନ୍ତି । ଏପରି ପରୀକ୍ଷଣ କେତେବେଳେ କରାଯିବ, କେଉଁ ବିଷୟରେ କରାଯିବ, କିତକି ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରୀଯିବ, ଉଭରକୁ କିପରି ବିଶ୍ଲେଷଣ କରାଯିବ ଏବଂ ଫଳାଫଳକୁ କିପରି ବ୍ୟବହାର କରାଯିବ ଆଦି ଯାବତୀୟ ବିଷୟ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକତା ଓ ଦକ୍ଷତା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ଏପରି ପରୀକ୍ଷଣ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଠାରେ ବା ସେହି ଶ୍ରେଣୀରେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇ ନ ଥାଏ । ଏପରିକି ପ୍ରସ୍ତୁତକର୍ତ୍ତା ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କାହାଦ୍ୱାରା ଏପରି ପରୀକ୍ଷଣ ବ୍ୟବହାର କରାଯିବାର ସମ୍ଭାବନା ଖୁବ୍ ସୀମିତ ଅଟେ ।

ମାନକୀକୃତ ପରୀକ୍ଷଣର ବ୍ୟବହାର ପରିସର ଅତି ବ୍ୟାପକ । ରାଜ୍ୟର, ଜିଲ୍ଲାର ବା ଏକ ଅଞ୍ଚଳର ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟାଲୟର ବା ଏହି ବିଦ୍ୟାଲୟ ମାନକର ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢୁଥିବା ସମସ୍ତ ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ଏତଳି ପରୀକ୍ଷଣ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ଏଥରେ ବିଷୟବସ୍ତୁ, ପରୀକ୍ଷା ପ୍ରଶାଳୀ, ଉଭରର ପରିମାପକ ପ୍ରଶାଳୀ ଓ ଫଳାଫଳର ତର୍ଜମା କରିବାର ପ୍ରଶାଳୀଗୁଡ଼ିକ ମାନକୀକୃତ ହୋଇଥାଏ ଅର୍ଥାତ୍ ଏଗୁଡ଼ିକ ଏପରି ସୁନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରାଯାଇଥାଏ ଯେପରିକି ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟାଲୟରେ ସମାନ ପଢ଼ିର ବ୍ୟବହାର କରିଛେ । ଏପରି ପରୀକ୍ଷଣର ଯୋଜନା, ଗଠନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଓ ସଂଶୋଧନ ଆଦି ସମସ୍ତ ଦିଗ ଦକ୍ଷ ବିଶେଷଜ୍ଞ ଦ୍ୱାରା ଯଥା ସମ୍ଭବ ତୁଟି ଶୁନ୍ୟଭାବେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଥାଏ । ପରିମାପନକୁ ନିର୍ଭୁଲ କରିବାପାଇଁ ଏପରି ପରୀକ୍ଷଣରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ବସ୍ତୁନିଷ୍ଠ ପ୍ରଶ୍ନର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ମାନକୀକୃତ ପରୀକ୍ଷଣ ବସ୍ତୁନିଷ୍ଠ, ବିଶ୍ଵସନୀୟ ଓ ଯଥାର୍ଥ ଅଟେ ।

ମାନକୀକୃତ ପରୀକ୍ଷଣ ସାଧାରଣତଃ ବିଦ୍ୟାଲୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର କୌଣସି ପାଠ୍ୟବିଷୟ ବସ୍ତୁରେ ଉପଲବ୍ଧିର ତୁଳନା କରିବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ପରୀକ୍ଷଣକୁ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଷୟରେ ଉପଲବ୍ଧିରେ ଥିବା ଦୋଷ ଦୂର୍ବଳତାକୁ ଜାଣିବା ଓ ତଦନୁସାରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଓ ଶିକ୍ଷଣ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ପରୀକ୍ଷଣର ଶ୍ରେଣୀରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ-ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଉନ୍ନତତତ୍ତ୍ଵ କରିବାରେ ଅଧିକ ମହତ୍ଵପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ଥାଏ ।

ମାନକୀକୃତ ପରୀକ୍ଷଣ ବିଶେଷଜ୍ଞମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅତି ସାବଧାନତାର ସହ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଥିବାରୁ ଏହାକୁ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ, ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁସାରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷକ-ପ୍ରସ୍ତୁତ ପରୀକ୍ଷଣ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ କେଉଁଠି ବା ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ବ୍ୟବହାର କରିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ ।

୪.୭.୭. ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ

ବିଦ୍ୟାଲୟରେ ପଢ଼ାଯାଉଥିବା ବିଷୟମାନଙ୍କର ଅଧିକାରୀ ଶିକ୍ଷଣ ଫଳାଫଳ ଲିଖିତ ବା ମୌଖିକ ପରୀକ୍ଷଣଦ୍ୱାରା ମପାଯାଇପାରେ । ବିଶେଷକରି ଜ୍ଞାନାତ୍ମକ ଦିଗ ଯଥା— ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜନ କରିବା, ବୁଝିବା, ଚିତ୍ତାକରିବା ଆଦି ମାପିବା ପାଇଁ ପରୀକ୍ଷଣର ସଫଳ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ବିଦ୍ୟାଲୟରେ ପରୀକ୍ଷଣକୁ ଶିକ୍ଷଣ ମୂଲ୍ୟାନ୍ୟ ଏକମାତ୍ର ପଢ଼ିର ଭାବେ ଅଧିକାରୀ ବୁଝିଥାନ୍ତି ।

କିନ୍ତୁ ପିଲାମାନଙ୍କଠାରୁ ଆଶା କରାଯାଉଥିବା ଅନେକ ପ୍ରକାରର ଜ୍ଞାନାତ୍ମକ ଓ ଅଣଜ୍ଞାନାତ୍ମକ ଦକ୍ଷତା ଲିଖିତ ବା ମୌଖିକ ପରୀକ୍ଷଣ ଦ୍ୱାରା ମାପିବା ସହଜ ନୁହେଁ । ଉଦାହରଣ ସର୍ବପ, କହିବା, ହସ୍ତାକ୍ଷର, ଗୀତଗାଇବା, ନାଚିବା, ଅଭିନ୍ୟା କରିବା, ବାଦ୍ୟମନ୍ୟ ବଜାଇବା, ସମୟାନୁବର୍ତ୍ତିହେବା, କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଯୋଜନାବନ୍ଦିତାବେ କରିବା, ସମୟର ସଦୁପ୍ରୟୋଗ କରିବା, ସାଙ୍ଗସାଥୀମାନଙ୍କ ସହ ସୁସର୍କ ରଖିବା, ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶୁଭୁଜନମାନଙ୍କୁ ସମ୍ଭାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା ଆଦି ବହୁ ଶିକ୍ଷଣୀୟ ଦକ୍ଷତା ଓ ବ୍ୟବହାରକୁ ପରୀକ୍ଷଣଦ୍ୱାରା ମାପିବା ସହଜ ନୁହେଁ । ଏପରି କ୍ଷେତ୍ରରେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କୌଣସିଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧିକୁ ଆକଳନ କରାଯାଇଥାଏ ।

ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ବ୍ୟବହାର, ଆଚରଣ, କାର୍ଯ୍ୟକଲାପ ଓ ସେମାନଙ୍କର କୃତି ଆଦି ବିଭିନ୍ନ ପରିମୁଦ୍ରିତିରେ ଭଲଭାବରେ ଦେଖିବା ଓ ଅନୁଭବ କରିବା ସହ ନିଜର ସୁଷ୍ଠୁ ବିଚାରଦ୍ୱାରା ସେଗୁଡ଼ିକର ପରିମାପ ଆକଳନ କରିବାକୁ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କୁହାଯାଏ ।

ମୂଲ୍ୟାୟନକାରୀ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଦକ୍ଷତା ଓ ବ୍ୟବହାର ଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାବେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିପାରନ୍ତି ବା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସଂଗ୍ରହିତ ତଥ୍ୟାବଳୀରୁ ପରୋକ୍ଷ ଭାବେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିପାରନ୍ତି ।

ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ମାଧ୍ୟମରେ ପିଲାମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣ ବ୍ୟବହାରର ମୂଲ୍ୟାୟନ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ତଥ୍ୟାବଳୀ ବିଭିନ୍ନ ଉପାୟଦ୍ୱାରା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିଛେ । ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ତିନୋଟି ପ୍ରଧାନ ସାଧନ ହେଉଛି :

- ଘଟଣାବଳୀ ବିବରଣ

- ରେଟିଙ୍ ଷେଲ୍

- ତନ୍ତ୍ର ତାଲିକା ବା ଚେକଲିଷ୍ଟ

୪.୭.୨.୧ ଘଟଣାବଳୀ ବିବରଣ (Anecdotal Record)

ଶ୍ରେଣୀରେ ପଡ଼ାଇବାବେଳେ ବା ବିଦ୍ୟାଳୟର ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲିଥିବାବେଳେ ଶିକ୍ଷକ ପିଲାମାନଙ୍କର ଅନେକ ବ୍ୟବହାର ଲକ୍ୟ କରିପାରନ୍ତି, ଯାହା ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ସେହି ପିଲାମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣ ମୂଲ୍ୟାୟନରେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ତଥ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ଉଦାହରଣ ସର୍ବପ୍ରତିଷ୍ଠାନଙ୍କ ମୂଲ୍ୟାୟନରେ ଶ୍ରେଣୀରେ କଥାକହି ନିଜ ଆଡ଼କୁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ଧାନ ଆକର୍ଷଣ କରିଥାଏ, କୁଳି ଉଚ୍ଚପରିମାଣରେ ସାହିତ୍ୟ ପଢ଼ିବାବେଳେ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷରକୁ ଭୁଲ ଉଚାରଣ କରିଥାଏ । ଆଜାଦକୁ ତା'ର ପରିବାର କଥା ପଚାରିଲେ ରାଗିଯାଏ, ଗଣିତ ପଢ଼ିବାରେ କାର୍ଯ୍ୟକରି ବିବରଣୀ ଲିପିବନ୍ଦ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହିପରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ଜୀବନରେ ଘଟିଥିବା ତାପ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟଣାବଳୀର ତଥ୍ୟଗତ ବିବରଣୀ ଲିପିବନ୍ଦ କରାଯାଇଥାଏ । ଏପରି ବିବରଣୀଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତି ପିଲାପାଇଁ ଗୋଟିଏ କାଢ଼ି ବା ଖାତାରେ ଲିପିବନ୍ଦ କରାଯାଇଥାଏ ।

ଘଟଣାବଳୀ ବିବରଣ ପଢ଼ିବିରେ କେଉଁ କେଉଁ ବ୍ୟବହାର ବା କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀର ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବା ଉଚିତ ତାହା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ହେଉଛି ପ୍ରଧାନ ସମସ୍ୟା । କାରଣ ପ୍ରାୟ ଅଧ୍ୟକ୍ଷଣ ବ୍ୟବହାର ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିଛେ ଏବଂ ଜଣେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ସମସ୍ତ ବ୍ୟବହାରକୁ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଲକ୍ୟକରି ବିବରଣୀ ଲିପିବନ୍ଦ କଲେ । ଏହା ଏକ ବିରାଟ ଗ୍ରନ୍ତ ହେବ ଏବଂ ସେଥିମଧ୍ୟରୁ କୌଣସି ଗୋଟିକର ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବା ମଧ୍ୟ କଷ୍ଟସାଧ ହେବ । ସେଥିପାଇଁ ଏପରି ବିବରଣୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ବେଳେ ଆମେ କେଉଁ ବ୍ୟବହାର ବା କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀର ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବା ତାହା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରିବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ସେଥିପାଇଁ ଆମେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ବିଷୟପ୍ରତି ଧାନ ଦେବା ଉଚିତ ହେବ ।

- ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉପାୟରେ ମୂଲ୍ୟାୟନ ହୋଇପାରୁ ନ ଥିବା ବ୍ୟବହାର ଓ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ଉପରେ ଆମର ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ସୀମିତ ରଖୁବା ଓ ତତ୍ ସଂପର୍କୀୟ ତଥ୍ୟାବଳୀର ବିବରଣୀ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ।
- ସମସ୍ତ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଥିଲେ ଯେତେଦୂର ସମ୍ବନ୍ଧ ସେମାନଙ୍କର କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟବହାର ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିବା ।
- ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ବିଶେଷ ସହାୟତା ଦେବାରୁ ଆବଶ୍ୟକତା ଥାଏ କେବଳ ସେମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହାରର ପୁଞ୍ଜାନୁପୁଞ୍ଜ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ନିଶ୍ଚିତ କରିବା ।

ଉପଯୋଗିତା

ଘଟଣାବଳୀ ବିବରଣର ମୁଖ୍ୟ ବିଶେଷତା ହେଉଛି ଯେ ସାଭାବିକ ପରିମୁଦ୍ରିତିରେ ବ୍ୟବହାର ବା କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀର ପ୍ରକୃତ ବିବରଣୀ ଏଥରୁ ମିଳିଥାଏ । ଅଧ୍ୟକ୍ଷଣ ସମୟରେ ଲିଖିତ ବା ମୌଖିକ ପରାମା ବା ସାକ୍ଷାତକାର ଆଦି ପଢ଼ିବିରେ ପିଲାମାନେ ବିବରଣୀ ଏଥରୁ ମିଳିଥାଏ । ଏପରିକି ବୟବସାୟରେ କୌଣସି ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକ ଉତ୍ତର ବ୍ୟବହାର କରିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଶ୍ରେଣୀରେ, ସାଇସାଥୀମାନଙ୍କସହ (ଏପରିକି ବୟବସାୟରେ) କୌଣସି ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକ ଉତ୍ତର ବ୍ୟବହାର ସଂପର୍କରେ ପ୍ରକୃତ ରୂପ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ଖେଳିବାବେଳେ ବା ସେହିଭଳି ସାଭାବିକ ପରିମୁଦ୍ରିତିରେ ଲକ୍ୟକଲେ ବ୍ୟବହାର ସଂପର୍କରେ ପ୍ରକୃତ ରୂପ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ଖେଳିବାବେଳେ ବା ସାମାଜିକ ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ସଂପର୍କରେ ସୁଚିନ୍ତିତ ଭାଷଣ ସେବା ପିଲାଟିଏ ବାପ୍ତିବରେ ଖୁବ୍ ସାର୍ଥପର ହୋଇଥିବା ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ

ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ । ଏହିପରି ବହୁତ ସମୟରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ବ୍ୟବହାରୀଙ୍କୁ ବିଭିନ୍ନ ସାଭାରିକ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିବା ବିବରଣୀ ହଁ ସେମାନଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ଵ ମୂଳ୍ୟାୟନ ପାଇଁ ମୂଳ୍ୟବାନ ତଥ୍ୟ ଯୋଗାଇଥାଏ ।

ଦ୍ୱିତୀୟତଃ, ପିଲାମାନଙ୍କର କେତେକ ବିଶେଷ ବ୍ୟବହାର ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣରୁ ହଁ ଜଣାପଡ଼େ । ଉଦାହରଣ ସବୁପା ସାହିତ୍ୟ, ସଙ୍ଗୀତରେ ଶୁବ୍ର ପାରଙ୍ଗମ ଥିବା ପିଲାଚିର ଗଣିତରେ କୌଣସି ଆଗ୍ରହ ନ ଦେଖାଉଥିବା, ଶ୍ରେଣୀରେ ସବୁବେଳେ ତୁପ୍ତାପ ରହୁଥିବା ପିଲାଚିଏ ଭଲ ଗୀତଚିଏ ମନକୁମନ ବୋଲିବା, ବିଜ୍ଞାନ ଶ୍ରେଣୀରେ ଆଗ୍ରହ ଦେଖାଉ ନ ଥିବା ପିଲାଚିଏ ନିଜର ପରିବେଶରୁ ମିଳୁଥିବା ପଦାର୍ଥକୁ ନେଇ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବିଜ୍ଞାନଗତ ତଥ୍ୟର ପରୀକ୍ଷା କରିବାରେ ସାମର୍ଥ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା, ସବୁବେଳେ ମାତ୍ରପିରିରେ ବ୍ୟସ୍ତଥିବା ପିଲାଚିଏ ଆଉଜଣକୁ ବିପଦରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଆଗେଇ ଆସିବା ଆଦି ଅନେକ ବ୍ୟବହାର ବେଳେ ଏପରି ବିବରଣୀରୁ ହଁ ମିଳିଥାଏ, ଯାହାକି ପିଲାଚିର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ଵ ବା ଶିକ୍ଷଣ ଦକ୍ଷତା ସମ୍ପର୍କରେ ମୂଳ୍ୟବାନ ତଥ୍ୟ ଯୋଗାଇଥାଏ ।

ତୃତୀୟରେ ପ୍ରାକ୍- ବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷା ପାଉଥିବା ବା ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟର ତଳଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼ୁଥିବା ପିଲାମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧିର ମୂଳ୍ୟାୟନ ପାଇଁ ଏହାର ତାପ୍ୟ ସର୍ବାଧିକ । କାରଣ, ଏପରି ପିଲାମାନେ ଲିଖୁତ ବା ମୌଖିକଭାବେ ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସାମର୍ଥ୍ୟ ହାସଲ କରି ନ ଥାନ୍ତି । ସେହିପରି ଶାରୀରିକ ବା ମାନସିକ ଅକ୍ଷମତାଥିବା କେତେକ ବିଶେଷ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣର ମୂଳ୍ୟାୟନ ସାଧାରଣ ପରିଚିତରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ । ଏହିପରି କ୍ରମାଗତ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଉପରେ ଆଧାରିତ ଘଟଣାବଳୀର ବିବରଣ ଶିକ୍ଷଣ ମୂଳ୍ୟାୟନ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ତଥ୍ୟ ଯୋଗାଇଥାଏ ।

ସାମିତତା

ଏହାର ଅନେକ ଉପଯୋଗିତା ଥିବାବେଳେ, ଏହାର ପ୍ରସ୍ତୁତି ଓ ବ୍ୟବହାରରେ କେତେକ ଅସୁବିଧା ଅଛି । ସେଥିମଧ୍ୟ କେତେକ ବିଶେଷ ଅସୁବିଧା ନିମ୍ନରେ ଦିଆଯାଇଛି ।

- ଏହାର ପ୍ରସ୍ତୁତି ପାଇଁ ଦୀର୍ଘ ସମୟର ଆବଶ୍ୟକତା ଅପରିହାୟ୍ୟ । ଗୋଟିଏ ବା ଅଛ କେତେକ ଘଟଣାକୁ ଦେଖୁ ସେଥିରୁ ମିଳିଥିବା ତଥ୍ୟକୁ ମୂଳ୍ୟାୟନରେ ବ୍ୟବହାର କଲେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଯଥାର୍ଥ ହୁଏ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ବହୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଭିନ୍ନ ଘଟଣାରୁ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଥିବାରୁ ଏହା ସମୟପାପେକ୍ଷା ।
- କେତେ ସଂଖ୍ୟକ ଘଟଣା ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣକରି ମୂଳ୍ୟାୟନ କରାଯାଇପାରିବ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ କିଛି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟତା ନାହିଁ ।
- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ବ୍ୟବହାର ବା କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀକୁ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିବା ବା ଲିପିବର୍ଣ୍ଣ କରିବା ସମୟରେ ଶିକ୍ଷକମାନେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିରପେକ୍ଷତା ଅବଲମ୍ବନ କରିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀପ୍ରତି ନିଜର ମନୋଭାବ କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷତାକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିବା ଏକ ସାଧାରଣ କଥା । ସେଥିପାଇଁ ଘଟଣାବଳୀର ବିବରଣୀଗୁଡ଼ିକ ବସ୍ତୁନିଷ୍ଠ ହେବା କଷ୍ଟକର ।
- ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଘଟଣାଗୁଡ଼ିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟବହାର ସବୁଦିଗ ବିଷୟରେ ବିବରଣୀ ସଂଗ୍ରହ କରିବାରେ ଶିକ୍ଷକ ଦକ୍ଷ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ବହୁ ମୂଳ୍ୟବାନ ତଥ୍ୟ ବିବରଣୀରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ନ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ଥାଏ ।

ଏହିପରି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପିଲାମାନଙ୍କର ବ୍ୟବହାର ଓ ଆଚରଣ ସଂପର୍କରେ ବିଶ୍ଵାସନୀୟ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ପରିସ୍ଥିତିରେ ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ସାବଧାନତାର ସହ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ଓ ଏଥରୁ କୌଣସି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରହଣ କରିବାବେଳେ ସମସ୍ତଦିଗ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିଦେବା ଉଚିତ । ଉପଯୋଗିତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣର ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସାଧନଭାବେ ଘଟଣାବଳୀ ବିବରଣ ପ୍ରସ୍ତୁତିରେ ଶିକ୍ଷକ ଅଭ୍ୟସ ହେବା ନିତାନ୍ତ ବାନ୍ଧନୀୟ ।

କେତେକ ସାବଧାନତା

ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଓ ପ୍ରସ୍ତୁତି ସମୟରେ କେତେକ ସାବଧାନତା ଅବଲମ୍ବନ କଲେ ଘଟଣାବଳୀ ବିବରଣ ଅଧିକ ଫଳପ୍ରଦ ହୋଇପାରେ ।

- କ'ଣ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିବାକୁ ହେବାତାହା ଯଥେଷ୍ଟ ଆଗରୁ ନିଶ୍ଚିତ କରିବା ଓ ତତ୍ତ୍ଵ ସହିତ ଅସାଭାବିକ ବ୍ୟବହାର ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ସଜାଗ ରହିବା ।
- ବିଭିନ୍ନ ପରିସ୍ଥିତିରେ ବ୍ୟବହାର ଓ ଆଚରଣ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିବା ଓ ଲିପିବର୍ଣ୍ଣ କରିବା । ତତ୍ତ୍ଵରା ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିଥିବା ବ୍ୟବହାର ଅଧିକ ଅର୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ ।

- ଘଟଣାଟିଏ ଲକ୍ଷ୍ୟକରିବା ପରେ ପରେ ଯେତେଣାସ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧ ତାକୁ ଲିପିବନ୍ଦ କରିବା ।
- ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘଟଣାର ବିବରଣ ଯଥାସମ୍ବନ୍ଧ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଓ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ସଂକ୍ଷିପ୍ତରେ ଅଧିକ ଘଟଣା ଲିପିବନ୍ଦ କରିଛେବା ସହିତ ଘଟଣାଟିର ମୁଖ୍ୟ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ଭବ ହେବ । ସଂକ୍ଷିପ୍ତ କରିବାବେଳେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିବା ବ୍ୟବହାରର ବିଶେଷ ଦିଗଗୁଡ଼ିକ ଯେପରି ବାଦ୍ ନ ଯାଇଥାଏ ତା'ର ଯତ୍ନ ନେବା ।
- ବିବରଣୀ କେବଳ ତଥ୍ୟ ଭିତ୍ତିକ ହେବ । ଏଥୁ ସହିତ ନିଜର ମତାମତ ବା ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଲେଖନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଯଦି ମତାମତ ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ କରନ୍ତି ତା'ରେ ସେବବୁକୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଲେଖନ୍ତୁ ।
- ବ୍ୟବହାର ସମ୍ପର୍କରେ ସମସ୍ତ ତଥ୍ୟ (ଭଲ ଓ ମନ ଉଭୟ) ଲିପିବନ୍ଦ କରିବା ।
- ବିବରଣୀ ଲେଖିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହେବା ।

୪.୭.୭.୭. ରେଟିଙ୍ ସ୍କେଲ

ଘଟଣା ବିବରଣରେ ମୁକ୍ତଭାବେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣର ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ରେଟିଙ୍ ସ୍କେଲ ମାଧ୍ୟମରେ ପୂର୍ବ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ବ୍ୟବହାରର ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରାଯାଇଥାଏ । ଅଧିକତ୍ତୁ ଏଥରେ ଏକ ସ୍କେଲଦ୍ୱାରା ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରାଯାଉଥିବା ବ୍ୟବହାରର ଏକ ନିର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଟ ଦିଗର ଉପଗ୍ରହିତିକୁ ଏକ ଆନୁମାନିକ ମାନ ଦ୍ୱାରା ସୂଚାଇ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଏହି ମାନଗୁଡ଼ିକ ପରିମାଣକୁ ବୁଝାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ସଂଖ୍ୟାଦ୍ୱାରା ସୂଚା ନ ଯାଇ ଗୁଣବ୍ତକ ବିବରଣୀ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇଥାଏ ।

ଉଦାହରଣ

ଉପଯୁକ୍ତ ଉତ୍ତରରେ ‘✓’ ଚିହ୍ନ ଦିଅନ୍ତୁ ।

- ନିଜର ପୋଷାକ ପତ୍ରର ପରିଛନ୍ତିତା ଉପରେ ଯତ୍ନଶୀଳ ।

ସବୁବେଳେ ବେଳେବେଳେ ଆଦୋନୁହେଁ

- ଶ୍ରେଣୀରେ ହେଉଥିବା ଆଲୋଚନାରେ ଅଶ୍ଵରୁହଣ କରେ ।

ସବୁବେଳେ ବେଳେବେଳେ ଖୁବ୍‌କମ୍ ସମୟରେ

ଏହି ଦୁଇଟି ଉଦାହରଣରେ ଲକ୍ଷ୍ୟକରିବା ଯେ ‘ସବୁବେଳେ’, ‘ବେଳେବେଳେ’, ‘ଆଦୋନୁହେଁ’, ‘ଖୁବ୍‌କମ୍ ସମୟରେ’ ଭଲି ଶର ବ୍ୟବହାର କରି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟବହାରର ମାନ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରାଯାଏ । ଏତିକି ‘ରେଟିଙ୍’ କରିବାବେଳେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷକ ନିମ୍ନଲିଖିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି ।

- ବ୍ୟବହାର ବା କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀକୁ ଭଲ ଭାବରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରନ୍ତି ।

- ସମ୍ବାଦ୍ୟ ଉତ୍ତରଗୁଡ଼ିକୁ ଏକ କ୍ରମରେଥିବା ସ୍କେଲରେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ।

- ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିବା ବ୍ୟବହାର ବା କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀକୁ ବିଚାରକରି ସ୍କେଲରେ ଥିବା ଉପଯୁକ୍ତ ମାନ ନିର୍ଦ୍ଧାର କରୁଥିବା ଶବରେ ‘✓’ ଚିହ୍ନ ଦିଅନ୍ତି ।

ଯେଉଁ ସ୍କେଲରେ କେବଳ ନଟି ସମ୍ବାଦ୍ୟ ଉତ୍ତର ସୂଚକ ଶର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ ତା'କୁ ୩-ପାର୍ଟ୍ ରେଟିଙ୍ ସ୍କେଲ ବୁଝାଯାଏ । ସେହିଭଲି ‘୪- ପାର୍ଟ୍’, ‘୩- ପାର୍ଟ୍’ ରେଟିଙ୍ ସ୍କେଲରେ ଯଥାକ୍ରମେ ପାଞ୍ଚଟି ଓ ସାତଟି ସମ୍ବାଦ୍ୟ ଉତ୍ତର ସୂଚକ ଶବକୁ ଏକ କ୍ରମରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ରେଟିଙ୍ ସ୍କେଲ ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଯାୟୀ ଓ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ତଥ୍ୟାବଳୀର ରେଟିଙ୍ କରିବାର ସ୍ବିଧା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ହୋଇଥାଏ ।

ବ୍ୟବହାର

ବ୍ୟବହାର ଶିକ୍ଷଣ ପଳାପଳ ଯେଉଁଗୁଡ଼ିକ ସାଧାରଣ ପରୀକ୍ଷଣଦ୍ୱାରା ମାପି ହୁଏ ନାହିଁ ସେଗୁଡ଼ିକର ମୂଲ୍ୟାୟନ ପାଇଁ ରେଟିଙ୍ଗ ସେଲକୁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ଏହାର ବ୍ୟବହାରର କେତେକ ଉଦାହରଣ ଏଠାରେ ଦିଆଯାଇଛି ।

- ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ପ୍ରକ୍ରିୟା ଯଥା— ଗୀତ ବୋଲିବା, ବାଜା ବଜାଇବା, ଦଳରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରିତା, ବକ୍ତୃତା ଦେବା, ବିଭିନ୍ନ ଶାରୀରିକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଆଦିର ମୂଲ୍ୟାୟନ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଦ୍ୱାରା ରେଟିଙ୍ଗ ସେଲ୍ ମାଧ୍ୟମରେ କରାଯାଇପାରେ ।
- ପିଲାମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ବିଭିନ୍ନ କୃତି ଯଥା— ଗଞ୍ଜ, ଗୀତ, ଚିତ୍ର, ମଡେଲ, ହସ୍ତକ୍ଷର ଆଦିର ମୂଲ୍ୟାୟନର ରେଟିଙ୍ଗ ସେଲ୍ ଫଳପ୍ରଦତ୍ତବାବେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇପାରେ ।
- ପିଲାମାନଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ସାମାଜିକ ବିକାଶର ବିଭିନ୍ନ ଲକ୍ଷଣ ଯଥା— ଆଗ୍ରହ, ଦାୟିତ୍ୱବୋଧ, ନେତୃତ୍ୱ ନେବାର କ୍ଷମତା, ସାଧୁତା, ସହଯୋଗ, ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହ ବ୍ୟବହାର ଆଦିର ମୂଲ୍ୟାୟନରେ ରେଟିଙ୍ଗ ସେଲର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ ।
- ରେଟିଙ୍ଗ ସେଲଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ ବ୍ୟବହାର / ଦକ୍ଷତା ହାସଲରେ ଶ୍ରେଣୀର ସବୁପିଲାଙ୍କର ଉପଲବ୍ଧିକୁ ବିଚାରକରି ତୁଳନା କରାଯାଇପାରେ ।

ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷକଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବିଚାରଧାରା ପିଲାମାନଙ୍କର ବ୍ୟବହାର / କୃତିକୁ ରେଟିଙ୍ଗ କରିବାରେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥାଏ । ପିଲାମାନଙ୍କସହ ତାଙ୍କର ସମ୍ପର୍କ ସେମାନଙ୍କର ବ୍ୟବହାର ବା ଉପଲବ୍ଧିକୁ ବିଚାର କରିବାରେ ନିର୍ଣ୍ଣୟକ ହୋଇଥାଏ । ରେଟିଙ୍ଗକୁ ଅଧିକ ବସ୍ତୁନିଷ୍ଠ କରିବାବେଳେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷକ ନିମ୍ନଲିଖିତ ବିଷୟରେ ସତେତନ ରହିବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।

ବ୍ୟବହାର ସମୟରେ କେତେକ ସାବଧାନତା ଅବଲମ୍ବନ କରିବା ଉଚିତ ।

- ‘୩- ପାଖା’, ‘୪- ପାଖା’ ସେଲ୍ ଭଲି ରେଟିଙ୍ଗ ସେଲ ଗୁଡ଼ିକରେ ସବୁବେଳେ ଅଯୁଗ୍ମ ସଂଖ୍ୟକ ପାଖା ବା ସମ୍ବାଦ୍ୟ ଉଚିତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ରଖିବା ଉଚିତ ।
- ଯେଉଁ ଲକ୍ଷଣ, ବ୍ୟବହାର ବା କୃତିର ରେଟିଙ୍ଗ କରାଯିବ ସେବୁର ଶିକ୍ଷାଗତ ପ୍ରାସାରିତା ଥିବା ଆବଶ୍ୟକ ।
- ଲକ୍ଷଣ, ବ୍ୟବହାର ବା କୃତିଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଭାବେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିଛେଇଥିବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।
- ଲକ୍ଷଣଗୁଡ଼ିକ ତଥା ସମ୍ବାଦ୍ୟ ଉଚିତରୁଚକ ଶବ୍ଦାବଳୀ ସମ୍ଭାବନା ବ୍ୟକ୍ତ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।
- ଗୋଟିଏ ସେଲ୍ ବ୍ୟବହାର କରି ଏକାଧିକ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ରେଟିଙ୍ଗକଲେ ଫଳାଫଳ ଅଧିକ ନିର୍ଭୂଲ ହୋଇଥାଏ ।

୪.୭.୩ ତନଶ୍ଵ ତାଲିକା ବା ଚେକଲିଷ୍ଟ

ରେଟିଙ୍ଗ ସେଲ୍ ଭଲି ଚେକଲିଷ୍ଟ ମଧ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଦ୍ୱାରା ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବାର ଅନ୍ୟ ଏକ ସାଧନ ଅଟେ । ରେଟିଙ୍ଗ ସେଲଭଲି ଚେକଲିଷ୍ଟରେ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରାଯିବାକୁ ଥିବା ବ୍ୟବହାର, କାର୍ଯ୍ୟବଳୀ ବା କୃତିଗୁଡ଼ିକର ସମସ୍ତ ଦିଗ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରାଯାଇଥାଏ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିଗ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରାଯାଉଥିବା ବ୍ୟବହାର, କାର୍ଯ୍ୟବଳୀ ବା କୃତିରେ କେବଳ ‘ଅଛି କି ନାହିଁ’ ତାହା ଚେକଲିଷ୍ଟ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରାଯାଏ । ରେଟିଙ୍ଗସେଲ୍ ଭଲି ଏଥରେ ଉପସ୍ଥିତ ବ୍ୟବହାରର ଏକ ତୁଳନାତ୍ମକ ମାନ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରାଯାଇପାରେ ନାହିଁ ।

ଦେଇନଦିନ ଜୀବନରେ ଆମେ ଚେକଲିଷ୍ଟ ସହ ବେଶ ଅଭ୍ୟସ । ବଜାରକୁ ଯିବାପୂର୍ବରୁ କିଣିବାକୁଥିବା ସାମଗ୍ରୀର ତାଲିକାକରି କିଣିବା ସମୟରେ ବା ଠିକ୍ ତା'ପରେ ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ କେଉଁ କେଉଁ ଜିନିଷ ମିଳିଲା ଓ କେଉଁଗୁଡ଼ିକ ମିଳିଲା ନାହିଁ ତାହା ଚିହ୍ନଦେଇ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରୁ । ସେହିଭଲି ଦିନକର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ତାଲିକା, କୌଣସି ପୂଜା ପାର୍ବତୀର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ତାଲିକା ଆଦି ଚେକଲିଷ୍ଟର ଉଦାହରଣ ଅଟେ । ଶିକ୍ଷାଦାନ ଓ ଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ସେହିଭଲି ଚେକଲିଷ୍ଟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଶେଷରେ ସେଥିମଧ୍ୟରୁ କେତେଟି

ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇପାରିଛି ତାହା ନିର୍ଣ୍ଣୟକରି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ମୂଳ୍ୟାୟନ କରାଯାଇଥାଏ । ନିମ୍ନରେ ଜ୍ୟାମିତିକ ଚିତ୍ର ଅଳନ ପ୍ରଶାଳୀରେ ଏକ ଚେକଲିଷ୍ଟ ଦିଆଯାଇଛି :

କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ

- (କ) ଆବଶ୍ୟକ ଯନ୍ତ୍ରପାତି ସଂଘର
- (ଖ) ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିବା ପାଇଁ ଧଳା କାଗଜ
- (ଗ) ପେନ୍‌ସିଲକୁ ଠିକ୍ ମୁନିଆ କରିବା
- (ଘ) ଯନ୍ତ୍ରପାତିଗୁଡ଼ିକ ଠିକ୍ ବ୍ୟବହାର
- (ଡ) ଉଚିତ କ୍ରମ ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ
- (ଇ) ଦର ମାନଚିତ୍ର ଅଳନର ବ୍ୟବହାରରେ ଏକ ପାଇଁ ପାଇଁ ପାଇଁ ପାଇଁ ପାଇଁ ପାଇଁ
- (ଈ) ଚିତ୍ରର ନାମକରଣ କରିବାରେ ଏକ ପାଇଁ ପାଇଁ ପାଇଁ ପାଇଁ ପାଇଁ ପାଇଁ

ଚେକଲିଷ୍ଟ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଓ ବ୍ୟବହାରରେ କେତେକ ସାଧାରଣ ସାବଧାନତା ଅବଲମ୍ବନ କରାଯାଇଥାଏ ।

- ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିବାକୁଥିବା କାର୍ଯ୍ୟର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିଗଗୁଡ଼ିକୁ ଚିତ୍ରଚକରି ତା'କୁ ସମ୍ଭାବନା ଲେଖିବା ।
- ଏହି ତାଲିକାରେ ପିଲାମାନେ ସେହିକାର୍ଯ୍ୟ ସମାଦନ କରିବାବେଳେ କରୁଥିବା ସାଧାରଣ ତୁଟିଗୁଡ଼ିକୁ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଭୁତ କରିବା ।
- ଏହି କାର୍ଯ୍ୟବୁ ଏକ ଆନୁମାନିକ କ୍ରମରେ ସଜାତି ଲେଖିବା । ଏହି ଚିତ୍ରର ଉପରେ ଉଚିତ ପାଇଁ ପାଇଁ ପାଇଁ ପାଇଁ
- ଉଚିତ କିପରି ଚିହ୍ନିତ କରାଯିବ ('✓' ବା '✗' ଦ୍ୱାରା ବା ସଂଖ୍ୟାଦ୍ୱାରା) ତାହା ସମ୍ଭାବନା ସୁଚିତ କରିବା ।

୪.୭.୩. ସାକ୍ଷାତକାର (Interview)

କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପାଇଁ ବିଧାସଳଖ ମୁହାମୁହଁ ଭାବେ ଉଥ୍ୟ ବା ସୁଚନା ସଂଘର କରିବା ପାଇଁ ସାକ୍ଷାତକାର ଏକ ଫଳପ୍ରଦ ପଢ଼ନ୍ତି । ଯେତେବେଳେ ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଗୁଣ ବା କାରଣ ଖୋଜିବାକୁ ଚାହେଁ, ସାକ୍ଷାତକାର ହିଁ ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ପଢ଼ନ୍ତି ହୋଇଥାଏ । କାରଣ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଉପରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଯେଉଁ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ଆସ୍ଵା ଥାଏ, ସିଧାସଳଖ ସାକ୍ଷାତକାର ଯୋଗୁଁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଠିକ୍ ଉଥ୍ୟ ନ ଲୁଚାଇ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ । ସାକ୍ଷାତକାରୀଙ୍କ ନିକଟରେ ସାକ୍ଷାତର ସମ୍ଭ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଉଚରଙ୍କୁ ଉଚିକରି ପ୍ରଶ୍ନର ମଧ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ ।

କାର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରକୃତି ବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ସାକ୍ଷାତକାରୀ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ବର୍ଣ୍ଣନାଦ୍ୱାରା ବା ସମ୍ବିପ୍ତ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଥାନ୍ତି । କୌଣସି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପହଞ୍ଚିବା ପାଇଁ ସାକ୍ଷାତକାରରୁ ମିଳିଥିବା ଉଥ୍ୟକୁ ଠିକ୍ ଭାବେ ରେକର୍ଡ କରି ରଖିବା ଆବଶ୍ୟକ । ସାକ୍ଷାତକାର କରିବା ପୂର୍ବରୁ ସାକ୍ଷାତକାର ଅନୁସୂଚୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଉଚିତ ଯଦ୍ୱାରା ସାକ୍ଷାତକାରୀ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଷୟରେ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଉଚର ଦେବା ସମୟରେ ସାକ୍ଷାତକାରୀ ଛୋଟ ଛୋଟ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରି ଆଗକୁ ବଢ଼ିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ । Leading based ପ୍ରଶ୍ନ ମାଧ୍ୟମରେ ସାକ୍ଷାତକାରୀ ଏବଂ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଅନୌପଚାରିକ ବାର୍ତ୍ତାଲାପ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ଏହା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ନିର୍ଭୁଲ ଉଥ୍ୟ ଯୋଗାଇବାରେ ପ୍ରେରଣା ଦେଇଥାଏ । ପାଠ ପଢ଼ି ନଥିବା ଲୋକ ଓ ନୂଆକରି ବିଦ୍ୟାଲୟକୁ ଆସିଥିବା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ସାକ୍ଷାତକାର ଏକ ଫଳପ୍ରଦ ପ୍ରକ୍ରିୟା ।

ସାକ୍ଷାତକାରୀ (ଶିକ୍ଷକ) ସାକ୍ଷାତକାର ସମୟରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଦିଗ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିଦେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

- ପ୍ରଶ୍ନ ସହଜ ଓ ସରଳ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ପ୍ରଶ୍ନର କୌଣସି ତୁଟି ବା ସଦେହ ରହିବା ଅନାବଶ୍ୟକ ।
- ଉଚର ଦେଉଥିବା ଲୋକ / ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଉପର୍ଯ୍ୟ ସମୟ ଦେବା ଉଚିତ ।

- ଉଭରଦାତାଙ୍କ ଉପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ ଭାବନ ହେବା ଉଚିତ ।
- ଉଭରଦାତାଙ୍କ ସହ ସୁସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରିବା ଉଚିତ ଯାହାକି ସାକ୍ଷାତକାରକୁ ଅଧିକ ସାମର୍ଥ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ ।
- ସାକ୍ଷାତକାର ଜଣେ ଉଭରଦାତାର ପ୍ରକୃତ ସମସ୍ୟା ବୁଝିବାରେ ସୁଯୋଗ ଦେଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଏହା ଅଧିକ ବ୍ୟୟବହୂଳ, ସମୟସାପେକ୍ଷ କାରଣ ଏହା ଏକ ସମୟରେ ଜଣେ ଲୋକ ସହ ମୁହାମୁହଁ ଭାବେ ସମାଦନ କରାଯାଇଥାଏ ।

୪.୭.୪ ପ୍ରକଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟ (Project)

ଶିକ୍ଷଣକୁ ଦୈନିକିନ ଜୀବନ ସହ ଯୋଡ଼ିବା ନିମତ୍ତେ ପ୍ରକଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟ ଏକ ଉଭମ ପଢ଼ନ୍ତି । ଜାତୀୟ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଆଧାର-୨୦୦୪ରେ ଶ୍ରେଣୀ ଶିକ୍ଷଣକୁ ଦୈନିକିନ ଜୀବନରେ ପ୍ରଯୋଗ କରିବା ତଥା ନିକଟ ପରିବେଶରୁ ଲହ ଅଭିଜ୍ଞତାକୁ ଭିତ୍ତିକରି ଶିଖିବା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଆରୋପ କରାଯାଇଛି । ସାମ୍ପ୍ରତିକ ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଭିତ୍ତିକ ପହାରେ ପ୍ରକଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟ ଏକ ଗ୍ରହଣୀୟ ଓ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ପଢ଼ନ୍ତି ଯଦ୍ବାରା କେବଳ ଶିକ୍ଷଣ ବାଷ୍ପବାମୁଖୀ-ହୁଏ ନାହିଁ ବରଂ ମୂଲ୍ୟାୟନ ମଧ୍ୟ ଅନୁରୂପ ବାଷ୍ପବାମୁଖୀ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରକଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ବାଷ୍ପବ ଶିକ୍ଷଣକୁ ଆକଳନ ଓ ମୂଲ୍ୟ ନିରୂପଣ କରିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ ।

ପ୍ରକଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟ, ଶ୍ରେଣୀ କାର୍ଯ୍ୟ ବା ନ୍ୟସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହଁ । ନ୍ୟସ୍ତକାର୍ଯ୍ୟ ବା ଗୁରୁକର୍ମ ବିଦ୍ୟାଳୟର ସଜ୍ଜ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଯେବ ହୋଇପାରେ ମାତ୍ର ପ୍ରକଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟ ଏଇଲି ଏକ କାର୍ଯ୍ୟ ଯାହାକି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସମାଦନା ସମ୍ଭବ ହୋଇ ନଥାଏ । ଉଦାହରଣଘରୂପ, ନିଜ ଗ୍ରାମ ବା ପଡ଼ାରେ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ବୁଝି । ନିଜ ସାହି / ପଡ଼ାର ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ବା ଆୟ ପ୍ରତି, ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଢ଼ୁଥିବା ଭିତ୍ତି ପ୍ରକାରର ପିଲା ଜତ୍ୟାଦି ।

ପ୍ରକଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟ ଏକ ସମସ୍ୟା-ଭିତ୍ତିକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଯାହାକି ଏକ ସାମାଜିକ ପରିବେଶରେ ସମାଦିତ ହୋଇଥାଏ । (Project is a problematic task carried out in a social setting for its completion) । ପ୍ରକଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବେ କିମ୍ବା ଦଳଗତ ଭାବେ ସମାଦନା କରାଯାଏ । ପ୍ରକଳ୍ପ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟସାମା ମଧ୍ୟରେ ସମାଦନା କରାଯାଏ । ଏଥରେ ସାଧାରଣତଃ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ଓ ବିଶ୍ୱେଷଣ ଉପରେ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଥାଏ । କୌଣସି ଧାରଣା ଭିତ୍ତିକ (Theme based) ଶିକ୍ଷଣ ନିମତ୍ତେ ପ୍ରକଳ୍ପ ଅଧିକ ଉପଯୋଗୀ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରକଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଅନୁସନ୍ଧାନ, କାମକରି ଶିଖିବା, ଅନୁଧାନ, ସଂଗ୍ରହ, ବିଶ୍ୱେଷଣ, ସଂଗଠନ ଓ ସିଦ୍ଧାତୀକରଣ ନିମତ୍ତେ ଅଧିକ ସୁଯୋଗ ଦେଇଥାଏ । ଦଳଗତ ଭାବେ ବାଷ୍ପବ ଜୀବନ ସହ ସଂପର୍କତ କରି ଶିଖିବା ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ଦେଇଥାଏ । ପରସ୍ଵର ଭାବର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ନିମତ୍ତେ ମଧ୍ୟ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଧିକ ସୁଯୋଗ ଥାଏ ।

ପ୍ରକଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟ ଆଧାରରେ ମୂଲ୍ୟାୟନ ନିମତ୍ତେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ସ୍ତର ଓ ସାମଗ୍ରୀର ଉପଲବ୍ଧତା ଉପରେ ପର୍ଯ୍ୟବେଶିତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ତଳ ଶ୍ରେଣୀର ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ନିମତ୍ତେ ଶିକ୍ଷକ ସହାୟତା ପ୍ରକଳ୍ପ ଓ ଦଳଗତ ପ୍ରକଳ୍ପ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହାଦ୍ୱାରା ପିଲାମାନଙ୍କର ପରସ୍ଵର ପ୍ରତି ସାହାୟ୍ୟ, ସହାନୁଭୂତି ଓ ସକରାତ୍ରି ମନୋବୁଦ୍ଧି ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ ।

୪.୭.୫ କୃତି (Portfolio) ମୂଲ୍ୟାୟନ

କୃତି ମୂଲ୍ୟାୟନ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଦ୍ୱାରା ସଂଗ୍ରହିତ ବା ପ୍ରସ୍ତୁତ ତଥ୍ୟକୁ ଭିତ୍ତିକରି କରାଯାଇଥାଏ । ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଚିତ୍ର, କବିତା, ଉପକରଣ ସଂଗ୍ରହ, ନିଜେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିବା ସାମଗ୍ରୀ, ଗଜ / କବିତା ଆଦି କୃତିର ଉଦାହରଣ । ଏହା ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟସାମା ମଧ୍ୟରେ ସମାଦିତ କାର୍ଯ୍ୟର ସମାହାରକୁ ବୁଝାଏ । ଏହା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ନିଜ କୌଣସି ଶିକ୍ଷଣ ଓ ମୂଲ୍ୟାୟନ ସହ ପ୍ରତ୍ୟେ ଭାବରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାର ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ ।

ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ନିଜ କୃତି / କାର୍ଯ୍ୟକଳାପକୁ ନିଜେ ମାନ ନିର୍ବାରଣ କରିବା ଓ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମାନ ନିର୍ବାରଣ କରିବା ପାଇଁ କୃତି ମୂଲ୍ୟାୟନ ପଢ଼ନ୍ତି ଏକ ଅଭିନବ ଉପାୟ । ଏହା ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟବସତାକୁ ନିଜେ ଚିହ୍ନଟ କରିବା, ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବା ଓ ସାଧୀନ ଭାବେ ଚିତ୍ର କରିବା ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ଦେଇଥାଏ । ଯଦି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ କୌଣସି ଅସାଧାରଣ କୃତିର / ସଫଳତାର ସୂଚନା / ଫେଲ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ ତାହା ସେହି କୃତିମୂଲ୍ୟାୟନ ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥାନିତ କରାଯାଇଥାଏ ।

ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ବ୍ୟବଧାନରେ ସମସ୍ତ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ, ଶିକ୍ଷକ ଓ ଅଭିଭାବକମାନଙ୍କର ଉପରୁ ପ୍ରତି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର କୃତିକୁ କୃତିପଳକ (Portfolio board)ରେ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହା ଉଭୟ ମୂଲ୍ୟାୟନ ଓ ପୁନଃ ଶିକ୍ଷଣ ନିମତ୍ତେ ଶିକ୍ଷକ ଓ

ଅଭିଭାବକମାନଙ୍କୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ସକ୍ଷିପ୍ତ ଅଶ୍ରୁହଣ ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ । ଏହା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ସାମର୍ଥ୍ୟ, ସକାରାତ୍ମକ ମନୋବ୍ରତ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିବାର ମଞ୍ଚ ଯୋଗାଇଥାଏ । କୃତି ମୂଲ୍ୟାୟନର ଉପଯୋଗିତା

- ଏହା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ସାମର୍ଥ୍ୟ ଓ ଦୂର୍ବଳତାକୁ ନିଜେ ନିଜେ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବାରେ ଦକ୍ଷତା ବୃଦ୍ଧି କରାଇଥାଏ ।
- ଏହା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ନିଜର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଓ ନିଜ ଉନ୍ନତିର ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବା ସହ ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାଏ ।
- ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ବିକାଶ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉଦାହରଣ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ ।
- ଶିକ୍ଷକ, ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଓ ଅଭିଭାବକମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କ ପିଲାମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତିକୁ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ ।

କୃତି(Portfolio) ଆଧାରିତ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ହେଉ କିମ୍ବା ମୂଲ୍ୟାୟନ, ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କଲାବେଳେ ଏହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ସଷ୍ଟ କରିବା ଉଚିତ । ଉପମୁକ୍ତ ନିୟମାବଳୀ, ମୂଲ୍ୟାୟନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ସଂପର୍କରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ଆଗରୁ ସଷ୍ଟ ସୁଚନା ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ବା ଏକ ଶିକ୍ଷାବର୍ଷରେ କୃତି ଆକଳନ (Portfolio) ପ୍ରକ୍ରିୟା ଦ୍ୱାରା ସଂଗ୍ରହିତ କାର୍ଯ୍ୟବଳୀକୁ ଗଠନମୂଳକ ମୂଲ୍ୟାୟନ ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଉଦାହରଣ ସରୂପ— ଏକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ସୁଜନଶକ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧ ଲେଖା ଜଣେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ସେହି ପିଲାର ବ୍ୟାକରଣ ଭିତିକ ଝାନ ଓ ବିଭିନ୍ନ ଚିତ୍ତନଶକ୍ତିର ଏକତ୍ରିକରଣ ଗୁଣ ଉତ୍ୟାଦିକୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବାର ସୁଯୋଗ ଦେଇଥାଏ । ଏଥରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ନିଜେ କିମ୍ବା ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ସହ ଏକତ୍ର ବସି ମୂଲ୍ୟାୟନର ନିୟମାବଳୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରପାରିବେ ।

ବୁମ ପାଇଁ କାମ :

ବୁମ (bum) ଫୁଲାମାନଙ୍କ ଭାଷା ଦକ୍ଷତା ଜାଣିବା ପାଇଁ ଏକ କୃତି ମୂଲ୍ୟାୟନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ନମ୍ବନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କର ।

୪.୩.୩ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ (Questionnaire)

ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣର ମାନ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ ଏକ ଉପାଦେୟ ପଢ଼ନ୍ତି । ସାକ୍ଷାତକାର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ସାକ୍ଷାତକାରୀର ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ଓ ମୁହାମୁହଁ ଆଲୋଚନା ଅନିବାର୍ୟ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ ମାଧ୍ୟମରେ ଶିକ୍ଷକ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହାୟତାରେ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରହଣ କରିପାରିବେ । ଯେଉଁମାନେ ପାଠ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ଓ ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀର ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ ପଢ଼ନ୍ତି ବହୁତ ଆବଶ୍ୟକ । କାରଣ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ନିକଟରେ ସମୟର ଅଭାବ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ ମାଧ୍ୟମରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ସଂପର୍କରେ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରି ମାନ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ହେବ ।

ପରବର୍ତ୍ତୀ କାର୍ଯ୍ୟପଦ୍ଧତା ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା ସହଜ ହୋଇଥାଏ ।

- ପ୍ରଶ୍ନ ସଷ୍ଟ, ସରଳ ଓ ପିଲାଙ୍କ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଉଚିକରି ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ।
- ପ୍ରଶ୍ନରେ କୌଣସି ଦୃଷ୍ଟି ବା ସଦେହ ରହିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।
- ପ୍ରଶ୍ନପାଇଁ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟସାମା ରହିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।
- ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀର ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକ ଠିକ୍-ଭୁଲ ଉଚର ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ନଦେଇ ପିଲାର ମତାମତ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବା ଉଚିତ ।
- ପିଲା ନିଜକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ ଲିଖନ ନିମନ୍ତେ ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥାନ ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ ।
- ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସମୟରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସଷ୍ଟଭାବେ ସ୍ଥିରକୁଟ ହେବା ଉଚିତ ।
- ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀର ଥିବା ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକ ଠିକ୍ଭାବେ ସଂଗ୍ରହିତ ଏବଂ ବିଶ୍ଵେଷଣ ଓ ସମୀକ୍ଷା କରି ଆବଶ୍ୟକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଉଚିତ । ଗୋଟିଏ କଥା ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ, ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀର ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକ ଉପଲବ୍ଧ ପରିକରଣ ଉଚିତ ହେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ, ଯାହାକି ପିଲାର ଝାନ ପରିମାପ ନିମନ୍ତେ ଉଚିଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ ।

ଏହିଭଳି ବିଭିନ୍ନ ପଦ୍ଧତି ଓ ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ଅନୁସରଣ କରି ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ମାନ ନିର୍�ଜ୍ଞରଣ କରିଥାନ୍ତିରା ଶିକ୍ଷକ, ପିଲାଙ୍କ ପରିବେଶ ଓ ପରିବୃତ୍ତି ଓ ସାମ୍ପ୍ରଦୟକ ମୁତ୍ତାବକ ବିଭିନ୍ନ ପଦ୍ଧତି ପ୍ରୟୋଗ କରିପାରନ୍ତି ।

ବୁମ ପାଇଁ କାମ :

ଚର୍ବିରେ ଶ୍ରେଣୀ ପିଲାମାନେ ବିଦ୍ୟାଲୟରେ ଅନିସମିତ ଉପସ୍ଥାନ (Irregular attendance) କାରଣ ଜାଣିବା ପାଇଁ ଏକ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କର ।

୪.୮ ଉପଲବ୍ଧ ପରୀକ୍ଷଣ କ'ଣ

ପାଠଦାନ, ପରାକ୍ଷା ଓ ମୂଲ୍ୟାଯନ, ଶିକ୍ଷାଦାନ—ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାର ବିଶେଷ ଅଳ୍ପ ଶିକ୍ଷାଦାନର ଏକ ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଉଛି, ଯେଉଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନେଇ ଶିକ୍ଷାଦାନ କରାଯାଇଛି, ତା'ର ମୂଲ୍ୟାଯନ କରିବା ଓ ଶେଷରେ ସେ ଲକ୍ଷ୍ୟକେ ତେବୁର ହାସଳ ହୋଇ ପାରିଛି, ସେ ବିଷୟରେ ଅବଗତ ହେବା । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ କେତେବୁର ସଫଳ ହୋଇପାରିଛନ୍ତି, ଶିକ୍ଷାଦାନର ଲକ୍ଷ୍ୟ କ'ଣ ଥିଲା ଓ ତନ୍ମଧରୁ କେଉଁବୁଢ଼ିକି କେତେମାତ୍ରରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଦ୍ୱାରା ହାସଳ ହୋଇ ପାରିଛି—ଏ ସବୁ ବିଷୟରେ ପରାକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ଜାଣିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ବିଷୟଗତ ଜ୍ଞାନ କେତେବୁର ହାସଳ ହୋଇପାରିଛି, ପଠିତ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଶିକ୍ଷଣରେ ବିକାଶ ଘଟିଛି କି ନାହିଁ, ଉପଲବ୍ଧ ଜ୍ଞାନକୁ ପ୍ରୟୋଗକରି ନୂତନ କୌଣସି ହାସଳ କରିବାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ କେତେବୁର ସମର୍ଥ ହୋଇପାରିଛି ଏଥବୁ ବିଷୟରେ ଜାଣିବାକୁ ଯେଉଁ ପରାକ୍ଷା କରାଯାଏ ତାହା ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧ ପରୀକ୍ଷଣ ରୂପେ ବିବେଚିତ ।

୪.୮.୧ ଉପଲବ୍ଧ (Achievement) ପରୀକ୍ଷଣ ଓ ଅଭିକ୍ଷମତା (Aptitude) ପରୀକ୍ଷଣ

ସାଧାରଣତଃ ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧ ପରୀକ୍ଷଣ ସାହାଯ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନାମ୍ବକ ଶିକ୍ଷଣର ବିଭିନ୍ନ ଦିଗ ଯଥା ଜ୍ଞାନ, ବୋଧ, ପ୍ରୟୋଗ, ବିଶ୍ଳେଷଣ, ସଂଶୋଧଣ ଓ ମୂଲ୍ୟାଯନରେ କି କି ପ୍ରକାର ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇଛି ତାହା ପରାକ୍ଷା କରାଯାଇଥାଏ । କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ପାଠରେ ଆଶା କରାଯାଇଥିବା ଦକ୍ଷତାଗୁଡ଼ିକୁ କେତେବୁର ହାସଳ କରିପାରିଛି, ତା'ର ପରିମାପ ମଧ୍ୟ ଏହି ପରୀକ୍ଷଣର ପରିସରଭୂତ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଆଚରଣରେ କେତେକ ସଂବେଗାମ୍ବକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥାଏ । ସେହି ସଂବେଗାମ୍ବକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ମଧ୍ୟ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଶିକ୍ଷଣ ବିଷୟ ବସ୍ତୁ ସଂପର୍କିତ । ଏ ଦିଗରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧ ଘଟିଥାଏ, ତା'ର ପରିମାଣ ମଧ୍ୟ ଜାଣିବା ଆବଶ୍ୟକ ଏବଂ ତାହା ମଧ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧ ପରୀକ୍ଷଣର ପରିସରଭୂତ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଆଚରଣରେ କେତେକ ସଂବେଗାମ୍ବକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥାଏ । ସେହି ସଂବେଗାମ୍ବକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ମଧ୍ୟ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଶିକ୍ଷଣ ବିଷୟ ବସ୍ତୁ ସଂପର୍କିତ । ଏ ଦିଗରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧ ଘଟିଥାଏ, ତା'ର ପରିମାଣ ମଧ୍ୟ ଜାଣିବା ଆବଶ୍ୟକ ଏବଂ ତାହା ମଧ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧ ପରୀକ୍ଷଣର ପରିସରଭୂତ । ମାତ୍ର ପ୍ରଚଳିତ ପରାକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏବଂ ତହିଁରେ ଉପଯୋଗ କରାଯାଉଥିବା ପରୀକ୍ଷଣଗୁଡ଼ିକରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର କୌଣସି ବିଷୟବସ୍ତୁ ଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ବା କୌଣସି ଦକ୍ଷତା ହାସଳ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଅର୍ଜନିହିତ ସାମର୍ଥ୍ୟ ପରିମାପ କରାଯାଏ । ସାମର୍ଥ୍ୟର ପୂର୍ବାନୁମାନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ

ଉପଲବ୍ଧ ପରୀକ୍ଷଣ ଅଭିକ୍ଷମତା ପରାକ୍ଷଣଠାରୁ ପୃଥକ । ଏହା ଜଣେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ କ'ଣ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିଛି ତାହା ମାପକରେ । କିନ୍ତୁ ଅଭିକ୍ଷମତା ପରାକ୍ଷଣରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ନୂତନ ପାଠ ଶିଖିବାକୁ ସାମର୍ଥ୍ୟ କେତେ ଅଛି ତାହା ପରାକ୍ଷା କରାଯାଏ । ଉପଲବ୍ଧ ପରୀକ୍ଷଣ ଓ ଅଭିକ୍ଷମତା ପରାକ୍ଷଣ ମଧ୍ୟରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଦୁଇଟି ଦିଗରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ସେବୁଢ଼ିକ ହେଉଛି :

- ସେବୁଢ଼ିକ କି ପ୍ରକାର ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧ ମାପ କରନ୍ତି ଏବଂ
- ଉବିଷ୍ୟତ ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧ ସାପଲାୟ ସଂପର୍କରେ ଉଭୟ ପରାକ୍ଷଣ କି ପ୍ରକାର ପୂର୍ବାନୁମାନ କରି ପାରନ୍ତି;

ଉପଲବ୍ଧ ପରୀକ୍ଷଣ ଦ୍ୱାରା ସାଧାରଣତଃ ସାମାଜିକ ଶିକ୍ଷା, ଜାଗାଜୀ, ଗଣିତ, ବିଜ୍ଞାନ ଓ ସାହିତ୍ୟ ଆଦି ପାଠ ବିଷୟରେ ଆହରିତ ଜ୍ଞାନର ପରିମାପ ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଅଭିକ୍ଷମତା ପରାକ୍ଷଣରେ ଉଭୟ ମାନସିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଜାଗିତ କୌଣସି ବିଷୟବସ୍ତୁ ଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ବା କୌଣସି ଦକ୍ଷତା ହାସଳ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଅର୍ଜନିହିତ ସାମର୍ଥ୍ୟ ପରିମାପ କରାଯାଏ । ସାମର୍ଥ୍ୟର ପୂର୍ବାନୁମାନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ

- 137 -

ଉପଳବ୍ଧ ପରୀକ୍ଷଣରେ ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ପାରଙ୍ଗମତା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅବସ୍ଥା ପାଇଁ ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ଅଭିକ୍ଷମତା ପରୀକ୍ଷଣ ସାହାଯ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷଣର ବିଭିନ୍ନ ଦିଗରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଅଭିନହିତ କ୍ଷମତା ସମକ୍ଷରେ ପୂର୍ବାନୁମାନ କରାଯାଇପାରିବ । ଜାରଣ ଏହା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଚିତ୍ତାଶ୍ରଦ୍ଧା, କୌଣସି, ପାରଙ୍ଗମତା, ବାଚନିକ ତଥା ସାଂଖ୍ୟିକ ଦକ୍ଷତା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ, କୌଣସି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପାଠ ଉପରେ ନୁହେଁ । ଗୋଟିଏ ପିଲାର ଝାରାଜୀ ବିଷୟରେ କୃତିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକଲେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ସେ ଝାରାଜୀରେ ଭଲ ଜରିବ କି ନାହିଁ, ତାହାର ପୂର୍ବାନୁମାନ କରାଯାଇପାରିବ କିନ୍ତୁ ସେଥିରୁ ଗଣିତ ବିଷୟ ସଂପର୍କରେ କିଛି ଅନୁମାନ କରିଛେବ ନାହିଁ । ଅଭିକ୍ଷମତା ପରୀକ୍ଷଣ ଦ୍ୱାରା ପରିମାପ କରାଯାଇପାରୁଥିବା ମାନସିକ ଦକ୍ଷତା ଓ କୌଣସି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପାଠ୍ ବିଷୟର ଶିକ୍ଷଣ ଉପଳବ୍ଧିକୁ ପ୍ରଭାବିତ ନ କରି ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ପାଠ୍ ବିଷୟରେ ଶିକ୍ଷଣ ଉପଳବ୍ଧିକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥାଏ । ତେଣୁ ଏହି ପରୀକ୍ଷଣ (ଅଭିକ୍ଷମତା ପରୀକ୍ଷଣ) ବିଭିନ୍ନ ପାଠ୍ ବିଷୟରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଭବିଷ୍ୟତ କୃତି ସମକ୍ଷରେ ପୂର୍ବାନୁମାନ କରିବାରେ ମଧ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟ

ପରୀକ୍ଷଣ କ'ଣ ? ଆମେମାନେ ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ରର ଉପଯୋଗ ସହିତ ବିଶେଷ ଭାବେ ପରିଚିତମା ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ରଟି ହେଉଛି ଏକପ୍ରକାର କିମ୍ବା ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର କେତେକ ପ୍ରଶ୍ନର ସମାବେଶ । ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ପ୍ରଶ୍ନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପାଠର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଷୟବସ୍ଥା ସଂପର୍କିତ ହୋଇଥାଏ । ସେହି ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ପ୍ରଶ୍ନର ପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ଉଚ୍ଚର ଛୋଟ ପ୍ରବନ୍ଧ ଜାଞ୍ଚାରେ ବିଶେଷଭାବେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଥିବା ସ୍ଥଳେ ଅନ୍ୟ କେତେକ ପ୍ରଶ୍ନର ପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ଉଚ୍ଚର ସଂକ୍ଷିପ୍ତଭାବେ ଏବଂ ଆଉ କେତେକ ପ୍ରଶ୍ନର ଉଚ୍ଚର ଅତି ସଂକ୍ଷେପରେ ଯଥା ଏକ ପଦ, ସଂଖ୍ୟା ବା ସଙ୍କେତ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଥାଏ । ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ରରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଶ୍ନ ସେହି ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ରର ଏକ ଅଂଶ ବା ପ୍ରଶ୍ନାଶ ଅଟେ । ଏଇଲି ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ରକୁ ମଧ୍ୟ ପରୀକ୍ଷଣ କୁହାଯାଇଥାଏ ।

୪.୯ ଉପଲବ୍ଧି ପରୀକ୍ଷଣ ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ପ୍ରଶ୍ନ ଓ ସେବୁଡ଼ିକର ପ୍ରସ୍ତୁତି ପିଲାମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧିର ପରିମାଣମୁକ୍ତ ବା ଶୁଣାମୁକ୍ତ ମାନ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ପାଇଁ ଆମେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଥାଉ । କେତେକ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ସୁଯୋଗ ଓ ସାଧୀନତା ଥିବା ବେଳେ ଅନ୍ୟ କେତେକ ପ୍ରଶ୍ନର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉତ୍ତର ସଂକ୍ଷେପରେ ଆଶା କରାଯାଇଥାଏ ।

ନିମ୍ନରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ଉଦ୍‌ବଳଣଗୁଡ଼ିକ ଲକ୍ଷ୍ୟକର :

- (୧) ଜୀବ ଓ ନିର୍ଜୀବ ମଧ୍ୟରେ କି କି ପାର୍ଥକ୍ୟ ଅଛି ?
 (୨) ଦୂମେ ଜାଣିଥିବା ଦୁଇଟି ଜୀବ ଓ ଦୁଇଟି ନିର୍ଜୀବ ବଞ୍ଚିର ନାମ ଲେଖ ।
 (୩) ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୃଷ୍ଠାଣ କର :

ଦୃତୀୟ ଉଦାହରଣରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଦୁଇଟି ଜୀବର ନାମ ଓ ଦୁଇଟି ନିର୍ଜୀବ ବସ୍ତୁର ନାମ ଲେଖିବା ଆବଶ୍ୟକ । ସେଥିପାଇଁ ଏଠାରେ ଉଚର ଅତି ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଓ ଏହାର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ପ୍ରାୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଟେ । ଏଥରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ନାମ ବାଛିବାରେ ଯଦିଓ ସାଧୀନତା ଅତିଥାପି ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦୁଇରୁ ଅଧିକ ନାମ ଦେବାର ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ । ଏ ପ୍ରକାର ପ୍ରଶ୍ନକୁ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ/ସୀମିତ ଉଚରମୂଳକ ପ୍ରକାଶିତ କରାଯାଏ ।

ଆସ, ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ସମ୍ପର୍କରେ ବିଶେଷ ଆଲୋଚନା କରିବା ।

୪.୯.୧ ରଚନାମୂଳ ପ୍ରଶ୍ନ

ଅଧିକାଶ ସ୍ଵଳେ ରଚନାମୂଳ ପ୍ରଶ୍ନରେ ଉତ୍ତର ଦେବାପାଇଁ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଉତ୍ତର ଦେଖ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଆଯାଇନଥାଏ । ସାଧୀନ ଭାବରେ ସେ ନିଜ ଜାତୀ ଅନୁୟାରେ ଉତ୍ତରର ସର୍ବପ ନିର୍ଦ୍ଦାରଣ କରିପାରେ । ଉତ୍ତରର ସଞ୍ଜୀକରଣ ଶୈଳୀ ମଧ୍ୟ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀର ନିଜସ । ଏହି ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକରେ ସର୍ବଦା କେତେବୁଡ଼ିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ, ଯଥା; ବର୍ଣ୍ଣନା କର, ବ୍ୟାଖ୍ୟାକର, ଆଲୋଚନା କର, ବିଶ୍ଳେଷଣ କର ଜୟାଦା । ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକର ଉତ୍ତରର ଦେଖ୍ୟ ଜାମାତେ ବୁଦ୍ଧି କରାଯାଇପାରେ । କାରଣ, ଏ ଧରଣର ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଯାଇ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ବିଭିନ୍ନ ତଥ୍ୟକୁ ସଂଗଠିତ କରି ନିଜସ ଶୈଳୀରେ ପ୍ରକାଶ କରେ । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ବିଷୟ ବସ୍ତୁ ଜ୍ଞାନ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ଉତ୍ତରର ଦେଖ୍ୟ ଭିନ୍ନ ହୋଇପାରେ । ବାସ୍ତବରେ ଦେଖୁବାକୁ ଗଲେ ଏପ୍ରକାର ପରୀକ୍ଷଣ ପଢ଼ି ଦ୍ୱାରା ଛାତ୍ରର ଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେପରି ଧାରଣା କରିଛେ, ସେପରି ଧାରଣା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରକାରର ପରୀକ୍ଷଣ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ଏ ପ୍ରକାର ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ମାଧ୍ୟମରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ବିଷୟ ବସ୍ତୁ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ଜ୍ଞାନ ବ୍ୟତୀତ ଉତ୍ତର ଲେଖୁବାର ଶୈଳୀ, ଭାବ ପ୍ରକାଶର ଦକ୍ଷତା ପ୍ରଭୃତି ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ କରାଯାଇପାରେ । ସାମଗ୍ରିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଏତିଲି ପରୀକ୍ଷଣରେ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ କରିବାର ବିଶେଷ ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି ଓ ପରୀକ୍ଷା ପରିଚାଳନା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁବିଧାଜନକ ।

ରଚନାମୂଳ ପ୍ରଶ୍ନ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାରର । ଦୀର୍ଘଉତ୍ତର ମୂଳକ ଓ ସାମିତି ଉତ୍ତର ମୂଳକ । ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀ ଦୀର୍ଘ ଉତ୍ତର ମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ବିଭିନ୍ନ ତଥ୍ୟକୁ ସଂଗଠିତ କରି ସାଧୀନ ଭାବେ ପ୍ରକାଶ କରେ । ଏ ପ୍ରକାର ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଲେଖୁଲା ବେଳେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ପ୍ରଶ୍ନକୁଯାମୀ ଆବଶ୍ୟକ ବିଭିନ୍ନ ବିଭାବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସତତ ପରିଚ୍ଛେଦମାନ ଉପସ୍ଥାପନ କରିପାରେ । ତେଣୁ ଉତ୍ତର ସୁଦୀର୍ଘ ହୋଇଥାଏ । ଏତିଲି ଏକ ପ୍ରଶ୍ନର ଉଦ୍ଦାହରଣ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦର ହେଲା ।

“ଭାରତୀୟ ଗଣତନ୍ତ୍ର ମୁଖ୍ୟ ରୂପରେଖଗୁଡ଼ିକ ବର୍ଣ୍ଣନା କର” । ଏତିଲି ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରରେ ଆଲୋଚ୍ୟ ପାଠ ବହୁତ ରହିଛି । ସେବବୁକୁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବାକୁ ଗଲେ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ସୁଦୀର୍ଘ ହେବ । କିନ୍ତୁ ଅପରପକ୍ଷରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରଶ୍ନ “ଭାରତୀୟ ଗଣତନ୍ତ୍ର ଓ ଯୁଦ୍ଧରାଷ୍ଟ୍ର ଗଣତନ୍ତ୍ରରେ ଥିବା ୫ଟି ପାର୍ଥକ୍ୟ ଲେଖ” ର ଉତ୍ତର ସାମିତି ହେବ । ତେଣୁ ତାହା ଏକ ସାମିତି ଉତ୍ତରମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନ ।

ଦୀର୍ଘ ଉତ୍ତରମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନର ସୁବିଧା ଓ ଅସୁବିଧା

ଅଧିକାଶ ସମୟରେ ଦୀର୍ଘ ଉତ୍ତରମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନ ବା ପ୍ରଶ୍ନାଶକୁ ରଚନାମୂଳ ପ୍ରଶ୍ନାଶ ଭାବେ ବିଚାର କରାଯାଇଥାଏ । ରଚନାମୂଳ ପ୍ରଶ୍ନର ସୁବିଧା, ଅସୁବିଧା ସମ୍ପର୍କରେ ପୂର୍ବରୁ କେତେକ ସୂଚନା ଦିଆଯାଇଛି । ଏ ପ୍ରକାର ପ୍ରଶ୍ନରେ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଭାବ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିର ସାଧୀନତା ରହିଥାଏ, ତେଣୁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ମୌଳିକତା ତଥା ସୂଚନା ପ୍ରତିଭା ଏତିଲି ପରୀକ୍ଷଣରେ ମୂଲ୍ୟାଯନ କରାଯାଇପାରେ । ପୁନଃ ଏତିଲି ପ୍ରଶ୍ନର ପ୍ରଭୃତି ଖୁବ୍ ସହଜ ଓ ଖୁବ୍ କମ୍ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ । ଶିକ୍ଷକମାନେ ପ୍ରାୟ ଏତିଲି ପ୍ରଶ୍ନ ବିଶେଷଭାବେ ବ୍ୟବହାର କରିଥା’ନ୍ତି । ସେ ସବୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପ୍ରଶ୍ନରେ ଅନେକ ସୁବିଧା ରହିଛି । କିନ୍ତୁ ଏଥରେ ଅନେକ ଅସୁବିଧା ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଏହି ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକ ସାହାଯ୍ୟରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସବୁର ପରିମାପ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ ଫଳରେ ଏହାର ବୈଧତା ଗୁଣ ବିଶେଷ ନ ଥାଏ । ବୈଧତା ନ ରହିପାରିବାର ଅନ୍ୟ ଏକ ସୁନ୍ଦର କାରଣ ହେଉଛି ଯେ ଅନେକ ସମୟରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୁଝି ପାରେ ନାହିଁ । ଫଳରେ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତରର ତୁଳନାମୂଳ ମୂଲ୍ୟାଯନପାଇଁ ଓ ଏହା ବୈଧତା ଗୁଣ ହରାଏ । ବିଭିନ୍ନ ପରାକ୍ଷକ ବିଭିନ୍ନ ଭାବରେ ମୂଲ୍ୟାଯନ କରୁଥିବାରୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିନିଷ୍ଠତା ହରାନ୍ତି । ଫଳରେ ଏଥରେ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ପାଇସର ବିଶ୍ଵାସନୀୟତା ଖୁବ୍ କମ୍ । ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ହସ୍ତାନ୍ତର, ଭାଷା, ଲିଖନଶୈଳୀ, ଲିଖନବେଗ ଆଦି ବହୁତରୁ ଗୁଡ଼ିକ ବିଷୟ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ଉପଲବ୍ଧି ପ୍ରାୟାଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ପକାନ୍ତି । ଅଧିକଙ୍କୁ ଏତିଲି ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରର ମୂଲ୍ୟାଯନ କରିବା ସମୟ ଦିଅନ୍ତି ଫଳରେ ସେମାନଙ୍କର କୌଣସି ବିଚାରବୁକ୍ଷି ନ ଖଟାଇ ଖାଲି ସେହି ଉତ୍ତରରୁ ଗୁଡ଼ିକ ସୁତିରୁ ପରୀକ୍ଷାଖାତାରେ ଲେଖୁ ଦିଅନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରଦର ଉତ୍ତର ହୁଏତ ପ୍ରଶ୍ନର ଆଭିମୁଖ୍ୟ ଅନୁୟାୟୀ ହୋଇନପାରେ । ପୁନଃ ପରୀକ୍ଷକଙ୍କ ମାନସିକ ଅବସ୍ଥା ଉପରେ

ଛାତ୍ର ଏ ପ୍ରକାର ପ୍ରଶ୍ନର ଉଭରର ମୂଲ୍ୟାୟନ ନିର୍ଭର କରେ । କେତେକ ପରୀକ୍ଷକ ଏ ପ୍ରକାର କୌଣସି ଏକ ପ୍ରଶ୍ନର ଉଭରକୁ କମ୍ ମୁକ୍ତ ରହେ ନାହିଁ ।

ଏସବୁ ଦୋଷତ୍ତୁଟି ସବେ ରଚନାମୂଳକ ପରୀକ୍ଷଣର କେତେକ ଉପଯୋଗିତା ଯୋଗୁଁ ଏହାର ଆଦର ଓ ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । ସୁତରାଂ ଏଭଳି ପ୍ରଶ୍ନର ଉନ୍ନତିକ୍ଷେତ୍ରେ କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଟ ପଦକ୍ଷେପ ନିଆୟାଇପାରେ ।

- ରଚନାମୂଳକ ପରୀକ୍ଷଣର ବିଶିଷ୍ଟ ଗୁଣ ହେଉଛି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ନିଜର ମନୋଭାବ ଓ ଜ୍ଞାନକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ସୁଯୋଗ ପାଏ । ଏଭଳି ପ୍ରଶ୍ନର ଉଭର ଦେଲାବେଳେ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀ ତତ୍ ସମକ୍ଷୀୟ ବିଭିନ୍ନ ଜ୍ଞାନକୁ ପ୍ରଥମେ ସଂଗ୍ରହିତ କରେ ଓ ଯୁକ୍ତ ଯୁକ୍ତ ଉପାୟରେ ଲିଖିତ ଆକାରରେ ତାହା ଉପମ୍ବୁପନ କରେ । ଏଭଳି କରିବାରେ ସେ ନିଜର ପ୍ରତିଭା ଓ ସମୀକ୍ଷା ଶକ୍ତିର ପରିଚୟ ଦେଇଥାଏ । ତା'ର ଭାବ ପ୍ରକାଶର ସତତ୍ତତା, ନୂତନତା ଓ ସୁଜନଶୀଳତାର ପରିଚୟ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନୋରରରୁ ହିଁ ଜଣାପଡ଼େ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଛାତ୍ରର ସତ୍ୟସ୍ଵର୍ଗ ପରିପ୍ରକାଶ ସମ୍ବନ୍ଧର ହୋଇପାରେ । ଫଳରେ ତା'ର ଚିତ୍ତନ କ୍ରିୟାର ଅଭିବନ୍ଧ ଘଟେ ।

- ଏହି ପରୀକ୍ଷଣ ସାହାଯ୍ୟରେ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀର ଶିକ୍ଷାଜନିତ ଦୂର୍ବଲତା / ଅପାରଗତା ମଧ୍ୟ ଜଣାପଡ଼େ । କେଉଁଠାରେ କ'ଣ ବନାନ୍ ଭୁଲ୍ ରହିଛି, କେଉଁଠି ଭାବର ପରିପ୍ରକାଶ ହୋଇ ପାରିନି - ଛାତ୍ର ଏସବୁର ଠିକ୍ ଓ ଭୁଲ୍ ଜାଣିପାରେ । ତଦ୍ୱାରା ଭବିଷ୍ୟତରେ ସେ ତା'ର ଭୁଲ୍ଗୁଡ଼ିକୁ ସୁଧାରି ନେବାରେ ସମ୍ଭବ ହୁଏ ।

- ରଚନାମୂଳକ ପରୀକ୍ଷଣରେ ସାଧାରଣତଃ ବିଭିନ୍ନ ପାଠ୍ୟ ବିଷୟବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ବନ୍ଧର ସାମାଜିକ ବିବରଣୀ, ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଦର୍ଶାଇବା ନିମନ୍ତେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଥାଏ । ଯେଉଁ ଚାରିଗୋଟି କାରକ ଉପରେ ରଚନାମୂଳକ ପରୀକ୍ଷଣ ନିର୍ଭର କରେ ତାହା ହେଲା ଅବବୋଧ, ଚିତ୍ତନ, ପଠନ ସାମାନ୍ୟ ଓ କ୍ରିୟାଶୀଳ ସାମାଜିକ ଦର୍ଶନ । ଏସବୁର ପରିମାପ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀର ଜ୍ଞାନ ଉପଲବ୍ଧର କାର୍ଯ୍ୟକାରିତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରେ ।

ଦୀଘ ଉଭରମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନର ମୂଲ୍ୟାୟନ

ଦୀଘ ଉଭରମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନର ଉଭର ମୂଲ୍ୟାୟନ ହିଁ ସମସ୍ୟା ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ । ବିଭିନ୍ନ ପରୀକ୍ଷକ ଗୋଟିଏ ଉଭରକୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇଥାନ୍ତି । ଏଥରେ ସମତା ଆଣିବା ପାଇଁ କେତେକ ବିଶେଷ ଦିଗ ପ୍ରତି ଧାନ ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

- ମୂଲ୍ୟାୟନ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଶ୍ନର ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶ ଉଭର ପ୍ରଶ୍ନକରି ସେହି ଅନୁସାରେ ପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ଉଭରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଶକ୍ତ କେତେ ନମର ମିଳିବା ଉଚିତ ତାହା ଆଗରୁ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହେବା ବାଞ୍ଚନୀୟ । ଫଳରେ ପରୀକ୍ଷକମାନେ ପ୍ରାୟ ସମାନ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିପାରିବେ ।
- ଉଭରକୁ ତିନି ବା ତେବେଧୁକ ପରୀକ୍ଷକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମୂଲ୍ୟାୟନ କରି ତା'ର ହାରାହାରି ନିର୍ଣ୍ଣୟ କଲେ ଉଭରର ଉଚିତ ମୂଲ୍ୟାୟନ ହୋଇପାରେ ।
- ସବୁ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କର କୌଣସି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଟ ପ୍ରଶ୍ନର ଉଭର ଏକ ସମୟରେ କ୍ରମାନ୍ୟରେ ମୂଲ୍ୟାୟନ ହେଲେ, ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ପ୍ରାୟକ୍ରମ ତୁଳନାମୂଳକ ହୋଇ ପାରିବ ।
- ସମସ୍ତ ଉଭରଖାତାର ମୂଲ୍ୟାୟନ ହୋଇଥାରିବା ପରେ ସର୍ବାଧିକ ନମର ରଖୁଥିବା ଖାତା ଓ ସବୁଠାରୁ କମ୍ ନମର ରଖୁଥିବା ଖାତା ସେହି ପରୀକ୍ଷକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୁନର୍ବାର ମୂଲ୍ୟାୟନ ହେଲେ ଅତି ମେଧାବୀ ଓ ଅତି ଦୂର୍ବଳ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ସମ୍ଭବ ବିଜ୍ଞାନାଳ୍ପନ୍ନ ପାରିବ ।

ସାମିତ ଉଭର ମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନ

ରଚନାମୂଳକ ପରୀକ୍ଷଣରେ ଦୀଘ ଉଭରମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନ ଭଲି ସାମିତ ଉଭରମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ଏପରି ପ୍ରଶ୍ନର କେତୋଟି ଉଦ୍ଦାରଣକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକର ।

- ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ବରିଚାର କି କି ଆବଶ୍ୟକତା ଅଛି ?
- ଦଶଟି ବାକ୍ୟରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କର ।

● “ସୁନ୍ଦରେ ତୁମ୍ହିର ଅବସାଦ ନାହିଁ” - ଏଥରେ କବି କ’ଣ କହିବାକୁ ରଙ୍ଗା କରିଛନ୍ତି, ତାହା ପାଞ୍ଚଟି ବାକ୍ୟରେ ଲେଖ ।

● ମରୁଡ଼ିର ଯେକୌଣସି ପାଞ୍ଚଟି ପଳାପଳ ଲେଖ ।

● ୧, ୩, ୫ ଆଦି ସଂଖ୍ୟାକୁ କହିବି ମୌଳିକ ସଂଖ୍ୟା କୁହାଯାଏ ?

ଏହିବୁ ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକ ଉଭର ଦେବାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ସାଧୀନତା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଉଭରକୁ ସୀମିତ କରାଯିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଛି । ପ୍ରଥମ ଦୁଇଟି ପ୍ରଶ୍ନର ଉଭରକୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦୈର୍ଘ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ (ଦଶଟି ବା ପାଞ୍ଚଟି ବାକ୍ୟ) ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ କୁହାଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ଶେଷ ଦୁଇଟି ପ୍ରଶ୍ନରେ ଉଭରର ବିଷୟବସ୍ତୁକୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଏହାକି ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକର ଉଭର ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ ଦୀର୍ଘ ଉଭରମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକର ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ସହଜ । ବିଭିନ୍ନ ପରାକ୍ଷମାନଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଏପରି ଉଭରକୁ ପ୍ରାୟ ସମାନ ଭାବେ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ କରିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ । ଅଛି ସମୟରେ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟକ ଉଦେଶ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ ଏହିପରି ପ୍ରଶ୍ନ ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା ଉପସ୍ଥିତ ଭାବେ କରାଯାଇପାରିବ । କାରଣ ଏହାକି ପ୍ରଶ୍ନର ଉଭର ସୀମିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏଥିପାଇଁ ଅଧିକ ସମୟ ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇନଥାଏ ଓ ବିଷୟବସ୍ତୁ ସୀମିତ ହୋଇଥିବାରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଶ୍ନରେ ଅଛି ନମ୍ର (୨ ରୁ ୫ ନମ୍ର) ଦେଇ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଅଧିକ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚରା ଯାଇପାରେ ।

୪.୫.୨ ବସୁନିଷ୍ଠ ପ୍ରଶ୍ନ

ବସୁନିଷ୍ଠ ପ୍ରଶ୍ନ ସହ ନିଶ୍ଚିତଭାବେ ଆମେ ପୂର୍ବରୁ ପରିଚିତ । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରାକ୍ଷମରେ ଏହାକି ପ୍ରଶ୍ନ ବରାବର ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ଆସୁଛି । ଏହି ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକର ଉଭର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଓ ଅନନ୍ୟ । ଉଭର ସାଧାରଣତଃ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦରେ ବା ଗୋଟିଏ ସଂଖ୍ୟାରେ ବା ବେଳେ ବେଳେ ଗୋଟିଏ ସଂକେତରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ଏଥରେ ପରାକ୍ଷମଙ୍କର ବିଚାର କରିବା ପାଇଁ କିଛି ନ ଥାଏ । ପ୍ରଶ୍ନକର୍ତ୍ତା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିବା ପ୍ରଶ୍ନୋରର ପତ୍ରରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ଉଭର ଅନୁଯାୟୀ ଉଭରଖାତାଗୁଡ଼ିକରେ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ କରାଯାଏ । ଏ ପ୍ରକାର ପ୍ରଶ୍ନର ଉଭରର ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନରେ ବ୍ୟକ୍ତି କୈନ୍ତିକତା ନଥିବାରୁ ଏହା ନିର୍ଭର୍ୟୋଗ୍ୟ । କାରଣ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନର ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରାକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଉଭରକୁ ଯେଉଁ ଜଣ ପରାକ୍ଷମ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ କଲେ ମଧ୍ୟ ସମାନ ନମ୍ର ଦେବେ ।

ରଚନାମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନର ମୂଲ୍ୟ ଅସୁବିଧା ହେଉଛି ଏହାର ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ । ଏପରି ପ୍ରଶ୍ନର ଗୋଟିଏ ଉଭରକୁ ବିଭିନ୍ନ ପରାକ୍ଷମ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ କରିବା ସାରାବିକ । ଏପରି ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନରେ ଉଭରଟି ପରାକ୍ଷମଙ୍କର ନିଜତି ବିଚାର ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକର ।

ଓଡ଼ିଶାର କେଉଁ ଜିଲ୍ଲାର ସୀମା ଉଭୟ ଆଶ୍ରମପ୍ରଦେଶ ଓ ଛତିଶଗଡ଼ର ସୀମାକୁ ଲାଗି ରହିଛି ? ଉ : ମାଲକାନଗିରି
ଓଡ଼ିଶାର ରାଜଧାନୀ —— ଅଟେ । ଉ : ଭୁବନେଶ୍ୱର

ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଉଚ୍ଚିତି ଠିକ୍ ହୋଇଥିଲେ ପାଖରେ ‘ଠିକ୍’ ଲେଖ । ଅନ୍ୟଥା ଭୁଲ ଲେଖ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ନଦୀ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲା ମଧ୍ୟ ଦେଇ ପ୍ରବାହିତ । ଉ : ଭୁଲ

ଏପରି ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକର ଉଭର ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ କରିବା ବେଳେ ପରାକ୍ଷମାନେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାରର ନମ୍ର ଦେଇଥାନ୍ତି । ଉଭର ଠିକ୍ ଥିଲେ ‘୧’ ନମ୍ର ନଚେତ୍ ‘୦’ ଦେଇଥାନ୍ତି । ଏଥରେ କୌଣସି ବ୍ୟତିକ୍ରମ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଏପରି ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ ପରାକ୍ଷମ ବିଚାରବୋଧ ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ ନ ହୋଇ ପ୍ରଶ୍ନଟିର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ (ଅନନ୍ୟ) ଉଭର ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ଏପରି ପ୍ରଶ୍ନକୁ ବସୁନିଷ୍ଠ ପ୍ରଶ୍ନ କୁହାଯାଏ ।

ବସୁନିଷ୍ଠ ପ୍ରଶ୍ନର ଉଭର ଗୋଟିଏ ଶର, ଅକ୍ଷର, ନାମ ବା ଗୋଟିଏ ସଂକେତ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇଥାଏ ।

ବସୁନିଷ୍ଠ ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକ ସାଧାରଣତଃ ନିମ୍ନ ପ୍ରକାରର ।

ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି :

- ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉଭରମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନ

- ସମାପନ ପ୍ରଶ୍ନ (ଶୁନ୍ୟମ୍ବାନ ପୂରଣ କରିବା ପ୍ରଶ୍ନ)

- ଦ୍ୱି-ବିକଷ ଉଭର ପ୍ରଶ୍ନ

- ବହୁ ବିକଷ ଉଭର ପ୍ରଶ୍ନ

- ମେଳକ ପ୍ରଶ୍ନ

ପ୍ରଥମ ଦୁଇଟି ପ୍ରକାର ପ୍ରଶ୍ନର ଠିକ ଉତ୍ତର ପରାକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ପ୍ରଦାନ କରିଥାନ୍ତି କିନ୍ତୁ ଶେଷ ତିନୋଟି ପ୍ରକାର ପ୍ରଶ୍ନର ଠିକ ଉତ୍ତର ସେମାନେ ପ୍ରଶ୍ନ ସହ ଦିଆଯାଇଥିବା ଏକାଧିକ ବିକଳମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଚିହ୍ନଟ କରିଥାନ୍ତି ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରକାରର ବସ୍ତୁନିଷ୍ଠ ପ୍ରଶ୍ନର ଲକ୍ଷଣ ବା ତା'ର ପ୍ରସ୍ତୁତି ପ୍ରଶାଳୀ ସଂପର୍କରେ ଆସ, ଜାଣିବା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉତ୍ତର ମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନ ।

ସିଧାସଳଖ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବାରେ ଆମେ ସମସ୍ତେ ଅଭ୍ୟସ । ଏପରି ସିଧାସଳଖ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବା ଯାହାର ଉତ୍ତର ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶବ୍ଦ, ନାମ, ସଂଖ୍ୟା ବା ସଙ୍କେତ ହେଉଥିବ । ସେତଳି ପ୍ରଶ୍ନଟିଏ ବସ୍ତୁନିଷ୍ଠ ହେବ ଓ ତାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉତ୍ତରମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନ କହିବା ।

ଏଠାରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବା ଯେ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଆଦୌ ଦିଆଯାଇନ ଥାଏ । ପରାକ୍ଷାର୍ଥୀ ଉତ୍ତରଟି ଯୋଗାଇ ଦେଇଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ଏପରି ପ୍ରଶ୍ନକୁ କେତେକ ‘ଉତ୍ତର ଯୋଗାଣ ପ୍ରକାର’ର କହିଥାନ୍ତି । ଏହିପରି ପ୍ରଶ୍ନର କେତେକ ଉଦାହରଣ ଏଠାରେ ଦିଆଯାଇଛି ।

- (କ) ଓଡ଼ିଶାର କେଉଁଠାରେ ସୁର୍ଯ୍ୟମନ୍ଦିର ଅଛି ? ଉତ୍ତର : କୋଣାର୍କ
- (ଖ) ଗୋଟିଏ ପିଲାକୁ ୪ଟି କରି ମିଠାଇ ଦେଲେ ୪ ଜଣ ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ କେତୋଟି ମିଠାଇ ଆବଶ୍ୟକ ହେବ ? ଉ. ୨୦
- (ଗ) କେଉଁ ଯନ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ବୃତ୍ତଟି ଅଙ୍କାଯାଇପାରିବ ? ଉତ୍ତର : କମ୍ପ୍ୟୁଟର
- (ଘ) ୭୪ ର ଶତକତ୍ତା ୨୫ କେତେ ? ଉତ୍ତର : ୧୭ ଉତ୍ତର : ୧୭

ଏପରି ପ୍ରଶ୍ନ ମାଧ୍ୟମରେ ଅନେକ ପ୍ରକାରର ସରଳ ଶିକ୍ଷଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ମୂଳ୍ୟାଙ୍କନ କରିବୁଏ । ଉପର ଉଦାହରଣଗୁଡ଼ିକ ଲକ୍ଷ୍ୟକଲେ ଜାଣିପାରିବା ଯେ, ପ୍ରଶ୍ନ (କ) ରେ ସୁର୍ଯ୍ୟମନ୍ଦିର ଥିବା ସ୍ଥାନରେ ନାମ ମନେ ପକାଇବା, ପ୍ରଶ୍ନ (ଖ)ରେ ଶୁଣନ ପ୍ରୟୋଗ କରି ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ କରିବା, ପ୍ରଶ୍ନ (ଗ)ରେ ବୃତ୍ତ ଅଙ୍କନରେ ବ୍ୟବହୃତ ଯନ୍ତ୍ର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ଓ ଶେଷ ପ୍ରଶ୍ନରେ ଶତକତ୍ତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସାଧାରଣବୋଧର ମୂଳ୍ୟାଙ୍କନ କରିବା ଆଶା କରାଯାଏ ।

ଏତଳି ପ୍ରଶ୍ନର ମୁଖ୍ୟ ସ୍ଥବିଧା ହେଉଛି ଏହା ସହିତ ସମସ୍ତେ ଅଭ୍ୟସ ଓ ଏତଳି ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସହଜ ଲାଗେ । ସୁଚିତ୍ରିତ ଭାବେ ପ୍ରଶ୍ନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲେ ଏହାଦ୍ୱାରା ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଶିକ୍ଷଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମାପିଛେ । କିନ୍ତୁ ଅପର ପକ୍ଷରେ ବହୁ ସମୟରେ ସାଧାରଣତଃ କେତେକ ତଥ୍ୟ, ନାମ, ତାରିଖ ଆଦି ମନେ ପକାଇ ଉତ୍ତର ଦେବା ପାଇଁ ଏପରି ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରାଯାଇଥାଏ । ତଦ୍ୱାରା କେବଳ ‘ଘୋଷି ମନେ ରଖିବା’ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଥାଏ ବୋଲି କେତେକ ଅଭିଯୋଗ କରିଥାନ୍ତି । ପୂର୍ବରୁ ଦିଆଯାଇଥିବା ଉଦାହରଣଗୁଡ଼ିକରୁ ଏହା ସମ୍ବନ୍ଧ ଯେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମାପିବା ପାଇଁ ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ସମୟରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଯନ୍ତ୍ର ନେବା ଆବଶ୍ୟକ । ନିମ୍ନରେ ସେ ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଵଚ୍ଛନା ଦିଆଯାଇଛି । ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକରେ ଏପରି ଶବ୍ଦ ଯୋଜନା କରାଯିବା ଉଚିତ ଯେପରି ଉତ୍ତରଟି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହେବ ।

ତଳେ ଦିଆଯାଇଥିବା ଦୁଇଟି ପ୍ରଶ୍ନକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକର ।

୧୨୬ ମିଠାଇକୁ ଦୁଇଜଣ ପିଲାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାଣୀଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା କେତୋଟି ମିଠାଇ ପାଇବେ ?

୧୨୭ ମିଠାଇକୁ ଦୁଇଜଣ ପିଲାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମାନ ଭାବେ ବାଣୀଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା କେତୋଟି ମିଠାଇ ପାଇବେ ?

ପ୍ରଥମ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ହୋଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରଶ୍ନରେ ‘ସମାନ ଭାବେ’ ଯୋଡ଼ାଯାଇଥିବାରୁ ଉତ୍ତରଟି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବେ ‘ଗ’ ହେବ ।

ପାଠ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣକରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ବାକ୍ୟ ବା ଉଚ୍ଚିଗୁଡ଼ିକୁ ଅବିକଳ ଉତ୍ତରି ପ୍ରଶ୍ନରେ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।

ସମାପନ ପ୍ରଶ୍ନ

ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉତ୍ତରମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନର ଅନ୍ୟ ଏକ ରୂପ ଭାବେ ସମାପନ ପ୍ରଶ୍ନକୁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉତ୍ତରମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଚିତ ଏହି ପ୍ରକାର ପ୍ରଶ୍ନରେ ମଧ୍ୟ ପରାକ୍ଷାର୍ଥୀ ଉତ୍ତର ଯୋଗାଇଥାନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ଏହାକୁ ମଧ୍ୟ ‘ଯୋଗାଣ ପ୍ରକାର’ ପ୍ରଶ୍ନ ମଧ୍ୟ

କୁହାୟାଏ । ସମାପନମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନର ସାଧାରଣତଃ ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟ ବା ଉଚ୍ଚିରେ ଥିବା ଶୂନ୍ୟ ମୁାନ ପୂରଣ କରି ଉଭର ଦିଆଯାଏ । ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ, ବାକ୍ୟଙ୍କ ବା ସଂଖ୍ୟା ଦ୍ୱାରା ଏହି ଶୂନ୍ୟମୁାନକୁ ପୂରଣ କରି ହେବ ।

* ଉଦାହରଣ : ନିମ୍ନ ଲିଖିତ ଉଚ୍ଚିରୁଡ଼ିକରେ ଥିବା ଶୂନ୍ୟମୁାନ ପୂରଣ କର ।

(କ) ଚେନ୍ନାଇର ପୂର୍ବ ନାମ ହେଉଛି —— ।

(ଖ) ୨, ୪, ୨, ୮, —— ।

ପ୍ରଶ୍ନ ଦୁଇଟିରେ ଦୁଇଟି ଶୂନ୍ୟ ମୁାନ ରହିଛି । ତାହାକୁ ପୂରଣ କଲେ ବାକ୍ୟ ଦୁଇଟି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ । ପ୍ରଥମଟିରେ ମାତ୍ରାଜ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟଟିରେ ୧୦ ଲେଖିଦେଲେ ପ୍ରଶ୍ନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପୂରଣ ହେବ ଓ ଠିକ୍ ଉଭର ମିଳିବ ।

ସମାପନ ମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନ ପ୍ରସ୍ତୁତି କରିବା ନିୟମାବଳୀ

୧. ସିଧା ସଳଖ ପ୍ରଶ୍ନ ଭଲି ଏ ପ୍ରଶ୍ନରେ ମଧ୍ୟ ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବା ବାକ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହେବା ଅନୁଚିତ । ପରାକ୍ଷକ ପରାକ୍ଷାର୍ଥୀଠାରୁ କ'ଣ ଚାହୁଁଛନ୍ତି ତାହା ପ୍ରଶ୍ନରୁ ସଷ୍ଟ ହେବା ଉଚିତ ।

୨. ବହୁତ ଗୁଡ଼ିଏ ଶୂନ୍ୟମୁାନ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନରେ ଦିଆଯିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ କାରଣ ଏପରି ମୁଲେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନର ଏକାଧିକ ଉଭର ହୋଇପାରେ ।

୩. ପ୍ରଶ୍ନରେ ପ୍ରଦର ଶୂନ୍ୟମୁାନର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ସର୍ବଦା-ପ୍ରାୟ ସମାନ ହେବା ଉଚିତ ନଚେତ୍ ଦୈର୍ଘ୍ୟରୁ ପରାକ୍ଷାର୍ଥୀ ଉଭର ସମନ୍ତ୍ରୀୟ ଆଭାସ ପାଇପାରେ ।

୪. ବାକ୍ୟ ବା ଉଚ୍ଚିର ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ ଶୂନ୍ୟମୁାନ ରଖିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।

ଦ୍ୱି-ବିକଷ୍ଟ ଉଭର ପ୍ରଶ୍ନ

ଏ ପ୍ରକାର ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚି ଆକାରରେ ଦିଆଯାଇଥାଏ ଯାହାର କେବଳ ଦୁଇଟି ସମ୍ବାଦ୍ୟ ଉଭର ଆଏ । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଠିକ୍ ହେଲେ ଅନ୍ୟଟି ଭୁଲ, ଗୋଟିଏ ସତ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟଟି ମିଥ୍ୟା, ଗୋଟିଏ ହିଁ ଓ ଅନ୍ୟଟି ନାଁ ହୋଇପାରେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁଠି ଠିକ୍ ତାହାକୁ '✓' ଚିହ୍ନ ମାରି ବା ଗୋଲ ବୁଲାଇ ଚିହ୍ନିତ କରିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଏଥରେ କେବଳ ମାତ୍ର ଦୁଇଟି ବିକଷ୍ଟ ଥିବାରୁ ଏହାକୁ ବିକଷ୍ଟ 'ଅନୁକ୍ରିଯା ପରାକ୍ଷଣ କହନ୍ତି ।

ଉଦାହରଣ :

ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଉଚ୍ଚି ଠିକ୍ କିମ୍ବା ଭୁଲ ତାହା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଚିତର ପାର୍ଶ୍ଵରେ ଲେଖାଥିବା 'ଠିକ୍' ବା 'ଭୁଲ' ଚାରିପାଖରେ ଗୋଲେଇ (O) ଚିହ୍ନ ଦିଅ ।

୧. ସୁର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ବଦିଗରେ ଉଦୟ ହୁଅନ୍ତି ।

ଠିକ୍ ଭୁଲ

୨. ଏକିମୋମାନଙ୍କ ଘରକୁ ଇଗଲୁ କହନ୍ତି ।

ଠିକ୍ ଭୁଲ

୩. ଓଡ଼ିଶାର ପାରାଦ୍ୱୀପଠାରେ ଏକ ସିମେଷ କାରଖାନା ଅଛି ।

ଠିକ୍ ଭୁଲ

ଏଠାରେ ପ୍ରଥମ ଦୁଇଟି ଉଚ୍ଚି ଠିକ୍ ତେଣୁ ଠିକ୍କୁ '✓' ଚିହ୍ନରେ ଚିହ୍ନିତ କରାଗଲା । ମାତ୍ର ତୃତୀୟ ଉଚ୍ଚିଟି ଭୁଲ । ତେଣୁ ଭୁଲକୁ '✗' ଚିହ୍ନରେ ଚିହ୍ନିତ କରାଯାଇଛି । ଏ ପ୍ରକାର ପରାକ୍ଷଣରେ ଆଉ ଦୁଇଟି ବିକଷ୍ଟ ଉଭର ସତ୍ୟ-ମିଥ୍ୟା, ହିଁ-ନାହିଁ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇପାରିବ ।

ବିକଷ୍ଟ ଉଭରମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନ ତିଆରି କରିବା ସହଜ ଓ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ କରିବା ମଧ୍ୟ ସହଜ । ଏକ ପ୍ରାପ୍ତାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦାରଣ ପର୍ବ ତିଆରି କରି ତାହାର ସାହାଯ୍ୟରେ ଏକ ସମୟରେ ଅନେକ ଉଭର ଫର୍ଦ୍ଦର ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ କରିଛେବ । ଏଭଳି ମୂଲ୍ୟାଯନରେ ବସ୍ତୁନିଷ୍ଠତା

ବେଶା ଥାଏ । ଏ ପ୍ରକାର ପରୀକ୍ଷଣରେ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ଉଭର ଦେବା ପାଇଁ ସତତ ଉଭର ଫର୍ଦ୍ଦ କିମ୍ବା ଏକତ୍ର ଭାବେ ଥବା ପ୍ରଶ୍ନ ଓ ଉଭର ଫର୍ଦ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇପାରେ ।

କିନ୍ତୁ ଏତଳି ପ୍ରଶ୍ନର ଏକ ବିଶେଷ ଦୋଷ ରହିଛି । ଠିକ୍ ଉଭର ସଂପର୍କରେ ଆବୋ ଧାରଣା ନଥିବା ଜଣେ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀ ଅନୁମାନ କରି ସବୁ ପ୍ରଶ୍ନର ଗୋଟିଏ ବିକଷତରେ O ଚିନ୍ତା ଦେଇଦେଲେ ପ୍ରାୟ ଶତକଢ଼ା ୫୦ ନମ୍ବର ପାଇପାରେ ।

ଦ୍ୱି-ବିକଷ ଅନୁକ୍ରିଯା ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରଶ୍ନ ପ୍ରସ୍ତୁତିର ନିୟମାବଳୀ

- ଗୋଟିଏ ଦ୍ୱି-ବିକଷ ଅନୁକ୍ରିଯା ପରୀକ୍ଷଣରେ ଠିକ୍ ଓ ଭୁଲ ଉକ୍ତ ସମାନ ସଂଖ୍ୟକ ରୂପେ ରଖିବା ଉଚିତ ଏବଂ ସେହି ଦୁଇପ୍ରକାର ଉକ୍ତ ଅନିଦିଷ୍ଟ ଭାବେ ବିତରିତ ହୋଇ ପ୍ରଶ୍ନ ପଡ଼ୁରେ ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ ।
- ବାକ୍ୟ ବା ଉକ୍ତିଗୁଡ଼ିକ କୌଣସି ସମାବନା ଉପରେ ଲେଖାଯିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଅର୍ଥାତ୍ ଉକ୍ତିଗୁଡ଼ିକରେ ପ୍ରାୟ, ସାଧାରଣତଃ, କୁଟିତ୍, କେତେକ ଆଦି ଶବ୍ଦ ରହିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ପ୍ରାୟ ଯାହା ଚିରତନ ସତ୍ୟ ଓ ଠିକ୍ ସେଉଳି କେତେକ ଉକ୍ତିକୁ ବାଛି ଏତଳି ପରୀକ୍ଷଣରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରାଯାଇ ଥାଏ ।

ଉଦାହରଣ :

ସାଧାରଣତଃ ଓଡ଼ିଶାବାସୀ କଳାପ୍ରିୟ ।

ଏତଳି ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । କାରଣ ଏହା ମତାମତମୂଳକ ଓ ଏହାର ଉଭର 'ଠିକ୍' ବା 'ଭୁଲ' ଉଭୟ ସମ୍ବନ୍ଧବ ।

- କୌଣସି ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ତଥ୍ୟକୁ ମଧ୍ୟ ଏତଳି ପ୍ରଶ୍ନରେ ସ୍ଥାନ ଦିଆଯାଏ ନାହିଁ । ଯଥା :
- ଓଡ଼ିଶା ଏକ ଦ୍ୱିପମୟ ରାଜ୍ୟ ।
- ଏଠାରେ ଦ୍ୱୀପମୟ ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ।
- ଏତଳି ପରୀକ୍ଷଣରେ ସାହିତ୍ୟକ ଶୈଳୀର ବ୍ୟବହାର ନିଷିଦ୍ଧ । କାରଣ ବହୁତ ଲୟ ବା ଜଟିଲ ବାକ୍ୟ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀ ମନରେ ଠିକ୍ ଉଭର ଦେବା ପାଇଁ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଇ ପାରେ ନାହିଁ ।

ବହୁ ବିକଷ ପ୍ରଶ୍ନ

ପ୍ରତ୍ୟେକ ବହୁ ବିକଷ ପ୍ରଶ୍ନ ସହ ୪ ବା ୫ଟି (ଅନ୍ୟ ପରୀକ୍ଷଣରେ ୪ ବା ୫ଟି) ସମ୍ବନ୍ଧବ୍ୟ ଉଭର ଦିଆଯାଇଥାଏ । ତମ୍ଭେବୁ କେବଳ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଠିକ୍ ଓ ଅନ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଭୁଲ । ପ୍ରଶ୍ନରେ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଠିକ୍ ବା ସର୍ବୋକ୍ଷମ, ଅଧିକ ଉପ୍ରୟୁକ୍ତ ଉଭରଟି ଚିନ୍ତାଇବା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଆଯାଏ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭୁଲ ବିକଷଗୁଡ଼ିକୁ ବିଶେଷକ କହନ୍ତି କାରଣ ଏଗୁଡ଼ିକ ଠିକ୍ ଉଭର ଭାବେ ଜଣା ପଡ଼ୁଥାନ୍ତି ଅଥବା ଠିକ୍ ଉଭର ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ଏତଳି ପ୍ରଶ୍ନରେ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଠିକ୍ ଉଭରଟି ବାହିବାକୁ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ ।

ଉଦାହରଣ :- ସବୁଠାରୁ ଠିକ୍ ଉଭରଟି ବାହି ।

ଗୋଟିଏ ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ ପାଇଁ ନିମ୍ନେକୁ କେଉଁ କାରଣଟି ମୁଖ୍ୟ ବିଚାର୍ୟ୍ୟ ?

- ଅବସ୍ଥାତି
- କୃଷି
- ଶିଳ୍ପ
- ଜନସଂଖ୍ୟା

ଏଠାରେ ଉଭର ହେଉଛି 'ଅବସ୍ଥାତି' । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନାଟି ବିଶେଷ ମଧ୍ୟ ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ବିଶେଷକ କୁହାଯାଏ । ପ୍ରଶ୍ନର ଉଭର କେବଳ ଗୋଟିଏ । ପ୍ରଶ୍ନର ପ୍ରଥମ ଅଶକ୍ତ ପ୍ରଶ୍ନର ମୁଖ୍ୟ ବା ମୂଳ ପ୍ରଶ୍ନାଶ କହନ୍ତି ।

ଏହି ପରୀକ୍ଷଣ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ପରୀକ୍ଷଣ ଭୁଲନାରେ ସର୍ବୋକ୍ଷମ ବୋଲି ବିବେଚନା କରାଯାଏ । କାରଣ ଏହି ପ୍ରକାରର ପ୍ରଶ୍ନ ଦ୍ୱାରା ବହୁ ପ୍ରକାରର ଶିକ୍ଷଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମାପିବା ସମ୍ବନ୍ଧବ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ମନେ ପକାଇବା ଭଲ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି

ବିଶ୍ଲେଷଣ କରିବା, ଯୁଦ୍ଧଯୁଦ୍ଧ ବିଚାର କରିବା, ତୁଳନାମୂଳକ ବିଚାର କରିବା ଓ ପ୍ରୟୋଗାମୂଳକ ଦକ୍ଷତା ଆଦି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟାବଳୀ ଏହଳି ପ୍ରଶ୍ନ ଦ୍ୱାରା ମାପିବା ସମ୍ଭବ । କିନ୍ତୁ ଏହଳି ପ୍ରଶ୍ନ ପ୍ରସ୍ତୁତି ସମୟ ସାପେକ୍ଷ ଓ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଏ ଦିଗରେ ଦକ୍ଷତା ଓ ସାମର୍ଥ୍ୟ ରହିବା ନିତାତ ଆବଶ୍ୟକ ।

ବହୁ ବିକଳ୍ପ ପ୍ରଶ୍ନ ପ୍ରସ୍ତୁତିର କେତେକ ନିୟମ

- ବହୁ ବିକଳ୍ପ ପ୍ରଶ୍ନରେ ଯେଉଁ ଚାରି ବା ପାଞ୍ଚଗୋଟି ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଉଭର ଦିଆଯାଏ ସେଗୁଡ଼ିକ ସମସ୍ତେ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଠିକ୍ ବୋଲି ଜଣାପଢ଼ନ୍ତି ମାତ୍ର ତନ୍ମଧରୁ ଗୋଟିଏ ବିକଳ୍ପ ହିଁ ଠିକ୍ । ଅର୍ଥାତ୍ ଉଭର ଓ ବିଶ୍ଵୋପକଗୁଡ଼ିକ ସମଧର୍ମୀ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ।
- ପରୀକ୍ଷଣରେ ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକୁ ସଂଖ୍ୟାରେ (୧, ୨, ୩) ଓ ବିକଳ୍ପଗୁଡ଼ିକୁ କ, ଖ, ଗ, ଘ ଆଦି କ୍ରମରେ ଲେଖିବା ସୁବିଧାଜନକ ।
- ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଶ୍ନରେ ୪ ବା ୫ ଗୋଟିଏ (ଅନ୍ୟନ ୪ଟି) ବିକଳ୍ପ ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ । କାରଣ ବିକଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ ଯେତେ ବେଶୀ ହେବ ଅନୁମାନ କରି ଉଭର ବାହାର କରିବାର ସମ୍ଭାବନା ଖୁବ୍ କମ୍ ରହିବ । ଅତିକମରେ ଠିକ୍ ଉଭର ସମେତ ଚାରିଟି ବିକଳ୍ପ ଉଭର ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ ।
- ପ୍ରଶ୍ନ ପତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତି କଲାବେଳେ ଉଭର ବିକଳ୍ପଟିକୁ ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକରେ କୌଣସି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କ୍ରମରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଯିବା ଅନୁଚିତ । କାରଣ ବୁଦ୍ଧିଆ ପିଲା ପ୍ରଶ୍ନକର୍ତ୍ତାଙ୍କର ଏହଳି କୌଣସି ଧରିପାରିବେ ଓ କ୍ରମାନ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକର ଉଭର ଦେଇଦେବେ । ଚିନ୍ତା କରିବା ଦରକାର ହେବ ନାହିଁ ।

ମେଳକ ପ୍ରଶ୍ନ

ମେଳକ ପ୍ରଶ୍ନରେ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଦୁଇଟି ପ୍ରଶ୍ନରେ ଲେଖା ଯାଇଥାଏ ଓ ପରାକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନର ବିଷୟବସ୍ତୁ ସହିତ ଅନ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ନରେ ଥିବା ଡର୍ଶକିତ ବିଷୟବସ୍ତୁର ସଂପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ପ୍ରଶ୍ନଟିକେ ଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟବସ୍ତୁକୁ ଏକାଶ କୁହାଯାଏ । ଦୁଇପ୍ରଶ୍ନର ବିଷୟବସ୍ତୁ ସହିତ ସଂପର୍କ ରଖାଯାଇଥାଏ । ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରଥମ ପ୍ରଶ୍ନରେ ଥିବା ବିଷୟବସ୍ତୁ ତୁଳନାରେ ଦ୍ଵିତୀୟ ପ୍ରଶ୍ନରେ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟକ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଏହା ଫଳରେ ଶେଷ ଏକାଶର ସଂପର୍କ ସ୍ଥାପନ କଲାବେଳେ ମଧ୍ୟ ପରାକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ଠିକ୍ ଉଭରଟି ବାହିବାକୁ ତାକୁ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ବିକଳ୍ପର ସମ୍ଭାବନ ହେବାକୁ ପଡ଼େ । ଉଦାହରଣ - ପ୍ରଥମ ପ୍ରଶ୍ନରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ରାଷ୍ଟ୍ର ଗୁଡ଼ିକର ରାଜଧାନୀ ଦ୍ଵିତୀୟ ପ୍ରଶ୍ନରେ କେତେକ ସହରର ନାମ ଦିଆଯାଇଛି ।

ପ୍ରଥମ ପ୍ରଶ୍ନ ଦ୍ଵିତୀୟ ପ୍ରଶ୍ନ

ଜାପାନ	କାଠମାଣୁ
ପାକିସ୍ତାନ	କଲମ୍ବେ
ଭାରତ	ବେଙ୍ଗାଳୁକ୍ତି
ବିଜଳାଦେଶ	ରେଙ୍ଗୁନ
ଆଇଲାନ୍ତ	ହଙ୍କୁ
ଶ୍ରୀଲଙ୍କା	ଇସଲାମାବାଦ
ଚାନ୍ଦିଲା	ନୂଆ ଦିଲ୍ଲି
ଗୋକିଓ	ମେଲାନ୍ଦିପାରି
ତାକା	ମେଲାନ୍ଦିପାରି
ମାନିଲା	ମାନିଲା

ଉଦ୍‌ବାହରଣଟିରେ ପ୍ରଥମ ଷ୍ଟମରେ ଥିବା ଏକାଂଶଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ରାଷ୍ଟ୍ର । ଏମାନେ ସବୁ ଏସିଆ ମହାଦେଶ ଅନ୍ତର୍ଗତ ରାଷ୍ଟ୍ର । ତେଣୁ ଅନ୍ୟ ଷ୍ଟମଟିରେ ସବୁ ଏସିଆ ମହାଦେଶୀୟ ସହଜରେ ବାଦ ଦେଇ ହେବ । ପରିଷର ସମ୍ପର୍କ ଥିବା ବିଷୟ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ରଖାଇଛି କି ନାହିଁ ଏଭଳି ପରୀକ୍ଷଣରୁ ସୁଚିତ ହୋଇଥାଏ । ମେଲକ ପ୍ରଶ୍ନ ପ୍ରସ୍ତୁତି ନିୟମ

- ଗୋଟିଏ ମେଲକ ପ୍ରଶ୍ନରେ କେବଳ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ପରିଷର ସମ୍ପର୍କ ଥିବା ବିଷୟ ସ୍ଥାନ ପାଇବା ଉଚିତ ।
- କେଉଁ ଏକାଂଶଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଥମ ଷ୍ଟମରେ ଓ କେଉଁ ଏକାଂଶ ଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ୱିତୀୟ ଷ୍ଟମରେ ରହିବ ସେ ବିଷୟରେ ପ୍ରଶ୍ନକର୍ତ୍ତା ଠିକ୍ କରିବେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଷ୍ଟମର ଏକାଂଶ ସମଜାତୀୟ ହେବା ଦରକାର । ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରଥମ ଷ୍ଟମରେ ରାଜ୍ୟ-କୃତି ଏଭଳି ପରିଷର ସଂପର୍କରେ ବିଷୟ ଲେଖିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।
- ଗୋଟିଏ ମେଲକ ପ୍ରଶ୍ନରେ ଗୋଟିଏ ଷ୍ଟମରେ ଅତିବେଶୀରେ ୧୦/୧୭ ଟିକୁ ଅଧିକ ଏକାଂଶ ସ୍ଥାନ ପାଇବା ଅନୁଚିତ । ପ୍ରଶ୍ନପ୍ରମାଦ ଏକାଂଶଠାରୁ ଅନୁକ୍ରିୟା ଷ୍ଟମର ଏକାଂଶଗୁଡ଼ିକ ବେଶୀ ହେବା ଉଚିତ । ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରଶ୍ନପ୍ରମାଦରେ ନାହିଁ ଏକାଂଶ ଥିଲେ ଅନୁକ୍ରିୟା ଷ୍ଟମରେ ଅନୁୟନ ପକ୍ଷେ ୧୦ଟି ଏକାଂଶ ରହିବା ଦରକାର । କାରଣ ଏପରି ଥିଲେ ପ୍ରଥମ ଷ୍ଟମର ଶେଷ ଏକାଂଶଗୁଡ଼ିକ ଯୋଡ଼ିବା ବେଳେ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀ ବହୁ ବିକଳର ସମ୍ବନ୍ଧୀନ ହୁଏ ।
- ଏକାଂଶଗୁଡ଼ିକରେ ସଂଖ୍ୟା ଥିଲେ ସେଗୁଡ଼ିକ ନିମ୍ନରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵକ୍ରମ ବା ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵରୁ ନିମ୍ନକ୍ରମ ଯଥା - ୧୯୪୭, ୧୯୪୦, ୧୯୩୦ ବା ୨୦୦୦, ୧୯୯୦, ୧୯୮୦ କ୍ରମରେ ଲେଖା ଯିବା ଉଚିତ । ଇତିହାସରେ ଏକ ମେଲକ ପ୍ରଶ୍ନ ଏଭଳି ତିଆରି କରାଯାଇପାରେ । ସମ୍ବାଦ ଓ ତାଙ୍କର ସିହାସନାରୋହଣରେ ସଂପର୍କ ବା ଘଟଣାବଳୀ ଓ ସମୟର ସଂପର୍କ ଏଭଳି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦିଆଯାଇପାରେ ।

ଏଭଳି ପ୍ରଶ୍ନରେ ସୁବିଧା ଅସୁବିଧା ଅନେକ ରହିଛି । କାରଣ, ଏ ପରୀକ୍ଷଣ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କର ସଂପର୍କ ଶିକ୍ଷଣ ଦକ୍ଷତା ବୃଦ୍ଧି କରୁଥିବାରୁ ବେଳେ ବେଳେ ଏଗୁଡ଼ିକ ସ୍ଥିରତା ମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ଉତ୍ତମ ମେଲକ ପ୍ରଶ୍ନଟିଏ ପ୍ରସ୍ତୁତି ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଦକ୍ଷତା ଓ ଅଭିଜ୍ଞତା ଦରକାର ।

ନିଜକୁ ନିଜେ ପରିଷିବା - ୪

- (କ) ଦୀର୍ଘ ଉତ୍ତରମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନର ଅସୁବିଧା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପରୀକ୍ଷଣରେ ଏହାର ବ୍ୟବହାର ହେଉଛି କାହିଁକି ?
- (ଖ) ଦୀର୍ଘ ଉତ୍ତରମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନର ଯେକୌଣସି ତିନିଟି ସାଧାରଣ ତୁଟି ଉଲ୍ଲେଖ କର ।
- (ଗ) ରଚନାମୂଳକ ପରୀକ୍ଷଣର ଉନ୍ନତି ଲାଗି ମୂଳ୍ୟାଯନ ବେଳେ ନିଆଯାଉଥିବା ଯେକୌଣସି ଦୂରଟି ପଦକ୍ଷେପ ଉଲ୍ଲେଖ କର ।
- (ଘ) ବସ୍ତୁତଃ ପ୍ରଶ୍ନ କେତେ ପ୍ରକାରର ଓ ସେଗୁଡ଼ିକ କ'ଣ ?
- (ଡ) ବହୁ ବିକଳ ପ୍ରଶ୍ନର କି କି ସୁବିଧା ରହିଛି ?

୪.୧୦ ଏକଳ ପରୀକ୍ଷଣ

ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଠ୍ୟ ବିଷୟକୁ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଓ ଶିକ୍ଷଣର ସୁବିଧା ଦୃଷ୍ଟିରୁ କେତୋଟି ଭାଗରେ ବିଭିନ୍ନ ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଗକୁ ଗୋଟିଏ ପାଠ୍ୟ ଏକଳ କୁହାଯାଏ । ଯେପରି ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ ଶିକ୍ଷଣ ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ସଂଖ୍ୟା କରାଯାଇଥାଏ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଗକୁ ଏକଳ କୁହାଯାଏ । ଯେପରି ପାଠ୍ୟର ଶିକ୍ଷାଦାନ ପରେ ପୂର୍ବ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦକ୍ଷତାଗୁଡ଼ିକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ଗୋଟିଏ ପାଠ୍ୟ ଏକଳକୁ ସଂଗଠିତ କରାଯାଇଥାଏ । ଗୋଟିଏ ପାଠ୍ୟର ଶିକ୍ଷାଦାନ ପରେ ଯେଉଁ ଗୋଟିଏ ପାଠ୍ୟ ଏକଳ ଭାବେ ବିଚାର କରାଯାଏ ।

ଗୋଟିଏ ବିଷୟର ପାଠ୍ୟ ଏକଳଗୁଡ଼ିକରେ ପରିଷର ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସଂପର୍କ ସାଭାବିକ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଠ୍ୟ ଏକଳକୁ ଯଥା ସମ୍ବନ୍ଧ ଏକ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକଳ ଭାବେ ମନେ ଜରାଯାଏ । କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷଣ ଦକ୍ଷତା ହାସଲ କରିବା ପାଇଁ ଏକଳକୁ ଯଥା ସମ୍ବନ୍ଧ ଏକ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକଳକୁ କରାଯାଇଥାଏ । ଗୋଟିଏ ପାଠ୍ୟର ଶିକ୍ଷାଦାନ ପରେ ପୂର୍ବ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦକ୍ଷତାଗୁଡ଼ିକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ଗୋଟିଏ ପାଠ୍ୟ ଏକଳକୁ ସଂଗଠିତ କରାଯାଇଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ଗୋଟିଏ ପାଠ୍ୟ ଏକଳ ପରେ ଯେଉଁ ପରୀକ୍ଷଣ କେତେ ଦୂର ହାସଲ କରିଛନ୍ତି ତାହା ଜାଣିବା ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଥାଏ ।

କରାଯାଏ ତାହାକୁ ସାଧାରଣତଃ ଏକକ ପରୀକ୍ଷଣ କୁହାଯାଏ । ଏହି ପରୀକ୍ଷଣରେ ବ୍ୟବହୃତ ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ରକୁ ଏକକ ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ର କୁହାଯାଇଥାଏ ।

ବାପ୍ତବତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପାଠ ଏକକରେ ସନ୍ଦିବିଷ ବିଷୟବସ୍ତୁର ପରିମାଣ, ଏଥରେ ଆଶା କରାଯାଉଥିବା ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧି ବା ଦକ୍ଷତାର ପରିସରକୁ ବିଚାରକୁ ନେଇ ଏକକ ପରୀକ୍ଷଣର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥାଏ । ପାଠ ଏକକ ଗୁଡ଼ିକ ଅତି ଛୋଟ ହୋଇଥିଲେ ଏକାଧିକ (୧ ବା ୩ଟି) ପାଠ ଏକକକୁ ନେଇ ଏକକ ପରୀକ୍ଷଣ କରାଯାଇପାରେ । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ପାଠ ଏକକଟି ଅତି ଦୀଘି ଓ ଅଧିକ ଦକ୍ଷତା ଉପରେ ଆଧାରିତ ହୋଇଥିଲେ ଓ ଏହାର ଶିକ୍ଷାଦାନ ପାଇଁ ଅଧିକ ସମୟ ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଥିଲେ ସେହି ପାଠ ପାଇଁ ଏକାଧିକ ଏକକ ପରୀକ୍ଷଣର ଆବଶ୍ୟକତା ଥାଏ ।

୪.୧୦.୧ ଏକକ ପରୀକ୍ଷଣର ଆବଶ୍ୟକତା

ଶାଶ୍ଵାସିକ ଓ ବାର୍ଷିକ ପରୀକ୍ଷା ସହ ଆମେ ବେଶ ପରିଚିତ । ଏହିସବୁ ପରୀକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଶିକ୍ଷଣ ଅଗ୍ରଗତି ଜାଣିବାପାଇଁ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ରଖାଯାଇଛି । ଏପରି ବ୍ୟବସ୍ଥା ସବୁ ଚାଲିଥିବା ବେଳେ ଏକକ ପରୀକ୍ଷଣର ଆବଶ୍ୟକତା କ'ଣ ?

- ତ୍ରୈମାସିକ, ଶାଶ୍ଵାସିକ ଓ ବାର୍ଷିକ ପରୀକ୍ଷା ଯଥାକ୍ରମେ ତିନିମାସ, ଛଅମାସ ଓ ଏକ ବର୍ଷ ବ୍ୟବଧାନରେ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ାଯାଇଥିବା ସମସ୍ତ ବିଷୟବସ୍ତୁ ବା ଦକ୍ଷତାଗୁଡ଼ିକୁ ଆଧାର କରି ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇ ନଥାଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ଏହି ସମୟ ଅଧିକ ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ାଯାଇଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଠରୁ ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ଏହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ାଯାଇଥିବା ସମସ୍ତ ଶିକ୍ଷଣ ଫଳାଫଳର ମୂଲ୍ୟାୟନ ଏପରି ପରୀକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ସମ୍ଭବ ହୋଇ ନଥାଏ । ଏହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ାଯାଇଥିବା ପାଠରୁ କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଓ ଶିକ୍ଷଣ ଦକ୍ଷତା ଚଯନ କରାଯାଇ ସେହି ସବୁରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷଣ ଅଗ୍ରଗତିର ମୂଲ୍ୟାୟନ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହାଦ୍ୱାରା ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ବହୁ ଶିକ୍ଷଣ ଦକ୍ଷତା ଓ ବିଷୟବସ୍ତୁରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଉପଲବ୍ଧିର ମୂଲ୍ୟାୟନ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ନଥାଏ । ବାପ୍ତବ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏପରି ପରୀକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରିକ ଶିକ୍ଷଣରେ ସହାୟକ ହୋଇ ନଥାଏ ।
- ଅପରପକ୍ଷରେ ଗୋଟିଏ ବା ସାମିତ ସଂଖ୍ୟକ ପାଠ ଏକକ ଉପରେ ଆଧାରିତ ଏକକ ପରୀକ୍ଷଣରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ପାଠ ଏକକରୁ ଆଶା କରାଯାଉଥିବା ସମସ୍ତ ଶିକ୍ଷଣ ଦକ୍ଷତା ବା ବିଷୟବସ୍ତୁ ଆହରଣରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଅଗ୍ରଗତିର ମୂଲ୍ୟାୟନ କରାଯାଇପାରେ । କାରଣ ସଜ୍ଜ ସମୟ ବ୍ୟବଧାନରେ ଏକକ ପରୀକ୍ଷଣ କରାଯାଉଥିବାରୁ ଏହି ସମୟରେ ଖୁବ୍ ଅଛ୍ଛ ସଂଖ୍ୟକ ଦକ୍ଷତା ହାସଲ ଉପରେ ଲକ୍ଷ୍ୟଧାର୍ୟ କରାଯାଇଥାଏ । ଫଳରେ ଏହି ସମସ୍ତ ଦକ୍ଷତାରେ ଅଗ୍ରଗତି ମାପିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ କୌଣସି ଦକ୍ଷତା ବା ବିଷୟବସ୍ତୁକୁ ପରୀକ୍ଷା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଗୋଟିଏ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷଣର ପାଇଁ ଶୁଭ୍ୟ ନ ଦେବାର ସମ୍ଭାବନା ଯଥେଷ୍ଟ କମ୍ ହୋଇଥାଏ । ବସ୍ତୁତଃ ଏପରି ପରୀକ୍ଷଣ ଶିକ୍ଷଣ ସହାୟକ ହୋଇଥାଏ ।
- ଏକକ ପରୀକ୍ଷଣ ସାମିତ ସଂଖ୍ୟକ ଦକ୍ଷତା ଓ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଉପରେ ଆଧାରିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହା ଅପେକ୍ଷାକୁତଭାବେ ଖୁବ୍ କମ୍ ସମୟରେ ସଂପାଦନ କରାଯାଇଥାଏ । ଗୋଟିଏ ଏକକ ପରୀକ୍ଷଣ ପାଇଁ ହାରାହାରି ୩୦-୪୦ ମିନିଟ୍ ସମୟ ବା ଗୋଟିଏ ପିରିଆତର ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଥାଏ । ଶାଶ୍ଵାସିକ ଓ ବାର୍ଷିକ ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ଅଧିକ ସମୟ ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଥିବାରୁ ସେହି ସମୟରେ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ-ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ବାତିଲ୍ କରାଯାଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଏକକ ପରୀକ୍ଷଣ ପାଇଁ ସଜ୍ଜ ସମୟ ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଥିବାରୁ ଏହା ସାଧାରଣ ଶ୍ରେଣୀ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ କରାଯାଇଥାଏ ଓ ସେହି ଦିନର ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ - ଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଅବ୍ୟାହତ ରହିଥାଏ ।
- ଏକକ ପରୀକ୍ଷଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସବୁଠାରୁ ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଷୟ ହେଉଛି ଯେ ଏହା ଗଠନମୂଳକ ଅଟେ । ଅର୍ଥାତ୍ ଏହି ପରୀକ୍ଷଣର ଫଳାଫଳରୁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷଣ ଦକ୍ଷତା ହାସଲ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦୁର୍ବଳତା ବା ସାମର୍ଥ୍ୟ ସଂପର୍କରେ ସ୍ଵଷ୍ଟ ଚିତ୍ର ମିଳିଥାଏ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀକୁ ଉଚ୍ଚିତ ସମୟରେ ଆବଶ୍ୟକ ଶିକ୍ଷଣ ସହାୟତା ପ୍ରଦାନ କରି ଦେଖାଦେଇଥିବା ଦୁର୍ବଳତାକୁ ଦୂର କରିବାକୁ କରିବୁଏ । ପ୍ରତିକାର ମୂଳକ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଠିକ୍ ଭାବେ ଉଚ୍ଚିତ ଉପରେ ପରିଚାଳନା କରିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ । ଫଳରେ ଶିକ୍ଷଣ ଦୃଢ଼ଭୂତ ହୋଇଥାଏ ।

- ଅପର ପକ୍ଷରେ ଶାଶ୍ଵତ ଓ ବାର୍ଷିକ ପରାକ୍ଷାର ଫଳାଫଳରୁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଦୋଷ ଦୂର୍ବଳତା କିନ୍ତି ପରିମାଣରେ ଜାଣି ହେଉଥାରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିବାର ମୂଳବ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଗ୍ରହଣ କରି ସେବୁଡ଼ିକୁ ସୁଧାରିବା ପ୍ରାୟତଃ ସମବ ହୋଇ ନଥାଏ । ଏପରି ପରାକ୍ଷାର ଫଳାଫଳ ବେବକ ପାଇଁ ବା ଫେଲ୍ ନିଷ୍ଠର ନେବା ସହିତ ଶ୍ରେଣୀରେ ପିଲାର ସ୍ଥାନ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରି ପରିଚାଳନା ବା ପ୍ରଶାସନିକ ନିଷ୍ଠର ନେବାରେ ସହାୟକ ହୋଇଥାଏ ।

ଉପରୋକ୍ତ ଆଲୋଚନାରୁ ସବୁ ହୁଏ ଯେ ସାମଗ୍ରିକ ଓ ନିରତର ମୂଳ୍ୟାଯନ ପାଇଁ ଏବକ ପରାକ୍ଷଣ ଅନ୍ୟ ଯେ କୌଣସି ପରିବତ୍ତି ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ ।

୪.୧୦.୨ ଏବକ ପରାକ୍ଷଣର ବିଶେଷତା

ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରର ପରାକ୍ଷଣଠାରୁ ଏବକ ପରାକ୍ଷଣର ବେଚେବ ବିଶେଷତା ଅଛି । ସେବୁଡ଼ିକ ହେଲା :

- ଏହା ସାମିତି ଶିକ୍ଷଣ ଦକ୍ଷତା ବା ବିଷୟବସ୍ତୁ ଉପରେ ଆଧାରିତ ହୋଇଥାଏ ।
- ଏହି ପରାକ୍ଷଣ ଖୁବ୍ ବିମ୍ବ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ (୩୦-୪୦ମିନିଟ) ସଂପାଦନ କରିଛୁଏ । ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼ିଲେ ଅନୌପଚାରିକ ବଜରେ ଏପରି ପରାକ୍ଷଣ କରାଯାଇପାରେ ଯାହା ଶ୍ରେଣୀର ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ କାରିଥିବା ମଧ୍ୟରେ ହୋଇପାରେ ଓ ସେଥିପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟସୀମାର ଆବଶ୍ୟକତା ନଥାଏ । ଉଦାହରଣ ସବୁପ, ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପିଲାମାନଙ୍କର ରାକ୍ଷଣ ଶିକ୍ଷଣରେ କହିବା ଦକ୍ଷତା କେତେ ଦୂର ହାସର ହୋଇଛି ଜାଣିବାକୁ ହେଲେ, ଏପରି ଏକ ପରାକ୍ଷଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇ ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମନରୁ ଗୋଟିଏ ଗପ କହିବା ପାଇଁ କୁହାଯାଇପାରେ ଓ ସେମାନଙ୍କ କହିବା ଶୈଳୀକୁ ଅନୌପଚାରିକ ବଜରେ ମୂଳ୍ୟାଯନ କରାଯାଇ ଏବକ ପରାକ୍ଷଣ ସଂପାଦନ କରାଯାଇପାରେ ।
- ଏହି ପରାକ୍ଷଣରେ ସମୁଦ୍ରା ନମ୍ବର ମଧ୍ୟ ସାମିତି ହୋଇଥାଏ । ଗୋଟିଏ ଏକକ ପରାକ୍ଷଣରେ ସମୁଦ୍ରା ନମ୍ବର ୧୪ରୁ ୨୪ ମଧ୍ୟରେ ହୋଇପାରେ । ଦକ୍ଷତା ବା ବିଷୟବସ୍ତୁ ପରିସରକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖି ଶିକ୍ଷକ ପରାକ୍ଷଣର ଅବଧି, ପ୍ରଶ୍ନ ସଂଖ୍ୟା ଓ ସମୁଦ୍ରା ନମ୍ବର ନିଜେ ନିର୍ଦ୍ଦାରଣ କରନ୍ତି ।
- ଏହି ପରାକ୍ଷଣ ପାଇଁ ପ୍ରଶ୍ନ ପତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଧ୍ୟ ସହଜରେ ଶିକ୍ଷକ ନିଜେ କରିପାରନ୍ତି ।
- ଏହି ପରାକ୍ଷଣରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ପ୍ରଶ୍ନ ଯଥା - ମୌଖିକ, ଲିଖିତ, କାର୍ଯ୍ୟରିରିକ, ବସୁନିଷ୍ଟ, ରଚନାମୂଳକ ଆଦି ହୋଇପାରେ ।
- ଏପରି ପରାକ୍ଷଣ ଅନୌପଚାରିକ ବଜରେ ହେଉଥାରୁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ଏଥରେ ଅଧିକ ମାନସିକ ଚାପର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୁଅଛି ନାହିଁ ଓ ସାରାବିକ ବଜରେ ଭରର ଦେଇଥାନ୍ତି । ଚନ୍ଦାରା ସେମାନଙ୍କର ଦୋଷ ଦୂର୍ବଳତା ବା ସାମର୍ଥ୍ୟ ଜାଣିବା ଅପେକ୍ଷାକୃତ ସହଜସାଧ ହୋଇଥାଏ ।
- ଏହି ପ୍ରକାରର ପରାକ୍ଷଣର ପରିଚାଳନା, ଫଳାଫଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ଓ ଏହି ଫଳାଫଳକୁ ଭିରିକରି ପ୍ରତିକାରମୂଳକ ଶିକ୍ଷାଦାନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଗ୍ରହଣ କରିବା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଷୟ ପଢାଉଥିବା ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ ।

୪.୧୧.ପ୍ରଶ୍ନ ପତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତି

ଏକ ଉନ୍ନତମାନର ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ ପାଇଁ ବିଶେଷ ଯତ୍ନ ଓ ସାବଧାନଚାର ଆବଶ୍ୟକତା ପଡ଼ିଥାଏ । ଏଥପାଇଁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପଦକ୍ଷେପମାନ କ୍ରମାନ୍ୟାବ୍ଦୀ ନିଆଯାଇଥାଏ ।

ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ର ପାଇଁ ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତି

ପରାକ୍ଷଣରେ କେଉଁ କେଉଁ ଶିକ୍ଷଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ତଥା ବିଷୟବସ୍ତୁ ଅନୁରୂପ ହେବ ସେ ସବୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରିବା, ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ବିଷୟ ଏକକ ଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା, ପରାକ୍ଷଣରେ କି କି ପ୍ରକାରର ଓ କେତେ ସଂଖ୍ୟକ ପ୍ରଶ୍ନ ବ୍ୟବହାର କରିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଶ୍ନ ପାଇଁ କେତେ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ପରାକ୍ଷଣ କରିବା ଆଦି ପରାକ୍ଷଣ ସହ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ନିର୍ଦ୍ଦାରଣ କରି ଏକ ଦି-ମାତ୍ରିକ ସାରଣୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହାଦ୍ୱାରା ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ର ପାଇଁ ବିଧୁବବତାବେ ସୁଚିତ୍ତ ଯୋଜନାଟିଏ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ‘କୁ ପ୍ରିଣ୍ଟ’କୁ ଦେଖିଲେ ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ର ସଂପର୍କରେ ଏକ ସ୍ଥଳ ଧାରଣା ହୋଇଥାଏ ।

ଚିଠା ପ୍ରଶ୍ନ ପତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତି

ଯୋଜନାଟି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଗଲା ପରେ ସେଥିରେ ଦର୍ଶାଯାଇଥିବା ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ପ୍ରଶ୍ନ ତିଆରି କରାଯାଏ ବା କେତେକ ପ୍ରଶ୍ନ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇପାରେ । ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକ ତିଆରି କରିବା ବା ସଂଗ୍ରହ କରିବାବେଳେ କେତେକ ବିଗପ୍ରତି ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଯାଇଥାଏ । ସେମୁଣ୍ଡିକ ହେଉଛି -

- ପ୍ରଶ୍ନରେ ବ୍ୟବହୃତ ଭାଷା ଅତି ସରଳ ଓ ପରାକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କର ସହଜ ବୋଧଗମ୍ୟ ହେଉଥିବ ।
- ପ୍ରଶ୍ନରେ ବ୍ୟବହୃତ କୌଣସି ଶବ୍ଦ ବା ବାକ୍ୟ ଏପରି ହୋଇ ନ ଥିବ ଯାହା ଉଚରର ସୂଚନା ଦେଉଥିବ ବା ଅଯଥା ଭ୍ରାନ୍ତି ସୂର୍ଖି କରୁଥିବ ।
- ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକ ଯଥା ସମ୍ବନ୍ଧ ସରଳ ଏବଂ କ୍ଷୁଦ୍ର ଆକାରର ହେବା ଉଚିତ ।
- ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକ ଯୋଜନାରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁତ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରିଭିକ ହେବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ସଂକ୍ଷେପରେ କହିଲେ, ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକ ଯେପରି ଶିକ୍ଷଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକୁ ଠିକରାବେ ମାପି ପାରନ୍ତି ତାହା ପ୍ରଶ୍ନୁଡ଼ି ସମୟରେ ନିଶ୍ଚିତ କରାଯାଇଥାଏ ।
- ଏହି ଚିଠା ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ରରେ ଆବଶ୍ୟକତାଠାରୁ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟକ ପ୍ରଶ୍ନ ରଖାଯାଇଥାଏ ।
- ପରାକ୍ଷଣର ସ୍ଵବିଧା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସାଧାରଣତଃ ଗୋଟିଏ କିସମର ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକୁ ଏକତ୍ର ରଖାଯାଇ ସମୁଦାୟ ପ୍ରଶ୍ନ ପତ୍ରଟିକୁ ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗରେ ବିଭିନ୍ନ କରାଯାଇଥାଏ । ଦୀଘ୍ୟ ଉଚର ମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନ, ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଉଚରମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନ ଓ ବସ୍ତୁନିଷ୍ଠ ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକୁ ପୃଥକ ବିଭାଗରେ ରଖାଯାଇ ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ରଟିକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ ।
- ଚିଠା ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇସାରିବା ପରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଶ୍ନର ସମ୍ବନ୍ଧ ଉଚରଗୁଡ଼ିକର ମୂଳ୍ୟାଙ୍କନ କରିବା ପାଇଁ ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଥାଏ । ଦୀଘ୍ୟ ଉଚରଗୁଡ଼ିକର ମୂଳ୍ୟାଙ୍କନ ପାଇଁ ନମ୍ର ଦେବାର ବିଧୁ ଓ ବସ୍ତୁନିଷ୍ଠ ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକର ଉଚର ପାଇଁ ନମ୍ର ସୂଚୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ ।

ପରାକ୍ଷାମୂଳକ ପରାକ୍ଷଣ

ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ରର ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକରେ ଥିବା ଦୋଷ ଦୁର୍ବଳତାକୁ ଦୂର କରି ସେମୁଣ୍ଡିକର ମାନ ନିର୍ଦ୍ଦାରଣ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ରଟି ବ୍ୟବହାର କରି ଏକ ସୀମିତ ପ୍ରତିକର ପରାକ୍ଷା କରାଯାଇଥାଏ । ଯେଉଁମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ରଟି ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଅଛୁ ସଂଖ୍ୟକ ପରାକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ନମ୍ବନା ଯରୂପ ନିଆଯାଏ ଓ ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ର ଦେଇ ଉଚର ଦେବାପାଇଁ କୁହାଯାଏ । ସେମାନଙ୍କର ଉଚରକୁ ବିଶେଷଣ କରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଶ୍ନର ମାନ ନିର୍ଦ୍ଦାରଣ କରାଯାଇଥାଏ । ଅତି ନିମ୍ନମାନର ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ରରୁ ବାଦ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଅନ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକରେ ଥିବା ତ୍ରୁଟିଗୁଡ଼ିକ ସଂଶୋଧନ କରାଯାଇଥାଏ । ପରିଶେଷରେ ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକୁ ମୂଳ ଯୋଜନା ସାରଣୀ ସହିତ ମିଳାଇ ସଜଢାଯାଏ ଓ ଏହାକୁ ପରାକ୍ଷା ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ରଟି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇସାରିବା ପରେ ଏହାକୁ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ଶୈତାରେ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ହେଲେ ଏହାର ବୈଧତା, ବିଶ୍ୱସନୀୟତା ଓ ବ୍ୟାବହାରିକତା ଆଦି ମାନ ନିର୍ଦ୍ଦାରଣ କରାଯାଇଥାଏ ।

ଏଇଲି ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତି ଶିକ୍ଷକ ଓ ବିଶେଷଜ୍ଞମାନଙ୍କର ସମ୍ବନ୍ଧିତ ପ୍ରଚେଷ୍ଟାରେ ହିଁ ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇଥାଏ । ଏହା କେବେ ହିଁ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ବା ବିଶେଷଜ୍ଞ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇ ନଥାଏ ।

୪.୧୧.୧ ଏକକ ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ରର ପ୍ରସ୍ତୁତି/ଯୋଜନା

ପୂର୍ବରୁ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଭିତ୍ତି ଉପଲବ୍ଧ ପରାକ୍ଷଣ ପାଇଁ ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତିର ପରିପାତ ଏକକ ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ରର ପ୍ରସ୍ତୁତିରେ ମଧ୍ୟ ଅନୁସରଣ କରାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ଦୁଇଟି ସୋପାନରେ ଏଇଲି ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇପାରେ । ସେହି ଦୁଇଟି ସୋପାନ ହେଉଛି :

- ପରାକ୍ଷଣର ଯୋଜନା
- ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରସ୍ତୁତି ଓ ସେମୁଣ୍ଡିକର ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ର ଆକାରରେ ସଂଯୋଜନା

ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ଯୋଜନା

ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ଏକ ପୁଣିତିବ ଯୋଜନା କରିବା ଦ୍ୱାରା ମୂଲ୍ୟାଯନ ଅଧିକ କିଣ୍ଠିତାଯି ଓ ଅର୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାବେଳେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ବିଗ୍ରହି ଆନ ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

- ଶିକ୍ଷଣର କେଉଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ / ଦକ୍ଷତାର ମୂଲ୍ୟାଯନ ହେବ ସେବୁଢ଼ିକୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରିବା ।
- ବିଷୟବକ୍ଷୁ / ଦକ୍ଷତାରୁଦ୍ଧିକୁ ଉପ-ଏକଳରେ ନିର୍ଭର କରିବା ।
- ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ବିଷୟ ଉପ-ଏକଳ ରୁଦ୍ଧିକର ଆପେକ୍ଷିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ।
- କେଉଁ ପ୍ରକାରର ପ୍ରସ୍ତୁତ ବ୍ୟବହାର କରାଯିବ ତାହା ସ୍ଥିର କରିବା ।
- ସମ୍ବୂଦ୍ୟ କେତେ ନମ୍ବର ରହିବ ତାହା ନିର୍ଣ୍ଣିତ କରିବା ।
- ପରୀକ୍ଷା ସମୟ ସ୍ଥିର କରିବା ।
- ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ବ୍ୟବସ୍ଥା (ଅନ୍ୟ କିଛି ଉପକରଣ ବା ବସିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆଦି) କରିବା ।

ଉପରୋକ୍ତ ପ୍ରଥମ ପାଞ୍ଚଟି ବିଗ ଉପରେ ନିଷ୍ଠର ନେବା ପରେ ଏକ ଦ୍ୱିମାତ୍ରିକ ନଳସା ବା ‘କୁ ପ୍ରିଣ୍ଟ’ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଥାଏ । ତାଙ୍କେ ଏହାର ଏକ ନମ୍ବର ବିଆୟାଇଛି । ତା’କୁ ଭଲ ଭାବରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରନ୍ତୁ ।

ଏବଜ ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପତ୍ରର ଏକ ନମ୍ବର ନଳସା

ଶ୍ରେଣୀ - ପ୍ରଥମ

ବିଷୟ ଏକକ - ଏକ ଅଙ୍କ ବିଶିଷ୍ଟ ଅଖଣ୍ଡ ସଂଖ୍ୟା ପରିଚୟ

ପୂର୍ଣ୍ଣ ନମ୍ବର - ୨୦

ଆନୁମାନିକ ସମୟ - ୩୦ ମିନିଟ୍

ଶିକ୍ଷାଦାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ → ବିଷୟ ଉପ ଏକଳ ↓	ଆନ		ବୋଧ		ପ୍ରୟୋଗ		ମୋଟ ନମ୍ବର
ପ୍ରସ୍ତୁତ ପ୍ରକାର →	ସର	ବ	ସର	ବ	ସର	ବ	
୧. ସଂଖ୍ୟା ଗଣନ	୧(୧)	୧(୧)	୧(୧)	୨(୧)	୧(୧)	-	୯
୨. ସଂଖ୍ୟା ଲିଖନ	୧(୧)	୧(୧)	-	୨(୧)	-	୧(୧)	(୧) ୭
୩. ସଂଖ୍ୟାର କ୍ରମ	-	୨(୧)	-	୧(୧)	୧(୧)	-	(୧) ୫
ମୋଟ ନମ୍ବର	୪	୪	୨	୪	୪	୧	୨୦

ସର - ସର ଉପର ବ - ବସ୍ତୁ ନିଷ୍ଠ

(ଏଠାରେ ବନ୍ଦନୀ ବାହାରେ ଥିବା ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରଶ୍ନର ସଂଖ୍ୟା ଓ ବନ୍ଦନୀ ଉଚିତରେ ଥିବା ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଶ୍ନରେ ଦିଆଯିବାକୁ ଥିବା ନମ୍ବରକୁ ସୁଚାଇଛି ।)

ଏଠାରେ ଦୀର୍ଘ ଉପରମ୍ପକ ପ୍ରକାରର ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦିଆଯାଇନାହିଁ । ଆବଶ୍ୟକ ମନେକଲେ ଶିକ୍ଷକ ଏତକି ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ବରି ଓ ଚଦନ୍ୟାୟୀ ‘କୁ ପ୍ରିଣ୍ଟ’ ରେ ତାହା ଦର୍ଶାଇ ପାରିବେ ।

୪.୧୧.୨ କୁୟନତମ ଶିକ୍ଷଣପ୍ରତିକାର ଓ ଏକକ ପରୀକ୍ଷଣ ଯୋଜନା

କୁୟନତମ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରତିକାର ରେ ଶିକ୍ଷଣ ଦକ୍ଷତାଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟ ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରାଯାଇଛି । ଏଗୁଡ଼ିକର ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା ଏକକ ପରୀକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତି ଅଧିକ ସରଳ ଓ ସହଜ ହୋଇପାରେ । ଏହାର ଏକ ନମୂନା ଏଠାରେ ଦିଆଯାଇଛି । ଉପରୋକ୍ତ ବିଷୟ ଉପରେ ଆଧାର କରି ଏହା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଛି ।

ଶିକ୍ଷଣ ଦକ୍ଷତା ବ୍ୟବହାର କରି ପ୍ରସ୍ତୁତ ନମୂନା ନକ୍ସା

ପ୍ରଶ୍ନ ପ୍ରକାର → ଶିକ୍ଷଣ ଦକ୍ଷତା ↓	ମୌଖିକ	ଲିଖିତ		କାର୍ଯ୍ୟଚିରିକ	ମୋଟ ନମ୍ବର
		ସତ୍ର	ବିଦ୍ୟାଳୟ		
୧.୧.୧ ବସ୍ତୁ ଓ ଚିତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରି ୧ରୁ ୯ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ	୩(୧)	-	-	୩(୧)	୩
୧.୧.୨ ବସ୍ତୁ ଓ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଂଖ୍ୟା କ୍ରମାନୁସାରେ ଚିହ୍ନିବେ	୧(୧)	-	-	୧(୧)	୧
୧.୧.୩ ବସ୍ତୁ ଓ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଂଖ୍ୟା ଲେଖିବେ	-	-	-	୨(୧)	୨
ମୋଟ	୪	-	-	୨୦	୨୦

ସତ୍ର - ସତ୍ର ଉତ୍ତର ମୂଳକ, ବ - ବସ୍ତୁନିଷ୍ଠ

(ବନ୍ଦନୀ ବାହାରେ ଥିବା ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରଶ୍ନ ସଂଖ୍ୟା ଓ ବନ୍ଦନୀ ଭିତରେ ଥିବା ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଶ୍ନରେ ଦିଆଯାଉଥିବା ନମ୍ବରକୁ ସୂଚାଇଛି) ।

ନିଜକୁ ନିଜେ ପରଖବା - ୫

(କ) ନିମ୍ନଲିଖିତ ଉଚ୍ଚ ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେଉଁଟି ପ୍ରଶ୍ନ ପତ୍ର ପାଇଁ ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତି କରିବାର ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ସୂଚାଇଛି । ତା' ପାଖରେ ଥିବା କୋଠରିରେ '✓' ଚିହ୍ନ ଦିଅ ।

(i) ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକୁ ଶିକ୍ଷଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଭିତରେ କରିବା

(ii) ଶିକ୍ଷଣ ଦକ୍ଷତାଗୁଡ଼ିକୁ ଆନ୍ତୁପାତିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବା

(iii) ପ୍ରଶ୍ନର ସଂଖ୍ୟା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରିବା

(iv) ଏକକ ପରୀକ୍ଷଣର ବାର୍ଷିକ ସମୟ ଖସଦା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା

(v) ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରକାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରିବା

(vi) ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକର ଉତ୍ତର ସୂଚୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା

(vii) ପ୍ରଶ୍ନ ପତ୍ରର ପରାକ୍ଷାମୂଳକ ପରୀକ୍ଷଣ କରିବା

(ଷ) କୌଣସି ଏକ ପ୍ରଶ୍ନ ପତ୍ରର ‘କୁପ୍ରିଷ୍ଟ’ର କେତେକ କୋଠରିର ପ୍ରଶ୍ନ ସଂଖ୍ୟା ଓ ତହିଁରେ ଥିବା ନମ୍ବରର ସୂଚନା ଦିଆଯାଇଛି ।
ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରଶ୍ନସଂଖ୍ୟା, ମୋଟ ନମ୍ବର ଓ କୋଠରିରେ ଥିବା ସୂଚକ ଶୂନ୍ୟପ୍ଲାନରେ ପୂରଣ କର ।

କୋଠରିରେ ଥିବା ସୂଚକ	ପ୍ରଶ୍ନ ସଂଖ୍ୟା	ମୋଟ ନମ୍ବର
(କ) ୩(୨)	—	—
(ଖ) ୪(୧)	—	—
(ଗ) —(୨)	—	—
(ଘ) ୭(—)	—	୧୮

୪.୧୯ ମୂଳ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ପକାପଲର ଲିପିବରତକରଣ, ବିବରଣ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଓ ଉପଯୋଗ :

ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ସର୍ବାଙ୍ଗାନ ବିକାଶରେ ସହାୟତା କରିବାପାଇଁ ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ସହ ଶିକ୍ଷଣ-ମୂଲ୍ୟାୟନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଏକ ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପାଦାନ । ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଓ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧିର ଫଳାଫଳକୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷକ ଗୁରୁତ୍ବର ସହ ବିଚାର କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଶିକ୍ଷଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିତନ ପକ୍ଷ ଆବିଷାର ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇଥାଏ ।

ପୂର୍ବରୁ ଏକକ ପରୀକ୍ଷଣ ଓ ନିରନ୍ତର ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ ସମ୍ପର୍କରେ ବିସ୍ତୃତ ଭାବେ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଛି । ଏହି ମୂଲ୍ୟାୟନ ପ୍ରକ୍ରିୟାରୁ ଉପଲବ୍ଧ ଫଳାଫଳକୁ ଠିକ୍ ଭାବେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରି, ବିବରଣୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ କଲେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଶିକ୍ଷଣ ସମ୍ବନ୍ଧ ସମ୍ପର୍କର ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ସହାୟତା ପ୍ରଦାନ କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ୨୦୨୦ ମେଲ୍‌ଟାର୍ମ ମାର୍କେଟ୍ ଡାର୍କ୍ ଫଲ୍‌କ୍ଲାବ୍ ଏବଂ କ୍ଲାବ୍‌ରେ ଫଳାଫଳ ଲିପିବଦ୍ଧକରଣର ଆବଶ୍ୟକତା :

- ସଂକ୍ଷେପରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧକୁ ଦେଖୁ ତହିଁରୁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଅଗ୍ରଗତି ସମ୍ପର୍କରେ ଧାରଣା ।
 - ଏହି ଫଳାଫଳ ଉପରେ ପିତାମାତା ଓ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହ ଆଲୋଚନା କରିବା ସହଜ ହେବ ।
 - କମ୍ ସ୍ଥାନରେ ଅଧିକ ତଥ୍ୟ ଉପସ୍ଥାପନ କରହେବ ।

ଡରେ ସେହି ଏକକ ପରୀକ୍ଷଣ ଓ ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାଯନର ଫଳାଫଳକ ଲିପିବଦ୍ଧ କିପରି କରିବା ?

ଡମ୍ ପାଇଁ କାମ :

ବିଜ୍ଞାଳମ୍ବରେ ପଡ଼େଇ ପିଲାର ମଲ୍ୟାଦନ ଫଳାଫଳ କିପରି ଲିପିବଦ୍ଧ କରାଯାଏ, ତାହା ଲକ୍ଷ୍ୟ କର । ତା'ର ଏକ

ନମନା ପସ୍ତି କର ।

1980 Dec 07 / 10

ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନର ଫଳାଫଳକୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ପାଇଁ ସତତ ଭାବେ ଗୁଣାମ୍ବକ ଉଚ୍ଚ ସଂଖ୍ୟାସୂଚକ ଦ୍ୱାରା ସୂଚିତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଆଗରୁ ଆଲୋଚିତ ରେଟିଙ୍ଗ ଷେଳ, କେଳିଷ୍ଟ ଓ ଘଣଶାବଳୀ ବିବରଣୀକୁ ବ୍ୟବହାର କରି ଠିକ୍ ଭାବେ ଲିପିବ୍ରଦ୍ଧ କଲେ, ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଏହାର ସ୍ଵ-ବିନିଯୋଗ କରାଯାଇପାରିବ ।

ଏକକ ପରୀକ୍ଷଣର ଫଳାଫଳକୁ ବିଭିନ୍ନ ଢାଙ୍ଗରେ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରନ୍ତି । ଯଦିଓ ଏହି ପରୀକ୍ଷାରେ ସେଭଳି କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପ୍ରଶ୍ନ, ମାର୍କ ନଥାଏ, ତଥାପି ସୁବିଧା ଦୃଷ୍ଟିରୁ 25 ନମ୍ବର ପାଇଁ ତିନି ପ୍ରକାରର ପ୍ରଶ୍ନ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ପାରେ । ବସ୍ତୁନିଷ୍ଠ ପ୍ରଶ୍ନ ୧୦ଟି ୧ ମାର୍କ, ସଜ୍ଜ ଉଚ୍ଚରମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନ ନଟି ନା ମାର୍କ ଲେଖାଏଁ ଓ ଏ ମାର୍କର ଗୋଟିଏ ଦୀଘ ଉଚ୍ଚରମୂଳକ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇପାରେ ।

ପରୀକ୍ଷା ଓ ମାର୍କ ଦିଆ ସରିବା ପରେ ବିଷୟ ଶିକ୍ଷକ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ରଖୁଥିବା ନିମ୍ନମତେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିପାରିବେ ।

(ପୂରଣ କରାଯାଇଥିବା ପର୍ବ)

ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ରୋଲ ନମ୍ବର	Question No./Mark (ପ୍ରଶ୍ନ ନଂ ଓ ମାର୍କ)															ମୋଟ ସୋର ମନ୍ତବ୍ୟ
	$\frac{1}{1}$	$\frac{2}{1}$	$\frac{3}{1}$	$\frac{4}{1}$	$\frac{5}{1}$	$\frac{6}{1}$	$\frac{7}{1}$	$\frac{8}{1}$	$\frac{9}{1}$	$\frac{10}{1}$	$\frac{11}{3}$	$\frac{12}{3}$	$\frac{13}{3}$	$\frac{14}{6}$		
ରୋଲ ନଂ	0	1	1	1	0	1	1	0	1	1	2	0	1	3	13	
1	0	1	1	1	1	0	1	1	0	1	0	1	2	2	12	
2	1	0	1	1	1	0	1	1	0	1	0	1	2	3	14	
3	1	0	1	1	0	0	1	0	1	1	2	1	2	3	14	

ଉପରେ ଚେବୁଳକୁ ଦେଖୁ ପ୍ରଶ୍ନ ଅନୁଯାଇ ପିଲାର ଶିକ୍ଷଣ ତୁଟି ଚିହ୍ନଟ ପୂର୍ବକ ଆବଶ୍ୟକ କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇ ପାରିବ ।

ରିପୋର୍ଟ ପ୍ରସ୍ତୁତ / ବିବରଣୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଓ ଉପ୍‌ୟୋଗ :

ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧିକୁ ଆଧାର କରି ଶିକ୍ଷକ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ପାଇଁ ବିବରଣୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଉଚିତ । କେବଳ ମାର୍କକୁ ଦେଖୁ ଠିକ୍/ଭୁଲ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ପୂର୍ବକ ବିବରଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସୋପାନକୁ ଅନୁଧାନ କରି ସମସ୍ୟା/ସୁବିଧାଗୁଡ଼ିକୁ ଗ୍ରେଡ୍ ଆଧାରରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ଉଚିତ । ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟଗତ ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧି ସହ ସହବିଷୟକ ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧି ବିଚାର କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାର ବିବରଣୀକୁ ଏକ ଧାରାବାହିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ସମସ୍ତ କ୍ଵାର୍ଟର୍ (Quarter) ଉପଲବ୍ଧ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ବିଷୟ ଶିକ୍ଷକ, ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକ, ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ, ସ୍କୁଲ ପରିଚାଳନା କମିଟି ସଦସ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଅଧିକାରୀଙ୍କ ସହାୟତାରେ ବିବରଣୀଟି ଏଭଳି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ଯେଉଁଥିରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ସମ୍ପର୍କରେ ସମସ୍ତ ତଥ୍ୟ ମିଳିପାରୁଥିବ ।

ବିବରଣୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସମୟରେ ଶିକ୍ଷକ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଦିଗ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିଦେବା ଆବଶ୍ୟକ –

- ବିବରଣୀରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ଵଚନା ସ୍ଥାନ ପାଇବ
- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ବିଶେଷ ଗୁଣ ଓ ଦୁର୍ଗଳତା ସ୍ଵଚନୀୟ ହେବ
- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ରୂପ ଓ ଆଗ୍ରହ ସ୍ଥାନୀୟ ହେବ
- ବିଷୟଭିତ୍ତିକ ଶିକ୍ଷଣ ଉପଲବ୍ଧି ଦକ୍ଷତା ଆଧାରରେ (Broad Competencies) ସ୍ଥାନୀୟ ହେବା ଉଚିତ ।
- ବାର୍ଷିକ ବିବରଣୀରେ ପୂର୍ବ କ୍ଵାର୍ଟର ମାନଙ୍କରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଉପଲବ୍ଧି ସ୍ଥାନୀୟ ହେବା ଉଚିତ ।
- ବିବରଣୀର ସାରାଂଶ / ମନ୍ତ୍ୟ ସକାରାମକ ଜଙ୍ଗରେ ପିତାମାତା ଓ ପିଲାଙ୍କ ନିମ୍ନମତେ ଲେଖାହେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ବିବରଣୀ ଠିକ୍ ଭାବେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଉପଲବ୍ଧ ହେଲେ ଏହା ଶିକ୍ଷକ, ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷଣ ଅଭିଭୂତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଖୁରାକ ଯୋଗାଇବ ।

ହୁମ ପାଇଁକାମ :

ହୁମ ସାଇମାନଙ୍କ ସହ ଆଲୋଚନା କରି, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ପାଇଁ (ମୂଲ୍ୟାନ୍ୟ ପଲାପଲକୁ ଭିରିକରି) ରିପୋର୍ଟ କାର୍ଟଟିଏ ପ୍ରସ୍ତୁତ କର ।

୪.୧୩ ଶିକ୍ଷଣ ସମୃଦ୍ଧିରେ ମୂଲ୍ୟ ନିର୍ଭାବଶ ଫଳାଫଳର ବିନିଯୋଗ :

ଯେହେତୁ ଶିକ୍ଷକ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାର ଶିକ୍ଷଣ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ନିମତ୍ତେ ଯତ୍ନବାନ, ସେଥିପାଇଁ ଶିକ୍ଷଣମାନ ନିର୍ଭାରଣର ଫଳାଫଳର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନିବାର୍ୟ । ଶିକ୍ଷଣ ମାନ ନିର୍ଭାରଣର ଫଳାଫଳ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଓ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସୂଚାଇଥାଏ । ଏହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାର ସାଧାରଣ ଆବଶ୍ୟକତା ଓ ବିଶେଷ ଆବଶ୍ୟକତା ଦର୍ଶାଇଥାଏ । ଯାହାକି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ, ଶିକ୍ଷକ, ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ/ପରିଦର୍ଶକ ଓ ପିତାମାତା ସମସ୍ତେ ଜାଣିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଶିକ୍ଷଣର ମାନ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ (Learning Assessment) ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟଗତ ଶିକ୍ଷଣ, ସହ ବିଷୟଗତ ଶିକ୍ଷଣ, ଆଗ୍ରହ, ରୁଚି ଓ ବିଭିନ୍ନ ପରିସ୍ଥିତି ପ୍ରତି ସମେଦନଶୀଳତାକୁ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିଥାଏ । ଏହା ଯଦିଓ ବର୍ଷ ଶେଷରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇଥାଏ, କିନ୍ତୁ ଏହା ସାରା ବର୍ଷର ତଥ୍ୟକୁ ଭିରିକରି ପସ୍ତତ ହୋଇଥାଏ ।

ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ, ଶିକ୍ଷଣର ମାନ ନିର୍ଭାଗଣ ପଳାପଳକୁ ଭିତ୍ତିକରି ନିଜର ସ୍ଥିତି ଆକଳନ କରିପାରେ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଦୂଳନାରେ ତା'ର ପାରଦର୍ଶତାକୁ ଡର୍ଜମା କରିବାର ସ୍ଵୀଚ୍ଛା ପାଇଥାଏ । ଏହାହାରା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ନିଜକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ସହ, ନିଜର ଦୁର୍ବଳତାକୁ ପ୍ରତିହତ କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟାକରେ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ସହାୟତାକୁ ପାଥେୟ କରି ଆଗାମୀ କାର୍ଯ୍ୟପନ୍ନା ସିର ଲାଗେ ।

ଶିକ୍ଷକ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତରମ ଓ ଦୁର୍ବଳ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଚିହ୍ନଟ କରି ତଦନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟପକ୍ଷୀ ସ୍ଥିର କରିବାର ସ୍ଵୀଚ୍ଛା ପାଇଥାଆନ୍ତି । ନିଜର ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ପରିମାର୍ଜିତ କରିବା ସହ ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ ଓ ଉଚ୍ଚିତ୍ ଶିକ୍ଷଣ ପରିବେଶ ସ୍ଵର୍ଗ ପାଇଁ ଦିଗବର୍ଣ୍ଣନ ପାଇଥାନ୍ତି ।

ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଓ ପିତାମାତାଙ୍କୁ ନିଜ ପିଲାମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣଜନିତ ସ୍ଥିତି ଜାଣିବାସହ, ତା'ର ପ୍ରତିକାର ନିମନ୍ତେ ଉଚିତ୍ ପଦକ୍ଷେପ ନେବା ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ମିଳିଥାଏ । ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ପିଲାର ସ୍ଥିତି ଓ ଉପଲବ୍ଧ ସହ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣ-ଶିକ୍ଷାଦାନ ପ୍ରକ୍ରିୟାର ମାନ ନିର୍ଦ୍ଦୀରଣ କରିଥାନ୍ତି । ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ପିଲା ଓ ବିଷୟଗତ/ସହବିଷୟଗତ ବିଷୟବସ୍ତୁ ସହ ସମନ୍ଵୟ ସ୍ଥାପନ ନିମନ୍ତେ ଯୋଜନା ପଣୟନ କରନ୍ତି । ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶୈକ୍ଷିକ ପରିବେଶ ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ଯଥାବାଧ ନେଷ୍ଠା ଜରନ୍ତି ।

ଶିକ୍ଷଣ ମାନ ନିର୍ବାଚନର ଫଳାଫଳ କେବଳ ଶିକ୍ଷକ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ, ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଯିତାମାତାଙ୍କୁ ସାହାୟ୍ୟ କରି ନଥାଏ ବରେ ଏହା ଶିକ୍ଷଣ ଶିକ୍ଷାଦାନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ସହ ସମ୍ପର୍କିତ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ପ୍ରସ୍ତୁତକର୍ତ୍ତା, ଶିକ୍ଷାନୀତି ନିର୍ବାଚକ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କୁ ସହାୟତା ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ ।

ଶିକ୍ଷଣ ମାନ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ (Learning Assessment) ଏକ ସତତ କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏହା ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପାଇଁ ବୋଲି ଭାବିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଏହା ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦୈନିକିନ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ସହ ସମ୍ପର୍କିତ । ଉପରେ ଆଲୋଚିତ ବିଷୟବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକ କେବଳ ମତାମତ ବୋଲି ବିବେଚନା କରି ଏଥୁରେ ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷଣ ପରିବେଶ ଓ ପରିମୁଦ୍ରିତିକୁ ଉଚିକରି ଯୋଗ ବିଯୋଗ ମଧ୍ୟ କରି ପ୍ରୟୋଗ କରିପାରିଛେ ।

୪.୧୪ ଏହି ଏକକର ତୁମେ ଯାହା ଶିଖୁଲ :

- শিক্ষণৰ প্রত্যেক প্রতিরোধৰ মান নির্দ্ধারণৰে যথেষ্ট গুরুত্ব রহিছি।
 - শিক্ষার্থীমানকৰ শিক্ষণ দক্ষতা, আগ্রহ, প্রবৃত্তি আদিকু বিচাৰকু নেই মাৰ্গদৰ্শন কৰিবা উচিত।
 - শ্ৰেণীগুহৰ সংখ্যা পরিচালনা ও শিক্ষার্থীৰ পৰ্বোৱন বিকাশ পাইঁ শিক্ষক ব্যবস্থান, গতনমূলক, নিদানামূলক ও পৰমাণুস্বীকৃত মূল্যায়নৰ ব্যবহাৰ কৰিথাআনি।

- ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ନିରତର ଓ ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନର ସଫଳ ପ୍ରୟୋଗ ସମକ୍ଷତ ଧାରଣା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଜାଣିବା ଆବଶ୍ୟକ ।
- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ମୂଲ୍ୟାୟନ ଓ ମାନ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ନିମତ୍ତେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କୌଶଳ, ଯଥା- ପରାମଣ, ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ, ସାକ୍ଷାତ୍କାର, ପ୍ରକଞ୍ଚକାର୍ଯ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦିର ସଫଳ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଓ ପରିଚାଳନାର ଧାରଣା ନିରତର ଓ ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନରେ ସାହାୟ୍ୟ କରିଥାଏ ।
- ଉପଲବ୍ଧ ପରାମଣ ନିମତ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ପ୍ରଶ୍ନ ଏଗ୍ରଭିକର ପ୍ରସ୍ତୁତି କୌଶଳ ସମକ୍ଷରେ ଧାରଣା ।
- ଏକକ ପରାମଣର ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତି ଓ ଏହାର ପ୍ରୟୋଗାମ୍ବକ କୌଶଳ ।
- ମୂଲ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ଫଳାଫଳର ଲିପିବରତକରଣ, ବିବରଣ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଓ ଉପଯୋଗୀ ସମକ୍ଷତ ଧାରଣା ।
- ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣ ସମୃଦ୍ଧିର ମୂଲ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ଫଳାଫଳର ବିନିଯୋଗ ।

୪.୧୪୨ ନିଜକୁ ନିଜେ ପରିଷ୍କାର ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର :

୧. (କ) ନାହିଁ (ଖ) ହଁ (ଗ) ନାହିଁ (ଘ) ହଁ (ଡ) ନାହିଁ (ଚ) ହଁ
୨. (କ) ନିଦାନାମ୍ବକ (ଖ) ଗଠନମୂଳକ (ଗ) ନିଦାନାମ୍ବକ (ଘ) ସମାପ୍ତି ସୂଚକ (ଡ) ଗଠନମୂଳକ (ଚ) ବ୍ୟବସ୍ଥାନ ଛାତ୍ର (ଛ) ସମାପ୍ତିସୂଚକ (ଜ) ଗଠନମୂଳକ (୫) ଗଠନମୂଳକ (୬) ସମାପ୍ତି ସୂଚକ ।
୩. (କ) ମୂଲ୍ୟାୟନ ଏକ ପରିମାଣାମ୍ବକ ଓ ଗୁଣାମ୍ବକ ମାନ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ପଢ଼ନ୍ତି । ଶୈକ୍ଷିକ ପରିମାପନକୁ ବିଭିନ୍ନ ମୂଲ୍ୟବୋଧରେ ବିଚାର କରି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହେବା ହଁ ମୂଲ୍ୟାୟନ । ଏହାର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଲା ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା ମାଧ୍ୟମରେ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ଵର ବହୁମୁଖୀ ବିକାଶ ଓ ବ୍ୟବହାରଗତ ପରିପ୍ରକାଶ ସମକ୍ଷରେ ଏକ ନିର୍ଭୁଲ ଚିତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିବା ।
- (ଖ) ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ, ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ଵର ସବୁ ଦିଗ ଆର୍ଥାତ୍ ବୌଦ୍ଧିକ ଓ ଅଣବୌଦ୍ଧିକ ବିଭାଗଗୁଡ଼ିକରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ପ୍ରଗତିର ମୂଲ୍ୟାୟନକୁ ବୁଝାଏ ।
- (ଗ) ନିରତର ମୂଲ୍ୟାୟନ ଆରମ୍ଭରୁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହେଉଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶୈକ୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟାୟନକୁ ବୁଝାଏ । ଧାରାବାହିକ ଭାବେ କରାଯାଉଥିବା ଏହି ମୂଲ୍ୟାୟନ ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ କେତେବେଳେ ଶୈକ୍ଷିକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହାସଲ କରିପାରିଛି ତାହା ଜାଣିବୁଏ । ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ, ଯଦି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହାସଲରେ ଅସମର୍ଥ ହୋଇଛି ତେବେ ଶିକ୍ଷଣ ପଢ଼ନ୍ତିର କି ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଇ ତାକୁ ସମର୍ଥ କରିଛେ ତାହା ଏ ପ୍ରକାର ମୂଲ୍ୟାୟନରୁ ଜଣାପଡ଼େ । ସର୍ବୋପରି ଶୈକ୍ଷିକ-ଲକ୍ଷ୍ୟ-ସମ୍ବାଦ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ହାସଲ ହୋଇଛି କି ନାହିଁ ତାହା ଏହି ମୂଲ୍ୟାୟନରୁ ସୁଷ୍ଠୁ ହୁଏ ।
- (ଘ) ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶର ପରିମାପ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ପରାମଣଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ୱାରା କରାଯାଇପାରିବ ।

- ରଚନାମ୍ବକ ପରାମଣ
- ବସ୍ତୁନିଷ୍ଠ ପରାମଣ
- ମୌଖିକ ପରାମଣ

- (ଡ) ଅଣ-ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶ ଏକ ନୂତନ ଚିତ୍ତାଧାରା । ଅନୁସରଣରୁ ଜଣାପଡ଼ିଛି ଯେ ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶ ପାଇଁ ଅନେକ ଅଣ-ବୌଦ୍ଧିକ କାରଣ ଯଥା- ଶିଶୁର ମାନସିକ ସାମ୍ବ୍ୟ, ପଢ଼ିବା ଅଭ୍ୟାସ, ଆମ୍ବପ୍ରତ୍ୟେ, ଅଭିଲାଷ, ଅଭିରୁଚି, ଆଗ୍ରହ, ଉପଯୋଜନ ପ୍ରକ୍ରିୟା, କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ମନୋବ୍ରତ ଇତ୍ୟାଦି ମଧ୍ୟ ଦାୟୀ । ତେଣୁ ଏ ସବୁର ଉନ୍ନତି କରାଗଲେ ବୌଦ୍ଧିକ

বিকাশ মধ্য সম্বৰপর হোকারিব। উদাহরণ ঘূর্প কৌশল বিষয়ে শিক্ষার্থীর উচ্চমানের শিক্ষণ উপলব্ধি তা'র সাধনা, সমাজনুবর্তীতা, আগ্রহ, নিয়মিত অভ্যাস আবি অশ-বৌদ্ধিক-কারক উপরে নির্ভর করিথাএ। স্বতরাং অশ-বৌদ্ধিক দক্ষতার বিকাশ সাধন করিবা একাত্ত আবশ্যিক।

৪. (ক) এভলি পরামর্শের শিক্ষার্থী নিজের মনোভাব ও আনন্দ প্রকাশ করিবাকু সুযোগ পাএ। উভরে পরামর্শার্থীর সত্ত্বতা, নৃতনতা ও সূজনশীলতার পরিচয় মিলে ও পরামর্শার্থীর অপারগতা, শিক্ষাজনিত দোষতুটি জ্ঞাপড়িপারে। এহা বিভিন্ন পাঠ্যবস্তু মধ্যে তুলনামূলক বিবরণের সামঞ্জস্য দর্শাই। তথ্য, অববোধ, চিন্তন, পর্যবেক্ষণ প্রভৃতির পরিমাপ, পরামর্শার্থীর জ্ঞান উপলব্ধি অভিব্যক্তি উপরে এই প্রশ্ন গুরুত্বিত করিব।
- (খ) দীর্ঘ উভরমূলক প্রশ্নের দোষতুটি :

- বিভিন্ন পরামর্শক বিভিন্ন ভাবের মূল্যায়ন করতি।
- লহাঙ্গুড়িকর বিশ্বসনীয়তা কম হোকারিথাএ।
- পরামর্শার্থীর হস্তাক্ষর, ভাষা, লিখনশৈলী, লিখনবেগ পরামর্শ উপলব্ধি প্রাপ্তাঙ্ক উপরে প্রভাব পকাএ।
- পরামর্শকর মানসিক অবস্থা উপরে পরামর্শার্থীর উভরে মূল্যায়ন নির্ভর করে।
- কেতেক নির্দিষ্ট বিষয় চয়ন করি পড়িলে পরামর্শের উপর নম্বর মিলে। কিন্তু তাহা সমগ্র বিষয়ের শিক্ষণ উপলব্ধির পরিচয় দিএ নাহি।
- বিচার বৃদ্ধি ন খাচার অন্ত ভাবের শিক্ষার্থী কেতেক নির্দিষ্ট বিষয় চয়ন করি মুশ্বত্ব করি লেখুপারতি যাহা তাঙ্ক বিচারধারার পরিচয় দিএ নাহি।
(এহিপরি যেকোণস্বি তিনিটি লেখুপারতি)

(গ) রচনামূলক পরামর্শের উন্নতি লাগি মূল্যায়ন বেলে নিম্নোক্ত পদক্ষেপ নিআয়াকারিব :

- মূল্যায়ন পূর্বে প্রত্যেক প্রশ্নের আদর্শ উভরে প্রস্তুত করি যেহি অনুসৰি উভরের প্রত্যেক বিষয়কু কেতে নম্বর মিলিব নির্ধারিত হেবা বাঞ্ছনীয়।
- উভর কাগজকু একাধিক পরামর্শক দ্বারা সমাক্ষ করায়িবা উচিত।
- স্বৰূ পরামর্শার্থকর এক নির্দিষ্ট প্রশ্নের উভরকু পরামর্শক পড়ি মূল্যায়ন করিবে।
- স্বৰূ শাচার মূল্যায়ন পরে স্বৰ্বাধিক লহাঙ্গ বিশিষ্ট শাচা ও স্বৰ্বনিম্ন লহাঙ্গ শাচার পুনঃ সমাক্ষ ও মূল্যায়ন করিবা দরকার।

(এহিপরি যেকোণস্বি তিনিটি লেখুপারতি)

- বস্তুনিষ্ঠ পরামর্শ পাও প্রকারণ। যেগুড়িক হেলা - নির্দিষ্ট উভরমূলক প্রশ্ন, সমাপন প্রশ্ন, দী- বিলজ্জ উভর প্রশ্ন, বহু বিকল্প উভর প্রশ্ন ও মেলক প্রশ্ন।
- বহু বিকল্প প্রশ্ন দ্বারা পরামর্শার্থীর উচ্চতর মানসিক প্রক্রিয়া, যুক্তিমূলক বিচার, তুলনামূলক বিচার ও প্রয়োগামূলক দক্ষতা আবি মূল্যায়ন করায়া।

୪. (କ) ‘√’ ଚିହ୍ନ (ଖ), (ଗ) ଓ (ଛ)ରେ ଦେଲେ ଠିକ୍ ।

(ଖ) (କ)

କୋଠରିରେ ଥିବା	ପ୍ରଶ୍ନଷଖ୍ୟା	ସବୁ ପ୍ରଶ୍ନ ଉପରେ ମୋଟ
--------------	-------------	---------------------

(କ) —	୩	୭
-------	---	---

(ଖ) —	୪	୫
-------	---	---

(ଗ) ୪(୨)	—	୮
----------	---	---

(ଘ) ୭(୩)	୭	—
----------	---	---

୪.୧୭ ଏକକ ସମ୍ବଲିତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ :

(୧) ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ମୂଲ୍ୟାୟନର ଆବଶ୍ୟକତାଗୁଡ଼ିକ ଉଦାହରଣ ସହ ଲେଖ ।

(୨) ଗଠନମୂଳକ ମୂଲ୍ୟାୟନ ଓ ସମାପ୍ତିସୁଚକ ମୂଲ୍ୟାୟନ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଉପଯୁକ୍ତ ଉଦାହରଣ ଦର୍ଶାଅ ।

(୩) ସାମଗ୍ରିକ/ସାବ୍ୟାପକ ମୂଲ୍ୟାୟନର ଆବଶ୍ୟକତା ଉଲ୍ଲେଖ କର ।

(୪) ରେଟିଙ୍ ସେଲେ ଓ ତନଖୁ ତାଲିକା ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦର୍ଶାଅ ।

(୫) ସାକ୍ଷାତକାର ଓ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ କର ।

(୬) ବସ୍ତୁନିଷ୍ଠ ପ୍ରଶ୍ନ ଓ ରଚନାମକ ପ୍ରଶ୍ନ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ବିଶେଷ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଲେଖ ।

(୭) ଯେକୌଣସି ଦୁଇ ପ୍ରକାରର ବସ୍ତୁନିଷ୍ଠ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଦାହରଣ ସହ ଲେଖ ।

(୮) ପଞ୍ଚମ ଶ୍ରେଣୀର ଯେକୌଣସି ବିଷୟର ଗୋଟିଏ ପାଠ ଏକକକୁ ନେଇ ଏକକ ପରୀକ୍ଷଣ ନିମତ୍ତେ କୁ ପ୍ରିଣ୍ଟ ସହ ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କର ।

(୯) ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଶିକ୍ଷଣ ଅଭିଭୂତ ନିମତ୍ତେ ମୂଲ୍ୟାୟନ ଫଳାଫଳର ଉପଯୋଗିତାଗୁଡ଼ିକୁ ଆଲୋଚନା କର ।

୪.୧୮ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଧ୍ୟୟନ ପାଇଁ ପୁସ୍ତକ ସୂଚି :

- (1) Groulund, N.E. and Linn, R.L (1970), Measurement and Evaluation in Teaching, Mac Millan Company, New York.
- (2) Hopkins, K.D. and Stanley, J.C. (1981), Educational & Psychological Measurement and Evaluation, Englewood Cliffs, N.J. Prentice Hall.
- (3) A Source Book on Learnings Assessment at the Primary Level. (NCERT)
- (4) ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ସରଚନା ଓ ସମାଦନ (ମାଧ୍ୟମିକ ଶିକ୍ଷା ପରିଷଦ, ଓଡ଼ିଶା)
- (5) ଶୈକ୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ (ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷା ନିର୍ଦ୍ଦେଶାଳୟ ଏବଂ ରାଜ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଗବେଷଣା ଓ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ପରିଷଦ, ଓଡ଼ିଶା, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଗଣଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ, ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ।)
- (6) “ଆମ ଉଚ୍ଚ ମାଧ୍ୟମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ” ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ।

